

Sivistystä vapaasti kaikille?

Tutkimus kansalaisopistojen ja kansanopistojen esteettömyydestä

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:3

Matti Laitinen & Kari E. Nurmi

Sivistystä vapaasti kaikille?

Tutkimus kansalaisopistojen ja kansanopistojen esteettömyydestä

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:3

Matti Laitinen & Kari E. Nurmi

Opetus- ja kulttuuriministeriö • Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto • 2013

Undervisnings- och kulturministeriet • Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen • 2013



Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto / Utbildnings- och forskningspolitiska avdelningen
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

<http://www.minedu.fi/OPM/julkaisut>

Taitto / Ombrytning: Teija Metsänperä
Kannen kuva / Pärmbild: Niina Kilpelä
Kopijyvä Oy, 2013

ISBN 978-952-263-198-5 (nid.)
ISBN 978-952-263-199-2 (PDF)
ISSN-L 1799-0343
ISSN 1799-0351 (painettu)
ISSN 1799-0351 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja / Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2013:3

Sivistystä vapaasti kaikille?

Tutkimus kansalaisopistojen ja kansanopistojen esteettömyydestä

Tiivistelmä

Vapaan sivistystyön esteettömyys -tutkimuksen tavoitteena oli selvittää esteettömyyden toteutumista kansalaisopistoissa ja kansanopistoissa. Tutkimus rajattiin niin, että opistojen esteettömyyttä tarkasteltiin erityisesti vammaisten ja erilaisten oppijoiden kannalta. Tutkimuksen kokonaisuus muodostui opistoille tehdystä esteettömyystutkimuksesta, kahdesta opiskelijoiden kokemuksia kartoittaneesta tutkimuksesta sekä kuuden opiston esteettömyyskartoituksesta. Tässä raportissa esitetään sekä kokooma projektin toteutuksesta ja tuloksista että yksityiskohtainen raportti opistoille tehdyn esteettömyystutkimuksen tuloksista.

Tutkimuksen lähtökohtana on ollut Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 2006 hyväksymä vammaisten ihmisoikeussopimus, johon Suomikin on sitoutunut. Se velvoittaa viranomaisia ja koulutuksen järjestäjiä huolehtimaan siitä, että vammaisille tarjotaan samat mahdollisuudet koulutukseen osallistumiseen kuin muille kansalaisille. Esteettömyys on tutkimuksessa ymmärretty suhdekäsitteenä, jonka jäseninä ovat opistossa toimivat ihmiset, sen tarjoama opiskeluympäristö ja toiminnassa noudatetut käytänteet. Esteettömyys toteutuu, kun opiston toimintaa kehitetään hyödyntämään myös vammaisten ja oppimisvaikeuksisten opiskelijoiden ja opettajien kannalta parhaita toimintatapoja, välineitä ja palveluja. Siitä hyötyvät myös muut opistoyhteisön jäsenet.

Opistotutkimuksessa oli kuusi tutkimusongelmaa. Ne koskivat (1.) kansalaisopistojen ja kansanopistojen esteettömyyden yleisyyttä ja sisältöä, (2.) esteettömyyden kuvauskennettä, (3.) mahdollisuutta muodostaa opistojen esteettömyystypologia, (4.) esteettömyyden selittymistä opistoa ja (5.) sen kotikuntaa kuvaavilla tekijöillä sekä (6.) Suomen suuralueiden (Etelä-Suomi, Länsi-Suomi, Itä-Suomi, Pohjois-Suomi) opistojen välisiä esteettömyyseroja.

Tiedot opistoista kerättiin kyselylomakkeella, jonka kysymykset koskivat opistojen rakennettua ympäristöä, opiskelua ja hallintoa. Lisäksi kysyttiin muutamia opistoa ja lomakkeen vastaajaa koskevia taustatietoja. Lomake lähetettiin kaikille Suomen kansalaisopistoille ja kansanopistoille (198+83=281), joista 231 (82,2 %) palautti lomakkeen viimeistään kolmannen kyselykerran jälkeen, joten kato oli 17,8 %.

Tutkimus osoitti, että useimmissa opistoissa oli selviä puutteita erityisesti vammaisten opiskelijoiden näkökulmasta, reilusti yli puolessa tarkastelluista esteettömyystekijöistä puutteita oli yli sadassa opistossa. Rakennetussa ympäristössä oli vakavia esteitä sekä tilo-

jen liikkumisesteettömyydessä että näkemis- ja kuulemisympäristöjen esteettömyydessä. Joka toisessa opistossa vain noin puolet sisätiloista soveltui apuvälineen kuten esimerkiksi pyörätuolin tai rollaattorin käyttäjille. Induktiosilmukan käyttömahdollisuus oli alle kolmasosassa opistoista. Erilaisten oppijoiden kannalta tulkinta ei ollut yhtä selkeä. Opistokyselyn vastaajat arvioivat opetuksen esteettömyyttä hyvin myönteisessä hengessä ja opistojen vastaukset viittasivat muutenkin siihen, että henkilökunnan halukkuus ottaa vammaisuudesta ja oppimisvaikeuksista aiheutuvia tarpeita huomioon oli hyvä. Esteettömyyden huomioonottaminen näkyi kuitenkin suhteellisen heikosti opistojen hallinnossa, erityisesti opetushenkilöstön koulutuksessa, ohjeistuksessa ja tiedotuksessa. Kaikkien opistojen opettajat eivät saaneet kylliksi tukea esteettömän opetuksen toteuttamiseen.

Esteettömyyttä tarkasteltiin sekä yleisen esteettömyyden kannalta että monimuuttuja-analyyseilla muodostettua kolmitekijäistä kuvausrakennetta käyttäen. Rakenne koostui Hallinnon esteettömyydestä, Opetuksen esteettömyydestä ja Rakennetun ympäristön esteettömyydestä. Tutkitut opistot jakautuivat neljään esteettömyystyyppiin, jotka olivat Hallinnon esteettömyyden kärkityyppi, Opetuksen esteettömyyden kärkityyppi, Rakennetun ympäristön kärkityyppi ja Esteettömyyden keskityyppi. Kärkityyppiin kuulumisen kertoi opiston keskimääräistä paremmasta sijoittumisesta jollakin esteettömyyden alueella. Muutamat keskityyppiin sijoittuneet opistot olivat hyvin esteellisiä, mutta suuressa osassa esteettömyys oli tyydyttävällä tasolla. Yhtään täysin esteetöntä opistoa ei silti kärkityypeistäkään löytynyt. Opistotyyppien tarkastelu osoitti, että opetuksen esteettömyyden parannukset sekä rakennusten ja pihojen korjaukset eivät ilman hallinnon määrätietoista johtamista, aikatauluttamista ja motivointia sekä henkilöstön kouluttamista tuota vammaisten ja erilaisten oppijoiden kannalta esteetöntä opistoa.

Parhaat opiston esteettömyyden opistokohtaiset selittäjät olivat opiston tyyppi (kansalaisopisto / kansanopisto) ja opiston päätoimisen henkilöstön määrä. Tämä päti myös esteettömyystyypeihin. Kansanopistot olivat esteettömämpiä kuin kansalaisopistot ja ne olivat myös yliedustettuina hallinnon esteettömyyden ja opetuksen esteettömyyden kärkityypeissä; rakennetun ympäristön kärkityypissä opistotyypeillä ei ollut eroa, mutta keskityypissä kansalaisopistoilla oli selvä yliedustus.

Opiston kotikuntaa kuvaavat tekijät eivät selittäneet johdonmukaisesti yleisen esteettömyyden tai sen osatekijöiden vaihtelua. Alueellinen tasa-arvo toteutui vapaan sivistystyön opistojen esteettömyyden osalta: suuralueiden välillä ei ollut havaittavissa selkeitä eroja opistojen esteettömyydessä.

Raportin lopussa esitetään suositukset vapaan sivistystyön esteettömyyden kehittämiseksi.

Bildning på bred front till alla?

En undersökning om medborgarinstitutens och folkhögskolornas tillgänglighet.

Sammandrag

Syftet med undersökningen Tillgängligheten av fritt bildningsarbete var att utreda hur tillgängligheten genomförs i medborgarinstitut och folkhögskolor. Undersökningen begränsades så att fokus låg speciellt på funktionsnedsättning och på personer med en inlärningsförmåga som i viss mån avviker från det som är vanligt. Helheten består av en undersökning om tillgängligheten, två undersökningar som kartlade studerandenas erfarenheter av tillgängligheten samt sex kartläggningar om den. Den här rapporten omfattar ett samlande grepp på projektets verkställighet och resultat och en detaljerad rapport om undersökningsresultaten.

Förenta Nationernas konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning år 2006, som Finland också har förbundit sig till, är utgångspunkten i undersökningen. Den förpliktigar myndigheter och utbildningsarrangörer att se till att personer med funktionsnedsättning har samma möjlighet att delta i utbildning som övriga. Tillgängligheten kretsar i undersökningen kring de personer som är medlemmar i medborgarinstituten och i folkhögskolorna, den allmänna studiemiljön och den praxis som verksamheten grundar sig på. Tillgängligheten verkställs när verksamheten utvecklas till att utnyttja de verksamhetssätt som studerande och lärare dels med funktionshinder har, dels med avvikande inlärninng har. Undersökningen omfattar erforderlig utrustning och service. Ökad tillgänglighet gagnar också övriga personer i verksamhetsmiljön.

Undersökningen baserade sig på sex problem, som omfattar (1.) medborgarinstitutens och folkhögskolornas tillgänglighet på ett allmänt plan och dess innehåll, (2.) beskrivning av tillgänglighet, (3.) möjlighet att bilda en tillgänglighetstypologi, (4.) förklaringen av tillgängligheten på institutsnivå, (5.) och med hjälp av faktorer som beskriver dess hemkommun samt (6.) skillnaderna på institutnivå inom storområdena i Finland (södra Finland, västra Finland, östra Finland, norra Finland).

Uppgifterna om instituten inom fritt bildningsarbete samlades in med hjälp av ett frågeformulär, vars frågor handlade om institutens bebyggda miljö, studierna och administrationen. Utöver detta låg fokus på bakgrundsinformation för somliga institut och för dem som besvarade enkäten. Formuläret sändes till alla medborgarinstitut och folkhögskolor i Finland (198+83=281), av vilka 231 (82,2 %) återlämnade formuläret senast efter den tredje enkätomgången. Svinnet var således 17,8 %.

Undersökningen visade att det i de flesta institut inom fritt bildningsarbete fanns tydliga brister speciellt ur sådana studerandes perspektiv som har en funktionsnedsättning. I drygt 100 institut uppdagades brister bland de tillgänglighetsfaktorer som låg som grund för undersökningen. I bebyggd miljö fanns allvarliga brister både vad gäller utrymmenas rörlighetstillgänglighet och vad gäller syn- och hörselmiljön. I vartannat institut lämpade sig bara cirka hälften av utrymmena inomhus för personer som använder sig av ett hjälpmedel, t.ex. en rullstol eller en rollator. En knapp tredjedel av instituten inom fritt bildningsarbete erbjöd möjlighet att använda en induktionsslinga. Tolkningen är inte lika klar för personer med avvikande inlärningsförmåga. De som svarade för institutens del var benägna att bedöma tillgängligheten i en väldigt positiv anda. Institutens svar förde tankarna också i övrigt till att personalen är villig att beakta de behov som uppstår av en funktionsnedsättning och av avvikande inlärningsförmåga. Dock visade institutens förvaltning få tecken på att beakta tillgängligheten, vilket också återspeglade sig speciellt på undervisningspersonalens utbildning, instruktioner och information. Somliga lärare vid instituten inom fritt bildningsarbete fick inte tillräckligt med stöd för att förverkliga undervisning i tillgänglighet i samband med inläringen.

Tillgänglighet på allmän nivå låg i fokus liksom också en betraktelse som utfördes med hjälp av en multivariabelanalys. Den sistnämnda gick ut på en struktur med tre faktorer, dvs. förvaltningens tillgänglighet, undervisningens tillgänglighet och den bebyggda miljöns tillgänglighet. De institut inom fritt bildningsarbete som undersöktes delades in i fyra tillgänglighetskategorier, dvs. spetskategorin för förvaltningens tillgänglighet, spetskategorin för undervisning, spetskategorin för den bebyggda miljöns tillgänglighet och medelkategorin för tillgänglighet. Spetskategorin innebär att institutet var bättre än medeltalet inom något av områdena. Några institut inom medelkategorin var mycket otillgängliga men i de flesta fall låg tillgängligheten på en acceptabel nivå. Men inte ens inom spetskategorin fanns det ett enda institut som är helt tillgängligt. En granskning på institutsnivå visade att det behövs målinriktad ledning från förvaltningens sida, uppställda tidtabeller och motivering samt utbildning av personal för att strävandena i riktning mot ett institut som är tillgängligt för personer med funktionsnedsättning och för personer med avvikande inläring.

De förklarande faktorerna beträffande tillgänglighet befanns på institutnivå vara typen av institut (medborgarinstitut/folkhögskolor) och antalet personer i huvudsyssla vid institutet. Detta återspeglade sig också på tillgänglighetskategorierna. Folkhögskolorna var mer tillgängliga än medborgarinstituten. Folkhögskolorna var överrepresenterade i spetskategorierna för förvaltningens tillgänglighet och undervisningens tillgänglighet. Vad gäller spetskategorin för bebyggd miljö fanns det ingen skillnad mellan typ av institut men i medelkategorin var medborgarinstituten överrepresenterade.

De faktorer som beskriver institutets hemkommun förklarade inte på ett logiskt sätt den allmänna tillgängligheten och inte heller växlingarna i tillgänglighetens delfaktorer. Den regionala jämlikheten förverkligades beträffande tillgängligheten för instituten inom fritt bildningsarbete: mellan storområdena gick det inte att peka på klara skillnader vad gäller institutens tillgänglighet.

I slutet av rapporten finns rekommendationer för att utveckla tillgängligheten inom fritt bildningsarbete.

Adult Education for Everybody?

A study on the accessibility of Finnish municipal adult education centres and folk high schools

Summary

The purpose of the Project on Accessibility of Popular Education was to examine the accessibility of Finnish municipal adult education centres and folk high schools. The study focused on disabled people and diverse learners (people with dyslexia etc.). The project consisted of a nation-wide study of popular adult education institutions, two studies on student experiences and a set of six local accessibility surveys led by an architect. This publication presents both a summary of the whole project and a detailed report of the nation-wide institutional study.

This research is based on the United Nations 2006 Convention on the Rights of Persons with Disabilities also signed by Finland. It obliges public officials and education providers to ensure access to all levels of education, including tertiary education, vocational training, adult education and lifelong learning without discrimination and on an equal basis for all. In this study we have defined accessibility as a relational concept, based on the multiplex relationship between people acting in an institution, the study environment offered by it and the practices of the institutions in their activities. Accessibility is fully achieved when the mode of operation is developed to make anticipative use of the practices that are best both for disabled and diverse students and teachers. This benefits all members of the educational institutions.

The study of the institutions addressed six research questions. It looked at (1.) the extent and content of accessibility in popular adult education institutions, (2.) the structural framework for describing accessibility in institutions, (3.) the possibility of generating a typology of popular adult education institutions on the basis of accessibility, (4.) the explanation of accessibility by other characteristics of institutions and (5.) by variables describing their home municipalities as well as (6.) differences in accessibility between four macro-regions in Finland (South Finland, West Finland, East Finland and North Finland).

The data describing accessibility of popular adult education institutions were gathered by a postal questionnaire with questions on the institution's built environment, study practices and administration. There were also some questions on the background characteristics of the institutions and a few questions related to the respondents. The questionnaire was sent to all municipal adult education centres and folk high schools in Finland (198+83=281). Of them, 231 (82.2%) answered the questionnaire at the latest after a second reminder, meaning the non-response rate was 17.8%.

The results show that most adult education institutions had problems with accessibility, particularly from the point of view of persons with physical disabilities. Over 100 institutions were not accessible with respect to more than half of the accessibility items. The built environments presented serious obstacles in terms of mobility, aural perception and visual perception. In every second institution only about half of the facilities were accessible by wheelchair or rollator. Induction loops were available in less than a third of the institutions. The situation in the case of cognitive impairment was not as clear-cut. However, the respondents reported a very positive attitude towards accessibility, and the evaluations generally indicated the institutions' personnel are willing to take into account the needs of disabled and diverse students. Nonetheless, accessibility was relatively poorly reflected at the management level; staff members were not adequately trained in accessibility issues, and guidelines and dissemination of accessibility information were lacking. Not nearly all teachers had enough support for accessible and inclusive teaching.

Accessibility in institutions was examined in terms of accessibility and by using a three-dimensional description system generated with multivariate analyses. The description system consisted of Administrative accessibility, Accessibility of teaching and Accessibility of the built environment. The institutions that were examined were classified into four accessibility types: Superior type of administrative accessibility, Superior type of accessibility of teaching, Superior type of built environment and Average type of accessibility. Institutions belonging to the superior type were ones that were better than average on at least one of the structural dimensions. Some institutions belonging to the average type had serious flaws among most of the accessibility items, but other institutions belonging to the average type were quite accessible. However, none of the superior type institutions met all criteria either. The heuristic result of the typological examination was that improving accessibility of teaching and repairing buildings and yards to meet universal design standards does not transform an educational institution into a state of real accessibility from the point of view of disabled and diverse students without purposeful management, long-term scheduling, motivating leadership and appropriate personnel training.

Factors that best explained accessibility variation between the institutions were the institution type (municipal adult education / folk high school) and the number of full-time employees. This was also true of the accessibility typology. The folk high schools were more accessible on average than municipal adult education centres and they were also proportionally over-represented among the superior accessibility types of administration and teaching. In the context of the superior type of built environment, there was no difference between the institution types, but municipal adult education centres were over-represented in the average type of accessibility.

The inspected structural variables (population, finance, urbanity and proportion of population with master's degree) of the institution's home municipality did not explain systematically either the general accessibility of the institutions or its three structural dimensions. There were no macro-regional differences with respect to accessibility in popular adult education institutions either.

The report ends with a set of recommendations for the development of accessibility in Finnish popular education.

Tutkimusraportissa käytetyt lyhenteet

ESOK	Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa ESOK -hanke toimi opetusministeriön rahoituksella ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen esteettömyyden edistämiseksi 2006–2011.
Fpm	Faktoripistemäärä (laskettu alkuperäisistä osioista regressioyhtälöä käyttäen)
Hf	Hallinnon esteettömyys tai esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa (faktori 1)
Ht	Hallinnon esteettömyyden kärkityyppi
Kt	Esteettömyyden keskityyppi
n	Lukumäärä (numerus)
ns	Ei tilastollisesti merkitsevä (not significant, $p < 0.05$)
Of	Opetuksen esteettömyys (faktori 2)
Ot	Opetuksen esteettömyyden kärkityyppi
φ	Fi-kerroin (nelikentän korrelaatiokerroin)
r	Korrelaatio (tulomomenttikerroin)
Rf	Rakennetun ympäristön esteettömyys (faktori 3)
Rt	Rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkityyppi
Spm	Summapistemäärä
V	Cramerin V -kontingenssikerroin (riippuvuusluku, jonka avulla mitataan kahden luokitteluasteikollisen muuttujan riippuvuuden voimakkuutta varsinkin, jos muuttujissa on eri määrät luokkia)

Sisältö

Tiivistelmä	3
Sammandrag	5
Summary	7
Tutkimusraportissa käytetyt lyhenteet	9
Esipuhe	15
Esteettömyys. Rovaniemen kansalaisopisto ja Rovala-Opisto	17
Esteettömyys ihmisoikeutena, vapaan sivistystyön esteettömyystutkimus ja sen opistokysely	35
Tutkimuksen tausta ja tarkoitus	35
Esteettömyys ihmisoikeuskysymyksenä	35
Mitä opiston esteellisyys tai esteettömyys tarkoittaa?	37
Opiston esteettömyyden suunnittelu ja sen toteutumisen arviointi	39
Tutkimuksen toteuttaminen	40
Kansalaisopistojen ja kansanopistojen esteettömyystilanne vuonna 2011	52
Opistojen esteettömyyden kokonaiskuva	52
Esteettömyyden perusolottuvuudet	54
Mitä perusolottuvuudet kertovat opistotyypeistä?	59
Opistojen esteettömyystyypit	69
Mikä selittää opiston esteettömyyttä?	85
Suuralueiden esteettömyyserot	109
Kokooma opistokyselyn tuloksista ja arvio jatkotutkimusten tarpeista	114

Kehittämisehdotukset	119
Visio esteettömästä opistosta	119
Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä koulutuksen järjestäjät avainasemassa	120
Kehittämisehdotukset	121
Kirjallisuus	123
Liitteet	126
Liite 1. Millaisia puutteita esteettömyyskartoitukset paljastivat?	126
Liite 2. Kysely kansalais- ja kansanopistojen esteettömyydestä	130
Liite 3. Opistojen antama palaute tutkijoille	140
Liite 4. Faktorianalyysissa mukana olevien esteettömyysmuuttujien keskinäiset korrelaatiot	142
Liite 5. Esteettömyysosoiden rotatoitu faktorimatriisi	144
Liite 6. Opistotyyppin ja opiston esteettömyystyyppin yhteisjakauma	145
Liite 7. Logistisen regressioanalyysin taulukot	146

Kuviot ja taulukot

Kuvio 1. Vapaan sivistystyön esteettömyys -projektin toimintarakenne	40
Kuvio 2. Esteettömyyden käsite nelijäsenisenä suhteena.	45
Kuvio 3. Esteettömyyden osatekijöiden yleisyys koko aineistossa.	53
Kuvio 4. Kuinka monta prosenttia opiston päätoimisesta henkilöstöstä on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty vammaisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa	60
Kuvio 5. Kuinka monta prosenttia opiston päätoimisesta henkilöstöstä on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa	61
Kuvio 6. Kuinka monta prosenttia opiston tuntiopettajista on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty vammaisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa	61
Kuvio 7. Kuinka monta prosenttia opiston tuntiopettajista on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa	62
Kuvio 8. Induktiosilmukoiden käyttömahdollisuus opistoissa	68
Kuvio 9. Esteettömyystyyppien jakaumat opistojen yleisen esteettömyyden summamuuttujalla	73
Kuvio 10. Esteettömyyden osatekijöiden yleisyys hallinnon esteettömyyden kärkeen opistoissa	76
Kuvio 11. Esteettömyyden osatekijöiden yleisyys opetuksen esteettömyyden kärkeen opistoissa	78
Kuvio 12. Esteettömyyden osatekijöiden yleisyys rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkeen opistoissa	80
Kuvio 13. Esteettömyyden osatekijöiden yleisyys esteettömyyden keskityypin opistoissa	82
Kuvio 14. Kansalaisopistojen sijoittuminen esteettömyystyyppeihin	84
Kuvio 15. Opiston yleinen esteettömyys ja opiston tyyppi	86
Kuvio 16. Opiston yleinen esteettömyys ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä	87
Kuvio 17. Opiston yleinen esteettömyys ja opiston kieli	87
Kuvio 18. Esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa ja opiston tyyppi	88
Kuvio 19. Esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä	89
Kuvio 20. Esteettömyyden huomioonottaminen kansalaisopiston hallinnossa ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä	89
Kuvio 21. Esteettömyyden huomioonottaminen kansanopiston hallinnossa ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä	89
Kuvio 22. Esteettömyyden huomioonottaminen kansalaisopiston hallinnossa ja kunnan väestömäärä	90
Kuvio 23. Esteettömyyden huomioonottaminen kansanopiston hallinnossa ja kunnan väestömäärä	90
Kuvio 24. Esteettömyyden huomioonottaminen kansalaisopiston hallinnossa ja kunnan korkea-asteen koulutettujen osuus	91
Kuvio 25. Esteettömyyden huomioonottaminen kansanopiston hallinnossa ja kunnan korkea-asteen koulutettujen osuus	91
Kuvio 26. Opetuksen esteettömyys ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä	92
Kuvio 27. Opetuksen esteettömyys kansalaisopistoissa ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä	92
Kuvio 28. Opetuksen esteettömyys kansanopistoissa ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä	93
Kuvio 29. Opetuksen esteettömyys ja opiston kieli	93
Kuvio 30. Opetuksen esteettömyys kansalaisopistoissa ja opiston kieli	94

Kuvio 31. Opetuksen esteettömyys kansanopistoissa ja opiston kieli	94
Kuvio 32. Opetuksen esteettömyys ja kunnan väestömäärä	95
Kuvio 33. Opetuksen esteettömyys kansalaisopistoissa ja kunnan väestömäärä	95
Kuvio 34. Opetuksen esteettömyys kansanopistoissa ja kunnan väestömäärä	95
Kuvio 35. Opetuksen esteettömyys kansalaisopistoissa ja kunnan korkea-asteen koulutettujen osuus	96
Kuvio 36. Opetuksen esteettömyys kansanopistoissa ja kunnan korkea-asteen koulutettujen osuus	96
Kuvio 37. Rakennetun ympäristön esteettömyys ja opiston tyyppi	97
Kuvio 38. Rakennetun ympäristön esteettömyys ja opiston päätoimisen henkilöstön määrä	98
Kuvio 39. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansalaisopistoissa ja opiston päätoimisen henkilöstön määrä	98
Kuvio 40. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansanopistoissa ja opiston päätoimisen henkilöstön määrä	99
Kuvio 41. Rakennetun ympäristön esteettömyys ja opiston sijaintikunnan kaupunkimaisuus	99
Kuvio 42. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansalaisopistossa ja opiston sijaintikunnan kaupunkimaisuus	199
Kuvio 43. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansanopistossa ja opiston sijaintikunnan kaupunkimaisuus	100
Kuvio 44. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansalaisopistoissa ja kunnan korkea-asteen koulutettujen osuus	100
Kuvio 45. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansanopistoissa ja kunnan korkea-asteen koulutettujen osuus	101
Kuvio 46. Opistotekijöiden ja kuntatekijöiden yhteys opiston esteettömyyteen	101
Kuvio 47. Suomenkielisten ja ruotsinkielisten opistojen sijoittuminen esteettömyystyypeihin	103
Kuvio 48. Henkilöstömäärältään erikokoisten opistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	104
Kuvio 49. Henkilöstömäärältään erikokoisten kansalaisopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	104
Kuvio 50. Henkilöstömäärältään erikokoisten kansanopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	105
Kuvio 51. Rakennusmäärältään erikokoisten opistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	105
Kuvio 52. Rakennusmäärältään erikokoisten kansalaisopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	106
Kuvio 53. Rakennusmäärältään erikokoisten kansanopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	106
Kuvio 54. Väestömäärältään erikokoisissa kunnissa sijaitsevien opistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	107
Kuvio 55. Väestömäärältään erikokoisissa kunnissa sijaitsevien kansalaisopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	107
Kuvio 56. Väestömäärältään erikokoisissa kunnissa sijaitsevien kansanopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	107
Kuvio 57. Korkea-asteen koulutettujen määrän suhteen erilaisissa kunnissa sijaitsevien opistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	108
Kuvio 58. Korkea-asteen koulutettujen määrän suhteen erilaisissa kunnissa sijaitsevien kansalaisopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin	108

Kuvio 59. Korkea-asteen koulutettujen määrän suhteen erilaisissa kunnissa sijaitsevien kansanopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppeihin	109
Kuvio 60. Suuralueet	109
Kuvio 61. Opiston yleinen esteettömyys ja suuralue	110
Kuvio 62. Esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa ja suuralue	110
Kuvio 63. Opetuksen esteettömyys ja suuralue (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista	111
Kuvio 64. Rakennetun ympäristön esteettömyys ja suuralue	111
Kuvio 65. Suuralueiden opistojen sijoittuminen esteettömyystyyppeihin	112
Kuvio 66. Suuralueiden kansalaisopistojen sijoittuminen esteettömyystyyppeihin	113
Kuvio 67. Suuralueiden kansalaisopistojen sijoittuminen esteettömyystyyppeihin	114
Taulukko 1. Regressioanalyysillä laskettujen faktoripistemäärien ja painottamatta yhteenlaskettujen summapistemäärien väliset korrelaatiot ($n = 231$).	56
Taulukko 2. Merkitsevästi nollasta poikkeavien korrelaatioiden suhteelliset osuudet esteettömyysmuuttujien ja niitä selittävien muuttujablokkien välisistä korrelaatioista.	57
Taulukko 3. Opistokyselyn ja opiskelijakyselyiden kuvausjärjestelmien vertailu.	58
Taulukko 4. Esteettömyyden huomioonottaminen hallinnossa	59
Taulukko 5. Opetuksen esteettömyys	64
Taulukko 6. Rakennetun ympäristön esteettömyys	66
Taulukko 7. Viiden klusterin ratkaisun esteettömyysfaktoreiden z-pisteiden keskiarvot. Yli yhden hajonnanmitan päässä origosta sijaitsevat faktorien keskiarvot on korostettu	72
Taulukko 8. Opistojen esteettömyystyyppien esteettömyysfaktoreiden ja niiden perusteella muodostettujen summamuuttujien keskiarvot ja keskihajonnat	74
Taulukko 9. Tyyppeihin kuulumisen korrelaatiot esteettömyyden osiomuuttujiin	75

Esipuhe

Tämä tutkimusraportti käsittelee vammaisten aikuisen mahdollisuuksia opiskella suomalaisissa vapaan sivistystyön oppilaitoksissa, erityisesti kansalaisopistoissa ja kansanopistoissa. Vammaisten ja erilaisten oppijoiden näkökulmasta perinteiset oppilaitokset ovat olleet täynnä opiskelua vaikeuttavia esteitä: vaikeita päästä ovesta sisään, ahtaita pyörätuolin käyttäjälle, meluisia ja kaikuisia kuulovammaiselle, puutteellisesti valaistuja ja vailla tarpeellisia kontrasteja näkövammaiselle, asenteellisesti huonosti valmistautuneita ottamaan kehitysvammaisia ja mielenterveyskuntoutujia – luetteloa voisi jatkaa. Vuosikymmenien mittaan tilanne on parantunut ja vuonna 2006 hyväksytty Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten ihmisoikeussopimus merkitsee uutta käännekohtaa tässä asiassa.

Vammaisten sivistystasa-arvon ensimmäisenä eurooppalaisena taustahahmona voidaan kahdestakin syystä pitää Olympoksen seppäjumala Hefaistosta, jota roomalaiset nimittivät Vulcanukseksi. Hefaistoksen myytistä on monia versioita, sillä sen vanhimmat säilyneet tekstit ovat Homeroksen ja Hesiodoksen runoteoksissa, pastisseja on tehty satyyrinäytelminä ja kierrätys on jatkunut nykyaikaan saakka. Myytin mukaan Hera oli synnyttämässä poikaa, josta odotti sodanjumala Areen kaltaista sankaria. Kun jumalainen lapsi vihdoinkin syntyi, hän olikin epämuodostunut ja ruma. Hera kauhistui ja heitti hänet inhoten Olympokselta mereen. Näin Hefaistoksesta siis

tuli jo syntyessään vammaisten hyljeksitty edustaja jumalperheeseen. Kuolemattomana jumalana hänellä oli kuitenkin ihmislasta paremmat kehittymisen mahdollisuudet, putoavan pienokaisen otti vastaan kaksi nereidiä, Thetis ja Eurynome. He veivät hänet meren helmaan, huolehtivat hänen kasvatuksestaan ja järjestivät hänelle myös sopivan työskentely-ympäristön opetella vammaiselle sopivia käsityötaitoja. Niinpä hänestä tuli verraton korujen suunnittelija ja etevä seppä, jonka takomia aseita käyttivät niin Troijan sodan sankarit kuin Herakleskin.

Kun Hera näki Thetiksen kaulassa Hefaistoksen suunnitteleman verrattoman kauniin helmikoristeisen riipuksen, hän suostutteli tämän vastoin tahtoaan paljastamaan sen tekijän – katkeroitunut Hefaistos ei olisi halunnut olla äitinsä kanssa missään tekemisissä. Nimen kuultuaan Hera halusi saada poikansa takaisin Olympokselle. Ennen tämän toteutumista Hefaistos kuitenkin järjesti hänelle kekseliään rangaistuksen. Hän valmisti äidilleen lahjaksi taidokkaan kultaisen tuolin, jolle Hera mielihyvin istui. Salamannopeasti tuoli vangitsi hänet paikalleen, niin että hän ei päässyt liikkumaan mihinkään eivätkä itse Zeuksenkaan mahtisanat pystyneet häntä vapauttamaan. Tilanne ei lauennut ennen kuin Dionysos onnistui viinin avulla vaikuttamaan Hefaistoksen peräänantamattomuuteen ja saattamaan humaltuneen jumalan Olympokselle. Palkkioksi vapautumisestaan Hera järjesti

Hefaistokselle vuoren seinämälle entistäkin sopivamman pajan ja työhuoneen. Esteettömyyden kehittäminen on siis alkanut jo ennen ihmisten kulttuurin syntyä.

Hefaistoksen toinen kytkentä tutkimusraportin teemaan tulee sitä kautta, että hän oli seppänä myös sen sivistyksen tulen vartija, jonka titaani Prometheus varasti ja salakuljetti fenkolin varressa vaippansa suojaissa yhdessä Zeuksen kanssa synnyttämilleen ihmisille. Tällä tavalla Hefaistoksella on kenties suurempikin ansio kulttuurin syntyyn kuin vaikkapa viisauden jumalattarena pidetyllä Athenella. Hefaistokseen myytti kietoutuu vielä moniin muihinkin antiikin taruihin, olihan hän esimerkiksi rakkauden jumalatar Afroditen puoliso – mutta ne ovat sitten jo toinen juttu, eivätkä liity tämän tutkimusraportin teemaan kuin korkeintaan epäsuorasti.

Tässä tutkimusraportissa on neljä pääosaa. Ensimmäinen niistä muodostuu arkkitehti SAFA Niina Kilpelän laatimasta esteettömyys-

kartoitusraportista, jossa kuvataan, mikä oli rakennetun ympäristön esteettömyyden tila Rovaniemen kansalaisopistossa ja Rovaniemi-Opistossa joulukuussa 2011. Tämän havainnollisen ja konkreettisen esimerkin avulla lukija voi muodostaa omakohtaisen käsityksen siitä, mistä esteettömyydessä on kysymys. Vasta tämän jälkeen esteettömyyden käsitettä lähdetään määrittelemään teoreettisesti ja sen alaa laajennetaan kattamaan myös opiskelu ja hallinto. Tutkimusraportin kolmannessa osassa esitellään tutkimuksen tulokset eli kansalaisopistojen ja kansanopistojen esteettömyyskyselyssä saatu kuva opistojen esteettömyystilanteesta. Tutkimusraportin neljännessä osassa luodaan visio esteettömästä opistosta ja esitetään kehittämis ehdotukset vision saavuttamiseksi.

Toivomme, että tämä tutkimusraportti asettaa vapaan sivistystyön kehittämisestä käytävälle keskustelulle uuden agendan – opiskelun inklusiivisen esteettömyyden.

Helsingissä 11 helmikuuta 2013

Matti Laitinen

Jaana Nuottanen

Kari E. Nurmi

Rovaniemen kansalaisopisto ja Rovala-Opisto

Esteettömyys



kynnys  konsultit

Kynnys ry / Kynnys konsultit
Siltasaarencatu 4
00530 HELSINKI

puh. (09) 685 0110
fax (09) 6850 1199
www.kynnyskonsultit.fi

Teksti: Niina Kilpelä
Kynnys konsultit / Kynnys ry
Kuvat: Niina Kilpelä ja Marjo Kivi

Esteettömyyskartoitus

Kohde: Rovaniemen kansalaisopisto ja Rovala-Opisto
Läsnä 16.12.2011: Niina Kilpelä, Kynnys ry
Marjo Kivi, Avaava
Merja Ojalammi, Rovala-Opisto
Pirkko Vuoti-Vainikka, Rovaniemen kansalaisopisto

Tämä esteettömyyskartoitus on tehty Kynnys ry:n Vapaan sivistystyön hankkeen yhteydessä. Kartoituksessa on tarkasteltu kohteen toimivuutta eri käyttäjäryhmien kannalta. Raportissa on käsitelty niitä fyysisen ympäristön esteettömyyteen (liikkumisen, näkemisen ja kuulemisen esteettömyys) liittyviä asioita, joiden on kartoituksessa havaittu tarvitsevan muutosta. Toimivia ratkaisuja on käsitelty kartoituksen aikana. Raportissa on esitetty kehittämiskohtia, joista osa on toteutettavissa nopealla aikataululla ja osa tulee ottaa huomioon seuraavan peruskorjauksen yhteydessä.

Rovaniemen kansalaisopiston ja Rovala-Opiston tilat sijoittuvat opistotalossa kolmeen kerrokseen (kuuteen eri kerrostaaseen). Opistotalossa on läpikuljettava hissi, jolla saavutetaan kaikki kerrokset. Jokkakulmassa tilat sijoittuvat kahteen kerrokseen, joiden välillä on kevythissi (kuilullinen pystyhissi). Molemmissa kohteissa on yksi liikkumisesteisille tarkoitettu wc-tila.

Kohteiden suurimmiksi haasteiksi esteettömyyden näkökulmasta muodostuvat opasteiden puutteet, tilojen hämärä valaistus ja esteettömien wc-tilojen vähyys sekä opistotalon liikkumisesteisille tarkoitettujen wc-tilan puutteet. Kuuntelu ympäristön esteettömyys tulee ottaa huomioon kaikissa asiakaspalvelu- ja kokoontumistiloissa. Osassa luokkatiloja on kuuntelu ympäristön osalta todettu ongelmia taustamölynä.

Kohteen saavutettavuudesta tiedottaminen on tärkeää. Verkkosivut ovat hyvä paikka kertoa kohteen saavutettavuudesta ja mahdollisista haasteista. Asiakkaan kannalta on tärkeää kertoa myös yhteyshenkilö lisätietojen saamiseksi. Kartan ja kuvien avulla voidaan kertoa kohteesta lisää.

Helsingissä 25.2.2012

Niina Kilpelä
arkkitehti SAFA
Kynnys ry



Saapuminen kohteeseen

Kartoituksen yhteydessä ulkotilojen tarkastelu on rajattu kohteen välittömään lähiympäristöön (kulkuyhteyksiin sisäänkäynneille). Kartoitus suoritettiin päiväaikaan, eikä valaistusta pimeään aikaan ole tässä yhteydessä tarkasteltu.

Pysäköintialueet sijoittuvat molempien opistorakennusten sisäänkäyntien välittömään läheisyyteen ja esteettömät autopaikat on sijoitettu lähelle opistotalon pääsisäänkäyntejä. Paikat on merkitty selkeästi kansainvälisellä pyörätuolisymbolilla, ja opaste on kiinnitetty pystytolppaan. Jokkakulman yhteydessä ei ole esteettömiä autopaikkoja. Saattoliikenteelle ei ole erikseen merkittyä pysähtymispaikkaa, mutta kaikkien sisäänkäyntien läheisyydessä on mahdollisuus pysähtymiseen.

Kulkureitit on asfaltoitu. Opistotalon sisäänkäyntien välillä ei ole esteetöntä kulkuyhteyttä, sillä kulkureitillä sijaitseva luiska on jyrkkä. Luiskan kaide toimii auttavasti käsijohteena, mutta se on vain luiskan toisella puolella. Sisäänkäyntien välillä ei ole myöskään ajoyhteyttä, ja esimerkiksi väärälle ovelle saapunut taksi joutuu kiertämään korttelin ympäri. (Reittiä ei ole opastettu.)

Myös opistorakennusten välinen kulkureitti on haasteellinen. Varsinaisella kävelyreitillä on portaat ja portaaton reitti kulkee ajoväylää pitkin. Pituuskaltevuus ei ylitä luiskalle määriteltyä esteetömyyden enimmäiskaltevuutta, mutta kulkureitin pituus tekee mäestä haastavan pyörällisen apuvälineen käyttäjälle.

Piha-alueen kulkureittien varrella on muutamia pylväsvalaisimia ja sisäänkäynnit on valaistu. Valaisinten sijoittelun perusteella kulkureiteille jää myös hämärämpiä katvealueita.

Kehittämiskohteita

- Esteettömän autopaikan merkitseminen Jokkakulman pysäköintialueelle.
- Kulkureittien valaistuksen parantaminen.
- Käsijohteiden/tukikaiteiden lisääminen kulkureittien jyrkimpiin kohtiin.
- Piha-alueen luiskan ja portaiden toiminnallisuuden parantaminen.
 - Käsijohteet portaan ja luiskan molemmille puolille.
 - Luiskan pituuskaltevuuden loiventaminen.
 - Tasoerojen merkitseminen tummuuskontrastin avulla.

Opasteet

Ulkotilojen opasteet

Opistotalon pääsisäänkäynnin läheisyyteen, kulkureitin varrelle on sijoitettu valaistu karttaopaste alueen rakennuksista. Opasteen välittömään läheisyyteen ei pääse, eikä sitä näin voi lukea läheltä, esimerkiksi heikon näön avulla. Opasteen tekstin kirjasinkoko on kuitenkin kohtalaisen suuri suhteessa katseluetäisyyteen.

Opasteessa on selkeä tummuuskontrasti taustan ja tekstin välillä. Karttaan on merkitty opasteen sijainti ("olet tässä") ja kartan suunta on looginen katsojaan nähden. Useille eri rakennuksille on kuitenkin merkitty sama toiminto, mikä hankaloittaa oikean kohteen löytämistä.

Opistotalon julkisivuun on kiinnitetty kohdeopasteita. Pääosaa opasteista ei ole valaistu eivätkä ne erotu selkeänä tummuuskontrastina taustasta. Jokkakulman pääsisäänkäynnin katoksen alla on julkisivuun kiinnitetty kohdeopaste, jota ei ole valaistu.

Sisätilojen opasteet

Sisätilojen opasteet eivät ohjaa kulkijaa opistotalossa katkeamattomasti perille asti. Opistotalon pääsisäänkäynnin tuulikaappiin on sijoitettu pääopaste, jossa on tekstin ja taustan välillä hyvä tummuuskontrasti. Opasteen pinnan kiilto hankaloittaa kuitenkin hieman lukemista. Pääopasteen kerrosmerkinnät poikkeavat hissin kerrosmerkinnöistä ja eri kerrostasojen on hankala hahmottaa. Kerrostasojen välillä on puolen kerroksen tasoeroja ja hissi avautuu kahteen suuntaan, mikä tekee suunnistautumisesta entistä haasteellisempää.

Pääosa tilaopasteista on kiinnitetty ovilevyyn. Tummuuskontrasti tekstin ja taustan välillä on hyvä. Sijoitus suoraan oveen aiheuttaa kuitenkin törmäysvaaran opastetta läheltä tarkasteltaessa. Jokkakulmassa opasteet ovat liian korkealla, ovilevyn yläkulmassa. Vain harvoissa opasteissa on hyödynnetty symboleja.

Tilaopasteet tulee sijoittaa seinälle (oven viereen), oven aukeamispuolelle. Sopiva sijoituskorkeus on aikuisen henkilön silmäkorkeus, noin 1 400–1 600 mm. Opasteiden valaiseminen, heijastamaton pinta ja riittävän suuri kirjasinkoko helpottavat niiden havaitsemista.

Osa opasteista on kiinnitetty suoraan lasipinnalle, josta niiden havaitseminen on hankalaa. Tekstin ja taustan välille ei muodostu selkeää tummuuskontrastia.





Kehittämiskohteita

- Opasteiden valaistuksen parantaminen.
- Opasteiden kokonaisvaltainen kehittäminen.
 - Jatkuvuus
 - Tyylillinen yhtenäisyys (selkeät kontrastit, riittävä koko, kohokirjaimet).
- Pääopasteen kehittäminen.
 - Karttaopasteen (pohjakaavion) lisääminen.
 - Symbolien hyödyntäminen.
 - Tärkeimmät toiminnot (myös esteettömät wc-tilat ja tasonvaihtomahdollisuudet).
- Tilaopasteiden kehittäminen.
 - Sijoitus oven viereen, 1 400–1 600 mm korkeudelle.
 - Selkeä tummuuskontrasti, opasteen ja tekstin erottuminen taustasta.
 - Symbolien hyödyntäminen.
 - Kohokirjaimet.
- Kerrosopasteiden kehittäminen.
 - Kerrosopasteiden sijoittaminen kaikkiin kerroksiin ja myös hissiin.
 - Karttaopaste tilojen sijainnista.

Sisäänkäynnit

Opistotalo

Opistotalon sisäänkäynnit on katettu ja valaistu, mikä helpottaa niiden havaitsemista. Kohdeopasteet on sijoitettu julkisivuun, sisäänkäyntien läheisyyteen. Niitä ei ole valaistu, eivätkä ne erotu selkeänä tummuuskontrastina taustasta. Pääsisäänkäynnin katoksen alle oli tarkasteluhetkellä sijoitettu myös pyörätelineet, mutta ne sijaitsevat kulkuväylän sivussa eivätkä aiheuta välitöntä törmäysvaaraa.

Pääsisäänkäynnille on yhden askelman tasoero. Portaassa ei ole käsijohteita eikä askelman reuna erotu selkeänä kontrastina. Tasoeron ylittämistä helpottamaan on sijoitettu puurakenteinen kapea luiska tasanteen sivuun. Luiska on jyrkkä. Siinä ei ole käsijohteita eikä suojareunaa.

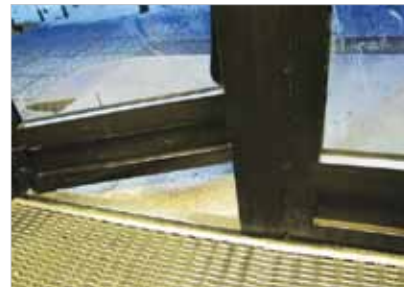
Sisäänkäynnin tasanne on laatoitettu ja mitoitukseltaan hieman ahdas. Oven aukipitotappi aiheuttaa kompastumisvaaran, erityisesti luiskan suunnasta saavuttaessa.

Pääsisäänkäynniltä alakerran sisäänkäynnille johtavissa portaissa askelmien reunat eivät erotu tummuuskontrastin avulla. Portaissa on käsijohde vain toisella puolella.

Sisäänkäynnin lasiovien potkulaudat ja puitteet helpottavat hahmottamista. Käyntiovea voi kuitenkin olla vaikea hahmottaa kokonaisuudesta. Ovi on raskas avata (oven avaamiseen tarvittava voima 70 N, ei automaattista ovenavausjärjestelmää) ja suorareunainen metallikynnys on korkea. Tuulikaappi on kohtuullisen tilava eikä kuramatto hankaloita apuvälineillä liikkumista.

Kehittämiskohteita

- Tasoeron ratkaiseminen.
 - Kulkuväylän korottaminen tasoeron häivyttämiseksi tai luiskan toiminnallisuuden parantaminen (pituuskaltevuus, käsijohteet, kontrastit, suojareuna).
- Pääsisäänkäynnin varustaminen sähköisellä ovenavausjärjestelmällä (liiketunnistin tai avaus painonapilla).
 - Oven muutostöiden yhteydessä tarkistettava myös mitoitus (oven vapaan kulkuaukon leveys ja kynnyksen korkeus).
- Portaiden askelmien reunojen erottumisen parantaminen tummuuskontrastien (kontrastiraidan) avulla.





Jokkakulma

Sisäänkäynti on katettu ja valaistu. Sisäänkäynnille on pieni taso-ero, joka on kuitenkin varsin hankala ylittää pyörällisellä apuvälineellä. Ovi on raskas avata ja kynnyks on korkea. Lasiovi erottuu potkulaudan ja poikkirakenteiden avulla.

Kohdeopaste on sijoitettu rakennuksen julkisivuun, sisääntulokatoksen alle. Oveen, lasin taakse sijoitetut opasteet eivät erotu selkeästi. Tuulikaapin mitoitus on kohtalaisen väljä.

Kehittämiskohteita

- Tasoeron ratkaiseminen.
- Pääsisäänkäynnin varustaminen sähköisellä ovenavausjärjestelmällä (liiketunnistin tai painonapilla avaus).
- Kynnyksen ylittämisen helpottaminen (kynnyskiila).

Liikkuminen ja toimiminen sisätiloissa

Aulatilat ja käytävät

Kulkureitit ovat pääosin riittävän väljästi mitoitettuja ajatellen liikkumista myös apuvälinein. Opistotalon alimman kerroksen käytävän lasioven vapaan kulkuaukon leveys on kuitenkin vain 770 mm ja kansliatilojen kulkureitti vain 665 mm. Opistotalon aulan kalusteet eivät erotu tummuuskontrastina ympäristöstä ja osa kalusteista on sijoitettu kulkuväylälle, jolloin ne aiheuttavat törmäysvaaran. Aulassa on erikorkuisia istuimia ja osassa istuimista on myös käsi- ja selkänojat. Ilmoitustaulujen eteen sijoitetut kalusteet estävät pääsyn tiedotteiden lähelle, mikä hankaloittaa lukemista. Aulan valaistus epätasainen ja paikoin hämärä (20–380 lx). Myös käytävien varrelle jää hämää katvealueita. Käytävien varrella sijaitsevien huonetilojen ovet eivät erotu selkeänä tummuuskontrastina seinistä. Kynnykset ovat lähes nykymääräysten sallimissa rajoissa, mutta hankaloittavat silti liikkumista pyörällisillä apuvälineillä.

Opistotalon palvelupiste sijaitsee sisäänkäyntiä vastapäätä, helposti havaittavassa paikassa. Palvelutiskillä on mahdollista asioida myös istuen. Istuimessa on selkä- ja käsinojat. Palvelutiskin lasiseinä on avattavissa, jolloin äänen kuuluminen helpottuu eikä lasi aiheuta hankalia heijastuksia. Tiskin alla on vapaa polvitila, jonka syvyys on kuitenkin vain 18 cm. Valaistusvoimakkuus pöytätasolla on hyvä (500 lx). Palvelutiskillä ei ole käytössä induktiosilmukkaa.

Vaatesäilytystila sijoittuu aulatilán yhteyteen. Tilan valaistus on epätasainen ja paikoin kovin hämärä (55 lx). Naulakoiden vaatekoukut ovat korkealla ja kenkähylly hankaloittaa entisestään koukuihin ulottumista pyörätuolista.

Aulan yhteyteen sijoitettu tietokonepiste on riittävän matalalla, jotta sitä voisi käyttää myös pyörätuolissa istuen. Vapaa tila pöydän ympärillä ei kuitenkaan ole riittävä, jotta sen ääreen olisi esteetöntä kulkumahdollisuutta.

Jokkakulman aula- ja käytävätilojen yleisväritys on vaalea. Ovet erottuvat tummien listojen avulla vaaleista seinistä. Ovet ovat kynnyksettömiä tai kynnysten tilalla on matala lista. Valaistus on silmämääräisesti arvioiden pääosin hyvä ja tasainen, mutta käytävien päihin jää hämää katvealueita ja istuinryhmän kohdalla valaistus on enimmillään vain 130 lx.





Kehittämiskohteita

- Valaistuksen parantaminen.
- Induktiosilmukan käyttömahdollisuus palvelupisteessä.
- Kalusteiden siirtäminen pois kulkuväyliltä ja ilmoitustaulujen edestä.
 - Aulatilán tietokonepisteen sijoittaminen helpommin saavutettavaan paikkaan.
- Vaatekoukkujen sijoittaminen myös matalammalle (1 200 mm) korkeudelle.
- Kynnysten poistaminen pääkulkureiteiltä mahdollisuuksien mukaan (tai ainakin kynnysten ylittämisen helpottaminen kynnyksiin).

Portaat



Opistotalon aulan avoportaiden askelmien reunat erottuvat selkeän kontrastiraidan avulla. Avoaskelmat lisäävät kompastumisriskiä. Käsijohteen muoto hankaloittaa hieman pitävän otteen saamista. Käsijohde ei jatku yhtenäisenä välitasanteella eikä se ole koko matkalla portaiden molemmilla puolilla. Käsijohteet päättyvät myös liian aikaisin. Myös muissa opistotalon sisätilojen portaissa on kontrastimerkinnot. Käsijohteet ovat usein vain portaan toisella puolella.

Jokkakulmassa portaiden askelmien reunat eivät erotu tummuuskontrastin avulla. Askelmien reunoissa on urat liukuasteina. Käsijohteet eivät jatku yhtenäisenä koko portaan mitalla ja ne päättyvät myös liian aikaisin. Portaiden valaistus on tasainen (325 lx).

Kehittämiskohteita

- Valaistuksen parantaminen portaissa.
- Porrasaskelmien reunojen erottumisen parantaminen kontrastiraidalla Jokkakulmassa.
- Käsijohteiden lisääminen ja toiminnallisuuden parantaminen.
 - Käsijohteiden tulee jatkaa 300 mm yli portaan alkamis- ja päättymiskohdan.
 - Käsijohteen muotoilu pitävän otteen saamiseksi.
 - Käsijohteiden jatkuminen yhtenäisenä, portaan molemmin puolin.



Hissit

Opistotalossa on läpikuljettava henkilöhissi ja Jokkakulmassa pyörätuolihissi/kevythissi (kuilullinen pystyhissi). Hissien avulla saavutetaan kaikki kerrostasot. Kummankaan hissien sijaintia ei ole opastettu.

Opistotalon hissi sijaitsee aulatilassa yhteydessä, mutta se on silti hankala löytää. Hissikorin mitoitus ei aivan täytä nykyisiä esteettömyyden vähimmäisvaatimuksia. Käyttöpainikkeet on sijoitettu vaakasuuntaisesti ja ne ovat siten sopivalla käyttökorkeudella. Painikkeissa ei ole kohomerkinäköä. Hissin valaistus on hämärä (150 lx, painikkeiden kohdalla 188 lx).

Jokkakulmassa sijaitseva pyörätuolihissi on lukittu eikä hissi ole vapaasti käytettävissä. Hissin ovi myös lukkiutuu välittömästi käytön jälkeen. Hissi sijaitsee käytävän varrella, mutta hissien ovi ei erotu selkeänä tummuuskontrastina ympäristöstä. Oven automaattinen avausjärjestelmä toimii vain sisääntulokerroksessa. Käyttöpainikkeiden yhteydessä olevat kerrosmerkinnät erottuvat selkeänä tummuuskontrastin avulla taustasta, mutta niissä ei ole kohomerkinäköä. Painiketta on painettava koko matkan ajan. Valaistus käyttöpainikkeiden kohdalla on kuitenkin vain alle 100 lx.

Kehittämiskohteita

- Hissien sijainnin opastaminen.
- Kerrosopasteiden sijoittaminen hisseihin.
- Esteettömyysnäkökohtien huomioiminen opistotalon hissien seuraavissa muutostöissä.
 - Mitoitus
 - Käyttöpainikkeiden toiminnallisuus (sijoituskorkeus, kohonumerot, selkeät kontrastit).
- Pyörätuolihissin lukituksen avaaminen (tai mikäli hissiä ei voida pitää lukitsemattomana, ohjeet avaimen saamiseksi).





Juhtalasali

Juhla- ja liikuntasaliin on esteetön kulku aulatilasta, mutta ovi on sulkijan takia raskas avata ja siinä on suorareunainen kynnyks (30 mm), joka hankaloittaa liikkumista. Tilan yleisväritys on vaalea. Salin sivulla (seinustalla) sijaitsevat pylväät erottuvat vaaleina muusta ympäristöstä, mutta aiheuttavat silti törmäysvaaran työntyessään ulos seinästä. Peili ei ulotu aivan lattiaan asti, mutta ilman kontrastimerkintöjä se hankaloittaa silti tilan hahmottamista.

Saliin liittyy näyttämö, jonne ei ole esteetöntä kulkuyhteyttä. Portaiden askelmien reunat erottuvat tummuuskontrastina, mutta portaiden valaistus on hämärä. Portaissa ei ole käsijohteita.

Salissa on induktiosilmukka (kattaa koko salin) ja sen opaste on kiinnitetty salin lasioveen. Tilan valaistus on silmämääräisesti arvioituna tasainen.

Kehittämiskohteita

- Salin oven kynnyksen ylittämisen helpottaminen kynnyskiilan avulla ja oven sulkijan säätäminen mahdollisimman kevyeksi.
- Selvitetään mahdollisuudet esteettömän kulkureitin järjestämiseksi näyttämölle.
- Näyttämön portaiden käytettävyyden parantaminen.
 - Valaistuksen parantaminen.
 - Käsijohteiden lisääminen.
- Induktiosilmukan olemassaolosta tiedottaminen opastein myös salissa.
- Induktiosilmukan toimivuuden ja kentän vahvuuden säännöllinen testaus.
 - Kuuluvuusalueen tarkistaminen (ulottuuko myös näyttämön alueelle?).
- Kontrastimerkintöjen lisääminen peiliin (korkeus 1 000 mm ja 1 400–1 600 mm).
- Pylväiden pehmustaminen törmäyksestä aiheutuvien vahinkojen välttämiseksi.

Puku- ja pesutilat

Salin yhteydessä sijaitsevilla puku- ja pesutiloissa ei ole varsinaisesti huomioitu esteettömyysnäkökohtia, mutta tilojen mitoitus on kohtalaisen väljä. Pukuhuoneiden yhteydessä on myös tilavat wc:t. Wc-tilan opaste on sijoitettu ovilevyyn ja siinä on kansainvälinen pyörätuolisymboli. Tilan mitoitus ja varustus eivät kuitenkaan vastaa esteettömän wc-tilan nykymääräyksiä. Naisten pukuhuoneen yhteydessä oleva wc-tilassa pyörätuolille tarkoitettu vapaa tila wc-istuimen vierellä on riittävä, mutta tilaa ei ole riittävästi istuimen edessä. Peilit ja käsipyyhetelineet ovat wc-tiloissa korkealla eikä käsisuihkuihin ulotu helposti wc-istuimelta. Tilojen valaistus on hämärä (45–110 lx).

Peilit ja vaatekoukut ovat pukutiloissa korkealla ja vaatekoukuihin ulottumista pyörätuolista hankaloittaa eteen sijoitetut penkit. Pesuhuoneen mitoitus on väljä.

Kehittämiskohteita

- Symbolien hyödyntäminen tilaopasteissa.
- Valaistuksen parantaminen.
- Pukuhuoneen käytettävyyden parantaminen.
 - Vaatekoukkujen sijoittaminen matalammalle ja helpommin saavutettavaan paikkaan.
 - Tukikaiteiden lisääminen.
 - Peilin sijoittaminen matalammalle.
- Pesuhuoneen käytettävyyden parantaminen.
 - Ainakin yhden pesupaikan varustaminen suihkuistuimella, tukikaiteilla ja käsisuihkulla.
- Wc-tilojen toimivuuden parantaminen.
 - Seinään kiinnitettävien käsitukien lisääminen wc-istuimien yhteyteen.
 - Peilin, saippuatelineen ja käsipyyhetelineen sijoittaminen kaikille käyttäjille sopivalle korkeudelle (alareuna 900 mm).
 - Kannellinen roska-astia (käytettävissä yhdellä kädellä).
 - Wc-paperitelineen ja käsisuihkun sijoittaminen niin, että niihin ulottuu wc-istuimelta.
 - Vaakasuuntaisen vetimen lisääminen oven sisäpuolelle (saranapuolelle, 800 mm korkeudelle) oven sulkemisen helpottamiseksi pyörätuolista käsin.
 - Kynnysten poistaminen mahdollisuuksien mukaan (tai kynnysten ylittämisen helpottaminen, esimerkiksi kynnyskiiloin).
- Selvitetään mahdollisuudet erillisen esteettömän puku- ja pesutilan järjestämiseksi.





Ravintola

Ravintolaan on esteetön kulkuyhteys aulasta. Sulkijalla varustettu ovi on raskas avata, mutta ovi on pääosin auki ravintolan aukioloaikoina. Kynnyks on korkea.

Tilaopaste ja ruokalista on sijoitettu lasioveen, josta niitä on hankala havaita. Käsienpesupaikan vesipisteissä on vapaa polvitila, mutta käsipyyhetelineet on sijoitettu korkealle. Myös palautelaitikko on pyörätuolia käyttävän tai lyhytkasvuisen henkilön ulottumattomissa.

Kulkuväylät ovat pääosin riittävän leveitä ajatellen esteetöntä liikkumista apuvälinein, mutta pöytien väliset tilat ovat ahtaat. Pöytälevyn alla oleva rakenne (tuolin kiinnittämiseksi) madaltaa vapaata polvitilaa ja hankaloittaa pääsyä pöydän ääreen pyörätuolilla. Pöydän jalkarakenteet estävät pääsyn pöydän päähän.

Tarkasteluhetkellä tilan valaistus oli hämärä. Kaikki valaisimet eivät olleet päällä, joten valaistusta on mahdollista lisätä. Täydellä valaistuksella mitatut valaistusvoimakkuudet ovat hyvät sekä noutopöydillä että palvelutiskillä. Noutopöydät ja palvelutiski eivät erotu selkeänä kontrastina ympäristöstä. Palvelutiskeissä on vapaa polvitila, mutta tiski on korkea ja ulottumien ruokiin on hankalaa lapsille, lyhytkasvuiselle tai pyörätuolia käyttävällä henkilölle. Palvelutiskillä ei ole käytössä induktiosilmukkaa.

Tilan hahmottamista voidaan helpottaa tummuuskontrastien avulla. Kalusteiden tulee erottua ympäristöstä. Palvelu- ja itsepalvelutiskien ja tarjoiluvaunujen havaittavuutta voidaan korostaa sijoittamalla ne kontrastimateriaalivyöhykkeelle.

Esteetön sijoittelu on otettava huomioon myös astioiden palautuksessa ja jätteiden lajittelussa, jotta toiminnasta olisi mahdollista suoriutua mahdollisimman itsenäisesti.

Kehittämiskohteita

- Oven sulkijan säätäminen mahdollisimman kevyeksi ja kynnyksen ylittämisen helpottaminen kynnyksiin.
- Esteettömyysnäkökohtien huomioiminen kalustevalinnoissa.
 - Sopiva korkeus tarjotinradalle ja noutopöydälle on 800 mm.
 - Muutamia korkeampia istuimia ja pöytiä.
 - Pyöreän pöydän ääressä kaikkien kasvot ovat näkyvillä, jolloin huulilta luku on helpompaa.
- Induktiosilmukan käyttömahdollisuus palvelutiskillä (kassalla).

Auditorio

Auditorioon on kulkuyhteys sekä salin takaa että alaosasta. Sulki-join varustetut ovet ovat raskaat avata (avaamiseen tarvittava voima 60 N) ja ovissa on kynnykset. Varsinaisia pyörätuolipaikkoja ei ole, mutta salin etuosassa on hieman vapaata tilaa esiintymisalueen reunalla. Salissa on induktiosilmukka ja sen olemassaolosta on kerrottu opastein (seinään teipattu paperiarkki).

Auditorion portaissa ei ole käsijohteita. Askelmien reunat erottuvat kohtalaisesti kontrastina metallilistan avulla. Valaistus on kohtalainen (210–235 lx). Portaisiin on sijoitettu istuimia ja nuotitelineitä, jotka aiheuttavat törmäysvaaran. Piano on sijoitettu kulkuväylälle, osittain poistumistien eteen. Esiintymisalueelle on esteetön kulkuyhteys ja pöydän ääreen pääsee myös pyörätuolilla.

Kehittämiskohteita

- Oven sulkijan säätäminen mahdollisimman kevyeksi.
- Kalusteiden siirtäminen pois kulkureiteiltä.
- Käsijohteiden lisääminen auditorion portaisiin.
- Taserojen erottumisen parantaminen (kontrastit ja valaistus).
- Esteettömien pyörätuolipaikkojen sijoittaminen auditorioon.





Opetustilat ja muut kokoontumistilat

Tilat ovat tasalattiaisia ja myös esiintymisalueelle on esteetön kulku. Vapaata tilaa liikkumiseen on osassa tiloista vain vähän, mutta kalustus on toteutettu irtokalusteina, jolloin tilaa voidaan järjestää tarpeen mukaan. Kalusteissa ei ole säätömahdollisuuksia. Useissa tiloissa lattiolla lojuvat johdot aiheuttavat kompastumisvaaran. Vesipisteiden alla ei ole vapaata polvitilaa ja altaat on sijoitettu paikoitellen korkealle. Opetuskeittiön suunnittelussa ei ole huomioitu esteettömyysnäkökohtia, mutta osa varusteista on kuitenkin sijoitettu kohtuullisen matalalle. Valaistus on useimmissa tiloissa tasainen ja hyvä (620–780 lx). Opetuskeittiön valaistusolosuhteet ovat selkeästi muita huonommat (180–455 lx). Jokkakulman muunneltavan luokkatilan pylväävät eivät erotu tummuuskontrastina ympäristöstä, mikä aiheuttaa törmäysvaaran.

Kehittämiskohteita

- Johtojen sijoittaminen niin, etteivät ne aiheuta kompastumisvaaraa.
- Kalusteiden säädettävyys.
- Induktiosilmukan käyttömahdollisuus.
- Esteettömyysnäkökohtien huomioiminen opetuskeittiön seuraavissa muutostöissä.
 - Kalusteiden ja työtasojen säädettävyys.
 - Vapaa polvitila (työtaso ja vesipiste).
 - Varusteiden sijoittaminen kaikille soveltuvalla korkeudella.

Esteettömät wc-tilat

Opistotalon liikkumisesteisille tarkoitettu wc-tila sijoittuu aulan yhteyteen, vaatesäilytystilan taakse. Tilaopaste on sijoitettu ovilevyyn. Ovi ei avaudu kunnolla, koska vaatenaulakko on sijoitettu liian lähelle. Tämä rajoittaa liikkumista tilaan.

Ovessa ei ole vaakasuuntaista vedintä helpottamaan oven sulkeamista pyörätuolista käsin. Kynnyksen korkeus on lähes määräysten sallimissa rajoissa, mutta kynnyks hankaloittaa kuitenkin liikkumista.

Tilan mitoitus on ahdas. Vain wc-istuimen toisella puolella on pyörätuolille tarkoitettu vapaa tila. (Tilaan on tarkasteluhetkellä sijoitettu kastelukannu, joka rajoittaa tilan käyttöä.) Wc-istuin on sijoitettu seinään, eikä istuimen takana ole vapaata tilaa. Wc-tilassa ei ole nykymääräysten mukaista vapaata tilaa (ø1 500 mm).

Wc-istuimen tukikaiteet on sijoitettu varsin matalalle (600 mm). Wc-paperitelineeseen on hankala ulottua wc-istuimelta ja käsisuihku on liian kaukana. Käsioppyheteline toimii liiketunnistimella, mutta on sijoitettu hankalan korkealle. Peili on sijoitettu niin korkealle, ettei lyhytkasvuinen tai pyörätuolia käyttävä henkilö näe siitä itseensä. Tilan valaistus on hämärä (käsioppyhetelintään kohdalla n. 30 lx). Tilassa ei ole hälytysjärjestelmää avun saamiseksi.

Kehittämiskohteita

- Esteettömien wc-tilojen sijoittaminen järkevien toiminnallisten kokonaisuuksien yhteyteen, jotta etäisyydet eivät muodostu kohtuuttoman pitkiksi.
- Olemassa olevan wc-tilan toiminnallisuuden kehittäminen.
 - Vaatenaulakon siirtäminen, jotta wc-tilan ovi avautuu kunnolla.
 - Vaakasuuntaisen vetimen lisääminen oven sisäpuolelle (saranapuolelle, 800 mm korkeudelle).
 - Wc-paperitelineen ja käsisuihkun sijoittaminen niin, että niihin ulottuu wc-istuimelta.
 - Käsioppyhetelineen ja peilin sijoittaminen kaikille soveltuvalla korkeudelle (alareuna 900 mm).
 - Kannellisen, yhdellä kädellä käytettävän roska-astian sijoittaminen tilaan.
 - Vaatekoukkujen sijoittaminen myös matalammalle (1 200 mm).
 - Wc-istuimen käsitukien korkeussäätö (tai sijoittaminen korkeammalle, 800 mm).
 - Ylimääräisten tavaroiden siirtäminen muualle.
 - Valaistuksen parantaminen.





Jokkakulmassa on yksi esteetön wc. Tilaopaste on sijoitettu korkealle ovilevyn yläkulmaan eikä siinä ole hyödynnetty symboleja. Kontrasti tekstin ja taustan välillä on hyvä. Oven sisäpuolella ei ole vaakasuuntaista vedintä.

Tila on yksipuolisesti käytettävissä (vapaa tila pyörätuolille vain wc-istuimen toisella puolella). Tukikaide on vain wc-istuimen toisella puolella. Käsisuihkuun ei ulotu wc-istuimelta ja käsipyyheteelineen käyttö edellyttää kahta kättä. Peili on sijoitettu hieman liian korkealle. Ainoa roska-astia on polkimella avattava kannellinen astia, joka ei ole käyttökelpoinen ratkaisu esteettömässä wc-tilassa.

Kehittämiskohteita

- Symbolien hyödyntäminen tilaopasteessa.
- Vaakasuuntaisen vetimen lisääminen oven sisäpuolelle (saranapuolelle, 800 mm korkeudelle).
- Tukikaiteen lisääminen wc-istuimen viereen (seinälle).
- Käsisuihkuun käytettävyyden parantaminen.
 - Sijoittaminen käden ulottuville wc-istuimelta.
 - Ulottuminen hanaan / sähkötoiminen hana.
- Kannellisen, yhdellä kädellä käytettävän roska-astian sijoittaminen tilaan.
- Käsipyyheteelineen vaihtaminen yhdellä kädellä käytettävään ja sijoittaminen alemmas (käyttökorkeus 900 mm).



Esteettömyys ihmisoikeutena, vapaan sivistystyön esteettömyystutkimus ja sen opistokysely

Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Kansalaisten yhdenvertaista mahdollisuutta koulutukseen pidetään pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa itsestäänselvyytenä. Vammaisten ja erilaisten oppijoiden (jatkossa myös oppimisvaikeuksiset sekä kyselylomakkeessa lukivaikeuksiset) asema on ollut yksi tämän oikeuden toteutumisen kitkakohdista. Suomalaisten keskimääräinen koulutustaso on jatkuvasti noussut viimeisten vuosikymmenten aikana, mutta vammaisten ja oppimisvaikeuksisten ihmisten keskimääräinen koulutustaso on edelleen jäljessä yleisestä kehityksestä. Esimerkiksi yliopisto-opetuksessa vammaiset ja oppimisvaikeuksiset ihmiset ovat edelleen selvästi aliedustettuja ryhmiä (Haarni 2006, Paananen 2013, Poussu-Olli 1999, Savolainen, Ahonen, Aro, Tolvanen ja Holopainen 2008). On todennäköistä, että he ovat aliedustettuja myös aikuiskoulutuspalvelujen käyttäjinä sekä ammatillisen aikuiskoulutuksen että vapaan sivistystyön alueilla.

Vapaan sivistystyön määritelmästä (Laki vapaasta sivistystyöstä 21.8.1998/632) seuraa, että koulutuksen tulisi olla helposti lähestyttävää ja sellaista, että mahdollisimman monilla olisi matala kynnyks osallistua. Vapaan sivistystyön piirissä on jo vuosien ajan keskusteltu syrjäytymisen ehkäisemisestä ja koikeiltu hakevaa toimintaa. Opiskelun esteettömyys ei ole kuitenkaan noussut laajemman tutkimuksen

kohteeksi. Olemassa oleva aihetta sivuava tutkimustieto on niukkaa, pirstaleista ja osin vanhentunutta. Esteettömyyden toteutumista vapaan sivistystyön oppilaitoksissa on siis aihetta selvittää. Lisäpontta tutkimukselle antaa viime vuosina tapahtunut kansainvälinen näkökulmanmuutos, jonka kiteyttää seuraavassa esiteltävä YK:n sopimus vammaisten ihmisten oikeuksista. Sopimuksessa on täsmennetty esteettömyyden asemaa ihmisoikeutena.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää esteettömyyden toteutumista ja siihen mahdollisesti liittyviä ongelmia kansalaisopistojen ja kansanopistojen opinnoissa sekä opistojen muussa toiminnassa. Tutkimus on rajattu niin, että esteettömyyttä tarkastellaan erityisesti vammaisten ja erilaisten oppijoiden kannalta.

Esteettömyys ihmisoikeuskysymyksenä

Modernin vammaisliikkeen juuret ovat 1960-luvun ihmisoikeusliikkeissä (Könkkölä 2011). Vammaisliikkeen syntyä seuranneiden 40 vuoden kuluessa tapahtunut edistys näkyy ehkä selvimmin siinä, että kansainvälisessä keskustelussa vammaisuus on muuttunut sosiaalipoliittisesta ongelmasta ihmisoikeuskysymykseksi. Tämän kansainvälisen näkökulman muutoksen seurauksena myös esteettömyyteen suhtaudutaan

uudella tavalla, koska vammaisten ihmisoikeuksien toteutuminen ei ole mahdollista ilman esteiden ja syrjäyttävien käytäntöjen purkamista.

Esteettömyyden liittyminen vammaisten ihmisoikeuksien toteutumiseen on kirjattu selvästi vuonna 2006 hyväksytyssä YK:n yleissopimuksessa vammaisten ihmisten oikeuksista (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities 2006). Kyseessä on kansainvälinen ihmisoikeusasiakirja, jossa sovitaan erikseen vammaisille kuuluvista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista. Vaikka ihmisoikeudet kuuluvat määritelmänsä mukaan yhtäläisesti kaikille, vammaiset eivät ole päässeet nauttimaan niistä tasavertaisesti muiden kanssa. Yleissopimus ei siten perusta vammaisille uusia ihmisoikeuksia, vaan vahvistaa kaikkien ihmisyksilöiden synnynnäisen arvon ja kaikkien jo sovittujen ihmisoikeuksien sekä perusvapauksien kuulumisen täysimääräisesti myös vammaisille ihmisille. (Gustafsson 2011, 4.)

YK:n yleissopimuksen keskeisenä tavoitteena on taata vammaisille ihmisille yhdenvertaisuus ja kielittää kaikkinaisen syrjintä. Lisäksi sopimuksessa määritetään sellaiset olosuhteet esteettömyydelle, jotka yhteiskunnan tulee jatkossa täyttää (Kempainen 2011, 9). Sopimus korostaa sopijamaiden velvollisuutta toimia esteettömän opiskeluympäristön turvaamiseksi. Koulutusta koskevan 24 artiklan ensimmäisessä ja viidennessä kohdassa vahvistetaan myös vammaisten ihmisten oikeus elinikäiseen oppimiseen (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities 2006, suom. Kempainen 2011, 25–26).

"24 artikla

Koulutus

- 1 Sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden koulutukseen. Toteuttaakseen tämän oikeuden syrjimättä ja yhdenvertaisten mahdollisuuksien pohjalta sopimuspuolet varmistavat osallistavan koulutusjärjestelmän kaikilla tasoilla sekä elinikäisen oppimisen, jonka tarkoituksena on:
 - a kehittää täysimääräisesti inhimillisiä voimavaroja, omanarvontuntoa ja itsearvostusta sekä vahvistaa ihmisoikeuksien, perusvapauksien ja ihmiskunnan moninaisuuden kunnioittamista;

- b mahdollistaa vammaisille henkilöille persoonallisuutensa, lahjakkuutensa ja luovuutensa sekä henkisten ja ruumiillisten kykyjensä kehittämisen mahdollisimman pitkälle;
- c mahdollistaa vammaisten henkilöiden tehokas osallistuminen vapaaseen yhteiskuntaan.

- 2 Tätä oikeutta toteuttaessaan sopimuspuolet varmistavat, että:
 - a vammaisia henkilöitä ei suljeta yleisen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle vammaisuuden perusteella ja ettei vammaisia lapsia suljeta maksuttoman ja pakollisen ensimmäisen asteen tai toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle vammaisuuden perusteella;
 - b vammaiset henkilöt pääsevät kattavaan, laadukkaaseen ja maksuttomaan ensimmäisen asteen sekä toisen asteen koulutukseen yhdenvertaisesti muiden kanssa niissä yhteisöissä, joissa he elävät;
 - c vammaisia henkilöitä varten tehdään heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset;
 - d vammaiset henkilöt saavat yleisessä koulutusjärjestelmässä tuen, jota tarvitaan helpottamaan heidän tehokasta koulutustaan;
 - e toteutetaan tehokkaat yksilöidyt tukitoimet ympäristöissä, jotka mahdollistavat opillisen ja sosiaalisen kehityksen enimmäistämisen täysimääräisen osallisuuden tavoitteen mukaisesti.
- 3 Sopimuspuolet mahdollistavat vammaisille henkilöille elämänhallinnan ja sosiaalisen kehityksen taitojen oppimisen helpottaakseen heidän täysimääräistä ja yhdenvertaista osallistumistaan koulutukseen ja yhteisöön. Tätä varten sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, joilla muun muassa:
 - a helpotetaan pistekirjoituksen, korvaavan kirjoituksen, puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen sekä erilaisten liikkumistaitojen oppimista ja helpotetaan vertaistukea ja mentorointia;
 - b helpotetaan viittomakielen oppimista ja kuurojen yhteisön kielellisen identiteetin edistämistä;
 - c varmistetaan, että näkövammaisten, kuurojen, kuulovammaisten tai kuurosokeiden, erityisesti lasten, koulutus annetaan yksilön kannalta mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla kielillä, viestintätavoilla ja -keinoilla sekä ympäristöissä, jotka mahdollistavat oppimisen ja sosiaalisen kehityksen maksimoinnin.

- 4 Edistääkseen tämän oikeuden toteuttamista sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet palkatakseen opettajia, myös vammaisia opettajia, joilla on tarvittava viittomakielen ja/tai pistekirjoituksen taito, sekä kouluttaakseen kaikilla koulutustasoilla työskenteleviä ammattihenkilöitä ja henkilöstöä. Tähän koulutukseen on sisällyttävä tietoa vammaisuudesta sekä vammaisten henkilöiden tukemiseen tarkoitettujen asianmukaisten puhetta tukevien ja korvaavien viestintätapojen, -keinojen ja -muotojen, opetustekniikoiden ja materiaalien käyttöä.
- 5 Sopimuspuolet varmistavat, että vammaisille henkilöille annetaan syrjimättä ja yhdenvertaisesti muiden kanssa mahdollisuus yleiseen kolmannen asteen koulutukseen, ammattikoulutukseen, aikuiskoulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen. Tätä varten sopimuspuolet varmistavat, että vammaisia henkilöitä varten tehdään kohtuulliset mukautukset.”

Vammaisten ihmisoikeudet ovat samanaikaisesti helppo ja vaikea asia. Yhtäältä meistä tuntuu aivan itsestään selvältä, että vammaisia ihmisiä koskevat samat oikeudet kuin kaikkia muitakin. Toisaalta meidän on usein vaikea ymmärtää, mitä vammaisten ihmisten syrjintä käytännössä tarkoittaa. Vammaisuuteen tuntuu ikään kuin luonnostaan kuuluvan se, että kaikkiin paikkoihin ei pääse, kaikkia asioita ei voi tehdä ja ainakin osittain jää ulkopuoliseksi. Toinen vaikeus voi liittyä siihen, että ihmisoikeus-sopimukset mielletään joskus julistuksiksi, joiden velvoittavuutta ei tiedosteta. Kun on yhdessä sovittu, että tietyt asiat ovat ihmisoikeuksia, sopimisen etiikka edellyttää, että julkisen vallan täytyy toteuttaa nämä oikeudet. Aikaisemmin vammaisten oikeuksien turvaamiseen ei ole ollut yksilöityä velvoitetta, mutta kun valtiot sopivat asiasta, ne ovat myös vastuussa resursoinnista ja toteutuksesta.

Myös Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma 2006–2015 heijastaa omalta osaltaan siirtymistä ihmisoikeuksille perustuvaan vammaisuuden näkökulmaan. Ihmisoikeuksia korostava näkökulma on nopeasti vahvistunut vammaispolitiikan keskeiseksi lähtökohdaksi niin Euroopassa kuin maailmanlaajuisesti. Sen mukainen toiminta on keskeisellä sijalla Euroopan neuvoston jäsenmaiden vammaispolitiikassa. Kyse on siitä, onko vammaisilla ihmisillä sama oikeus ihmisyyteen kuin vammattomilla kanssaihmisillään ja mahdollistuvatko oikeudet

yhdenvertaisesti muiden kanssa. (Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015, 14.)

Vammaisten syrjintä on kielletty myös kansallises-
sa lainsäädännössä. Vuonna 2000 voimaan tullessa perustuslaissa on syrjintäkielto, jossa säädetään myös vammaisuus ja terveydentila seikoiksi, joiden perusteella ihmistä ei saa asettaa ilman hyväksyttävää perustetta eriarvoiseen asemaan (Perustuslaki 731/1999, 6§). Vuonna 2004 voimaan tullut yhdenvertaisuuslaki koskee ennen muuta työelämää, mutta se käsittelee myös koulutusta ja sen järjestämistä. Laki velvoittaa koulutuksen järjestäjän ryhtymään kohtuullisiin toimiin vammaisen ihmisen koulutukseen pääsemiseksi ja siinä selviämiseksi (Yhdenvertaisuuslaki 21/2004, 5§). Kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan sitä, että asiat tehdään jotenkin toisin kuin yleensä, kun normaalin toimintatavan tai olosuhteen soveltaminen tietyssä yksittäistapauksessa johtaisi henkilön joutumiseen esimerkiksi vammaisuuden perusteella epäedulliseen asemaan. Kohtuulliset mukautukset kuuluvat syrjintäkiellon ytimeen. Ei enää riitä, että pidättäydytään yksinkertaiselta syrjinnältä; on myös ryhdyttävä positiivisiin toimiin, jos samanlainen kohtelu ei johda yhdenvertaiseen lopputulokseen. (Kumpuvuori 2013.)

Mitä opiston esteellisyys tai esteettömyys tarkoittaa?

Näkemyksistä esteettömyydestä on laajentunut nopeasti viime vuosina. Vielä 1990-luvulla esteettömyys tarkoitti useimmiten vain rakennetun ympäristön esteettömyyttä: tilat olivat esteettömiä, jos niissä pystyi liikkumaan apuvälineellä kuten esimerkiksi pyörätuolilla tai rollaattorilla. Vuonna 2006 hyväksytyssä YK:n yleissopimuksessa vammaisten ihmisten oikeuksista (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities 2006) esteettömyys tarkoittaa sitä, että rakennettu ympäristö, joukkoliikenne, tieto ja viestintä sekä muut palvelut ovat mahdollisimman suuressa määrin kaikkien ihmisten käytettävissä ilman tarvetta yksilölliseen mukauttamiseen (Kemppainen 2011, 14).

Tässä raportissa ei ole mahdollista paneutua kattavasti esteettömyyden määrittelyyn ja toteuttamiseen problematiikkaan. Seuraavassa esitämme ainoastaan

muutamia näkökohtia liittyen kansalaisopiston ja kansanopiston esteettömyyteen. Jotta esteettömyyttä koskeva tarkastelu ei jää pelkästään tutkijoiden pohdinnaksi. Tämän raportin alussa on esitetty myös yksi tapausesimerkki: Arkkitehti SAFA Niina Kilpelän laatimassa esteettömyyskartoitusraportissa kuvataan, mikä oli rakennetun ympäristön esteettömyyden tila Rovaniemen kansalaisopistossa ja Rovala-Opistossa joulukuussa 2011. Opistot ja Niina Kilpelä ovat antaneet luvan esteettömyyskartoituksesta laaditun raportin julkaisemiseen osana tutkimusraporttia.

Rakennetun ympäristön esteettömyys on hyvä lähtökohta opiston esteettömyyden tarkastelulle, sillä ellei tiloihin ole lainkaan mahdollista päästä, kysymys on jo varsin totaalisesta poissulkemisesta. Tällöin esteet ovat usein hyvin konkreettisia: portaiden vaihtoehtona ei ole hissiä tai luiskaa ja kulkuväylät ovat liian kapeita esimerkiksi pyörätuolin käyttäjälle. Liikkumisesteiden ohella myös kuulemisen ja näkemisen esteettömyys ovat keskeinen osa rakennetun ympäristön toimivuutta. Tällöin kynnyskysymys ei ole tilaan pääseminen, vaan se, miten siellä voidaan toimia ja kommunikoida. Hyvät kuuntelun ja näkemisen olosuhteet sekä selkeät, helposti ymmärrettävät tilat mahdollistavat kuulovammaisten ja näkövammaisten ihmisten osallistumisen opiston toimintaan. (Invalidiliitto 2009, 7, Kilpelä 2013.)

Opiston esteettömyyden kannalta tiedotus on avainasemassa. Uusien opiskelijoiden tai opintoja vasta suunnittelevien kannalta on tärkeää, että opiston esteettömyydestä on saatavissa ajantasaista tietoa sekä opiston nettisivuilta että painetuista ohjelmista. Asian hyvään hoitoon kuuluu myös se, että opiston henkilöstöstä löytyy ainakin yksi esteettömyysasioihin perehtynyt henkilö, joka osaa kertoa uusille opiskelijoille tilojen esteettömyydestä ja opetuksen järjestelymahdollisuuksista.

Opetuksen esteettömyys tarkoittaa inklusiivista, mahdollisimman monien ja monenlaisten ihmisten täysipainoista osallistumista suosivaa didaktiikkaa (Powell ja Tummons 2011, 6). Jos ryhmässä on esimerkiksi näkövammaisen opiskelija, opettaja voi lukea ääneen PowerPoint-esityksensä diojen tekstit tai liikuntaryhmän vetäjä selittää liikkeitä myös sanallisesti. Lukivaikeuksisen opiskelijan kohdalla opetuksen esteettömyys saattaa taas tarkoittaa esimerkiksi mah-

dollisuutta opiskella omaan tahtiin tai saada oppimateriaalit etukäteen. Myös teknisten välineiden asianmukainen käyttö on tärkeää: esimerkiksi äänentoistolaitteet eivät hyödytä pelkästään kuulovammaisia, vaan myös oppijoita, joilla on ongelmia äänteiden erottelukyvyyssä. Lähtökohtana tulee olla, että kuulemisen ja näkemisen olosuhteet ovat kunnossa ja häiriötekijät minimoidaan. (Valkama ja Hämäläinen 2013.)

Yhä suurempi osa opistojen opetuksesta ja muusta toiminnasta siirtyy tulevaisuudessa tietoverkkoon. Erityisryhmien kohdalla tämä tuo sekä mahdollisuuksia että haasteita opiskeluun. Esimerkiksi näkövammaisille tekstipohjainen internet toi aluksi liki esteettömän pääsyn tietoverkoissa olevaan tietoon ruudunlukijoiden avulla, mutta lisääntynyt visuaalisuus ja toiminnallisuus ovat muodostaneet uusia esteitä, kun olemassa olevia saavutettavuussuosituksia ei ole noudatettu. Sama asia koskee myös kuulovammaisia; tekstimuodossa saatava tieto on mahdollistanut vapaan informaation saannin, mutta nykyään yleisesti käytettävät tekstittämättömät video- ja audioreiikkeet ovat olleet askel taaksepäin. (Salomaa 2007.) Esteettömyyden kannalta on ensiarvoista, että opiston tietotekninen infrastruktuuri, käytetyt ohjelmistot, www-sivut ja virtuaaliset opiskelu-ympäristöt on päivitetty niin, että ne soveltuvat mahdollisimman hyvin kaikille käyttäjäryhmille (Coombs, 2010, 7–8, Crawley 2012, 43). Huomioitavia käyttäjäryhmiä eivät ole ainoastaan eri tavoin vammaiset käyttäjät vaan myös esimerkiksi erilaiset oppijat, jotka hyötyvät visuaalisesti selkeistä, helposti navigoitavista nettisivuista, joissa on riittävän suuri kirjasinkoko ja selkeä kieli.

Jotta edellä mainitut asiat saataisiin kuntoon, esteettömyysvelvoite täytyy ottaa huomioon myös opiston johtamisessa ja hallinnossa. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että opiskelun esteettömyys sisällytetään uusien työntekijöiden, myös tuntiopettajien, perehdyttämispakettiin. Päätoiminen henkilökunta osallistuu pitkällä aikavälillä järjestöjen tai muiden koulutuksen ja niitä tukevien palvelujen tarjoajien esteettömyyskoulutukseen. Vaikka kehittämistoimenpiteitä vaativat asiat olisikin saatu kuntoon, esteettömyyden jatkuvalla parantamisella on silti oma paikkansa opistoa koskevissa strategioissa ja muissa toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa. Rakennus-

kannan vanhetessa, työntekijöiden vaihtuessa ja toistuvien säästöohjelmien haitatessa jo toteutettujenkin parannusten hyöty pienenee ajan mittaan – joskus liiankin selvästi.

Opiston esteettömyyden suunnittelu ja sen toteutumisen arviointi

Opiston esteettömyys on osa sen arvoja, missiota ja strategiaa. Vapaan sivistystyön arvoperusta nousee antiikin humanismista, kristillisestä perinteestä sekä Yhdysvaltain ja Ranskan vallankumousten ihmisoikeuksia kunnioittavan liberaalin sopimusyhteiskunnan mallista. Vapauteen kuuluu itsestään selvästi, että jokainen opisto tai sellaista ylläpitävä liike määrittelee omat arvonsa ja niiden toteutumisen toiminnassaan itse, mutta sivistystyön perinne velvoittaa samalla demokraattisen päätöksentekoon. Esteettömyyden osalta tämä merkitsee sitä, että opiston kentästä kuullaan myös erilaisia oppijoita, ikäihmisiä, maahanmuuttajia, vammaisia, ja muihin vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Periaatteessa esteettömyyden suunnittelu ei ole mikään erillinen tehtävä, vaan se toteutuu kaikessa toiminnan uudelleen organisoinnissa, taloudellisten, inhimillisten ja sosiaalisten voimavarojen luomisessa sekä käytännön toiminnan kausittaisiin ohjelmiin laadittaessa ja päivittäin toteutettaessa. Tämä itsestäänselvyys ei kuitenkaan toimi, jos opiston henkilöstön ja opiskelijoiden rekrytointi on kohdistunut pääasiassa tavalliseen valtaväestöön tai vammaisten ja erilaisten oppijoiden osuus on muuten jäänyt vähäiseksi. Elleivät vammaisten, oppimisvaikeuksisten ja sosiaalisesti syrjäytyvien opiskelua haittaavat seikat näy opiston arkipäivässä, esteettömyyden parantaminen ei tietenkään näytä tärkeältä kehittämiskohteelta.

Esteettömyyden kokonaisuuden teoreettinen hahmottaminen on selvästi tieteenalat ylittävä tehtävä (World Report on Disability 2011, 169–202). Se ylittää myös projektimme mahdollisuudet, joten emme edes yritä hahmottaa kasvatustieteille, lääketieteille, oikeustieteille, psykologialle ja sosiaalitieteille yhteistä teoriaa, vaan lähestymme esteettömyyttä käytännönläheisemmästä suunnittelun näkökulmasta. Inhimillinen toiminta koostuu tilanteista, joista suuri osa on ennakoitavia, ne toistuvat samantapaisina ja muodostavat vuositasetta selviä aikakokonai-

suuksiksi jäsenyviä syklejä. Opintovuosi koostuu lukukausista ja opintokokonaisuuksien kurssit etenevät opetussuunnitelman mukaisina jatkumoina. Kansalaisopistojen ja kansanopintojen kaikista opinnoista ei koostu todistukseen johtavia kokonaisuuksia, mutta muuten niiden suunnittelu- ja toteutustapa on arvioinnin epäyhtenäisyyttä lukuun ottamatta samantapainen kuin koululaitoksen muissakin osissa. Kaikessa toiminnassa esiintyy kuitenkin myös poikkeustilanteita, joissa suunnitellut toiminnot häiriintyvät ja häiriöt haittaavat suunniteltua opetusta, opiskelua ja oppimista.

Katastrofitilanteita, joissa koko yksikön toiminta katkeaa tai lamaantuu, vapaan sivistystyön oppilaitoksissa on harvoin. Oppimista estäviä tilanteita nousee aikuisopinnoissakin kuitenkin toistuvasti sellaisten oppijoiden kohdalle, joilla on jokin vamma tai oppimisvaikeus. Ellei oppilaitos ole niihin varautunut, selviäminen jää opiskelijan vastuulle. Jos tilanne ei jatkossa korjaannu, opiskelija tekee omat johtopäätöksensä – itse asiassa hän tekee ne usein jo ennakoivasti, ellei saa lupautua siitä, että opistolla on jo suunniteltu toimivat käytänteet myös hänen todennäköisesti kohtaamiensa ongelmien varalle.

Esteettömyyttä voidaan aikuiskoulutuksessa toteuttaa improvisoimalla. Opiskelijatoverit auttavat toisiaan mielellään ja opettaja, joka on ennalta perehtynyt vammaisuuden ja erilaisen oppijuuden olemukseen löytää usein yllättäväänkin tilanteeseen toimivan etenemistavan. Tämä on kuitenkin esteettömyyden ensiapua, joka häiritsee muiden opiskelua ja johtaa helposti häiriön kokijan leimautumiseen. Todellinen esteettömyys merkitsee sitä, että oppijan ongelmiin on varauduttu tavoilla, jotka mahdollistavat opiskelun normaalin etenemisen. Uudisrakentamisen sekä ulkotilojen ja rakennusten peruskorjauksen yhteydessä monet tällaiset tilanteet eliminoiduvat jo rakennuslain noudattamisen perusteella. Käytännössä pelkkä arkkitehtien, insinöörien ja rakennusmiesten panos ei kuitenkaan yksin takaa opiskelun esteettömyyttä. Se edellyttää, että oppilaitoksella on myös ongelmatilanteita varten selkeät, käytännössä harjoitellut toimintatavat.

Opiston esteettömyys on siis etenevä (tai taantuva) prosessi. Esteettömän opiston toteuttaminen alkaa sen tiedostamisesta, että opiskelijajoukossa ja opettajissa on vammaisia ja erilaisia opiskelijoita vähemmän kuin

opiston palvelemissa väestössä. Kun tähän on havahduttu, luodaan tahtotila asian korjaamiseksi. Rakennetun ympäristön kehittäminen alkaa esteettömyyskartoituksella, jossa ympäristön tiloissa toimimisen ja käytettävissä olevien välineiden puutteet rekisteröidään ja todetaan tarvittavat korjaustoimet.

Esteettömyyden arvioinnilla pyritään selvittämään, kuinka pitkälle toiminnassa on päästy. Näkemysmme mukaan esteettömyyden suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin jatkuvasta prosessista on mahdollista kirjata virstanpylväitä, jotka sumeasti, mutta suhteellisen luotettavasti kertovat opistoken-

tän tilan. Uusien esteettömyyttä parantavien ratkaisujen evidenssiin perustuvaa arviointia vaikeuttaa edellä mainittu vapaan sivistystyön arvioinnin niukkuus ja epäyhtenäisyys. Tässä tutkimuksessa ongelmaan ei vielä etsitä ratkaisua, mutta esteettömyyden pitkäjänteinen kehittäminen edellyttää myös siihen tarttumista. Jokaisen esteettömyyttä parantavan intervention tulee noudattaa logiikkaa, jonka tuloksellisuus voidaan empiirisesti vahvistaa. Samaa pitää voida edellyttää kaikilta muiltakin opetuksen kehittämistoimilta (Katso esim. W.K. Kellogg Foundationin (2004) ohjeet logiikkamallin laatimiseksi).

Tutkimuksen toteuttaminen

Projektin perustaminen, tutkimustehtävä, design ja organisaatio



Kuvio 1. Vapaan sivistystyön esteettömyys -projektin toimintarakente.

Vapaan sivistystyön esteettömyyden tutkimushankkeen idea alkoi hahmottua vuonna 2008 korkeakoulujen esteettömyyteen inspiroimana. Matti Laitinen ja Kalle Könkkölä tekivät opetusministeriölle (nykyisin opetus- ja kulttuuriministeriö) 2010 aloitteen hankkeen rahoittamisesta ja aikuiskoulutusasioiden johdossa toiminut Marita Savola osallistui verkoston ja johtoryhmän hahmotteluun. Tässä yhteydessä tutkimuksen toteutuspaikaksi sovittiin vammaisten ihmisoikeusjärjestö Kynnys ry. Päätös hankkeen rahoituksesta saatiin 22.4.2010. Projektin toimintarakenteen pääpiirteet on esitetty edellä kuviossa 1.

Tehtävänä on ollut kartoittaa Suomen kansalaisopistojen ja kansanopistojen esteettömyyttä, pääkohteena rakennetun ympäristön tilanne. Projektille asetettiin sen sidosryhmiä edustava johtoryhmä ja kolme toimintatiimiä: esteettömyyskartoitustiimi, opiskelijatutkimustiimi ja opistokyselytiimi. Lisäksi oppilaitosten esteettömyyden sisällön ja tutkimuksen tulosten esittelemiseksi on toimitettu kirja, jolla on toimituskunta ja aktiivinen kirjoittajajoukko. Yhdessä opistoväen, useiden esteettömyyden asiantuntijoiden ja Kynnyksen henkilöstön kanssa on järjestetty 8.3.2011 vapaan sivistystyön esteettömyysseminaari, jolla on tuotu asiaa ja aikaisempia kokemuksia esille sekä pohjustettu tutkimuksen tekoa. Lisäksi on 14.2.2012 toteutettu työpaja, jossa on esitelty tutkimuksen alustavia tuloksia ja ideoitu tämän raportin lopussa esitettäviä vapaan sivistystyön esteettömyyden kehittämisehdotuksia.

Esteettömyyskartoitukset

Kun esteettömyyttä tarkastellaan ensisijaisesti rakennetun ympäristön kannalta, avainasioita ovat tilojen saavutettavuus, opasteiden toimivuus, liikkumisen helppous ja toimintojen edellyttämä aistittavuus vailla häiritseviä esteitä ja muita häiriötekijöitä sekä apuvälineiden ja avustajien vaivaton hyödyntäminen. Tällöin ei voida tyytyä pelkästään haastatteluin tai kyselylomakkein kerättyyn informaatioon. Opetuksen esteettömyyden vaativin tutkiminen edellyttää, että tutkija havainnoi esteettömyyden toteutumista ja dokumentoi luotettavalla tavalla koko opiskeluprosessin siirtyminen. Astetta keveämpää dokumen-

tointia voitaisiin tiedonhankinnan osalta suorittaa sähköisin tallennuslaittein. Suurimpana vaikeutena näiden intensiivisten tutkimustapojen soveltamisella on se, että toimintatilanteet ovat usein tapahtumaköyhää odottelua eikä suuri osa varsinaisesta toiminnastakaan synnytä esteellisyykokemuksia kuin satunnaisesti. Pääosa havainnoinnista tai tallennetusta informaatiosta ei siis tuo esille osallistumisen ja toiminnan esteitä. Esteettömyyden intensiivinen tutkimus on nykytilanteessa vielä opiskelun ja opetustapahtuman perustutkimusta, joten tämän projektin kaltaisen soveltavan tutkimuksen pohjustukseksi sopii paremmin esteettömyyskartoitus.

Esteettömyyskartoitus on auditointimenettely, joka tutkimuksena edustaa vaativuudeltaan keskitasoa. Siinä koulutetut esteettömyyskartoittajat menevät opiskelutiloihin paikan päälle ja kiertävät ne läpi yhdessä oppilaitoksen toimintaa tuntevien henkilöiden kanssa. Projektimme kuuluvan esteettömyyskartoitukset toteutettiin arkkitehti SAFA Niina Kilpelän johdolla. Kartoituksen kohteina oli kolme kansalaisopistoa ja kolme kansanopistoa. Opistojen valintaperusteina on ollut tutustua mahdollisimman monipuolisesti esteettömyydeltään erilaisiin opistoihin, niinpä mukaan on valittu myös yksi erityiskansanopisto. Sen sijaan ei ole pyritty saamaan mukaan Suomen esteellisimpiä tai esteettömmimpiä opistoja, eihän opistojen keskinäisestä paremmuudesta esteettömyyden suhteen hankkeen tuossa vaiheessa edes ollut mitään käsitystä.

Tässä projektissa esteettömyyskartoitusten tarkoitus on sama kuin muulloinkin: antaa selkeä kokonaiskuva kartoitettujen opistojen esteettömyydestä, paikantaa riskikohteet ja puutteet, esittää kehittämiskohteita ja tehdä konkreettisia ehdotuksia kohteiden korjaamiseksi. Se on siis rakennusten mahdollisen korjauksen esisuunnittelua edeltävä vaihe.

Lukija, joka on tutustunut tähän raporttiin tekstin mukaisessa järjestyksessä, tietää jo mistä on kysymys, sillä olemme pyrkineet tutustuttamaan hänet aiheeseen jo aivan alussa Rovaniemen kansalaisopiston ja Rovala-Opiston esteettömyysraportin avulla. Raportissa lukijalle näytetään kartoittajien tarkastelema tilat ja niiden ongelmakohdat valokuvien avulla. Teksti seuraa suunnilleen kartoittajien kulkua ensin opiston pihalla kulkureittejä ja portaita edeten, sitten

pääoven lähellä olevalle autopaikalle, sieltä opasteita seurailleen sisäänkäynneille ja sisätiloihin. Melkein joka käänteessä on sekä kiitettävää ("Sisäänkäynnin lasiovien potkulaudat ja puitteet helpottavat sen hahmottamista.") että korjattavaa ("Käyntiovea voi kuitenkin olla vaikea hahmottaa kokonaisuudesta. Ovi on raskas avata (oven avaamiseen tarvittava voima 70 N, ei automaattista ovenavausjärjestelmää) ja suorareunainen metallikynnys on korkea." s. 23. Päärakennuksen ja Jokkakulman tiloja eritellään rinnakkain auloista käytäviin, portaisiin, hisseihin, juhlasaliin, puku- ja pesutiloihin, ravintolaan, auditorioon, opetustiloihin ja muihin kokoontumistiloihin. Lopuksi tarkastetaan vielä esteettömät WC-tilat.

Kuten paikalla käyneet tietävät, Rovala on varsin edustava opistokompleksi, jota on vuosien mittaan kehitetty peruskorjauksin ja uudisrakennuksin. Silti omana aikanaan esteettömäksi rakennetuista WC-tiloistakin löydettiin kehittämiskohteiksi:

- riittämätön mitoitus esteettömän toimimisen kannalta
- pitkä välimatka toimintatiloista,
- vaatenaulakko estämässä oven avautumista,
- vaakasuuntaisen vetimen puuttuminen,
- WC-paperitelineeseen ja käsisuihkuun ei ulotu WC-istuimelta,
- käsisuihkun hanaan on vaikea ulottua,
- käsipyhyteline, peili ja vaatekoukut ovat liian korkealla,
- käsipyhytelineen käyttö vaatii kahta kättä,
- roska-astiat avautuvat jalkapolkimella,
- käsitukien korkeus on liian matala,
- tilassa on ylimääräisiä tavaroita,
- valaistus on riittämätön.

Kartoitetut kuusi opistoa 281:stä on vain reilut kaksi prosenttia perusjoukkoon kuuluvista, joten näyte on pieni ja tilastollisesti epäedustava. Käytettävyys- ja esteettömyystutkimuksissa määrää ei ole kuitenkaan keskeisin kriteeri, tärkeämpää on se, että tutkimuksen avulla löydetään niitä ongelmia, joiden ratkaiseminen on toiminnan parantamisen kannalta merkittävää. Tässä suhteessa kartoituksen anti on ollut koko hankkeen tulosten kokoamiselle erittäin merkittävä.

Rakennetun ympäristön osalta jo kuuden opiston esteettömyyskartoitukset muodostavat herätteellisen tietovarannon siitä, millaisiin asioihin ainakin on

syytä kiinnittää huomiota. Tutkimuksen yhteydessä toteutettiin esteettömyyskartoitukset kuudessa pilotikohteessa: Kauniaisten kaupungin kansalaisopisto / Grankulla medborgarinstitut, Lehtimäen erityiskansanopisto, Pekka Halosen Akatemian kansalaisopisto, Rovala-Opisto, Rovaniemen kansalaisopisto ja Svenska Arbetarinstitutet (Arbis). Tämän raportin liitteenä (liite 1) on koonta kartoituksissa mainituista puutteista. Sitä läpi käyden on jokaisen kiinnostuneen helppo kiertää oman opiston tilat, mieluiten yhdessä oman toimialueen vammaisten ja erilaisten oppijoiden kanssa, ja pohtia, mitkä luettelossa mainituista puutteista ovat kehittämiskohteita myös omassa opistossa ja mitkä ovat kiireellisimpiä esteettömyyden parantamiseksi. Lisätietoa löytyy esimerkiksi Invalidiliiton (2011) Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus -oppaasta.

Kansalaisopistojen ja kansanopistojen opiskelijatutkimukset

Projektin toisena pääosana ovat opiskelijakartoitukset, jotka tehtiin erikseen kansalaisopistojen ja kansanopistojen opiskelijoiden esteettömyyskokeuksista. Tutkimusten teoreettiset viitekehykset ovat luonnollisesti lähellä toisiaan, molemmat perustuvat käsitteellisesti korkeakoulujen esteettömyyshankkeen ympäristöpainotteiseen esteettömyysmalliin (ESOK, Pietilä 2008, 8, 23). Ympäristö jaettiin siinä fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen aspektiin ja oppilaitoksen esteettömyyden kannalta keskeiset tekijät kytkettiin näihin osa-alueisiin.

Vaikka tutkimusten aineistot ovat erillisiä, molempia laadittaessa noudatettiin samantapaista tutkimusasetelmaa, netin kautta kerättyyn lomakeaineistoon perustuvaa retrospektiivistä tutkimusta. Kummankin asetelma oli *ex post facto* -tyyppinen. Tutkimukset edustavat asennetutkimuksen ja käytettävyystutkimuksen välimuotoa. Nettialustoilla toteutetut sähköiset lomakkeet tiimi laati yhteistyössä käyttäen hyväksi aikaisempia, pääasiassa suomalaisia esteettömyystutkimuksia. Kansalaisopistojen osalta painopisteenä oli eriaikaisten kokemusten, kansanopistojen osalta taas synkroninen tavallisten (enintään tilapäisiä oppimisvaikeuksia kokeneiden ja perusterveiden opiskelijoiden) ja vammaisten, pitkäaikaissairaiden

sekä erilaisten oppijoiden välinen vertailu. Nämä tutkimustehtävät eivät sisältäneet kansalaisopistojen ja kansanopistojen vertailua, mikä taas on yksi opistokyselyn keskeisiä tarkastelusuuntia.

Liisa Sunin kansalaisopistotutkimuksen tehtäviksi oli asetettu selvittää (1.) esteettömyyden osa-alueet, (2.) esteettömyyden kokeminen eri osa-alueilla ja (3.) kansalaisopiston näistä hahmotettava yleinen esteettömyystaso (Suni 2012, 40). Vastaajajoukko (n = 160) koottiin yhteistyössä vammaisjärjestöjen ja Kansalaisopistojen liiton kanssa, kriteereinä oma kokemus opiskelusta kansalaisopistossa sekä erilainen oppijuus, pitkäaikaissairaus tai vammaisuus. Vastaajien kriteerien mukainen karsinta pyrittiin suorittamaan huolellisesti, koska perusjoukosta ei ole luetteloa eikä edes sen kokoa ollut mahdollista arvioida. Siinä on edustajia koko maan alueelta Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Tulosten tilastollisessa analyysissä on käytetty keskilukuja, hajontalukuja, ristiintaulukointia, non-parametrisiä (Kruskal-Wallis) ja parametrisiä (t-testi, F-testi) testejä, osioanalyysia sekä pääkomponenttianalyysia, regressioanalyysia ja varianssianalyysia. Esteettömyyden kuudesta osa-alueesta myönteisimmäksi koettiin asenteet. Puutteet tutkimuksen abstrakti tiivistää seuraavasti:

"Suurimmat puutteet esteettömyydessä koettiin osa-alueilla rakennukset ja ympäristö sekä monenlaisuuden huomioiminen. Kaikilla osa-alueilla esteettömyyden kehitys näyttäytyi myönteisenä, joskin osa-alueella rakennukset ja ympäristö kehitys oli ollut vain vähäistä. Noin puolet vastaajista, joiden kokemukset olivat vuodelta 2010 tai myöhemmin, antoi kansalaisopiston esteettömyyden kokonaisarvosanaksi melko hyvä tai erinomainen. Sitä vastoin toinen puoli vastaajista ei kokenut kansalaisopiston esteettömyyttä myönteisenä." (Suni 2012, 2.)

Minna Markkasen kansanopistotutkimuksen ongelmat oli jaettu kahteen pääosaan. Edellisessä on kysymys erilaisten oppijoiden ja vammaisten opiskelijoiden erosta verrokkiryhmään, jonka jäseniltä vammat ja oppimisen erilaisuudet puuttuivat: (1.1) millaisia ovat esteettömyyskokemusten yhtäläisyydet ja (1.2) niiden erot. Jälkimmäisessä on kysymys esteettömyyskokemusten vaihtelusta kohderyhmän sisällä: (2.1) mitä eroja on sukupuolten välillä, (2.2)

mitä eroja on tuen tarpeen mukaan muodostettujen ryhmien välillä ja (2.3) mitä eroja on aikaisemman koulutuksen määrän perusteella muodostettujen ryhmien välillä. (Markkanen 2011, 42.) Kansanopistotutkimuksen kohderyhmä kerättiin osittain järjestöjen kautta (n = 30) ja osittain kansanopistojen kautta (n = 852). Näitä karsittiin vielä osallistumis- ja taustamuuttujien perusteella. Lopuksi ryhmä jaettiin kohderyhmään (n = 279), jolla oli joko lukivaikeuksia, oppimisvaikeuksia tai vamma, ja verrokkiryhmään (n = 498), joilta mainitunlaiset ominaisuudet puuttuivat. Tilastolliset analyysimenetelmät olivat tässä tutkimuksessa pääosin samoja kuin kansalaisopistotutkimuksessakin. Tutkimuksen päätulokset tutkielman abstrakti tiivistää seuraavasti:

"Kohderyhmän yhdenvertaisia opiskelumahdollisuuksia heikentäviä esteitä ilmeni opetuksessa ja opiskelussa, ympäristön tietoisuudessa, omassa ja ympäristön asenteissa, vertaissuhteissa sekä tiedotusmahdollisuuksissa, jotka koettiin kohderyhmässä merkitsevästi verrokkiryhmää esteellisemmiksi. Kaikkein merkittävimpänä ryhmien välinen ero ilmeni opetuksessa ja opiskelussa, jossa koetut esteet poikkesivat toisistaan myös laadullisesti eniten. Erilaisista oppijoista ja vammaisista opiskelijoista naiset, paljon ja säännöllisesti tukea tarvitsevat sekä alhaisesti koulutetut kokivat kansanopisto-opiskelussa eniten esteitä." (Markkanen 2011, i.)

Tutkimusten yksityiskohtaisia tuloksia ei kerrata tässä raportissa, koska molemmat pro gradu -tutkimukset on julkaistu verkossa (Markkanen 2011 ja Suni 2012). Opistokyselyn tuloksia verrataan kuitenkin jatkossa myös näihin opiskelijatietoihin.

Opistokysely

Tutkimustyyppi ja tutkimusongelmat

Kansalaisopistojen ja kansanopistojen rehtoreille osoitetun kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa opistojen esteettömyystilanne mahdollisimman kattavasti. Päähuomio on ollut, kuten edellä jo todettiin, rakennetun ympäristön esteettömyydessä. Kun vastaajina ovat olleet rehtorit tai heidän nimeämänsä henkilöt, on kuitenkin ollut luontevaa tarkastella myös sitä

suunnittelutilannetta, jonka kautta opiston toiminta uudistuu sekä joitakin hallinnon toimenpiteitä, joilla selvästi on merkitystä potentiaalisille opiskelijoille ja heidän opintojensa toteutumiselle. Toisin kuin opiskelijakyselyissä emme ole lähteneet liikkeelle ESOKin mallin osa-alueista, vaan rakennetusta ympäristöstä, hallinnon toimista ja opetuksesta. Rakennettu ympäristö on ensisijainen, se konkretisoi esteettömyyden – tai sabotoi sen. Oppimistulokset tuottaa kuitenkin opetuksen, opiskelun ja oppimisen muodostama prosessikolmikko.

Tutkimus on tyypiltään ensisijaisesti kartoitus: haluamme tietää miltä esteettömyys näyttää lintu-perspektiivistä, joka muodostuu, kun tutkijat yhdistävät opistojen ylintä tasoa edustavien henkilöiden näkemykset koko maan kattavaksi kokonaisuudeksi. Tarkasteluun kuuluu myös *ex post facto* -tyyppistä selittämistä, jonka tarkasteluperustaksi on otettu muutamia pääasiassa opiston kokoa sekä opiston kotipaikkakunnan rakennetta, väestöä, taloutta ja sijaintia koskevia selittäviä tekijöitä. Kyselyn lisäksi esteettömyyden arviointiin ei liity mitään muuta interventiotia, mutta monimuuttujamenetelmillä ja esteettömyysriskien vaihteluita laskemalla on kuitenkin mahdollista yhdenkin ajankohdan poikkileikkauksella luoda hypoteeseja tulevien tutkimusten lähtökohdaksi (asetelman riskeistä, kts. Creswell 2009, 162–165). Kysymys on tältä osin myös koulutustutkimuksessa tavanomaisesta pyrkimyksestä arvioida, kuinka paljon palvelujen esteettömyys tai käytettävyys riippuu siitä, missä osassa maata, millaisessa kunnassa ja millaisessa opistossa opiskelija niitä käyttää. Tutkimusongelmat on täsmennetty seuraavasti.

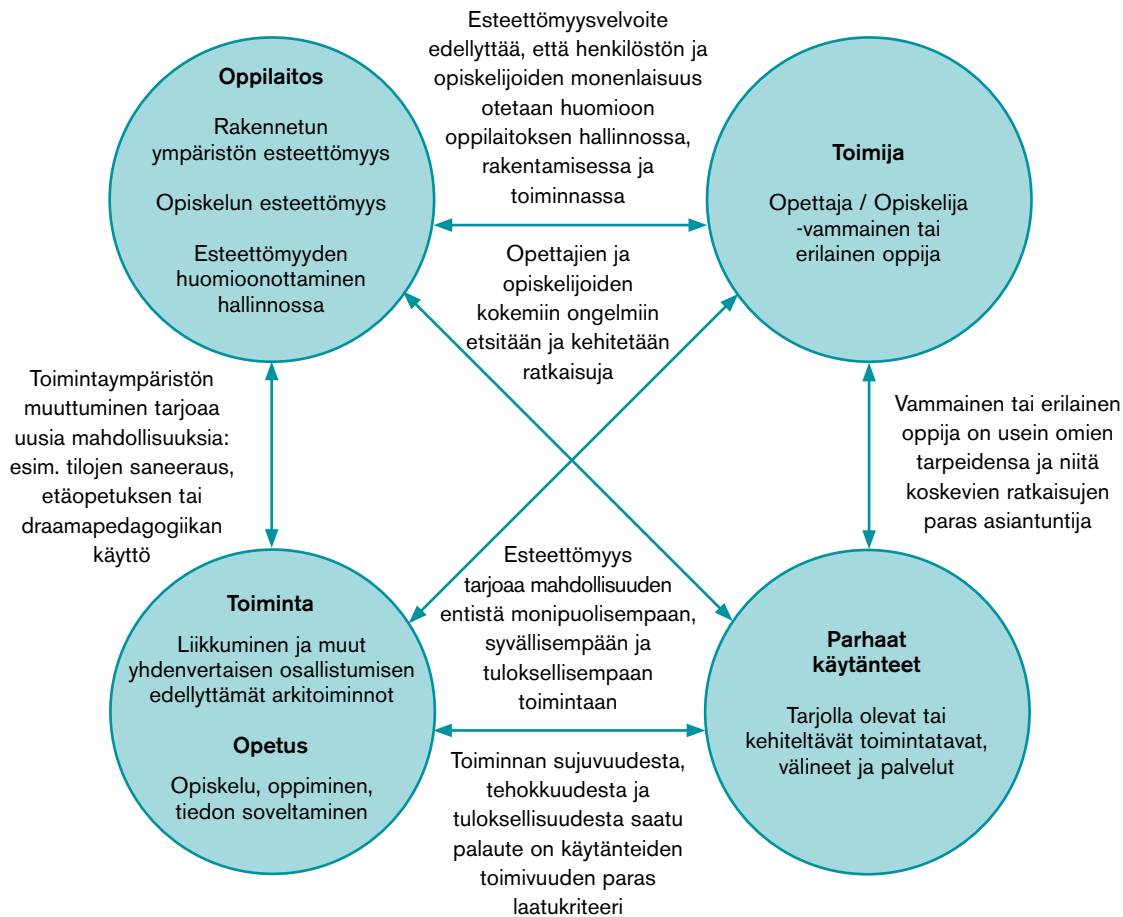
Kuvaustehtävät

- 1 Kuinka esteettömiä kansalaisopistot ja kansanopistot ovat ja mitä puutteita rehtorit näkevät omissa opistoissaan?
- 2 Millaisella kuvausrakenteella (yksittäisiä esteettömyystekijöitä yleisempien ominaisuuksien joukolla) opistojen välisiä esteettömyyden eroja voidaan luontevimmin tarkastella?
- 3 Voidaanko opistot jakaa esteettömyystyyppisiin niin, että tarkastelu tuottaa toimivan näkemyksen siitä, miten esteettömyyden kehittämistyössä on tarkoituksenmukaista edetä?

Selitystehtävät

- 4 Miten opistotyyppi (kansalaisopisto / kansanopisto), opiston kieli, opiston vakinaisen henkilökunnan määrä ja opiston rakennusten määrä selittävät opistojen yleistä esteettömyyttä, opiston esteettömyyden kuvausominaisuuksia ja esteettömyystyyppejä?
- 5 Miten opiston sijaintikunnan väestömäärä, kaupunkimaisuus, kuntatalouden tila ja korkea-asteen koulutuksen saaneiden määrä selittävät opistojen yleistä esteettömyyttä, opistojen esteettömyyden kuvausrakenteen tekijöitä ja esteettömyystyyppejä?
- 6 Selittääkö maantieteellinen suuralue (Etelä-Suomi / Länsi-Suomi / Itä-Suomi / Pohjois-Suomi) opistojen yleistä esteettömyyttä, kuvaustekijöitä ja esteettömyystyyppiä vai ovatko suuralueet vapaan sivistystyön opistojen esteettömyyden suhteen tasavertaisia?

Opistokyselyn käsitteiden määritelmät



Kuvio 2. Esteettömyyden käsite nelijäsenisenä suhteena.

Esteettömyys on instituution, esimerkiksi vapaan sivistystyön oppilaitoksen, laatuominaisuus, jossa kaikkien eri asemissa toimivien ihmisten vammaisuus ja muut erityisominaisuudet on hallinnon toimenpitein otettu kohtuullisesti ennakoiden huomioon rakennetun ympäristön ja toiminnan osalta. Esteettömyyden komplementtina on esteellisyys, jolla tarkoitetaan sitä, että ihmiset kokevat erilaisia esteitä ja ongelmia, jotka vaikeuttavat oppilaitoksessa toimimista, haittaavat oppimista tai vaikeuttavat opitun soveltamista myöhemmin tietoa tarvittaessa. Komplementtiparin yhteensopivuus osoittaa, että opiston tai muun instituution esteellisyyttä voidaan arvioida jatkumona: ne eivät ole täysin esteettömiä tai esteellisiä, vaan jotakin siltä väliltä. Kysymyksessä on suhdekäsite, joka kuvaa suhdetta toimijoiden, toiminnan, instituution ja parhaiden

käytänteiden välillä. Se on altis näkökulmatulkinnoille, useimpien opiskelijoiden kannalta suhteellisen esteetön opisto voi silti olla joillekin potentiaalisille opiskelijoille niin esteellinen, että he eivät opiskeluhaluudesta huolimatta edes harkitse sen opintoihin osallistumista. Mielikuvien varassa ennalta arvioitu esteellisyys on kuitenkin eri asia kuin omakohtaiseen kokemukseen perustuva tieto ("Tällä kerralla en pystynyt tässä opistossa saavuttamaan tyydyttäviä opiskelutuloksia"). Vasta vertaamalla keskenään eri opistoissa keskeyttäneiden ja opiskelussaan epäonnistuneiden määriä ja heidän epäonnistumiskokemuksiaan sekä heidän osaamistaan hyödyntäneiden muiden ihmisten kokemuksia saadaan riittävä kuva oppilaitoksen esteettömyydestä.

Esteettömyys ei ole itsetarkoitus, vaan sitä kehittelemällä tuotetaan kolmenlaisia impakteja: 1) pyritään

lisäämään vammaisten ja erilaisten oppijoiden osallistumista opiskeluun, 2) parantamaan kaikkien opiskelun tuloksellisuutta ja opitun siirrettävyyttä muuhun toimintaan sekä 3) vaikuttamaan tämän kautta yhdenvertaisuuden toteutumiseen sekä opetuksessa että kaikilla sen palvelemissa yhteiskunnan osa-alueilla.

Opiston yleisellä esteettömyydellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa niiden esteettömyyttä haittaavien esteiden tai ongelmien suhteellista määrää, jotka opistossa on jo hoidettu kuntoon.

Opiston rakennetun ympäristön esteettömyys viittaa opiston ulkoalueilla, rakennuksissa ja opasteissa toteutettuihin ratkaisuihin, jotka helpottavat liikumista ja aistien tehokasta käyttöä sekä ratkaisevat muita toiminnan ongelmia.

Opiston liikkumisesteettömyys on rakennetun ympäristön esteettömyyden osa-alue, jolla tarkoitetaan esimerkiksi esteettömiä kulkureittejä ja apuvälineiden käytön huomioivaa tilojen mitoittamista ja varustelua. Liikkumisympäristön esteet ovat usein hyvin konkreettisia: portaita sisäänkäynnille tai sisätiloissa, kapeita kulkuväyliä ja korkeita kynnyksiä.

Opiston näkemis- ja kuulemisympäristön esteettömyys on myös rakennetun ympäristön esteettömyyden osa-alue. Sitä tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota valaistukseen, tilan hahmottamista helpottaviin tummuuskontrasteihin, opasteiden näkymiseen ja opastuksen jatkuvuuteen, tilojen äänieristykseen, äänentoistolaitteiden ja induktiosilmukoiden käytön lisäämiseen sekä häiritsevien kaikujen poistamiseen akustoinnilla ja sisustuksella.

Opiston opiskelun esteettömyys on tämän tutkimuksen kyselylomakkeessa jaettu tiedotus-, tuki- ja neuvontapalvelujen esteettömyyteen sekä opiston opetuksen esteettömyyteen, jolla tarkoitetaan opiskelijan ongelmat ennakoivaa didaktisten ratkaisujen ja vuorovaikutuksen joustavuutta. Tutkimustulosten perusteella olemme kuitenkin päätyneet siihen, että tiedotus-, tuki- ja neuvontapalvelut ovat merkittävil-

tä osin hallinnon esteettömyyteen kuuluvia, vaikka tällaisten käsittekokonaisuuksien sijoittelu on toki veteen piirretty viiva.

Opiston hallinnon esteettömyys on edellisen lisäksi tutkimuksen lomakkeessa operationalisoitu pääasiassa henkilöstön esteettömyyskoulutuksen ja esteettömyyden huomioon ottamisella toiminnan suunnittelussa.

*Opiston esteettömyystypologia*¹ tarkoittaa opistojen laadullista tai moniulotteista luokitusjärjestelmää, jonka samaan tyyppiin kuuluvat opistot ovat esteettömyyden suhteen keskenään suhteellisen samanlaisia ja eri tyypeihin kuuluvat toisistaan selvästi poikkeavia.

Asennetta (tyytyväisyyttä / tyytyväisyyttä) oppimisen ja sen myötä myös opiston esteettömyyteen on lomakkeessa tarkasteltu lomakkeen täyttäjän osalta. Se perustuu hänen itseyttämykseen. Asenne on kuitenkin teoreettisesti merkittävä tekijä muidenkin opintoyhteisön jäsenten osalta. Viittasimme jo edellä sen vaikutukseen opiskelemaan lähtemiseen. Asenne esteettömyyteen on merkittävä tekijä sekä opiskelijan opintomotivaation että opiston työntekijöiden työmotivaation osana.

Tällaisten määritelmien operationalisointi ei voi tietenkään kyselylomakkeella onnistua niin, että kohteen dokumentointi ("mittaus") täysin tai joissakin tapauksissa edes läheskään vastaisi sitä sisältöä, joka käsitteelle teoreettisesti pitäisi antaa. Kyselylomaketta käytettäessä vastaajan tulkinta siitä, mitä häneltä kysytään, vaikuttaa arviointiin paljon enemmän kuin tutkijan käsitelmäärittelyiden sisällöt. Rakennettuun ympäristöön kohdistuva lomakkeemme jättää melko vähälle huomiolle toimijan ominaisuudet, joita kirjallisuudessa etupäässä käytetään esteettömyyttä luokiteltaessa. Raporttimme toistaa esteettömyystutkimuksessa laajasti esiintyvää puutetta, että osa varsin yleisistäkin toimijakohtaisista esteellisyystekijöistä saa esteettömyyskeskustelussa varsin vähän huomiota. Suomen osalta tällaisiksi on kirjallisuudessa mainittu liikuntavammaisten osalta käsien liikkeiden voimak-

1 Eri tieteenaloilla käytetään termejä 'klusteri', 'taksonomian luokka' ja 'tyyppi' eri tavoin. Tässä tarkoitamme klusterilla automaattisen laskennan tuloksena syntyneitä ryvistä ja typologiaan kuuluvalla tyyppillä sellaista laadullisen tai moniulotteisen analyysin tuloksena määriteltäviä havaintojen joukkoa, jonka tyypit muodostavat tulkinnallisesti ymmärrettävän tyyppien järjestelmän. Taksonomia on luokkien järjestelmä, joka perustuu selityskykyiseen teoriaan. Tilastollisia klusterianalyyskejä voidaan siis käyttää tyyppien ja taksonomisten luokkien etsimiseen ja typologia on alustava taksonomia.

kuus ja muista ryhmistä allergiat sekä mielenterveydelliset ja kognitiiviset häiriöt (AENOR 2011).

Vapaan sivistystyön esteettömyyden toteuttaminen riippuu yhtäältä opiston henkilöstön ja opiskelijoiden sekä sen taustayhteisön sivistystahdosta, jonka osatekijöinä ovat edellä mainittu asenne oppimisen esteettömyyteen ja tietoisuus esteettömyystilanteesta sekä toisaalta taustayhteisön ja opiston käytettävissä olevat voimavaroista ja niiden hyödyntämisen priorisointipaineista. Voimavarojen määrän ja hyödyntämismahdollisuudet näemme sosiologian yleisen pääomakeskustelun näkökulmasta (esim. Putnam 1993 ja Putnam 2000), jossa on korostettu aikuiskasvatukseenkin soveltuvalla tavalla inhimillisen ja sosiaalisen pääoman merkitystä finanssipääoman veroisina, koulutuksessa jopa sitä merkittävämpinä determinanteina. Koulutusta voidaan ainakin tilapäisesti toteuttaa minimaalisillakin rahavaroilla (kuten tapahtui Venäjällä Neuvostoliiton sortuessa), mutta ei ilman osaavia tai ainakin oppimiseen motivoituneita ihmisiä eikä ilman keskinäistä luottamusta ja osaamispääomaa välittävää verkostoa.

Kuten aikaisemmin jo totesimme, emme kuitenkaan spesifioi selitysperstusta lähtökohtaa pitemmälle. Kyselyssämme on esteettömyyden lisäksi kerätty tietoja vain muutamista opistoa luonnehtivista seikoista: sen tyypistä (kansalaisopisto / kansanopisto), ope-tuskielestä, henkilöstön koosta ja rakennusmäärästä. Kaksi viimeksi mainittua kertovat opiston omista resursseista, mutta kansanopistojen osalta meillä ei ole tietoja omistajayhteisöjen ominaisuuksista, joilla esteettömyyttä voitaisiin selittää. Kuntien osalta käytämme tilastokeskuksen kuntatietoja. Niissäkin joudumme kuitenkin tyytymään informaatioon (kunnan väestömäärä, kaupunkimaisuus, talouden tila, korkeakoulutettujen määrä), jolla ei ole suoraa yhteyttä vapaaseen sivistystyöhön. Alueellinen tasavotarkastelu perustuu Tilastokeskuksen käyttämään nelijakoon. Käytännössä kokeilemme siis opistojen esteellisyyden selittämistä vain kaikkein yleisimpien taustamuuttujien avulla.

Kyselylomakkeen laatiminen

Vapaan sivistystyön oppilaitosten esteettömyyden arvioimiseksi ei ollut valmista kyselyä, joten sellainen

laadittiin tätä tutkimusta varten. Kyselyn suunnittelussa hyödynnettiin aikaisempia esteettömyystutkimuksia, joista valtaosa keskittyi korkeakoulujen tai korkeakouluopiskelun esteettömyyteen (esim. Burgstahler & Moore 2009, Chard & Couch 1998, Fuller, Healey, Bradley & Hall 2004, Kangas 2009, Laaksonen 2005, Losinsky, Levi, Saffey & Jelsma 2003, Pekonen 2010, Pääkkölä 2004, Rivano-Fischer 2004). Pääosa niistä selvitti vastaajien kokemuksia esteellisyydestä tai esteettömyydestä kuten edellä viitatus tämän projektin esteellisyyslomakkeetkin. Oppilaitoksen esteellisyyttä kuvataan siis yhden oppijan kannalta, jolloin kuvaukseksi muodostuu monien oppilaitosten kohdalla hyvinkin laaja kokemusten jakauma. Tässä ei tietenkään ole mitään moitittavaa, vaan se vastaa vallitsevaa tilannetta. Jos kaikki vastaajat olisivat samaa mieltä, olisi täysi syy epäillä tutkimuksen luotettavuutta. Oman kyselymme laatimisessa sovellettiin myös käyttäjäarvioinnin lomaketta (D4-verkosto Oy:n Pääseekö Sinne -lomake).

Kyselyn suunnittelu tapahtui yhteistyössä tutkimuksen johtoryhmän ja muiden tutkimukseen osallistuneiden tahojen kanssa. Kyselyn ideointiin ja kyselyn eri luonnosversioiden läpikäyntiin osallistuivat Kynnys ry:n arkkitehti SAFA Niina Kilpelä, Kansalaisopistojen liiton toiminnanjohtaja Jaana Nuottanen, Suomen kansanopistoyhdistyksen kehittämispäällikkö Tytti Pantsar, Turun yliopiston esteettömyysasiamies Paula Pietilä sekä Erilaisten oppijoiden liiton puheenjohtaja Airi Valkama.

Kuten edellä jo mainittiin, järjestettiin maaliskuussa 2011 tutkimuksen kohderyhmälle eli vapaan sivistystyön johdolle suunnattu seminaari, jossa pohdittiin opiskelun esteettömyyteen liittyviä kysymyksiä kansalaisopistojen ja kansanopistojen näkökulmasta ja pohjustettiin siten myös oppilaitosten rehtoreille suunnatun kyselytutkimuksen tekemistä. Aamupäivän puheenvuorojen jälkeen seminaarin osallistujat jakaantuivat kolmeen pienryhmään, joiden tehtävänä oli arvioida kyselylomakkeen ensimmäistä luonnosversiota ja antaa siitä palautetta seuraaviin kysymyksiin vastaten:

"- Missä on onnistuttu?

- Mitkä ovat kyselyn heikkoudet tai ongelmakohdat?
- Onko kyselystä jätetty pois jokin tärkeä osa-alue tai teema?

- Mitä vielä pitäisi kysyä?
- Ovatko kysymykset ymmärrettäviä?
- Millä tavalla kyselyä voisi parantaa? Kehittämisedat? (Esteettömyysseminaarin muistio)

Seminaarissa annetun palautteen perusteella kyselystä laadittiin toinen luonnosversio, joka lähetettiin seminaarin osallistujille uudelleen kommentoitavaksi. Kommenttien perusteella kyselylomakkeesta laadittiin testiversio, joka annettiin muutamalle kansalaisopiston ja kansanopiston rehtorille vastattavaksi. Rehtorit vastasivat lomakkeeseen ja antoivat siitä palautetta, jonka perusteella kyselylomake viimeisteltiin.

Kyselyssä esteettömyys on jaettu kolmeen esteettömyyden aihepiiriin ja taustatietoihin (liite 2):

Rakennettu ympäristö

- Opiston liikkumisesteettömyys (kysymykset 1–4)
- Asuntolan liikkumisesteettömyys (kysymykset 5–8)
- Näkemis- ja kuulemisympäristön esteettömyys (kysymykset 9–12)

Opiskelu

- Tiedotus- tuki- ja neuvontapalvelut (kysymykset 13–17)
- Opetus (kysymys 18, joka muodostuu seitsemästä eri väittämästä)

Hallinto

- Henkilöstön koulutus (kysymykset 19–24)
- Toiminnan suunnittelu (kysymykset 25–31)

Taustatiedot

- Vastaajan perustiedot (kysymykset 32–34)
- Opistotiedot (kysymykset 35–40)

Lisäksi vastaajille on tarjottu mahdollisuus lisätä omia näkökohtiaan. Kyselyn laajuus on 11 sivua.

Pääosaan kysymyksistä sisältyy suljettu vastausasteikko. Käytössä on kuusi erilaista asteikkotyyppiä:

- kaksiluokkainen 1 Ei 2 Kyllä
- kolmiluokkainen 1 Ei 2 Osassa on ja osassa ei ole 3 Kyllä

- kaksi vain yhdessä kysymyksessä (induktiosilmukan käyttömahdollisuus, vastaajan tyytyväisyys opiston esteettömyyteen) käytettyä erilaista neliluokkaista asteikkoa
- viisiluokkainen asteikko 1 Täysin eri mieltä ... 5 Täysin samaa mieltä
- seitsenluokkainen asteikko 1. Useita kertoja viikossa ... 7 Harvemmin kuin kerran vuodessa
- yksitoistaluokkainen prosenttiasteikko 0 % ... 100 %.

Kuudessa kysymyksessä pyydettiin kirjoittamaan spesifioitu nimike- tai lukumäärätieto ja kahdessa avoimessa kysymyksessä annettiin mahdollisuus kertoa avoimella vastauksella esteettömyyteen liittyviä tai muita vastaajan mielestä asiaan kuuluvia seikkoja. Lisäksi yhä lukuun ottamatta kaikkiin suljettuihin kysymyksiin tarjottiin mahdollisuus esittää kommentteja tai kertoa lisää. Nämä avoimet vastaukset raportoidaan kartoituksen tuloksia esiteltäessä. Monien vastausmuotojen käyttö lisäsi luonnollisesti lomakkeen täyttämiseen tarvittavaa aikaa. Sillä pyrittiin siihen, että vastaajalla olisi myös täysi vapaus täydentää vastauksen sisältöä, täsmentää sen merkitystä tai kertoa tarkemmin vaikkapa paikallisista olosuhteista. Menettely toimi kohtuullisesti ja vastaajien tyytymättömyyden ilmaukset jäivät vähiin (Liite 3).

Kyselyn toteuttaminen ja tutkimuksesta pois jääneet opistot

Tämä on kokonaistutkimus, tarkoituksena oli siis saada mukaan kaikki Suomen kansalaisopistot ja kansanopistot. Kuntauudistuksen myötä opistojen määrä on jonkin verran supistunut ja tiedonkeruun aikana maassamme oli yhteensä 281 kansalaisopistoa ja kansanopistoa. Tutkimus toteutettiin suomenkielisenä ja ruotsinkielisenä postikyselynä. Lomakkeet lähetettiin kaikkiin opistoihin kesäkuussa 2011. Kesä-heinäkuun aikana kyselyn palautti 143 opistoa. Lokamarraskuussa järjestetyn uusintakierroksen jälkeen luku nousi 198:aan ja tammikuussa 2012 suoritettua kolmannen postituskierron jälkeen kokonaismäärä nousi 231:een, siis 82,2 %:iin perusjoukosta, mitä pidimme projektin tavoitteita varten riittävänä.

Kato, 17,8 % on tämäntapaisessa tutkimuksessa kohtuullinen, mutta jäljempänä esitettäviä tunnuslukuja tarkasteltaessa on pidettävä mielessä kadon

tuottamat rajoitukset. Jos katoon kuuluvat opistot ovat jossakin suhteessa samanlaisia, tutkittu näyte voi antaa tarkasteltavien ryhmien eroista väärän kuvan. Tällaisessa tutkimuksessa on todennäköistä, että osa kadosta on systemaattista, suoraan yhteydessä tutkitavaan asiaan. Esteellisimpiä opistoja on jäänyt pois melko varmasti suhteessa enemmän kuin vastanneiden puolelle: samat syyt, jotka ylläpitävät esteellisyyttä (esimerkiksi henkilökunnan vähäisyys), voivat hyvin haitata myös vastaamista.

Aineiston käsittely ja analyysitavat

Palautetut lomakkeet on luettu huolellisesti läpi ja kopioitu kvalitatiivisten tietojen erittelyä varten. Kvantitatiiviset vastaukset on kirjattu PASW Statistics 18 (SPSS) -ohjelmistoon laadittuun havaintomatriisipohjaan. Alkuperäiset lomakkeet on sen jälkeen arkistoitu.

Kvantitatiivisen analyysin havaintomatriisin muodostaminen on toteutettu kahdessa päävaiheessa. Ensimmäinen vaihe eteni normaaliin tapaan lisäämällä lomakkeen osiojakoa noudattavaan taulukkopohjaan opistokohtaisia tietoja sitä mukaan kuin lomakkeita palautettiin. Ensimmäisen lomakekierroksen jälkeen tehtiin tilastoajat, joiden perusteella alettiin kokeilla faktorianalyysin (esim. Field 2009, 636–672) perusteella yhdistettyjen muuttujien muodostamista ja tarvittavia muunnoksia.

Kolmannen lomakekierroksen jälkeen yleisen esteettömyyden summamuuttujaan ja esteettömyyden rakenneanalyysiin hyväksytyjen muuttujien osioston muuttujien puuttuvat tiedot täydennettiin menettelyllä, jossa puuttuvat tiedot ennustetaan muiden samaan summamuuttujaan tai faktoriin kuuluvien osioiden avulla. Koska yhdistettyihin muuttujiin hyväksyttiin vain ne muuttujat, joissa puuttuvia tietoja oli vähän, menettely on tutkimuksen tarpeita ajatellen parempi vaihtoehto kuin keskiarvojen käyttäminen puuttuvien tietojen sijasta tai analyysin suorittaminen listoittain. Viimeksi mainitussa ratkaisussa yhdenkin tiedon puuttuminen pudottaa koko havainnon analyysistä.

Kaikista esteettömyysmuuttujista ja yhdistetyistä muuttujista tehtiin alkuperäisten lisäksi kaksiluokkaiset ja viidennessjakoiset muuttujat, osasta myös

kolmannesjako. Muunnokset ovat tarpeen alkupe-
räisten muuttujien toisistaan poikkeavien jakaumien vuoksi. Kaksiluokkaistamiset suoritettiin prosenttimuuttujien osalta mahdollisimman läheltä osioiden asteikkojen 50 %:n kohtaa, muiden muuttujien osalta mahdollisimman läheltä muuttujan empiirisen jakauman 50 %:n kohtaa. Kolmannesjako perustuu käytetyn asteikon jakamiseen kolmeen näennäisesti yhtä suureen pistemääräväliin. Jokaiseen kolmannekseen voi siis tulla mikä tahansa asteikon kolmannesväliin mahtuva prosenttiosuus opistojoukosta. Viidennessjako taas perustuu kvintiileihin eli opistojoukko on alkuperäisellä asteikolla jaettu mahdollisimman tarkkaan osajoukkoihin, joista jokaiseen kuuluu 20 % opistoista.

Toisessa vaiheessa opistokohtaisia havaintoja sisältävään havaintomatriisiin lisättiin tilastokeskuksen ilmoittamat opistojen kotikuntatiedot. Menettely on ongelmallinen, koska nämä tiedot eivät ole aidosti opistokohtaisia: usein samalla paikkakunnalla sijaitsee sekä kansalaisopisto että kansanopisto, jolloin tällaisen paikkakunnan painoarvo matriisissa tietenkin kaksin- tai jopa moninkertaistuu. Ongelma olisi ainakin osin voitu ratkaista jakamalla näin syntynyt opistopohjainen matriisi selitystarkasteluja varten erillisiin kansalaisopistojen ja kansanopistojen matriiseihin ja suorittamalla selitysten vaatimat analyysit erikseen kummassakin osamatriisissa. Tällaisia analyysisarjoja ei ole tehty, vaan painotusharhojen vaikutus tulkintoihin on pyritty tavoittamaan ristiintaulukoinneilla.

Tutkimuksen kaikista alkuperäisistä muuttujista on laskettu suorat jakaumat, keskiluvut, hajonnat ja korrelaatiot muihin muuttujiin. Esteettömyyden yleiskuvaus ja osa selittäjien ja esteettömyyden ristikkäistarkasteluista on tehty kaksiluokkaisia tai muita uudelleenluokiteltuja jakaumia käyttäen (1. tutkimusongelma).

Edellä viitattiin jo esteettömyyden faktorianalyysiin (2. tutkimusongelma). Niitä on laskettu myös selittävästä muuttujista, erikseen opistokohtaisista ja kuntakohtaisista. Ratkaisuisissa on käytetty maximum likelihood (ML) -algoritmia ja suorakulmaista varimax -rotaatiota. ML tekee mahdolliseksi testata tilastollisesti, kuinka moneen perustekijään ("faktoriin") tutkimusaineiston sisältämä informaatio

riittää² (Everitt ja Hothorn 2011, 135–162, de Vaus 2002, 134–146). Kun esteettömyyden analyysien rakennekuvauksissa perusominaisuuksien osiokimppujen keskivektorit eivät selvästikään ole keskenään suorakulmaisia, vaan korreloivat nollasta poikkeavasti, niistä on laskettu sekä regressionalyysiin perustuvat korreloimattomat faktoripistemäärät että likimääräisesti keskivektoreiden tavoin korreloivat kaksiluokkaisten osioiden suorat summapistemäärät. Jälkimmäisten osiomäärien erot on tasoitettu jakamalla summa osioiden lukumäärällä (summapistemäärien maksimaalinen vaihteluväli on siis yhdestä kahteen). Faktoreille nollasta poikkeavasti latautuvista osioista on tehty osioanalyysit, laskettu reliabeliudet Cronbachin alfa -kerrointa käyttäen (Field 2009, 676–678) sekä tarkasteltu validiutta vertailemalla faktoripistemäärien ja summapistemäärien korrelaatiota omaan lähimuuttujien kimppuun, sitä selittäviin tekijöihin ja tekijöihin, joita voisi selittää kyseisellä faktorilla. Faktoreiden yleistettävyyttä on tutkittu laskemalla faktorianalyysit erikseen kansalaisopistoille ja kansanopistoille.

Opistojen esteettömyystyyppäjä (3. tutkimusongelma) etsittiin PASW:n klusterianalyysiohjelmia (Everitt ja Hothorn 2011, 163–200) käyttäen. Aluksi kokeiltiin esteettömyyden kuvausavaruuden opistojen faktoripistemäärien etäisyyden neliöihin ja satunnaislähtöön perustuvaa K-means -analyysia sekä sen rinnalla myös hierarkkisia malleja. Kun tämä ei tuonut kehittämiskeskustelun edellyttämää selkeyttä, päädyttiin muodostamaan perusominaisuuksien kahden ylimmän kvintiilin kärkiryhmistä ja muiden opistojen muodostamasta keskiryhmästä ryhmittely, jota tarkistettiin kahteen kertaan erotteluanalyysiä käyttäen (ks. tarkempi selostus s. 69). Jos alkuperäisen K-means – analyysin ja tämän puolittain harkinnanvaraisen tyyppittelyn tuloksia verrattaisiin nykyisin käytössä olevilla tilastollisilla kriteereillä, edellinen olisi epäilemättä parempi. Tässä tapauksessa heuristinen ymmärrettävyys on kuitenkin tärkeämpi kuin

tekninen erottelukyky, joka pääsee oikeuksiinsa vasta ilmiötä paremmin tunnettaessa.

Ristiintaulukointien ja korrelaatioiden lisäksi selityssuhteiden tarkastelussa (tutkimusongelmat 4 ja 5) on käytetty lineaarista ja logistista regressioanalyysia (Field 2009, 225–252, 277–294). Lomakkeen kysymyskohtaiset jakaumat on esitetty pylväskuvioina ja niistä muodostettujen yhdistettyjen muuttujien usein monisoluiset jakaumat viivakuvinäytteinä. Taulukoiden prosentit on laskettu sekä riveittäin että sarakkeittain, mutta kuviossa esitetään vain kuvion yhteydessä ilmoitettu toinen laskentasuunta.

Avoimien vastausten pääosa on lyhyitä täydennyksiä, selvennyksiä tai perusteluja suljetuilla vaihtoehdoilla annetuille vastauksille. Niitä on mahdollisuuksien mukaan tulkittu hermeneuttisesti ja ryhmitelty pitäen silmällä merkityssidoksia ja yhteyksiä numeerisiin vastauksiin. Tässä raportissa niitä käytetään tilastollisten tulosten yhteydessä spesifioimaan vastaajien tarkoituksia.

Projektin tiedotustoiminta ja vapaan sivistystyön esteettömyyttä käsittelevä kirja

Projektin etenemisestä on tiedotettu pääasiassa kolmella tavalla. Projektilla on ollut Kynnyn mikrotukihenkilö Petri Niemelän suunnittelema nettisivut www.vapaansivistystyönteettömyys.fi, joiden sisällöstä on vastannut Matti Laitinen. Hän on esitellyt hankkeen etenemistä myös vuoden 2011 Kasvatustieteen päivillä Joensuussa ja vuoden 2012 Vammaistutkimuksen päivillä Turussa. Markkanen ja Suni sekä Kynnys ry:n tiedottaja Sanni Purhonen ja kirjailija-toimittaja Heini Saraste ovat kirjoittaneet tutkimuksesta eri yhteyksissä. Johtoryhmän jäsenet ovat samoin esitelleet tutkimustulosten järjestöjensä tilaisuuksissa ja omissa organisaatioissaan. Vapaan sivistystyön kentän suunnassa kenties näkyvin foorumi on ollut Sivistys.net, joka on seurannut kiittävästi projektin vaiheita.

2 Koska kysymyksessä on kokonaisotos, ovat pienetkin erot periaatteessa aina merkitseviä eikä testausta tarvittaisi. Näytteen kadon vuoksi on kuitenkin tässäkin tutkimuksessa perusteltua verrata tuloksia tilanteeseen, jossa samankokoinen aineisto olisi poimittu umpimähkäisesti suuremmasta perusjoukosta. Faktorimäärän osalta perustekijöiden määrää kannattaa tietenkin tarkastella suhteessa aineiston kokoon aina, kun määrä ei ole ennalta tiedossa.

Tärkeänä osana projektin sisäisiä keskusteluja on toiminut vapaan sivistystyön esteettömyyttä esittelevän kirjan kirjoitus- ja toimitustyö. Kirjan toimituskunnassa ovat olleet Matti Laitinen, Jaana Nuottanen, Kari E. Nurmi ja Paula Pietilä. Kirjan kirjoittajiksi on saatu heidän lisäksi asiantuntijat, joiden nimet on lueteltu kuviossa 1. Kirja on suunniteltu koko aihepiiriä laajasti käsitteleväksi oppi- ja keskustelukirjaksi, jonka avulla pääsee sisälle esteettömyysajattelun sisältöön ja saa yleiskuvan siihen soveltuvista toimintatavoista. Se jakaantuu kolmeen osaan, joista ensimmäinen esittää lähtökohtia opiskelun esteettömyyteen, toinen käsittelee opiskelijoiden moninaisuutta ja sen edellyttämää aikuisdidaktiikkaa

ja kolmas oppilaitoksen esteettömyyden kehittämistä. Kirjasta on tehty kustannussopimus Kansanvalistusseuran kanssa ja sen on tarkoitus ilmestyä keväällä 2013.

Tässä luvussa mainittujen henkilöiden lisäksi projektiin on osallistunut ja sitä on avustanut lukuisa joukko Kynnyksen, sen yhteistyöjärjestöjen, useiden virastojen, korkeakoulujen, kohteena olleiden opistojen ja muiden yhteisöjen edustajia, toimihenkilöitä, työntekijöitä ja vapaaehtoisia. He olisivat kaikki ansainneet nimensä edellä esitettyyn kaavioon, mutta koko yhteistyöverkoston kuvaaminen ei ole tässä raportissa mahdollista. Kiitämme lämpimästi kaikkia hyvistä yhteistyöstä!

Kansalaisopistojen ja kansanopistojen esteettömyystilanne vuonna 2011

Opistojen esteettömyyden kokonaiskuva

’Esteettömyydellä’ tarkoitetaan tässä empiirisen aineiston tuottamaa kuvaa opiston esteettömyyden (tai joissakin tapauksissa pikemminkin esteellisyyden) tilasta olettaen, että se vastaa mahdollisimman hyvin vammaisen tai erilaisen oppijan kokemusta osallistumisesta opiston toimintaan. Kun pääosassa aineistosta tieto perustuu henkilökunnan, yleensä opistojen rehtorien, arvioihin, on itsestään selvää, että kuvausten osuvuus vaihtelee. Myös opiskelijoiden vastauksen kohdalla arviointi on aina tilannesidonnaista ja siihen vaikuttavat sekä ennakoasenteet että opiskelussa koetut aina osin satunnaiset tapahtumat.

Tärkeä kysymys empiirisiä kuvauksia muodostettaessa on tarkasteltavan ilmiön ulotteisuus: ovatko opistot ensisijassa enemmän tai vähemmän esteellisiä vai voiko esteettömyydessä olla laadullisia eroja, jolloin esteettömyyden lajit vaativat kukin oman ulottuvuutensa. Opistokyselyn lomake laadittiin sillä pohjalta, että esteettömyys on sekä teoriassa että empiirisesti moniulotteinen käsite. Vammaisuuden ja erilaisen oppijuuden moninaisuus puoltaa tätä näkemystä, mutta ei kuitenkaan poista mahdollisuutta, että opiskelijoiden kokemat esteet voidaan myös koota yhteen. Tarkastelemme aluksi opistokyselyä tästä näkökulmasta.

Tämän jakson tarkastelut perustuvat pääosin opistojen johdolle suunnattuun esteettömyyskyselyyn. Näitä tuloksia suhteutetaan pitkin matkaa projektin osana tehtyjen opiskelijakyselyiden (Markkanen 2011 ja Suni 2012) tuloksiin sekä yliopistoissa ja korkeakouluissa tehtyjen esteettömyystutkimusten tuloksiin. Useamman, keskenään erilaisen tutkimuksen tulosten rinnakkainen tarkastelu voi tuntua paikoin hämmentävältä, mutta on mielestämme tarpeen mahdollisimman monipuolisen kokonaiskuvan muodostamiseksi opistojen esteettömyydestä sekä sen suhteuttamiseksi laajempaan suomalaiseen koulutuskenttään.

Kuviossa 3 on esitetty esteettömyyden (tai pikemmin esteellisyyden) osatekijöiden yleisyys koko aineistossa. Siihen on koottu kyselyssä arvioitujen opiskeluympäristön esteiden poistamisten ja muiden parantamistoimenpiteiden esiintymismäärät prosentteina opistojen kokonaismäärästä. Se havainnollistaa tässä yksiulotteista tarkastelutapaa laskemalla, kuinka monta estettä opiskelija opistossa välttää ja kuinka monta esteetöntä asiaa tai esteettömyyden parantamistoimenpidettä kohtaa. Jokaiselle opistolle voidaan laskea esteettömyyspistemäärä. Tällaisen pistemäärän avulla opistot voidaan asettaa esteettömyysjärjestykseen vaikkapa antaaksemme parhaalle esteettömyyspalkinnon. Kun olemme luvanneet olla julkistamatta tällaista paremmuusjärjestystä, kertoo kuvamme eri esteiden yleisyydestä: henkilökunnan kielteinen tai

välinpitämätön asenne esteiden poistamiseen ja henkilökohtaisen ohjauksen puuttuminen olivat melko harvinaisia esteitä (edellinen myönnetään alle 10 %:ssa opistoista, jälkimmäinen yli 20 %:ssa opistoista), esteettömyydestä tiedottamisen sekä tuntiopettajien esteettömyyskoulutuksen puuttuminen sen sijaan olivat opistoissa varsin tavallisia puutteita (ne vallitsivat yli 90 %:ssa opistoista). Kuvioista näkyy, että arviointilomakkeen osat ovat selkeästi yleisyydeltään eritasoisia. Hallintoon, henkilöstökoulutukseen ja tiedotukseen liittyvät puutteet olivat varsin yleisiä, niitä esiintyi 77–95 %:ssa opistoista. Opetuksen järjestelyissä näkyi kuitenkin vahva pyrkimys esteiden vaikutusten minimointiin: eriyttämistä, muualla hankitun osaamisen hyödyntämistä, omatahtisuutta

ja muita joustavia järjestelyjä suosittiin yli 70 %:ssa opistoista. Ääripäiden väliin jäivät rakennetun ympäristön esteet selkeiden opasteiden puuttumisesta (yli 70 %:ssa opistoista) tilojen akustiikan ongelmiin (yli 30 %:ssa opistoista).

Opistokyselyn muuttujien korrelaatiomatriisi (liite 4) osoittaa, että useimmat esteettömyysmuuttujat korreloivat positiivisesti, kuten yksiulotteisuus edellyttäisi. Joitakin yksittäisiä negatiivisia korrelaatioita niiden välillä esiintyi, mutta yksikään ei poikennut merkittävästi nolasta, joten esteettömyysosioista voitiin muodostaa yksiulotteinen yleisen esteettömyyden summamuuttuja. Kaksiluokkaisista osioista muodostetun summamuuttujan Cronbachin alfakertoimella arvioitu reliabelius oli 0,76.



Kuvio 3. Esteettömyyden osatekijöiden yleisyys koko aineistossa.

Kokonaistilannetta voisi luonnehtia siten, että opiskelua vaikeuttavia esteitä oli opistojen toiminnassa paljon, mutta niitä pyrittiin mahdollisuuksien mukaan kompensoimaan joustavilla opetusjärjestelyillä. Nykyisin myös rakennuslainsäädännön määräykset aiheuttavat sen, että opistoja peruskorjattaessa rakennetun ympäristön esteettömyys paranee. Joukossa oli opistoja, joissa opiskelu oli pääosin esteetöntä, mutta myös joukko sellaisia, joissa asiaan oli kiinnitetty melko vähän huomiota. Kuviossa luetelluista esteettömyyden kriteereistä yli puolet on sellaisia, että ne eivät olleet toteutuneet yli 50 %:ssa tutkituista opistoista. Tämä on huolestuttavaa, koska yli 50 %:n nousseet kriteerit ovat joko edellyttäneet vähintään puolen tiloista olevan esteettömiä tai hyväksyttävyyden katkaisemista mahdollisimman läheltä 50 %:a: Monet opistot eivät siis vielä tutkimusajankohtana olleet toteuttaneet ihmisoikeuksien edellyttämää inklusiivista esteettömyyttä.

Esteettömyyden perusulottuvuudet

Tavanomainen tilastollinen keino empiiristä ilmiötä koskevan mahdollisen moniulotteisuuden tutkimiseen on sitä kuvaavien muuttujien faktorianalyysi. Tässä tutkimuksessa faktorianalyysin ensimmäisessä vaiheessa lasketut esteettömyysmuuttujien selitysprosentit (eli muuttujien ja toisistaan riippumattomien faktoreiden korrelaatioiden neliösummat) ovat keskimäärin melko alhaisia, vain seitsemää esteettömyysosiota faktorit selittävät yli 50 %. Tulos on tavanomainen silloin, kun muuttujia ei ole etukäteen valittu erityisesti faktorianalyysia ajatellen, vaan on pikemminkin pyritty tarkasteltavan ilmiön mahdollisimman monipuoliseen kattamiseen. Mukana on useita suhteelliseen uniikkeja muuttujia, joille muiden joukosta ei löydy läheisiä vertaiskohteita. Tämä on osittain tuottamuksellista, esimerkiksi kuulovammaisia palvelevista induktiosilmukoista oli useita kysymyksiä, mutta vain yksi niistä otettiin mukaan analyysiin. Kun muita kuuloon liittyviä esteitä oli mukana vain yksi (taustameluttomuus), aihealuetta selittävää omaa perusulottuvuutta ei voinut esiintyä. Kokonaisselityksen jääminen 32,3 %:iin merkitsee, että faktorit eivät kata kaikkia esteettömyyden aspekteja. Tulos jätti huomiotta vammaisuuden, oppimisvaikeuksisuuden ja sosiaalisen esteellisyyden

yksilölliset syyt, joiden voi olettaa kertautuvan myös opistojen opiskelun esteiden haitallisena kokemisena. Valitsemamme rakennetun ympäristön ja opistoinsituution näkökulmasta emme pidä tätä kohtalokkaana. On muutenkin selvää, että jokainen esteellisyys/esteettömyyden suhteellisen yleinen syy vaatii omat tutkimus- ja kehittämisohjelmansa. Seuraavassa uniikeiksi jäävät muuttujat esitellään niiden faktoreiden yhteydessä, jotka niitä parhaiten selittävät.

Esteettömyysmuuttujien faktorianalyysin perusulottuvuuksiksi hyväksyttiin alkuperäisestä puuttuvia tietoja sisältävästä havaintomatriisista lasketun khin neliö -testin perusteella kolme faktoria (Korrelaatiomatriisi ja rotatoitu faktorimatriisi ovat liitteissä 4 ja 5). Neljäs faktori olisi selittänyt enää 3,1% kaikkien muuttujien vaihtelusta ja kun se jäi osassa analyysejä merkitsevyysrajan alapuolelle faktoria ei hyväksytty yhteiseksi esteettömyystekijäksi. Esteettömyyteen vaikuttaa analyysin mukaan tätä suurempi tekijäjoukko, mutta perusulottuvuuksien ulkopuolelle jääviä tekijöitä joudutaan jatkossa tarkastelemaan pääasiassa yksittäisten muuttujien tasolla.

Ensimmäiseen faktoriin korreloivat korkeimmin seuraavat osiot.

Faktori 1. Esteettömyyden huomioon ottaminen opiston hallinnossa (Hf)

Tuntiopettajien koulutus vammaiset	0,88
Tuntiopettajien koulutus lukivaikeuksiset	0,87
Henkilöstön koulutus lukivaikeuksiset	0,81
Henkilöstön koulutus vammaiset	0,80
Esteettömyyskoulutusta järjestetty	0,60
Perehdytys vammaisuuteen ja lukivaikeuksiin	0,51
Esteettömyyden vastuuhenkilö	0,50
Esteettömyydestä tiedotetaan nettisivuilla	0,38
Esteettömyydestä tiedotetaan painetussa ohjelmassa	0,35
Esteettömyys mainittu strategiassa	0,32
Esteettömyyskartoitus on tehty	0,24
Kirjalliset esteettömyysohjeet	0,21

Faktori selitti 15,2 % kaikkien analyyseissä mukana olleiden muuttujien vaihtelusta. Se ei sisältänyt muita suoraan opiskelijoihin kohdistuvia toimenpiteitä kuin esteettömyydestä tiedottamisen opiston nettisivuilla ja painetussa ohjelmassa sekä kirjalliset

esteettömyysohjeet. Samoin siltä puuttuivat kaikki opiston fyysiseen ja oppimisympäristöön kuuluvat seikat. Muuttujissa painottuivat vammaisuutta ja lukivaikeuksia käsittelevä henkilöstökoulutus, esteettömyyden vastuuhenkilön nimeäminen. Faktori nimetään *esteettömyyden huomioon ottamiseksi opiston hallinnossa* tai lyhyemmin *hallinnon esteettömyydeksi (Hf)*. Se selitti 15,74 %

esteettömyysmuuttujien varianssista. Faktorista kaksiluokkaisin osioin muodostetussa summamuuttujassa henkilöstökoulutuksen liiallista osuutta kokonaisvaihtelussa vähennettiin siten, että mukaan on otettiin niistä vain henkilöstökoulutus viimeisten viiden vuoden aikana sekä vammaisuuden ja lukivaikeuksien sisällyttäminen uusien opettajien perehdytykseen.

Toiseen faktoriin korreloivat korkeimmin seuraavat osiot.

Faktori 2. Opetuksen esteettömyys (Of)

Arvioinnissa toimitaan joustavasti	0,75
Mahdollista opiskella omassa tahdissa	0,66
Opettajat eriyttävät opetustaan	0,60
Opetus siirretään esteettömiin tiloihin	0,55
Opetusmateriaalit saa etukäteen	0,48
Kaikilla mahdollisuus opintokäynteihin	0,48
Esteettömyyteen suhtaudutaan myönteisesti	0,42
Henkilökohtainen esteettömyysohjaus	0,34
Meluttomat tilat	0,17

Faktori selitti 10,3 % kaikkien analyysissä mukana olleiden muuttujien vaihtelusta. Se muodostui lomakkeen didaktisista esteettömyysmuuttujista. Arvioinnin joustavuus, opiskelun omatahtisuus, eriyttäminen, mahdollisuus tilojen vaihtoon, oppimateriaalien tarkoituksenmukainen saatavuus, kaikille yhteiset opintokäynnit ja myönteinen suhtautuminen ovat kaikki motivoituneet mukaan ottavan eli inklusiivisen opetuksen selvimpiin kuuluvia tunnusmerkkejä. Faktori nimetään *opetuksen esteettömyydeksi (Of)*. Meluttomuuden yhteys tähän faktoriin oli heikko ja sillä oli lähes yhtä suuri korrelaatio seuraavaan faktoriin, ja meluttomuutta käsitelläänkin jatkossa sen yhteydessä.

Kolmanteen faktoriin korreloivat korkeimmin seuraavat muuttujat.

Faktori 3. Rakennetun ympäristön esteettömyys (Rf)

Liikkumisesteettömät sisätilat	0,72
Liikkumisesteettömät WC-tilat	0,66
Liikkumisesteettömät asiakaspalvelupisteet	0,56
Selkeät opasteet	0,32
Induktiosilmukan käyttömahdollisuus	0,30
Riittävä valaistus	0,24
Meluttomat tilat	0,17
Esteettömät nettisivut	-0,14

Faktori selitti 6,8 % kaikkien analyysissä mukana olleiden muuttujien vaihtelusta. Sen kärkimuuttujiksi nousivat tilojen liikkumisesteettömyyttä kuvaavat muuttujat. Mukaan tulee myös pääosa muita tilojen ja ympäristön esteettömyyttä kuvaavia muuttujia, joten se nimetään *rakennetun ympäristön esteettömyydeksi (Rf)*.

Esteettömät nettisivut eivät liity kolmanteen faktoriin, kuten negatiivinen etumerkki osoittaa. Neliulotteisessa ratkaisussa se muodostaisi yhdessä esteettömyydestä tiedottamisen muuttujien ja kirjallisten esteettömyysohjeiden kanssa tiedotuksen esteettömyysfaktorin, jota ei kuitenkaan tiedotusosoiden pienen lukumäärän ja havaintomäärän neljään faktoriin riittämättömyyden vuoksi tässä aineistossa hyväksytty perusulottuvuudeksi.

Perusulottuvuuksien suhteiden ymmärtämiseksi tarkastelemme niiden välisiä korrelaatioita. Faktori-analyysi on tässä tapauksessa ohjelmoitu suorakulmaiseksi, joten faktoriakseleiden väliset korrelaatiot on pakotettu nollakorrelaatioon. Kun kuitenkin edellä totesimme että useimpien esteettömyysmuuttujien välillä vallitsee positiivinen yhteys, on aihetta tarkistaa, ovatko ne myös aineistossa ilman suorakulmaista rotaatiotakin toisistaan riippumattomia. Tästä saa havainnollisen kuvan suorakulmaisiksi pakotettujen faktoripistemäärien ja painottamatta yhteenlaskettujen summapistemäärien välisistä korrelaatioista. Ne esitetään taulukossa 1.

Taulukko osoittaa, että faktoripistemäärät (Fpm) olivat toisistaan riippumattomia. Summapistemäärät (Spm) korreloivat niihin odotetulla tavalla: piste-määrät eivät olleet faktoreiden kanssa täysin identtisiä, mutta riittävän toisiaan vastaavia, kun ottaa huomioon, että faktoripistemääriä olivat eri tavoin painotettuina mukana kaikki osiot, summapistemää-

Taulukko 1. Regressioanalyysillä laskettujen faktoripistemäärien ja painottamatta yhteenlaskettujen summapistemäärien väliset korrelaatiot (n = 231).

Pistemäärä	Faktoripm1 Hallinnon esteettömyys	Faktoripm2 Opetuksen esteettömyys	Fpm3 Rak. ympäristön esteettömyys	Summapm1 Hallinnon es- teettömyys	Summapm2 Opetuksen esteettömyys
Faktoripm2 Opetuksen esteettömyys	0,04				
Fpm3 Rak. ympäristön esteettömyys	0,04	0,07			
Summapm1 Hallinnon esteettömyys	0,74***	0,22***	0,12*		
Summapm2 Opetuksen esteettömyys	0,25***	0,87***	0,15*	0,32***	
Spm3 Rak. ympäristön esteettömyys	0,13*	0,23***	0,84***	0,22***	0,26***

rissä vain ne, jotka olivat analyysissa saaneet selvästi nollasta poikkeavan korrelaation kyseiseen faktoriin. Faktoripistemäärät projisoituivat faktorille latautuneiden muuttujavektorien muodostaman kimpun laiduille tai niiden ulkopuolelle, summapistemäärät suunnilleen vektorikimpun keskelle, lähes sen painopisteen kautta.

Se, että summapistemäärät korreloivat keskenään, antaa luvan faktoreiden tulkittamiseen saman yleisen esteettömyyden käsitteen osatekijöiksi.

Ulotteisuustarkastelun lopuksi on vielä syytä pyyhähtyä tarkastelemaan siinä tuotetun kolmiulotteisen kuvauksen luotettavuutta. Yhtenäiseksi oletettua käsitettä mittaavan muuttujajoukon ulottuvuuksia identifioitaessa luotettavuus jaetaan tavallisesti kolmeen osaan: reliaabeliuteen, validiuteen ja yleistettävyyteen. Reliaabeliudella tarkoitetaan sitä, että mittaustulokset johtuvat systemaattisista tekijöistä enemmän kuin erilaisista satunnaisista vaikutuksista. Periaatteessa mittaaminen on sitä reliaabelimpaa mitä pienempi osuus pistemäärien vaihtelusta aiheutuu sattumasta (eli tekijöistä, joiden vaikutus asiaan on niin minimaalinen, että niitä ei ole mahdollista luotettavasti tunnistaa). Käytännössä empiirisissä mitauksissa on aina mukana satunnaisvaihtelua, joten tulos, joka näyttäisi olevan sataprosenttisesti luotettava, olisi ilman muuta epäilyttävä. Ainoa mahdollisuus niin ”reliaabeliin” tietoon olisi joko tahaton tai tahallinen systemaattinen manipulointi (esimerkiksi silminnäkijät ovat sopineet keskenään tapahtumasta kerrottavista yksityiskohdista, niin että kertomukset ovat kaikilta yksityiskohdiltaan täysin yhtäpitäviä). Tässä tutkimuksessa faktorien reliaabeliudet olivat Cronbachin alfa-kertoimella ilmaistuna:

Hallinnon esteettömyyden faktoripistemäärä	0,85
Hallinnon esteettömyyden summapistemäärä	0,79
Opetuksen esteettömyyden faktoripistemäärä	0,80
Opetuksen esteettömyyden summapistemäärä	0,69
Rakennetun ympäristön esteettömyyden faktoripistemäärä	0,63
Rakennetun ympäristön esteettömyyden summapistemäärä	0,61.

Summapistemäärien alfa-kertoimet olivat systemaattisesti alhaisempia kuin faktoripistemäärien, koska niihin kuuluu vähemmän osioita, kaikki osiot on summia muodostettaessa jaettu kaksiluokkaisiksi ja niiden varianssi ja toden varianssin osuus kokonaisvarianssista oli tämän seurauksena keskimäärin pienempi kuin alkuperäisten osioiden. Rakennetun ympäristön pistemäärien alhaisempi reliaabelius muihin verrattuna puolestaan johtui siitä, että asteikko oli muodostettu muita pienemmästä osiomäärästä ja osiot olivat muodoltaan vaihtelevampia kuin muiden faktoreiden osiot.

Mittaus on sitä validimpaa mitä paremmin se ilmaisee mitattavaksi tarkoitetun käsitteen todellista vaihtelua. Validi tulos ei myöskään johdu muista systemaattisista tekijöistä, esimerkiksi mittaustekniikoiden välisistä eroista. Edellä todettu faktoreiden alle 50 %:n selitysaste merkitsee, että osa esteettömyyden faktoreista ei näy yhteisinä faktoreina, vaan ainoastaan osiotasolla. Opiskelijatutkimuksissa faktoireita eriytyi enemmän, mutta ne olivat esteettömyyskokemusten asennekokonaisuuden nyansseja, jotka eivät kuvaa suoraan mesotason opisto-organisaation ominaisuuksia, vaan sen vaihteluiden heijastumista

opiskelijoiden motivaatorakenteisiin. Opistokyselyn faktorit ovat opistojen esteettömyyden kuvausulottuvuuksia, mutta niitä käytettäessä on validiuden näkökulmasta otettava huomioon seuraavat seikat:

- Tiedot on kerätty kirjallisella lomakkeella, joten ne kuvaavat yhtä paljon kirjoitetun kielen esteettömyyden semantiikkaa kuin opistojen olemuksellista esteettömyyttä.
- Lomakkeen osioiden jakaumien erilaisuus heijastuu vahvasti faktoreihin.
- Tutkijat ovat ohjanneet faktoreiden muodostumista asioiden ryhmittelyllä ja otsikoinnilla.

Validiuden indikaattoreiksi on kehitelty yksittäisiä reliaabeliuskertoimen kaltaisia lukuja, mutta niiden informaatioarvo ei ole käytännössä faktorin selitysprosenttia parempi. Validiuden monipuolinen arviointi edellyttää useampiin käsitteisiin perustuvien piirteiden mittaamista yhtäaikaan systemaattisesti toisistaan poikkeavilla menetelmillä pitkittäistutkimuksena (monipiirre * monimenetelmä * muutos-triangulaatio), johon tällaisessa poikittaiskartoituksessa ei ole mahdollisuutta. Tässä tutkimuksessa on karkeana validiuskriteerinä käytetty tutkimuksen selittävien (opistoa itseään ja opiston kotikuntaa kuvaavien) ja selitettävien (esteettömyyden faktoreiden ja niiden osioiden) muuttujablokkien välisiä korrelaatioita. Samaan blokkiin kuuluvien muuttujien väliset korrelaatiot ovat yleensä itseisarvoltaan korkeampia kuin blokkien väliset korrelaatiot. Tässä tapauksessa selitettävät muuttujat kuvaavat lisäksi samaa organisaatiojärjestelmää, joten ainakin osan niistä voi odottaa olevan kohtuullisen korkeita jo pelkästään tämän vuoksi. Mittauksen voi odottaa olevan kohtuullisen validia, jos selittävien ja selitettävien muuttujien välillä on sellaisia nollasta poikkeavia korrelaatioita, jotka sopivat tarkasteltavien kohteiden (tässä tapauk-

sessä opistojen, kuntien ja suuralueiden) toiminnan logiikkaan. Korrelaatioiden puuttuminen ei sinänsä todista mittauksen epävalidiutta, mutta osoittaisi ainakin sen, että tutkijat eivät ole ymmärtäneet tarkastelemiansa järjestelmien toimintatapaa tai löytäneet sen kuvaamiseen sopivia muuttujia.

Faktoreiden välisiä korrelaatioita on jo edellä tarkasteltu ja niiden osioblokkien väliset korrelaatiot noudattavat, kuten odottaa sopii, summamuuttujien tasoa. Validiudesta kertovat ehkä eniten kuntablokin, opiston taustamuuttujablokin ja esteettömyysblokkien väliset korrelaatiot. Taulukossa 2 esitetään korkeintaan viiden prosentin riskillä merkitsevästi nollasta poikkeavien korrelaatioiden suhteelliset osuudet.

Viidessä tapauksessa kuudesta merkitseviä korrelaatioita on enemmän kuin sattuman perusteella voisi odottaa. Poikkeus on yllättävä: kuntia kuvaavien muuttujien ja opiston hallinnon esteettömyysmuuttujien välillä yhteyksiä on vain riskin edellyttämä määrä. Kansanopistojen osalta tämä voi olla luonnollista, koska niiden esteettömyys riippuu omistajayhteisöstä enemmän kuin kunnan ominaisuuksista. Kansalaisopistot sen sijaan ovat varsinkin hallinnon osalta vahvasti kuntien ohjauksessa, joten nollakorrelaatio on niiden osalta todellinen validiuskysymys. Kokonaisuus puoltaa joka tapauksessa sitä, että esteettömyysarviointi on riittävän validi kartoituksen tarpeisiin. Yhteyksien tulkintaan palataan vielä myöhemmin tässä raportissa.

Yleistettävyydellä tarkoitetaan mittauksessa käytetyn viitekehysten (tässä faktoreiden) käyttökelpoisuutta muissa vastaavanlaisissa tutkimuksissa. Oppilaitosten esteettömyyttä kartoitettaessa on siis kysymys siitä, voitaisiinko muita oppilaitoksia (tai laajemmin myös muunlaisia instituutioita) kuvata samoilla ulottuvuuksilla, kenties jopa samoja kysymyksiä käyttäen. Yleistettävyysskentällä on selvästi ainakin paikallisia, ajallisia, administratiivisia ja

Taulukko 2. Merkitsevästi nollasta poikkeavien korrelaatioiden suhteelliset osuudet esteettömyysmuuttujien ja niitä selittävien muuttujablokkien välisistä korrelaatioista.

	Kuntien rakennetta kuvaavat muuttujat	Opistojen rakennetta kuvaavat muuttujat
Hallinnon esteettömyyttä kuvaavat muuttujat	5 %	37 %
Opetuksen esteettömyyttä kuvaavat muuttujat	15 %	17 %
Rakennetun ympäristön esteettömyyttä kuvaavat muuttujat	13 %	15 %

yleisempiä kulttuurisia ulottuvuuksia. Nyt tuotettu kuvausjärjestelmä ei missään tapauksessa ole universaali, vaikka esteettömyyden lähtökohdat eivät rajoita ainakaan esteettömyyden joidenkin osien universaalia mittaamista. Uskomme, että käyttämämme kaltaista (parannettua!) lomaketta voidaan nykytilanteessa soveltaa paljon laajemmin kuin vain kansalaisopistojen ja kansanopistojen esteettömyyden tutkimiseen. Toisaalta näyttöä meillä on vain kuvausjärjestelmämme yleistettävyydestä suomalaisten kansalaisopistojen ja kansanopistojen välillä. Rakenneanalyysit tehtiin myös molemmista erikseen ja tulokset osoittivat rakenteellisen vastaavuuden olevan nyt käytetyllä tarkkuudella lähes täydellisen. Tähän liittyvien analyysien tuloksia säilytetään Kynnys ry:ssä.

Taulukossa 3 on rinnastettu tämän tutkimuksen ja projektimme opiskelijatutkimusten kuvausjärjestelmät. Opistokyselyn ja opiskelijatutkimusten lomakkeet olivat lähtökohtaisesti erilaisia. Kuten edellä s. 42 jo todettiin, opiskelijakyselyt perustuivat korkeakoulujen esteettömyyshankkeen ESOKin yksilön kokemuksia luotaavaan malliin, opistokyselyssä taas pyrittiin kuvaamaan mesotason kohdeorganisaatio-

ta, kokonaista oppilaitosta. Kovin kaukana ne eivät kuitenkaan toisistaan ole: opiskelijakyselyissäkin tavoiteltiin opiston esteettömyyskuvaa kokoamalla opiskelijoiden kokemuksiin perustuvat asenteet yhteen instituution tilastolliseksi mesotason kuvaukseksi ja toisaalta opistokysely perustui sekin yhden tai muutaman ihmisen mielikuviin opiston toiminnasta. Kaikissa kolmessa tutkimuksessa on käytetty faktorianalyysia, mutta muuttujien erilaisuuden vuoksi kuvauksien vastaavuutta osoittavaa transformaatioanalyysia ei voi opistokyselyn suuntaan tehdä. Suni on kohdentanut kuvauksensa faktoritasolle, kun taas Markkanen soveltaa ESOKin mukaista – tosin faktorianalyysin perusteella täsmennettyä – hieman konkreettisempaa tarkastelutasoa. Taulukossa Markkanen ja Sunin kuvaukset näyttävät erilaisemmilta kuin todellisuudessa ovat, molemmissa opiskelijatutkimuksissahan sovellettiin sekä ESOKin tapaisia summamuuttuja että faktorianalyysia. Tekijöiden raporteissaan suorittaman valinnan mukaisesti taulukkoon on kuitenkin otettu se kuvaustapa, jolla tilastolliset tarkastelut esitettiin. Taulukon rinnastus osoittaa, että opistokyselyn kolme pääaluetta olivat kaikki mukana opiskelijakyselyssä, hallinnon esteettömyys

Taulukko 3. Opistokyselyn ja opiskelijakyselyiden kuvausjärjestelmien vertailu. Sisältöalueet on esitetty Opistokyselyn raportointijärjestyksessä.

Laitinen & Nurmi 2013. Opistokysely: faktorit	Markkanen 2011. Kansanopistojen opiskelijatutkimus: summamuuttujat	Suni 2012. Kansalaisopistojen opiskelijatutkimus: faktorit
	Omat asenteet (myönteisyys opintoihin ja opistoon)	
Hallinnon esteettömyys	Tiedon saanti	Tiedotus ja viestintä
Opetuksen esteettömyys	Opetus ja opiskelu	Opetustilanteet
	Osallistuminen	Monenlaisuuden huomioiminen
	Oma tiedotus	
	Vuorovaikutus	
	(opettajien ja muun henkilökunnan) tietoisuus (opiskelijan tarpeista)	
	Ympäristön asenteet (opiskelijaa kohtaan)	Asenteet (opiskelijaa kohtaan)
Rakennetun ympäristön esteettömyys	Asuntola-asuminen	Rakennukset ja ympäristö
	Kansanopisto, liikkuminen ja toiminta	Opiskeluolosuhteet
	Kansanopisto, olosuhteet	
	Asuntola liikkuminen	
	Asuntola, toiminta	

(Markkanen 2011, 51–54 ja 142–143 sekä Suni 2012, 53–54 ja 105.)

kuitenkin vain tiedotuksen ja viestinnän osalta. Opistokyselystä puolestaan puuttui opiskelijan omien asenteiden osuus; vastaajan (useimmissa tapauksissa rehtorin) asennetta opiston esteettömyyteen sen sijaan tiedusteltiin, mutta vain yhdellä osiolla.

Mitä perusulottuvuudet kertovat opistotyypeistä?

Esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa

Taulukosta 4 nähdään, että esteettömyyteen liittyvät näkökohdat otettiin kautta linjan useammin huomioon kansanopistojen kuin kansalaisopistojen hallinnossa. Mikään luetelluista asioista ei ollut kunnossa edes viidenneksessä kansalaisopistoista, kun lähes puolet niistä on kunnossa selvästi yli viidenneksessä kansanopistoista.

Esteettömyys oli mainittu opiston strategiassa tai muussa opiston toimintaa ohjaavassa asiakirjassa 13 %:ssa kansalaisopistoista ja 15 %:ssa kansanopistoista. Tämä on luettelon pienin ero. Avointen vastausten perusteella toimintaa ohjaavia asiakirjoja olivat opiston strategian ohella esimerkiksi kaupungin vammaispoliittinen ohjelma, laatukäsikirja, opetussuunnitelma, pitkän tähtäimen suunnitelma, talousarvio, tilasuunnitelma, tilatarveselvitys, toimenpideohjelma ja visio.

Esteettömyysnäkökulman sisällyttäminen strategiaan on haaste, joka koskettaa opistokentän lisäksi muitakin oppilaitoksia kuten esimerkiksi korkeakouluja. Johanna Penttilän (2012, 13) tutkimuksessa havaittiin, että vuonna 2011 kolmessa viidestä ammattikorkeakoulusta ja kolmessa neljästä yliopistosta esteettömyyttä tai saavutettavuutta ei mainittu lainkaan korkeakoulujen strategiassa. Toisaalta noin neljässä viidesosassa korkeakouluista oli laadittu tai ainakin suunnitteilla esteettömyyden tai saavutettavuuden parantamiseen tähtäävä toimenpanosuunnitelma.

Esteettömyyskartoitus oli tehty vain alle viidenneksessä kansalaisopistoista ja hieman yli viidenneksessä kansanopistoista. Vain hieman yli puolet kartoituksista oli ulkopuolisten asiantuntijoiden tekemiä. Avointen vastausten mukaan esteettömyyskartoituksen suorittanut opiston ulkopuolinen taho saattoi olla esimerkiksi arkkitehti, tarkemmin määrittelemätön rakennusviraston edustaja tai työsuojelutarkastaja. Lisäksi muutamassa opistossa esteettömyyskartoitus oli tehty yhteistyössä paikallisen vammaisjärjestön tai vammaisneuvoston kanssa.

Esteettömyyskartoitusten puute ei ole yksin opistokentän ongelma. Elina Laaksosen (2005, 22) tutkimukseen osallistuneista 19 yliopistosta vain 11 oli kartoittanut tilojensa esteettömyyttä. Kartoitusten tekemisen ajankohdat vaihtelivat pääosin vuodesta

Taulukko 4. Esteettömyyden huomioonottaminen hallinnossa ($n_{\text{kansalaisopisto}} = 163$, $n_{\text{kansanopisto}} = 68$).

	Kansalaisopistot	Kansanopistot
Esteettömyyskoulutusta järjestetty	19,3 %	42,6 %
Perehdytys vammaisuuteen ja lukivaikeuksiin	17,6 %	37,3 %
Henkilöstön koulutus lukivaikeuksiset	13,4 %	30,0 %
Esteettömyyskartoitus tehty	16,7 %	22,1 %
Henkilöstön koulutus vammaiset	10,7 %	25,8 %
Esteettömyys mainittu strategiassa	13,1 %	14,9 %
Esteettömyyden vastuuhenkilö	4,9 %	30,3 %
Esteetömät nettisivut	6,3 %	11,8 %
Esteettömyydestä tiedotetaan nettisivuilla	5,6 %	11,9 %
Tuntiopettajien koulutus lukivaikeuksiset	5,0 %	12,2 %
Esteettömyydestä tiedotetaan painetussa ohjelmassa	4,3 %	13,4 %
Tuntiopettajien koulutus vammaiset	4,9 %	7,5 %
Kirjalliset esteettömyysohjeet	3,1 %	8,8 %

1998 vuoteen 2004. Yhdessä yliopistossa kartoitus oli tehty jo 1980-luvulla. Tiloja kartoittaneista yliopistoista yhdeksässä kartoitus oli tehty yhteistyössä jonkin muun tahon kanssa. Mainittuja yhteistyötahoja olivat vammaisjärjestöt, kaupunkien vammaisneuvostot sekä kyseisten yliopistojen vammaiset opiskelijat.

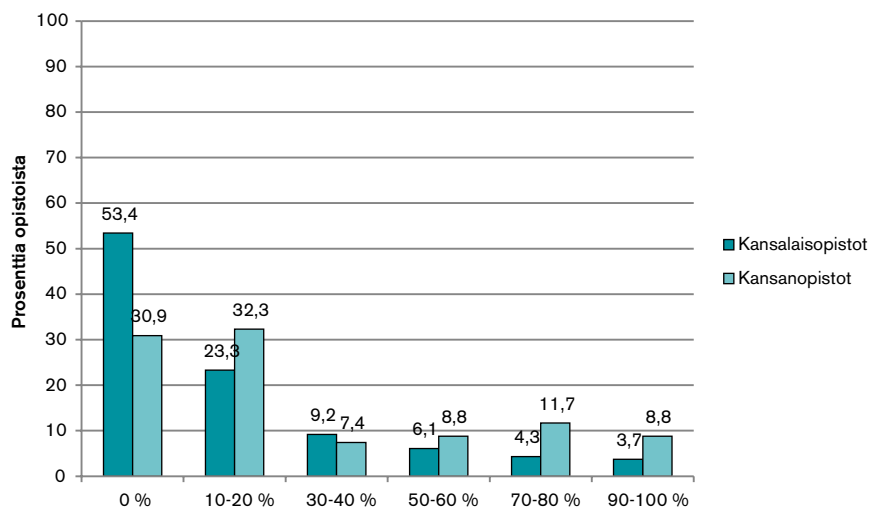
Kirjallisia ohjeita esteettömän opiskelun mahdollistamiseksi oli vain kolmessa prosentissa kansalaisopistoista ja yhdeksässä prosentissa kansanopistoista. Kansanopistoissa kirjallisia ohjeita oli siis laadittu kolme kertaa useammin kuin kansalaisopistoissa.

Korkeakouluissa esteetöntä opiskelua koskevat ohjeet ovat yleistyneet 2000-luvulla. Vuonna 2011 yhdeksän ammattikorkeakoulua kymmenestä (92 %) ja vähän yli kaksi kolmasosaa (69 %) yliopistoista oli laatinut valintakokeiden tukijärjestelyjä koskevan ohjeistuksen. Muista opiskeluun kytkeytyvistä tukijärjestelyistä oli kummallakin korkeakoulusektorilla toteutettu yhtenäisiä ohjeistuksia selvästi vähemmän kuin valintakokeista. Opiskelun tukitoimia koskeva yhtenäinen ohjeistus löytyi 17 ammattikorkeakoulusta (68 %) ja ainoastaan kuudesta yliopistosta (40 %). (Penttilä 2012, 29.)

Vammaisten ja lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioon ottaminen sisältyi opettajien ja muun henkilöstön perehdytykseen alle viidenneksessä kansalaisopistoista ja yli kolmanneksessa kansanopistoista

sekä viimeisten viiden vuoden kuluessa järjestettyyn henkilöstökoulutukseen alle yhdessä viidenneksessä kansalaisopistoista ja yli kahdessa viidenneksessä kansanopistoista. Alle viidenneksessä kaikista opistoista oli sellaisia, että enemmistö niiden päätoimisesta opetushenkilöstöstä oli osallistunut koulutukseen, jossa oli käsitelty vammaisten ja lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioon ottamista. Vastaavasti alle kymmenesosassa opistoista enemmistö niiden tuntiopettajista oli osallistunut vastaavaan koulutukseen. Sekä vakituiseen opetushenkilöstön että tuntiopettajien ryhmässä oli enemmän lukivaikeuksisten kuin vammaisten opiskelijoiden opetukseen perehtyneitä ihmisiä.

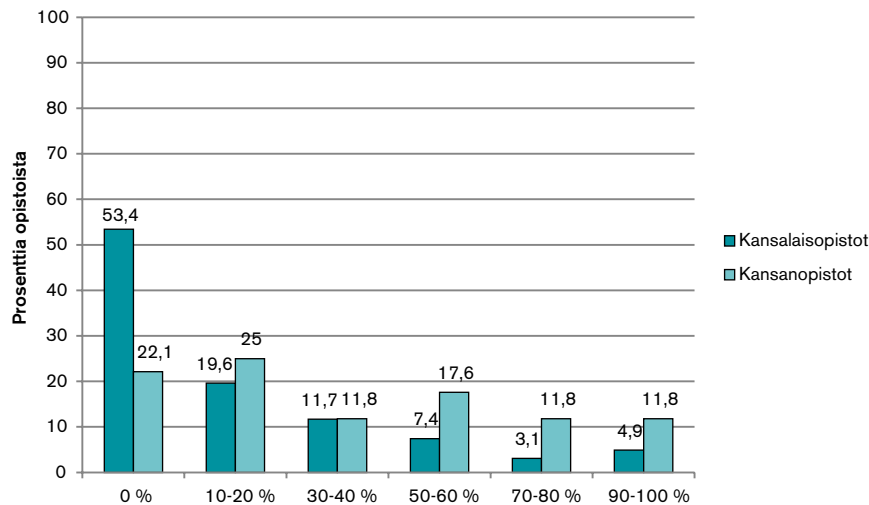
Edellä esitetyssä opistojen esteettömyysprofiilissa moniluokkaiset muuttujat oli yhdistetty kaksiluokkaisiksi. Seuraavaksi päätoimisen opetushenkilöstön ja tuntiopettajien koulutukseen osallistumista tarkastellaan tarkemmin, useampiluokkaisina muuttujina. Kuviosta 4 nähdään, että yli puolet kansalaisopistoista ja vajaa kolmannes kansanopistoista ilmoitti, ettei kukaan niiden päätoimisesta henkilöstöstä ollut osallistunut sellaiseen koulutukseen, jonka osana olisi käsitelty vammaisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa. Toisaalta lähes kymmenesosa kansanopistoista ja vajaa viisi prosenttia kansalaisopistosta arvioi, että käytännössä niiden koko opetushenkilöstö oli perehtynyt vammaisten opiskelijoiden opetukseen.



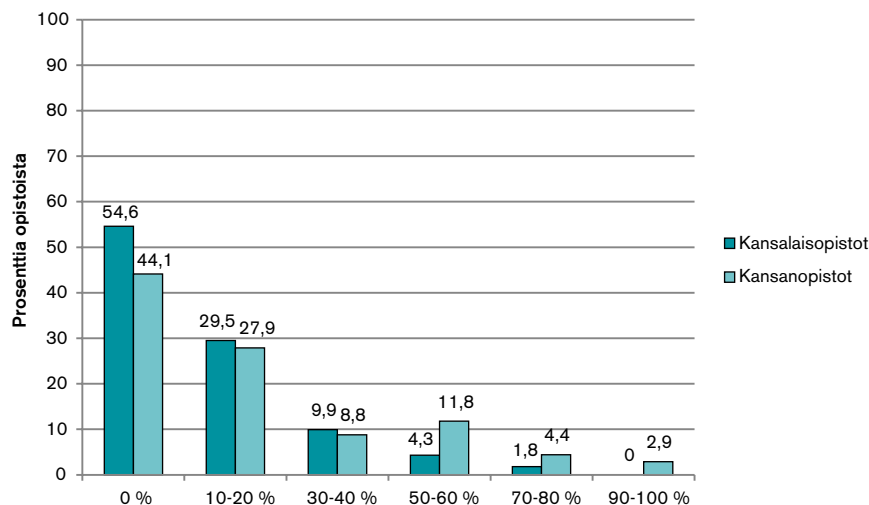
Kuvio 4. Kuinka monta prosenttia opiston päätoimisesta henkilöstöstä on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty vammaisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa ($n_{\text{kansalaisopisto}} = 163$, $n_{\text{kansanopisto}} = 68$)?

Yli puolet kansalaisopistoista ja reilu viidennes kansanopistoista raportoi (kuvio 5), ettei kukaan niiden päätoimisesta henkilöstöstä ollut osallistunut sellaiseen koulutukseen, jonka osana olisi käsitelty lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa. Toisaalta yli kymmenesosassa kansanopistoista ja viidessä prosentissa kansalaisopistoista lähes koko päätoiminen henkilöstö oli perehtynyt lukivaikeuksisten opiskelijoiden opetukseen.

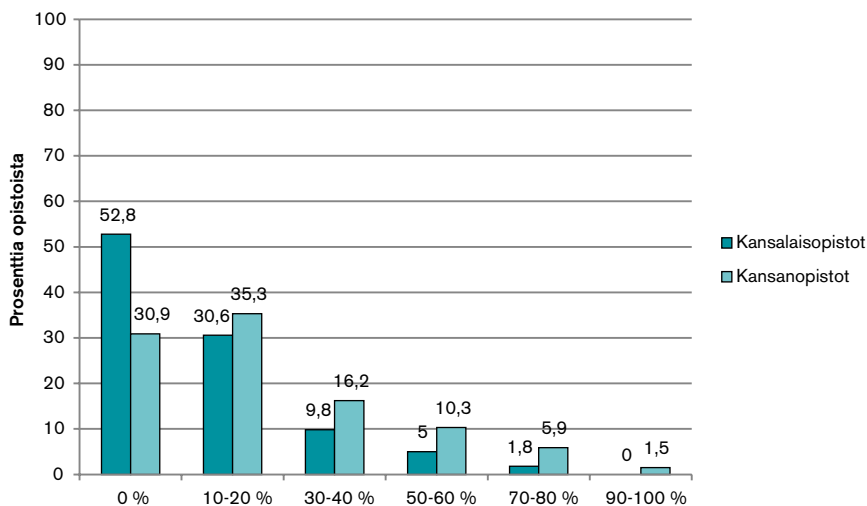
Yli puolet kansalaisopistoista ja lähes puolet kansanopistoista raportoi (kuvio 6), ettei kukaan niiden tuntiopettajista ollut osallistunut sellaiseen koulutukseen, jonka osana olisi käsitelty vammaisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa. Alle viidessä prosentissa kansanopistoista (kuvio 7) lähes kaikki tuntiopettajat olivat perehtyneet vammaisten opiskelijoiden opetukseen. Kansalaisopistojen puolella vammaisten opettamiseen koulutuksen kautta perehtyneitä oli suhteessa vielä vähemmän.



Kuvio 5. Kuinka monta prosenttia opiston päätoimisesta henkilöstöstä on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa ($n_{\text{kansalaisopisto}} = 163$, $n_{\text{kansanopisto}} = 68$)?



Kuvio 6. Kuinka monta prosenttia opiston tuntiopettajista on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty vammaisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa ($n_{\text{kansalaisopisto}} = 163$, $n_{\text{kansanopisto}} = 68$)?



Kuvio 7. Kuinka monta prosenttia opiston tuntiopettajista on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa ($n_{\text{kansalaisopisto}} = 163$, $n_{\text{kansanopisto}} = 68$)?

Yli puolet kansalaisopistoista ja alle kolmasosa kansanopistoista ilmoitti (kuvio 7), ettei kukaan niiden tuntiopettajista ollut osallistunut sellaiseen koulutukseen, jonka osana olisi käsitelty lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioonottamista opetuksessa. Vain yksi kansanopisto arvioi, että 90 % tuntiopettajista oli osallistunut koulutukseen, jonka osana olisi käsitelty lukivaikeuksisten opiskelijoiden opetukseen liittyviä kysymyksiä.

Kun taulukoita verrataan keskenään, havaitaan, että sekä päätoiminen opetushenkilöstö että tuntiopettajat ovat osallistuneet suhteellisen vähän sellaiseen koulutukseen, jossa olisi käsitelty erityisryhmien opetusta. Huomio kiinnittyy erityisesti siihen, että melkoinen osa opistoista arvioi, ettei kukaan niiden päätoimisesta henkilöstöstä ollut osallistunut vammaisten tai lukivaikeuksisten opetusta käsitelleeseen koulutukseen. Tämä ei sulje pois sitä, että asiaan olisi perehdytty työssä hankitun kokemuksen ja omatoimisen opiskelun kautta. Koulutusta ja perehdytystä koskeissa avoimissa vastauksissa monet opistot kertoivat, että niillä ei ollut tarkkaa tietoa päätoimisten eikä varsinkaan tuntiopettajien koulutuksesta esteettömyyteen, vammaisiin opiskelijoihin tai erilaisiin oppijoihin liittyen. Lisäksi jotkut pienet opistot ilmoittivat, ettei niillä ollut rehtorin lisäksi lainkaan päätoimista opetushenkilöstöä.

Korkeakoulujen puolella esteettömyydestä ja/tai saavutettavuudesta tarjottiin vuonna 2011 tietoa tai koulutusta kuudessatoista ammattikorkeakoulussa (64 %) ja yhdeksässä yliopistossa (56 %). Avointen vastausten perusteella niiden muodoissa ja säännöllisyydessä oli suurta vaihtelua kummallakin korkeakoulusektorilla. (Penttilä 2012, 20.)

Esteettömiä nettisivuja ja esteettömyydestä tiedottamista netissä tai painetuissa ohjelmissa raportoitiin vain alle kymmenessä prosentissa kaikista opistoista. Kansanopistojen tiedotuksessa esteettömyys oli otettu paremmin huomioon kuin kansalaisopistoissa. Avointen vastausten mukaan opistojen esteettömyydestä kerrottiin opiston nettisivujen ja painetun ohjelman lisäksi lehti-ilmoituksissa ja kehitysvammaisille suunnattujen koulutuslinjojen ohjelmissa.

Markkasen (2011) ja Sunin (2012) tutkimuksissa tiedotusta tarkasteltiin osin eri näkökulmasta kuin rehtoreille suunnatussa kyselyssä. Tutkimuksissa kiinnostuksen kohteena oli opiskelijoiden kokemus tiedonsaannista eri yhteyksissä, kun rehtoreille suunnatussa kyselyssä kysyttiin nettisivujen esteettömyyttä ja esteettömyydestä tiedottamista. Yhtä kaikki Markkasen ja Sunin tulokset ovat kiinnostavia. Markkasen (2011, 68) tutkimuksessa sekä tutkimuksen kohderyhmän erilaiset oppijat ja vammaiset opiskelijat että verrokkiryhmä kokivat tiedon saannin yhdeksi kaikkein esteellisimmistä

asioista kansanopisto-opiskelussa. Tulos tuntuu hyvin ymmärrettävältä opistokyselyn tulosten valossa. Sen sijaan on jossain määrin yllättävää, että Liisa Sunin (2012, 56) tutkimuksessa kolme neljäsosaa (74 %) vammaisista opiskelijoista ja erilaisista oppijoista arvioi kansalaisopistonsa viestintää ja tiedotusta myönteisesti.

Suni (2012) nosti tutkimuksessaan esiin yhden merkittävän eron kokemuksissa: tiedotuksen ja viestinnän esteettömyyden 50-vuotiaat ja sitä vanhemmat kokivat huomattavasti parempana kuin alle 50-vuotiaat. Koska tiedotus ja viestintä nyky-yhteiskunnassamme painottuu informaation välittämiseen tietoverkkojen kautta, herättää tulos pohtimaan syitä siihen, miksi tietotekniikan käyttöön oletettavasti paremmin harjaantunut nuorempi sukupolvi kokee tiedotuksen ja viestinnän esteellisempänä kuin vanhemmat. Yhtenä syynä tulokseen voinee olla se, että vanhempi ikäluokka peilaa nykyistä tiedonvälityksen toimivuutta muutaman vuosikymmenen takaiseen aikaan, jolloin tietotekniset ratkaisut eivät vielä mahdollistaneet nykyisen kaltaista informaation jakamista tietoverkoissa. Todennäköisesti tuo heidän kokemansa edistys tiedonvälityksen toimivuudessa näkyy tässä myönteisempinä esteettömyyden kokemuksina. Nuoremmat sitä vastoin arvioivat nykyistä tilannetta kriittisemmin, tämän hetkisiä epäkohtia huomioiden. (Suni 2012, 74.)

Yliopistojen puolella esteettömyydestä tiedotetaan kansalaisopistoja ja kansanopistoja useammin. Penttilän kartoituksessa (2012, 35–36) ainoastaan neljä korkeakoulua – kolme yliopistoa ja yksi ammattikorkeakoulu – ei kertonut tiedottavansa esteettömyydestään. Yleisimmin korkeakoulut tiedottavat esteettömyyteensä liittyvistä asioista ulkoisilla internet-sivuillaan. Tätä kanavaa hyödyntää hieman vajaa kaksi kolmesta korkeakoulusta kummallakin sektorilla. Opinto-oppaissaan esteettömyydestä kertoo suunnilleen puolet korkeakouluista. Internetin käyttö esteettömyydestä tiedottamisessa on selvästi yleisempää ammattikorkeakouluissa, joista sitä hyödyntää lähes yhtä suuri osuus kuin ulkoisia internet-sivujakin. Yliopistoista intranettiä käyttäviä esteettömyydestä tiedottamiseen ainoastaan noin kolmannes. Yksinomaan intranetissä esteettömyystietojaan säilyttää neljä korkeakoulua: yksi yliopisto ja

kolme ammattikorkeakoulua. Näissä korkeakouluissa muun kuin henkilöstön edustajan tai opiskelijaksi jo valitun saattaa siis olla vaikea päästä tiedon äärelle. (Penttilä 2012, 35–36.)

Penttilän (2012, 38) tutkimuksessa korkeakoulujen verkkosivujen saavutettavuutta selvitettiin neljällä väittämällä, jotka käsittelivät sivujen muuntuvuutta eri aisteille ja apuvälineille sopiviksi, niiden rakenteen selkeyttä ja kielen yksiselitteisyyttä sekä verkkosisällön saavutettavuusohjeiden noudattamista niiden toteutuksessa. Vastaajien oli mahdollista arvioida verkkosivuja asteikolla 1–5, jossa pienin arvo merkitsi heikointa ja korkein parhaita toteutusta. Jokainen korkeakoulu pidättäytyi antamasta verkkosivuilleen millään osa-alueella arvosanaa 5. Asteikon toiseen ääripäähän sijoittuvaa arvosanaa 1 sen sijaan annettiin jonkin verran, ja useimpien väittämien kohdalla myös arvosana 2 oli yleisempi kuin 4. Arvioiden painottuminen asteikon heikompaan päähän osoittaa Penttilän mukaan, että verkkosivujen toteutus on korkeakouluissa tällä hetkellä vielä korkeintaan tyydyttävällä tasolla. Vastaajajoukosta erottui kuitenkin 13 korkeakoulua, jotka arvioivat verkkosivujensa toteutuksen kautta linjan korkeammilla arvosanoilla 3 ja 4. Ainoastaan kaksi korkeakoulua antoi pelkästään arvosanoja 1 ja 2, ja kun kaksi kokonaan tyhjää vastausta antanutta korkeakoulua jätetään laskelmista pois, olivat 24 korkeakoulun vastaukset vaihdellen kielteisiä ja myönteisiä. Toisin sanoen korkeakouluissa on pieni etujoukko, joiden verkkosivujen saavutettavuus on kokonaisuutena hyvä tai ainakin tyydyttävää parempi, ja hyvin pieni takajoukko, jossa verkkosivut eivät käytännössä ole ollenkaan saavutettavat. Valtaosassa korkeakouluista verkkosivuilla on kuitenkin sekä hyvin että heikommin toteutuvia alueita. (Penttilä 2012, 38.)

Esteettömyysasioiden vastuuhenkilö oli vain viidessä prosentissa kansalaisopistoista. Kansanopistoissa lähes kolmanneksessa oli nimetty esteettömyysasioiden vastuuhenkilö. Avoimissa vastauksissa vastuuhenkilöiden nimeäminen näyttäytyi enemmän isoja tai keskikokoisia kuin pieniä opistoja koskevana asiana.

Korkeakouluissa esteettömyys- tai saavutettavuusasioiden hoitamiseen oli vuonna 2011 nimetty vastuuhenkilö tai -henkilöitä 14 yliopistossa (88 %)

ja 14 ammattikorkeakoulussa (56 %). Pienin vastuuhenkilöiden lukumäärä oli yksi, suurin 20. Henkilöiden lukumäärät, samoin kuin toimenkuvatkin vaihtelivat korkeakoulujen edustajien antamien avointen vastausten perusteella hyvin paljon. Vastuun jakaminen usealle eri henkilölle oli kuitenkin yleisempää kuin vain yhdelle, ja toimenkuviin kuului pääsääntöisesti muidenkin kuin saavutettavuuteen ja esteettömyyteen kytkeytyvien asioiden hoitamista. Toisin sanoen vain harvassa korkeakoulussa saavutettavuusasiat olivat kokopäivätoimisesti ainoastaan yhden henkilön vastuulla. (Penttilä 2012, 17.)

Opetuksen esteettömyys

Miltei kaikki opistot arvioivat opettajien ja muun henkilökunnan suhtautuvan myönteisesti erityisjärjestelyihin, joiden avulla pyritään turvaamaan kaikkien tasa-arvoinen mahdollisuus oppimiseen. Kansalaisopistoissa luottamus opettajien ja muun henkilökunnan myönteiseen suhtautumiseen oli vähän vahvempi kuin kansanopistoissa.

Opettajien ja muun henkilökunnan suhtautuminen opetuksen erityisjärjestelyihin peilaa opiston asenneympäristöä vain yhdestä näkökulmasta. Liisa Sunin (2012) ja Minna Markkasen (2011) tutkimuksissa opiskelijoiden kokemuksia ympäristön asenteista selvitettiin usealla kysymyksellä, joten tulosten vertaamisessa on ongelmansa. Vaikka opiskelijakyselyiden tulokset opistojen asenneympäristöstä ovat samansuuntaisia opistokyselyn antaman kuvan kanssa, johtopäätöksissä on oltava varovainen.

Sunin (2012, 55-59) tutkimuksen tulosten mukaan kansalaisopisto-opiskelijat kokivat asenneympä-

ristön esteettömyyden merkitsevästi parempana kuin muiden osa-alueiden esteettömyyden: neljä viidesosaa koki asenteet kansalaisopistossa enemmän myönteisinä kuin kielteisinä. Sen sijaan Markkasen (2011, 74) tutkimuksessa kohderyhmä eli erilaiset oppijat ja vammaiset opiskelijat kokivat ympäristön asenteet yhdeksi esteellisimmistä osa-alueista.

Kummassakin tutkimuksessa eniten apua ja tukea tarvitsevat opiskelijat arvioivat opiston asenneympäristöä muita kielteisemmin. Sunin (2012, 63) tutkimuksessa ne opiskelijat, jotka eivät tarvinnut apua ja tukea osallistuessaan kansalaisopiston toimintaan, kokivat asenteet merkitsevästi parempina kuin ne, jotka apua tarvitsivat. Markkasen (2011, 77) tutkimuksessa opiskelijan tuen tarve oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä ympäristön asenteiden koettuun esteettömyyteen. Paljon ja säännöllisesti tukea tarvitsevien kohderyhmän opiskelijoiden kokemus erosi tilastollisesti merkitsevästi niistä opiskelijoista, jotka tarvitsevat tukea vähän (säännöllisesti tai harvoin). Ryhmien välinen ero ilmeni siten, että paljon ja säännöllisesti tukea tarvitsevat opiskelijat kokivat ympäristön asenteet esteellisemmiksi.

Henkilökohtaista ohjausta esteettömyyteen liittyvissä kysymyksissä oli saatavissa lähes neljässä viidesosassa opistoista. Avointen vastausten perusteella osa rehtoreista tulkitsi ohjauksen neuvonnaksi tai opiskelijoiden esittämiin kysymyksiin vastaamiseksi.

"Jos kysytään, neuvomme ja pyrimme järjestämään esteettömän pääsyn." (109, 17)

"Jos joku pyytää apua ja neuvontaa, annetaan." (75, 17)

"Toimistohenkilökunta neuvoo tarvittaessa." (143, 17)

"Jos osaa kysyä." (216, 17)

Taulukko 5. Opetuksen esteettömyys ($n_{\text{kansalaisopisto}} = 162$, $n_{\text{kansanopisto}} = 68$).

	Kansalaisopistot	Kansanopistot
Myönteisyys opetuksen erityisjärjestelyihin	93,9 %	89,7 %
Henkilökohtainen esteettömyysohjaus	77,9 %	77,9 %
Opetuksen siirtäminen esteettömiin tiloihin	73,6 %	85,3 %
Mahdollisuus opiskella omassa tahdissa	71,2 %	76,5 %
Mahdollisuus näyttää osaamisensa	65,5 %	85,1 %
Opetuksen eriyttäminen osallistujien mukaan	68,7 %	72,1 %
Kaikilla mahdollisuus opintokäynteihin	45,9 %	76,5 %
Materiaalit etukäteen tarvittavassa muodossa	53,4 %	58,8 %

Avoimissa vastauksissa ei kerrottu esteettömyysohjauksen käytännöistä. Tällaisia käytäntöjä kuitenkin todennäköisesti on olemassa. Esimerkiksi yliopistojen opintojen ohjauksessa henkilökohtaisten opintosuunnitelmien (HOPS) käyttöönottoa on perusteltu myös esteettömyyden kehittämisellä. Ajatuksena on ollut, että opintosuunnitelmiin voidaan sisällyttää myös opiskelijan tarvitsemat tukipalvelut, jolloin niitä voidaan hyödyntää esteiden ennakoinnissa ja suunnittelutoiminnassa (Laaksonen 2005, 37).

Opitun arvioinnissa toimittiin joustavasti, opettajat eriyttivät opetustaan ja opintoja voi suorittaa omassa tahdissaan noin 70 %:ssa opistoista. Opiskelija sai oppimateriaalit etukäteen käyttöön tarvitsemassaan muodossa yli puolessa opistoista. Mahdollisuudet esteettömään opiskeluun arvioitiin kansanopistoissa paremmiksi kuin kansalaisopistoissa.

Opetuksen esteettömyys herätti monenlaisia kommentteja. Useissa avoimissa vastauksissa todettiin, että opitun arviointi oli harvinaista.

"Kansalaisopistossa ei perinteisessä mielessä arvioida opiskelijoiden osaamista." (208, 18)

"Opitun arviointia ei ole, koska osallistuminen on vapaaehtoista ja tutkintoon johtamatonta koulutusta." (128, 18)

"Kansalaisopistossa ei arvioida opiskelijoita kuin muutamassa tapauksessa esim. avoin yliopisto – arvioinnin suorittaa yliopisto." (216, 18)

Sunin (2012, 56) tutkimuksessa kolme neljäsosaa koki opetustilanteet myönteisesti. Esteettömyyden osa-alueista opetustilanteet sijoittuivat ääripäiden väliin: ne koettiin esteellisemmiksi kuin asenteet, mutta esteettömämmäksi kuin rakennukset ja ympäristö tai opiskelijoiden monenlaisuuden huomioonottaminen. Opetustilanteiden esteettömyyden kohdalla toteutui sama asia kuin asenteiden esteettömyydessäkin. Ne opiskelijat, jotka eivät tarvinneet apua ja tukea osallistuessaan kansalaisopiston toimintaan, kokivat opetustilanteet tilastollisesti merkitsevästi parempina kuin ne, jotka apua tarvitsivat.

Kosti Nivalaisen (2000) pro gradu -tutkimuksessa on selvitetty näkövammaisten opiskelijoiden kokemuksia kansalaisopistoista. Tutkimuksen aineisto kerättiin haastatteleamalla näkövammaisia opiskelijoita vuonna

1998. Tulokset ovat yhdensuuntaisia Sunin (2012) tulosten kanssa, ja kertovat näkövammaisten kannalta siitä, miksi eniten apua tai tukea tarvitsevat opiskelijat kokivat opetuksen esteellisemmäksi kuin muut.

Markkasen (2011, 78-79) mukaan opetuksen ja opiskelun esteettömyys näyttäisi olevan kansanopistoissa varsin kompleksinen tarkastelun kohde. Se koettiin esteellisimpien tekijöiden joukkoon sekä kohde- että verrokkiryhmässä. Opetuksen ja opiskelun esteettömyydessä oli kohde- ja verrokkiryhmän välillä kaikkein selvä ero siten, että erilaiset oppijat ja vammaiset opiskelijat kokivat sen esteellisemmäksi kuin verrokkiryhmä. Lisäksi opetus ja siinä koetut esteet rakentuivat kohde- ja verrokkiryhmässä laadullisesti jopa päinvastaisista tekijöistä: kohderyhmä koki esteenä liian nopean opiskelutahdin ja kurssien etenemisen, kun taas verrokkiryhmä kaipasi opiskeluun lisää haastetta ja nopeampaa etenemistä.

Vaikka opetus koettiin esteellisimpien asioiden joukkoon, kansanopisto-opiskelijoiden avoimissa vastauksissa käsiteltiin opetusta ja sen esteitä vain vähän. Seuraavassa on joitakin avoimia vastauksia Markkasen (2011) tekemään kysymykseen: "Miten kansanopistosta tulisi mielestäsi esteettömpi".

"En osaa sanoa. se on ihan hyvä näin." (4,CU)

"Vaikka kyse on kansanopistosta, suoran palautteen antaminen opettajan suunnalta olisi toivottavaa. Turha holhoaminen ja äidillisuus pitäisi jättää sivuun, ja antaa realistinen kuva oppilaalle tämän osaamisesta. Näin oppilaskaan ei kuvittele itsestään liioja/väärä." (211,CU)

"Jos informaatio (esim. oppituntien peruuntumisesta) kulkisi paremmin." (788,CU)

"Jotkut opettajat eivät suosisi toisia oppilaita enemmän esim. jonkin vamman takia." (810,CU)

"Joissain aineissa opetus voisi olla korkeatasoisempaa. Näin opiskelija tuntisi rahojensa menevän enemmän hyvään tarkoitukseen ja opiskelumotivaatio kasvaisi." (221,CU)

"Teknisille laitteille pitäisi olla käyttöoppaat luokissa, jotta opettajat osaisivat aina niitä käyttää. Luokkien toimivaa järjestystä ei pitäisi huviksi muuttaa tai ainakin se tulisi palauttaa kyseisten tuntien jälkeen ennalleen. Opettajien ja henkilökunnan tulisi olla motivoitunutta työhönsä (palkankorotukset?)." (232,CU)

Korkeakouluopetuksessa on samoja haasteita kuin vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. Penttilän (2012, 48–49) tutkimuksen tulosten mukaan korkeakoulujen opetusmenetelmissä ja oppimateriaaleissa opettaja- ja opintojaksokohtaiset vaihtelut olivat suuria esimerkiksi vaihtoehtoisten suorittamistapojen tarjoamisessa tai saavutettavien luentomateriaalien toimittamisessa etukäteen. Moni opiskelija oli kokenut mahdollisuutensa vaihtoehtoisten suorittamistapojen sopimisesta hyviksi, vaikka poikkeuksiakin toki oli. Enemmän puutteita vaikutti olevan luentomateriaalien esteettömyydessä. Monet materiaaleista eivät täyttäneet saavutettavuuskriteerejä vaan olivat pelkkiä kopioituja monisteita, minkä lisäksi osa opettajista kieltäytyi toimittamasta materiaalia etukäteen tai sähköisesti vedoten esimerkiksi sen mahdolliseen päätymiseen ulkopuolisille.

Opintokäyntien esteettömyyden uskottiin toteutuvan yli puolessa kansalaisopistoista ja kansanopistoista. Kansanopistoista peräti kolme neljäsosaa ilmoitti, että kaikkien on mahdollista osallistua opintokäynneille retkille ja matkoille. Tämä on yllättävän hyvä tulos, kun otetaan huomioon, että kyselylomakkeessa kaikkien osallistumisen kriteereiksi oli vierailukohteiden esteettömyyden lisäksi asetettu, että myös kuljetuksissa ja majoituksessa täytyi huomioida liikkumiseesteettömyys. Kokonaisuutena erot kansalaisopistojen ja kansanopistojen opetuksen esteettömyydessä olivat pienempiä kuin esteettömyyden huomioon ottamisessa hallinnossa. Opetuksessakin erot kuitenkin ovat kansanopistojen eduksi lukuun ottamatta henkilökohtaisen ohjauksen tasaprosentteja ja suhtautumisen yleistä myönteisyyttä. Viimeksi mainittu kääntyy kansalaisopistojen eduksi, mikä ei kyllä muiden arvioiden valossa tunnu uskottavalta.

Rakennetun ympäristön esteettömyys

Aloitimme esteettömyyttä kuvaavien prosenttilukujen tarkastelun s. 53 havainnolla, jonka mukaan yli puolet käytetyistä esteettömyyden kriteereistä oli jäänyt toteutumatta selvästi yli puolessa opistoista. Numeroiden läpi kahlaaminen on turruttavaa. Sen vuoksi on hyvä, että tämä jakso päättyy tarkimmin säädeltyyn rakennetun ympäristön osuuteen. Tämä kohdennus on yhtä pysäyttävä kuin kokonaiskuvaakin: lähes puolet opistoista on niin esteellisiä, että liikuntaesteisten on vaikea kulkea niissä, kuulemista auttavia apuvälineitä puuttuu, WC:hen ei mahdu pyörätuolin tai rollaattorin kanssa. Valaistuksen riittämättömyys ja häiritsevät ääniympäristö haittaavat nekin vähintään kolmasosaa opistoista. Opistojen esteettömyydessä ei siis vielä ole päästy kovin pitkälle ja tilanne haittaa varmasti myös monien sellaisten opiskelua, jotka eivät kuulu mihinkään vammaiskategoriaan.

Kyselylomakkeessa vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka monta prosenttia kaikista opiston käytössä olevista sisätiloista oli sellaisia, että niissä oli helppo liikkua esimerkiksi pyörätuolilla tai rollaattorilla. Noin puolet kansalaisopistoista ja kansanopistoista arvioi, että enemmistö niiden sisätiloista oli liikkumiseesteettömiä. Avointen vastausten perusteella yleisarviota tilojen liikkumiseesteettömyydestä ei ollut aina helppoa tehdä, koska monien opistojen toiminta oli hajautunut useisiin rakennuksiin, jotka poikkesivat toisistaan esteettömyyden suhteen.

"Noin 110 toimipaikkaa vuosittain, osassa vain 1 kurssi: vaikea selvittää kokonaisuutta." (154, 1)

Taulukko 6. Rakennetun ympäristön esteettömyys (nkansalaisopisto = 162, nkansanopisto = 68).

	Kansalaisopistot	Kansanopistot
Meluttomat tilat	60,0 %	66,2 %
Riittävä valaistus	51,5 %	72,1 %
Liikkumiseesteettömät asiakaspalvelupisteet	54,3 %	51,5 %
Liikkumiseesteettömät sisätilat	51,9 %	51,5 %
Induktiosilmukan käyttömahdollisuus	29,4 %	36,9 %
Liikkumiseesteettömät WC-tilat	25,9 %	32,4 %
Selkeät opasteet	22,7 %	36,8 %

"Ulko-ovelle tulee kyllä luiska, mutta ovien kynnykset ovat korkeat ja vaikeahkot esim. rollaattorille tai pyörätuolille. Myös ovet saisivat olla vähän leveämmät" (62, 1)

"Sivukylien koulut ja seurojentalot ongelmallisia, mutta suurin osa opetuksesta toteutetaan kuitenkin sellaisissa tiloissa, jonne pääsee liikuntaesteinen." (182, 1)

"Suuri osa tiloista on koulurakennuksia, joissa on portaita." (126, 1)

"Taajamien isoille kouluille on esteetön pääsy myös pyörätuolilla". (136, 1)

"Suurin osa opetuksesta tapahtuu kunnan koulujen tiloissa, joissa tuo helppous on pitänyt ottaa huomioon." (106, 1)

"1960-luvulla rakennetussa talossa esteettömyys-näkökulma on vain osittain huomioitu alun perin. Korjauksia on tehty, mutta kaikkialla ne eivät ole mahdollisia. Työyhteisössä on myös pyörätuolia käyttävä työntekijä." (45, 1)

"Opistomme tilat ovat hajasijoitetut ympäri kaupunkia. Useat käytössämme olevat tilat sijaitsevat koulujen ym. tiloissa." (180, 1)

"Vanha opistoalue, vanha rakennus 100 vuoden ikäinen." (133, 1)

"Uudessa toimitalossamme huomioitu kaikki mahdollinen, mutta se on vain yksi osa tiloista." (104, 1)

Vain runsaassa neljäosassa opistoista oli liikkumisesteettömät WC-tilat. WC-tilojen liikkumisesteettömyys oli kansanopistoissa yleisempää kuin kansalaisopistoissa.

Liikkumisesteettömät asiakaspalvelupisteet löytyivät vähän yli puolesta opistoista. Asiakaspalvelupisteiden liikkumisesteettömyys oli vähän yleisempää kansalaisopistoissa kuin kansanopistoissa. Avointen vastausten perusteella asiakaspalvelupisteiden esteitä olivat muun muassa portaat, kynnykset, painavat ovet, ahtaat oviaukot sekä kulkuvylät ja korkeat palvelutiskit.

"Luiska puuttuu – vanha rakennus – ei voida korjatakaan." (107, 2)

"Palo-ovien avaaminen ei onnistu itsenäisesti sisään tullessa." (203, 2)

"Monet väliovet hankaluutena, palvelutiski liian korkea." (70, 2)

"Hississä tarvitsee apua, ovi hankala, luiska sisääntulossa huono." (184, 2)

"Opistorakennus on vanha museoviraston suojelukohde. Portaita ja kynnyksiä on paljon, oviaukot kapeita." (24,2)

"Asiakaspalvelupisteeseen tultaessa on ulkopuolella pyörätuoliluiska ja sisällä pyörätuolihissi." (176, 2)

Asuntolassa oli liikkumisesteettömät keittiö- ja ruokailutilat vähän yli neljänneksellä kansanopistoista. Asuntolan kaikkien WC- ja pesutilojen liikkumisesteettömyys toteutui yhdessä kansanopistossa kymmenestä. Opiston ja asuntolan käytössä olevien piha-alueiden esteettömyyttä arvioitiin myönteisesti: jopa yli neljä viidesosaa kansanopistoista ilmoitti, että niiden piha-alueilla oli helppoa liikkua pyörätuolilla tai rollaattorilla.

Lähes kolme neljäosaa kansanopistoista arvioi valaistuksen riittäväksi ja kansalaisopistoistakin vähän yli puolet. Meluton opiskeluympäristö oli yli 60 %:ssa opistoista. Kansanopistot arvioivat kansalaisopistoja useammin tilansa meluttomiksi. Avointen vastausten perusteella melua aiheuttivat muun muassa liikenne, ilmastointi, holvikattojen ja koviin pintojen aiheuttama kaikuisuus, riittämätön äänieristys eri tilojen välillä, käyttäjien puheensorina, erilaisten laitteiden käyttäminen ja usean toiminnan sijoittaminen samaan tilaan.

"Rakennus sijaitsee vilkasliikenteisen kadun varrella. Melua kuuluu, vaikka ikkunat on uusittu muutama vuosi sitten." (45, 11)

"Opisto on keskellä kaupunkia, aulatiloissa kaikuu." (200, 11)

"Osassa luokista holvikatto." (94, 11)

"Ilmastointi ääntää jonkin verran opiston luokkatiloissa." (136, 11)

"Oppitunnit kuuluu läpi." (216, 11)

"Ruokasalissa tilan käyttäjät saavat aikaa puheensorinalla "metelin"." (165, 11)

"Taustamelua voi olla erilaisista laitteista johtuvana yksittäisissä tiloissa/tunneilla." (190, 11)

"Liikuntahallilla useita ryhmiä samanaikaisesti vain väliverholla erotettuna." (162, 11)

Induktiosilmukan käyttömahdollisuus oli alle kolmasosassa opistoista (kuvio 3). Induktiosilmukka löytyi kansanopistoista useammin kuin kansalais-

opistoista. Kuten kuviosta 8 nähdään, kansalaisopistoista 8 %:ssa ja kansanopistoista 13 %:ssa on induktiosilmukka asiakaspalvelupisteessä. Isommissa kokoontumistiloissa tilanne on päinvastainen: induktiosilmukka löytyy 13 %:ssa kansalaisopistoista ja 8 %:ssa kansanopistoista. Kansalaisopistoista induktiosilmukka löytyy tavallisimmin muista tiloista kuin asiakaspalvelupisteistä tai isommista kokoontumistiloista. Avointen vastausten perusteella muut tilat ovat esimerkiksi seurakunnan tai vanhainkodin tiloja. Lisäksi muutamalla opistolla oli käytössään siirrettävä induktiosilmukka.

"Kirkon alakerrassa, seurakuntasalilla." (148, 11)

"Jos käytetään SRK:n tiloja, niissä on induktiosilmukka. Pääasiassa kunnan tilat ja niissä en tiedä yhdessäkään olevan IS:aa. Kuvaavaa on, että tila, jossa kuulorajoitteinen oppilas, saneerataan akustiikkalevyillä!!! Vain se tila." (51, 12)

"Siirrettävää induktiosilmukkaa voidaan käyttää kaikissa opiston tiloissa." (188, 12)

Selkeät ja helposti ymmärrettävät opasteet oli vähän yli neljänneksessä opistoista, kansanopistoissa useammin kuin kansalaisopistoissa.

Sunin (2012, 55) tutkimuksessa suurimmat puutteet esteettömyyden toteutumisessa koettiin kansalaisopistojen rakennetun ympäristön osa-alueella. Tällä osa-alueella lähes puolella kyselyyn vastanneista

opiskelijoista kokemukset olivat kielteisiä. opistokyselyn tulokset ovat yhdensuuntaisia Sunin (2012) tutkimuksen tulosten kanssa.

Opistokyselyn tulosten valossa on yllättävää, että Markkasen (2011, 68) tutkimuksessa rakennetun ympäristön esteettömyys sijoittui kansanopisto-opiskelijoiden kokemuksissa kaikkein esteettömmimmiksi koettujen osa-alueiden joukkoon. Todennäköisesti rakennetun ympäristön esteet olisivat nousseet enemmän esille, mikäli suurempi joukko kohderyhmästä olisi ollut vammaisia. Tätä tukee se, että avoimissa vastauksissa käsiteltiin rakennetun ympäristön esteitä kuin ne eivät olisi kokeneet itseä. Alla on muutamia vastauksia, joissa todennäköisesti ei-vammaiset opiskelijat pohtivat opistonsa esteettömyyttä.

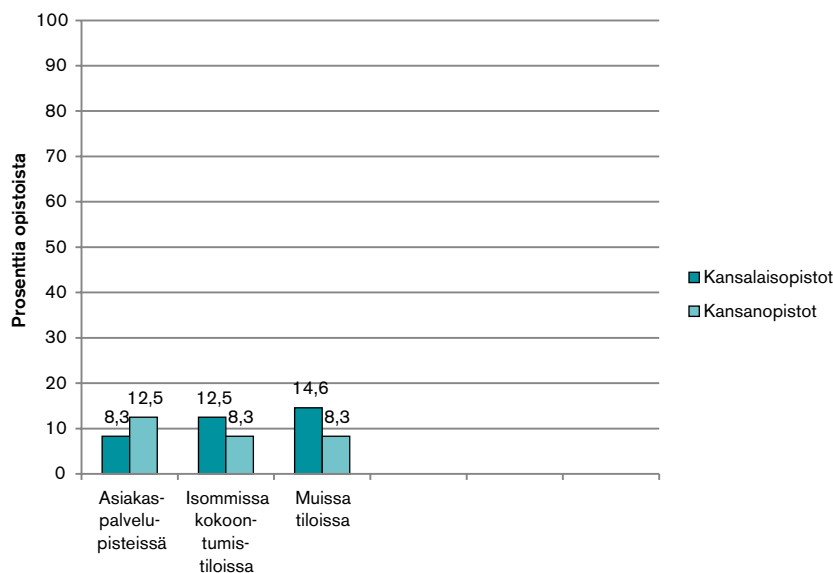
"Kurssirakennuksessa voi olla vaikea liikkua, koska siellä ei ole hissiä." (11, CU)

"...opistolta puuttuu liuskoja portaissa. En tiedä, onko opistolla hissiä liikuntaesteisiä varten." (23, CU)

"Osaan tiloista ei olisi helppo mennä esim. pyörätuolilla. Liuskoja ym. tarvittaisiin. Itselläni ei ole mitään vammaa, joten itseäni asia ei ole haitannut." (32, CU)

"Jos opistolla opiskelee huonosti liikkuva, hänellä olisi vaikea päästä kerrokseen kun ei ole hissiä. Muuten opisto on kyllä esteetön." (59, CU)

"...sopii hyvin sellaisille opiskelijoille, joilla ei ole suuria liikuntarajoitteita. Muutoin portaita on varsin runsaasti." (74, CU)



Kuvio 8. Induktiosilmukoiden käyttömahdollisuus opistoissa ($n_{\text{kansalaisopisto}} = 163$, $n_{\text{kansanopisto}} = 68$).

"Kansanopiston rakennus on vanha (ja kaunis) eikä sitä rakennettaessa ole otettu huomioon mahdollisuutta kulkea pyörätuolilla. Jos rakennukseen ja rakennuksessa on esteetön reitti, en ole siitä tietoinen. Lienee olemassa ratkaisuja, joilla vanhastakin talosta voidaan tarvittaessa tehdä esteetön." (137, CU)

Markkasen (2011) tutkimuksessa toinen yllättävältä tuntuva tulos liittyy siihen, ettei rakennetun ympäristön esteettömyyden osa-alueella ollut lainkaan merkitseviä eroja kohderyhmän ja verrokkiryhmän esteettömyyskokemuksissa. Markkasen (2011, 81) mukaan samankaltainen kokemus kohderyhmän ja verrokkiryhmän välillä saattoi johtua tosiasiallisen esteettömyyskokemuksen samankaltaisuudesta, mutta myös siitä, että verrokkiryhmä oli voinut vastata rakennetun esteettömyyden väittämiin ajatellen liikuntavammaisia opiskelijoita, vaikka ohjeistuksessa oli pyydetty vastaamaan väittämiin nimenomaan oman kokemuksen perusteella. Rakennetun ympäristön esteettömyyden osa-alueen mukavuustekijät saattoivat myös sekoittaa estekokemuksiin, mikä voi osaltaan näkyä kohde- ja verrokkiryhmän samankaltaisina kokemuksina.

Penttilän (2012, 21–22) tutkimuksessa korkeakoulujen yleisten tilojen esteettömyyttä käsiteltiin kuudella väittämätyyppisellä muuttujalla, joissa korkeakoulujen vastaukset jakautuivat siten, että kolme osa-alueista toteutui varsin hyvin ja toiset kolme hieman heikommin. Parhaimmin vastaajat arvioivat toteutuvan hissillä liikkumisen korkeakoulun sisätiloissa, jolle arvosanan melko tai erittäin hyvä antoi lähes 70 % yliopistoista ja ammattikorkeakouluista. Toiseksi parhaiten toteutuva osa-alue oli esteettömät WC-tilat, joiden riittävyys arvioi erittäin tai melko hyväksi suunnilleen kolme viidestä yliopistosta ja ammattikorkeakoulusta. Kolmanneksi parhaiten toteutuva osa-alue oli korkeakoulujen sisäänkäyntien läheisyydestä löytyneet liikkumisesteisten autopaikat, joiden tilanteen arvioi vähintään melko hyväksi suunnilleen puolet korkeakouluista. Ensimmäinen selvästi huonommin toteutuva asia oli pyörätuolilla kulkeminen korkeakoulujen sisäänkäynneistä. Ammattikorkeakouluista viidennes arvioi kulkemisen onnistuvan melko tai erittäin huonosti, eikä yliopistoista yksikään antanut sille arvosanaa ”erittäin

hyvä”. Opasteiden selkeyden arvioi erittäin tai melko huonoksi lähes kaksi viidestä yliopistosta. Ammattikorkeakouluissa opasteet tulkittiin jonkin verran selkeämmiksi, mutta niistäkin neljä (16 %) antoi opasteille arvion ”melko huono”. Pistekirjoituksella kirjoitetut opasteet näyttivät olleen korkeakouluissa hyvin harvinaisia: ammattikorkeakouluista kahta ja yliopistoista neljää vaille kaikki katsovat niiden toteutuvan erittäin huonosti.

Opetus- ja opiskelutilojen esteettömyys sai korkeakouluilta kautta linjan kielteisempiä arvioita kuin edellä käsitelty yleisten tilojen esteettömyys. Parhain yksittäinen tulos oli se, että suunnilleen joka toinen ammattikorkeakoulu arvioi kannettaville tietokoneille ja muille apuvälineille tarkoitettujen pistokkeiden määrän opetus- ja opiskelutiloissa vähintään melko hyväksi. Yliopistoissa tilanne oli kuitenkin päinvastainen. Yliopistoissa puolet vastaajista piti pistokkeiden riittävyttä melko huonona. Keskimääräisesti eli ei erityisen hyvin, muttei toisaalta erityisen huonostikaan toteutuvana korkeakoulut pitivät riittävää ja häikäisemätöntä valaistusta sekä toimivaa ja hälytöntä ääniympäristöä. Puolet yliopistoista ja peräti kolme neljästä ammattikorkeakouluista arvioi induktiosilmukoita olevan opetus- ja opiskelutiloissaan melko tai erittäin huonosti. (Penttilä 2012, 23.)

Opistojen esteettömyystyypit

Esteettömyyden tarkastelu opistojen esteettömyystyyppien perusteella

Esteettömyyden perusominaisuuksiin tai perusolotuvuuksiin nojaava analyttinen kuvaus dokumentoi jokaisen opiston kohdalla, miten pitkälle perusominaisuuden määrittelemässä esteettömyydessä on päästy. Tällainen kuvaus huomioi jokaisen toistuvasti esiintyvän este-, haitta- tai hyötyosion erikseen ja tuloksena on luettelo poistetuista ja vielä jäljillä olevista esteistä sekä käyttöön otetuista opiskelua helpottavista ratkaisuista. Kun olemme edellä tarkastelleet kolmea perusolotuvuutta, tuloksena on kolme lukua tai niitä vastaavaa muuta luonnehdintaa, jotka kertovat jokaisen opiston esteettömyydestä oman osuutensa. Voimme kuitenkin lähteä myös opistosta synteettisenä kokonaisuutena ja yrittää mahdollisuuksien mu-

kaa arvioida kuinka samanlaisia tai erilaisia opistot esteettömyyden suhteen ovat. Opistojen kokonaisvaltainen tarkastelu johtaa typologiaan, jossa samaan esteettömyystyyppiin kuuluvat opistot ovat keskenään moniulotteisesti ymmärretyn esteettömyyden suhteen mahdollisimman samanlaisia ja poikkeavat mahdollisimman paljon muihin tyyppeihin kuuluvista opistoista.

Ominaisuuksiin perustuva ja samankaltaisuuteen perustuva tyypittelevä kuvaustapa kuvaavat samaa kohdejoukkoa, tässä tapauksessa kansalaisopistoja ja kansanopistoja. Selvin periaatteellinen ero on se, että ulottuvuuksiin perustuva kuvaustapa niputtaa ensin ominaisuudet samantapaisten ominaisuuksien perusominaisuuksiksi, luo niistä yksi tai useampiulotteisen tarkastelukeyhksen ja jatkaa kohteiden tarkastelua ominaisuus ominaisuudelta viitekeyhksen mukaisessa järjestyksessä kuten edellä on tehty. Typologinen tarkastelutapa lähtee liikkeelle opistoista ja niputtaa ne esteettömyyden opistotyypeiksi. Kun käytettävissä on esteettömyyden yksityiskohtien havaintomatriisi, molemmat tarkastelut voidaan tehdä rinnakkain tai (kuten tässä tapauksessa) peräkkäin, niin että viitekeyhksen perusominaisuuksia hyödynnetään myös opistotyyppien muodostamisessa. Periaatteessa on kysymys samasta asiasta, joten kuvaustapojen pitäisi antaa erilaiset, mutta rakennetyt kuvaukset tilanteesta. Käytännössä tilastolliseen tutkimustyöhön perehtymättömän on usein helpompi hahmottaa asia tyyppeihin perustuvan kokonaistarkastelun kuin moniulotteisen ominaisuuksien kuvauksen avulla. Nämä vaihtoehtoiset tavat vastaavat asunnon ostajan tai lomahotellin huoneen vuokraajan tilannetta. Hänellä on usein käytettävissään sekä arkkitehdin tekemät piirustukset että mainosmiehen ottamat valokuvat. Molemmissa näkyvät samat asiat, mutta asioiden olemus ja mittasuhteet hahmottuvat täydellisesti vasta molempia kuvauksia vertaamalla. Ne täydentävät ja korjaavat toisistaan syntyviä vaikutelmia. Useimmat huoneiston ostajat tai vuokraajat katsovat kuitenkin mieluummin kokonaisvaltaisen vaikutelman luovia valokuvia.

Opistojen esteettömyystypologian tuottaminen

Typologia on hyvä,

- 1 kun tyypit ovat selvästi erottuvia, niin että jokaisesta luokiteltavasta kohteesta voidaan helposti ja yksiselitteisesti todeta, mihin tyyppiin se kuuluu, ja mahdollisesti esiintyvät tyyppien väliset rajatapaukset saavat luokittelukriteerien perusteella luontevan selityksen (*typologian tarkkuus ja yksiselitteisyys*);
- 2 kun typologia on kattava, tyypit perustuvat tarkasteltavan asian kannalta olennaisiin ominaisuuksiin ja tekevät siten ymmärrettäväksi tyyppien välisten erojen todellista luonnetta sekä tyyppien syntyminen ja mahdollisen tyylistä toiseen siirtymisen dynamiikkaa jopa niin, että typologian avulla voidaan myös löytää tai toteuttaa sellaisia tyyppejä, joita ei ole aikaisemmin tunnettu (*typologian teoreettinen selityskyky*),
- 3 kun typologia tarjoaa mahdollisuuksia ohjata tyypeille ominaisten hyötyjen ja haittojen muutoksia ja niiden vaikutuksia (*typologian käyttökelpoisuus toiminnan kehittämisessä*); ja
- 4 kun se voidaan luontevasti sisällyttää laajempaan selityskokonaisuuteen, jossa se toimii uusien selitysmahdollisuuksien ja kehittämiskäytänteitä luovana heuristisena välineenä (*typologian heuristinen potentiaali*).

Emme ole löytäneet kirjallisuudesta yhtään aikaisempaa mesotason organisaatioiden esteettömyystypologiaa. Intuitio sanoo, että joku on sellaisen varmasti laatinut, mutta joudumme kuitenkin lähestymään asiaa uutuutena. Lähtökohtaisesti ei tunnu todennäköiseltä, että esteettömyydelle olisi löydettävissä mitään yleispätevää organisaatiotason luokittelua. Lääketieteiden tauti- ja häiriöluokitusten sekä yhteiskuntatieteiden sosiaalisten ongelmien jaottelujen välimaastossa voi silti syntyä teoriaa, jonka kehittämisessä organisaatioiden esteellisyys typologiallakin voi ainakin tilapäisesti olla oma osuutensa. Tässä vaiheessa etsimme välinettä, jolla oppilaitosten opetuksen, opiskelun ja oppimisen esteettömyydestä voidaan käydä sekä kasvatustieteellistä, koulutuspoliittista että paikallista keskustelua.

Kyselyyn perustuvaa havaintoaineistoa käytettäessä typologia muodostetaan useimmiten jollakin kolmesta tavasta: joko (1) ennalta olemassa olevan luokitte-

luteorian tai -hypoteesin perusteella, (2) kohteiden ominaisuuksien avulla muodostettujen (esimerkiksi havaintojen välisiin etäisyyksiin tai tiheyteen perustuvien) samanlaisuusmittojen perusteella tai (3) näiden yhdistelmänä. Tunnetuimpia esimerkkejä ensimmäisestä vaihtoehdosta ovat luonnontieteiden piirissä fysiikan ja kemian alkuaineiden luonnollinen järjestelmä ja biologian elävien olentojen evoluutio-teoriaan tukeutuva lajien luokitusjärjestelmä. Toisen tavan esimerkkinä voisi käyttää lingvistisiä kielten luokitusjärjestelmiä, joita sovellettaessa kielten keskinäisiä sukulaisuussuhteita on viime aikoina etsitty klusterianalyttisten tilastollisten mallien avulla.

Seuraavassa analyysissä on noudatettu yhdistettyä etenemistapaa (3) siten, että alustava tarkastelu on suoritettu PASW 18 -ohjelmiston etäisyyksien neliöihin ja satunnaislähtöön perustuvalla K-means –klusterianalyysillä (Everitt ja Hothorn 2011, 163–200). Sen herätteiden avulla on muodostettu uusi selityspuustaltaan yksinkertainen, vaikka erottelukyvyltään automaattista vähemmän tehokas typologia. Opistojen sijoittuminen tyyppisiin on sekä alkuperäisessä klusterianalyysissä että lopullisessa typologiassa korjattu (jälkimmäisessä toistuvasti) erotteluanalyysillä.

Ensimmäinen vaihe: yksinkertaisen opistojen etäisyyksiin kolmiulotteisessa kuvauksessa perustuvan klusterianalyysin kokeilu

Klusterianalyysin aineistona on käytetty opistojen esteettömyyden varimax-kriteeriin rotatoituja faktoripistemääriä. Faktoreiden keskinäiset erot ovat mahdollisimman suuria, tulkinnot selkeästi eriytyviä ja opistojen etäisyydet kuvausavaruudessa ovat selkeät, koska varimax-faktorit ovat keskenään korreloimattomia eli geometrisesti keskenään suorakulmaisia. Suorakulmaisuus ei ole luonnollista, vaan tuottamuksellista, mutta klusterianalyysiä se ei haittaa. K-means –analyysillä ei ole tässä tapauksessa yksiselitteisiä katkaisukriteereitä, joten analyysi on suoritettu kasvattamalla klustereiden lukumäärää kahdesta kuuteen ja vertailemalla tuloksia jokaisen lisäyksen jälkeen ja vertaamalla sitä myös hierarkkiseen binaaristen jakojen tuottamaan puukaavioon.

Analyysissä päädyttiin viiden klusterin ratkaisuun, koska viidennen klusterin jälkeen seuraavan klusterin koko ei enää oikeuttanut sen hyväksymistä uudeksi

klusteriksi. Periaatteessa ei ole estettä sille, että klustereiden ulkopuolelle jää tyyppisiin kuulumattomia havaintoja (jotka ehkä ennakoivat myöhemmissä tutkimuksissa löydettäviä uusia tyyppejä), mutta käytännössä tämä on mahdollista vasta sen jälkeen, kun joitakin ymmärrettäviä tyyppejä on jo uskottavasti identifioitu. Erotteluanalyysissä siirtymä klusterista toiseen tapahtui vain parissa rajatapauksessa. Tulos jakaa siis opistot esteettömyysklustereihin jotka ovat havaintopisteiden välisten etäisyyksien neliöillä verrattuna samalla kertaa sekä sisäisesti mahdollisimman yhtenäisiä että keskenään mahdollisimman erilaisia. Niiden käyttökelpoisuus riippuu kuitenkin myös siitä, ovatko ne tulkinnallisesti ymmärrettäviä niin, että kuvaus vastaa edellä hahmoteltuja hyvyyssperusteita. Taulukossa 7. on esitetty klustereiden keskiarvot ja hajonnat sekä faktoripistemääriä että faktoreita vastaavia ”luonnollisesti” keskenään korreloivia summapistemääriä käyttäen. Kaikkien faktoripistemäärien yhteiset keskiarvot ovat nollija ja hajonnat ykkösiä, ne on siis muunnettu samalle asteikolle käyttäen mittayksikkönä hajontaa ja ovat siten suoraan vertailukelpoisia. Summapistemäärät on sen sijaan muodostettu laskemalla kaksiluokkaisuutujen (1 / 2) osiomuuttujien pistemäärät yhteen ja jakamalla muuttujien lukumäärällä. Pistemäärien vaihteluväli on yhdestä kahteen ja pisteiden välimatka riippuu osioiden lukumäärästä. Keskiarvot ja hajonnat muodostuvat vapaasti jakauman muodosta riippuen. Summapistemäärien keskiarvot ja hajonnat koko opistoaineistossa ovat:

	keskiarvo	keskihajonta
Hallinnon esteettömyys (Hf)	1,39	0,19
Opetuksen esteettömyys (Of)	1,71	0,25
Rakennetun ympäristön esteettömyys (Rf)	1,44	0,25

Ensimmäinen ja varsinkin (vain kahdeksan opiston muodostama) neljäs klusteri muodostuvat selvästi opistoista, joiden esteettömyysasiat on hallinnon osalta hoidettu hyvin. Niitä erottaa toisistaan se, että ykkösklusterissa myös rakennettu ympäristö on keskimääräistä paremmassa kunnossa, kun taas nelosklusterissa se on saman verran keskimääräistä huonommassa kunnossa. *Toista* klusteria luonnehtii rakennetun ympäristön huononpuoleinen kunto,

Taulukko 7. Viiden klusterin ratkaisun esteettömyysfaktoreiden z-pisteiden keskiarvot. Yli yhden hajonnanmitan päässä origosta sijaitsevat faktorien keskiarvot on korostettu (n = 231).

Esteettömyystyyppi	Faktoripistemäärien (Z: ka = 0,00; kh = 1,00) keskiarvot ja keskihajonnat			Summapistemäärien (kaksiluokkaisten osioiden summat jaettuna osioiden lukumäärällä) keskiarvot ja keskihajonnat		
	Hallinnon esteettömyys (Hf)	Opetuksen esteettömyys (Of)	Rakennetun ympäristön es- teettömyys (Rf)	Hallinnon esteettömyys (Hf)	Opetuksen esteettömyys (Of)	Rakennetun ympäristön es- teettömyys (Rf)
Klusteri_1 (n = 40)	+1,20 0,60	+0,00 0,82	+0,85 0,59	1,35 0,16	1,82 0,19	1,64 0,20
Klusteri_2 (n = 58)	-0,23 0,56	+0,75 0,62	-0,96 0,67	1,10 0,13	1,84 0,13	1,26 0,15
Klusteri_3 (n = 71)	-0,60 0,38	+0,24 0,69	+0,72 0,57	1,06 0,09	1,77 0,18	1,61 0,18
Klusteri_4 (n = 8)	+3,21 0,62	+0,40 0,72	-0,84 0,79	1,69 0,22	1,94 0,13	1,43 0,26
Klusteri_5 (n = 54)	-0,33 0,44	-1,19 0,75	-0,41 0,75	1,05 0,09	1,39 0,17	1,26 0,18

jota kompensoi opetuksen kohtalainen esteettömyys. *Kolmanteen*, suurimpaan klusteriin kuuluvat opistot ovat keskimäärin rakennetun ympäristön osalta kohtuullisessa kunnossa, mutta hallinnon osalta vielä esteettömyyden kehittämisen alkutaipaleella. *Viidennen* klusterin kaikki keskiluvut ovat keskiarvojen alapuolella, selvemmin opetuksen esteettömyys.

Tulos ei ole kovin selkeä. Kaikki esteettömyysfaktorit ovat mukana erottelussa, mutta vain hallinnon esteettömyys nousee selkeästi esille. Tällä hetkellä ajankohtaisten toimenpiteiden pääfaktori, rakennetun ympäristön esteettömyys, näkyy vähiten klusterien tulkinnaissa.

Klustereiden selittyvyyttä on tarkasteltu korrelaatioin ja ristiintaulukoinnein, joita säilytetään Kynnysryssä. Ne eivät kuitenkaan tuoneet typologiaan selkeää ymmärrettävyyttä, joka antaisi aiheita niiden tarkempaan esittämiseen. Analyysituloksen pohdintaku johti siihen, että lähdimme etsimään ratkaisua, jossa klustereiden muodostumista ohjattaisiin selkeämmin sisällöllisistä näkökohdista käsin.

Toinen vaihe: faktorien kärkiryhmiin perustuvien esteettömyystyyppien muodostaminen

Uutta ryhmittelyä varten oli ratkaistava neljä kysymystä:

- 1 Lähdetäänkö tarkasteluun esteellisyiden suunnasta, esteettömyyden suunnasta vai molemmista yhtä aikaa?

- 2 Miten esteettömyyden faktorit otetaan ryhmittelyssä huomioon?
- 3 Säilytetäänkö kaksi klustereiden_2 ja _5 tapaista, tasavahvaa keskiryhmää?
- 4 Hyväksytäänkö lopulliseen ryhmittelyyn klusterin_5 mukainen esteellisimpien ääriryhmä?

Vaikka alustavassa analyysissä klustereita muodostui melko tasapuolisesti sekä esteellisyiden että esteettömyyden suunnasta, päätettiin pelkkä esteettömyys valita tämän analyysin ensisijaiseksi tarkastelusuunnaksi. Edellisen analyysin viisijako muuttui nelijaoksi, kun esteellisin (5-) ja toiseksi esteellisin klusteri yhdistettiin keskiryhmäksi.

Esteettömyyden suuntaan rajoittumiseen johti kaksi painavaa syytä. Ensinnäkin esteellisyys kasautuu voimakkaammin kuin esteettömyys. Ainakin tässä kehitysvaiheessa esteellisyys näyttäytyi lähinnä määrällisenä asiana (opistot voivat olla enemmän tai vähemmän esteellisiä), kun taas esteettömyys oli laadullisesti eriytynyttä, esimerkiksi rakennusten liikkumisesteettömyys oli ehkä saatu kuntoon, kun toiset näkökohdat, kuten kognitiiviseen esteettömyyteen liittyvät asiat, odottivat vielä toteutumistaan. Toiseksi esteettömyys edustaa sitä kehityssuuntaa, jota nyt olemme toteuttamassa. Uskomme, että prosessin edistyessä ollaan jatkossa vielä löytämässä uusia tapoja esteinä koettujen ongelmien ratkaisemiseen, niin

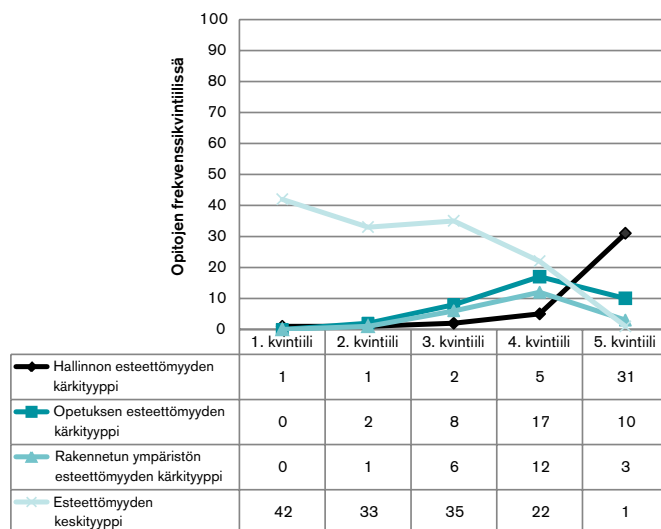
että uudet ratkaisut tulevat auttamaan kaikkia opiskelijoita, ei pelkästään niitä, jotka nyt tunnustetaan vammaisiksi tai muilla tavoin erilaisiksi oppijoiksi.

Kaikkien esteettömyysfaktoreiden osalta tehtiin aluksi samanlainen perusjako: jokaisen faktorin pistemäärien perusteella kaksi esteettömintä kvintiiliä erotettiin omaksi ryhmäksi. Lähtökohdaksi saatiin siten kolme esteettömyyden kärkiryhmiä ja niiden lisäksi kärkiryhmien kuulumattomien ryhmä. Näin syntyneiden kärkiryhmiä ongelmana oli päällekkäisyys, muutamia opistoja kuuluivat kahteen tai jopa kaikkiin kolmeen kärkiryhmään. Kolme parittaisen (hallinto & opetus, hallinto & rakennettu ympäristö, opetus & rakennettu ympäristö) ja yhden kolmikidon (hallinto & opetus & rakennettu ympäristö) kärkiyhdistelmät nimettiin seuraavaa erotteluanalyysia varten omiksi ryhmikseen. Erotteluanalyysilla kukin niistä sijoitettiin siihen neljän tyyppin ryhmään, jonka keskusta ne olivat lähimpänä. Esteellisimpien opistojen ryhmää ei muodostettu lainkaan, keskiryhmät ja esteellisimpien ryhmä yhdistettiin yhdeksi laajennetuksi keskiryhmäksi. Lopuksi uusi ryhmitys tarkistettiin vielä uudella erotteluanalyysilla. Pyrkimyksenä oli siis muodostaa neljä ryhmää, joista kolme olisi kukin oman faktorinsa kärkiryhmiä ja neljäs laajennettu keskiryhmä. Tulos vastaa tätä pyrkimystä, jos

- kukin ensimmäisestä kolmanteen tyyppistä saa korkeimman keskiarvon omalla tunnusfaktorillaan, matalammat keskiarvot kahdella muulla faktorilla ja neljäs tyyppi saa kaikilla faktoreilla matalimmat keskiarvot, ja jos
- ensimmäisestä kolmanteen tyyppiin kuulumisen korreloi oman faktorinsa osioihin korkeammin kuin muiden faktoreiden osioihin ja neljanteen faktoriin kuulumisen korreloi negatiivisesti kaikkien faktoreiden osioihin.

Lopullisten tyyppien havainnollistamiseksi esitetään kuviossa 9 tyyppien jakaumat opistojen yleisen esteettömyyden summamuuttujalla.

Viimeisen erotteluanalyysin struktuurimatriisi poikkeaa melko vähän faktorianalyysin tuloksista. Jokainen faktori korreloi korkeasti omaan erottelufunktiionsa. Ainoa korkeampi sivukorrelaatio (-0.57) on hallinnon esteettömyyden ja rakennetun ympäristön esteettömyyttä vastaavan kolmannen erottelufunktion välillä. Tuloksen mukaan kärkiryhmiä, jokainen alun perin 43 tai 44 opistoa, ovat samankaltaisuuden tarkistuksessa pienentyneet. Rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkiryhmään on jäänyt vain 22 opistoa. Siitä muihin ryhmiin joutuneet 21 opistoa ovat joko sellaisia, jotka ovat kuuluneet kahteen tai useampaan kärkiryhmään tai muistuttaneet profiililtaan enem-



Kuvio 9. Esteettömyystyyppien jakaumat opistojen yleisen esteettömyyden summamuuttujalla ($n_{Ht} = 39$, $N_{Ot}=37$, $N_{Rt}=22$, $N_{Kt}=133$)

män johonkin muuhun tyyppiin kuuluneita opistoja. Tämä heikentää ryhmittelyn kokonaiserotusta. Samalla se kuitenkin osoittaa, että erotelu ei perustu pelkkiin faktorikohtaisiin jakoihin vaan ottaa huomioon opistojen koko faktoriprofilin. Tulkinnoistaan tyypit noudattavat tyydyttävästi muodostamisperusteen mukaisesti annettua nimeä.

Tyyppien jakautuminen opistojen yleisen esteettömyyden summamuuttujalle esitetään kuviossa 9. Tyyppien faktorien ja niitä vastaavien summamuuttujien keskiarvot ja keskihajonnat esitetään taulukossa 8, faktoreiden esteettömyysosioiden toteutumista eri tyyppissä osoittavat prosenttiluvut kuvioissa 10–13 ja tyyppihin kuulumisen korrelaatiot faktoreiden osioihin taulukossa 9. Mitä korkeampi korrelaation itseisarvo jälkimmäisessä taulukossa on, sitä enemmän muuttujan tarkoittamalla asialla on yhteistä vaihtelua ko. tyyppiin kuulumisen kanssa³. Korrelaation osoittama riippuvuus on siis eri asia kuin kuvioissa 10–13 havainnollistetut esteettömyystekijöiden kunnossa oloa osoittavat prosenttiluvut

Taulukoista havaitaan, että tavoiteltu yleisrakenne toteutuu tyydyttävästi.

- Jokaisella kärkityypillä on korkein keskiarvo omalla nimikkofaktorillaan ja niitä vastaavilla summamuuttujilla.
- Faktorien osioiden korrelaatiot kaksiluokkaiseen tyyppiin kuulumisen muuttujiin (*opisto kuuluu tyyppiin / ei kuulu tyyppiin*) ovat harvoin poikkeuksin korkeimmat nimikkoparien kohdalla.
- Hallinnon esteettömyyden kärkityyppiin Ht kuulumisen kohdalla poikkeuksena on esteettömien nettisivujen osio, jolla ei ole merkittävästi nollasta poikkeavaa korrelaatiota mihinkään tyyppiin kuulumisen muuttujaan.
- Rakennetun ympäristön kärkityyppiin Rt kuulumisen kohdalla poikkeuksina ovat meluttomat tilat ja tiloissa riittävä valaistus, joilla on merkittävät korrelaatiot vain esteettömyyden keskityyppiin Kt kuulumiseen.
- Esteettömyyden keskityypin Kt keskiarvot ovat alhaisimpia sekä esteettömyyden faktoripisteillä että summamuuttujilla.
- Esteettömyyden keskityyppiin Kt kuulumisella on matalimmat korrelaatiot kaikkiin osioihin paitsi esteettömiin nettisivuihin ja esteettömyydestä tiedottamiseen nettisivuilla.

Taulukko 8. Opistojen esteettömyystyyppien esteettömyysfaktoreiden ja niiden perusteella muodostettujen summamuuttujien keskiarvot ja keskihajonnat (n = 231).

Esteettömyystyyppi	Faktoripistemäärien (Z: ka = 0,00; kh = 1,00) keskiarvot ja keskihajonnat			Summapistemäärien (kaksiluokkaisten osioiden summat jaettuna osioiden lukumäärällä) keskiarvot ja keskihajonnat		
	Hallinnon esteettömyys (Hf)	Opetuksen esteettömyys (Of)	Rakennetun ympäristön esteettömyys (Rf)	Hallinnon esteettömyys (Hf)	Opetuksen esteettömyys (Of)	Rakennetun ympäristön esteettömyys (Rf)
1. Hallinnon esteettömyyden kärkityyppi (Ht) (n = 39)	+1,78 0,90	+0,17 0,82	+0,48 0,91	1,45 0,20	1,86 0,17	1,61 0,23
2 Opetuksen esteettömyyden kärkityyppi (Ot) (n = 37)	-0,53 0,52	+1,31 0,36	+0,05 0,83	1,11 0,14	1,95 0,07	1,50 0,23
3 Rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkityyppi (Rt) (n = 22)	-0,20 0,45	-0,38 0,62	+1,40 0,31	1,11 0,11	1,65 0,18	1,76 0,12
4 Esteettömyyden keskityyppi (Kt) (n = 133)	-0,34 0,51	-0,35 0,91	-0,39 0,87	1,06 0,10	1,62 0,25	1,32 0,20

3 Yhteisvaihtelun osuus muuttujien kokonaisvaihtelusta saadaan korottamalla korrelaatiokerroin neliöön eli korrelaation ollessa -0,45 neliö $-0,45 \cdot -0,45 = 0,2025$ eli yhteisvaihtelu on hivenen yli 20 % ja vastaavasti korrelaation ollessa 0,09 neliö $0,10 \cdot 0,10 = 0,01$ eli 1 %,). Korrelaation negatiivinen esimerkki osoittaa, että kyseinen asia on käänteisessä suhteessa tyyppiin kuulumiseen eli tyypillisempää (vaikkei poikkeuksetonta) on, että faktorin edustama asia ei ole kunnossa.

Taulukko 9. Tyyppeihin kuulumisen korrelaatiot esteettömyyden osiomauttujiin (n = 231).

Muuttuja	Hallinnon esteettömyyden kärkeen kuulumisen	Opetuksen esteettömyyden kärkeen kuulumisen	Rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkeen kuulumisen	Esteettömyyden keskitytyypin kuulumisen
Korrelaatiot hallinnon esteettömyyden osioihin				
Henkilökohtainen esteettömyysohjaus	+0,24 ***	+0,12 n.s.	-0,01 n.s.	-0,27 ***
Esteettömyyskoulutusta järjestetty	+0,58 ***	-0,10 n.s.	-0,06 n.s.	-0,33 ***
Perehdytys vammaisuuteen ja lukivaikeuksiin	+0,44 ***	-0,01 n.s.	-0,01 n.s.	-0,30 ***
Henkilöstökoulutus lukivaikeuksiset	+0,74 ***	-0,14 *	-0,02 n.s.	-0,45 ***
Henkilöstökoulutus vammaiset	+0,70 ***	-0,14 *	+0,01 n.s.	-0,34 ***
Esteettömyyskartoitus tehty	+0,34 ***	-0,08 n.s.	+0,09 n.s.	-0,26 ***
Esteettömyys mainittu strategiassa	+0,40 ***	+0,00 n.s.	+0,09 n.s.	-0,36 ***
Esteettömyyden vastuuhenkilö	+0,54***	+0,02 n.s.	-0,12 n.s.	-0,35 ***
Esteettömät nettisivut	+0,09 n.s.	+0,04 n.s.	-0,09 n.s.	+0,09 n.s.
Esteettömyydestä tiedotetaan nettisivuilla	+0,30 ***	-0,13 n.s.	-0,09 n.s.	-0,08 n.s.
Esteettömyydestä tiedotetaan painetussa ohjelmassa	+0,33 ***	-0,03 n.s.	-0,09 n.s.	-0,18 **
Tuntiopettajien koulutus lukivaikeuksiset	+0,73 ***	-0,15 *	-0,01 n.s.	-0,43 ***
Tuntiopettajien koulutus vammaiset	+0,73 ***	-0,16 *	-0,03 n.s.	-0,42 ***
Kirjalliset esteettömyysohjeet	+0,33 ***	+0,07 n.s.	-0,07 n.s.	-0,26 ***
Korrelaatiot opetuksen esteettömyyden osioihin				
Esteettömyyteen suhtaudutaan myönteisesti	+0,14 *	+0,27 ***	-0,07 n.s.	-0,26 ***
Opetus siirretään esteetömiin tiloihin	+0,16 *	+0,31 ***	+0,05 n.s.	-0,27 ***
Mahdollisuus opiskella omassa tahdissa	+0,16 *	+0,38 ***	-0,08 n.s.	-0,35 ***
Arvioinnissa toimitaan joustavasti	+0,24 ***	+0,43 ***	-0,10 n.s.	-0,44 ***
Opettajat eriyttävät opetustaan	+0,12 n.s.	+0,44 ***	-0,15 *	-0,33 ***
Kaikilla mahdollisuus opintokäynteihin	+0,18 **	+0,32 ***	+0,06 n.s.	-0,41 ***
Opetusmateriaalit saa etukäteen	+0,12 n.s.	+0,29 ***	-0,08 n.s.	-0,25 ***
Korrelaatiot rakennetun ympäristön esteettömyyden osioihin				
Meluttomat tilat	+0,07 n.s.	+0,10 n.s.	+0,04 n.s.	-0,15 *
Riittävä valaistus	+0,10 n.s.	+0,10 n.s.	+0,00 n.s.	-0,27 ***
Liikkumiseesteettömät asiakaspalvelupisteet	+0,17 **	+0,04 n.s.	+0,24 ***	-0,30 ***
Liikkumiseesteettömät sisätilat	+0,28 ***	+0,04 n.s.	+0,34 ***	-0,45 ***
Induktiosilmukan käyttömahdollisuus	+0,15 *	-0,04 n.s.	+0,20 **	-0,21 **
Liikkumiseesteettömät WC-tilat	+0,18 **	+0,11 n.s.	+0,30 ***	-0,39 ***
Selkeät opasteet	+0,20 **	+0,17 **	+0,20 **	-0,40 ***

Seuraavassa tyyppejä kuvaillaan kiinnittäen huomiota ensisijaisesti niiden välisiin eroihin. Kannattaa pitää mielessä, että nyt käytetyillä periaatteilla muodostetut oppilaitoksen esteettömyystyytit ovat esteettömyystyön muutosvaiheessa esiintyviä tarkoituk-

sellisesti rajattuja ryhmiä, joiden ei ole syytä olettaa esiintyneen tässä kuvatun kaltaisina etäämpänä menneisyydessä tai odottaa säilyvän muuttumattomina: ajat muuttuvat ja oppilaitostyytit muuttuvat niiden mukana.

Opistojen lopulliset esteettömyystyypit



Kuvio 10. Esteettömyyden osatekijöiden yleisyys hallinnon esteettömyyden kärkityypin opistoissa (n = 39).

Hallinnon esteettömyyden kärkityypin (Ht) yleinen esteettömyys samoin kuin hallinnon esteettömyys ovat keskimäärin tyyppien korkeimmat. Myös sen faktori- ja summapistemäärien hajonnat ovat melko suuria. Sen opetuksen ja rakennetun ympäristön esteettömyyden summapistemäärien keskiarvot ovat korkeampia kuin hallinnon esteettömyyden keskiarvo, mutta faktoreiden z-pistemäärien tarkastelu osoittaa, ettei tämä hajontaan suhteutettuna täysin pidä paikkaansa.

Kaikissa Ht-tyypin opistoissa suhtaudutaan myönteisesti opetuksen erityisjärjestelyihin ja opiskelijoille tarjotaan henkilökohtaista ohjausta. Kaikkien esteettömyysosoiden toteutumisprosentit ovat selvästi korkeampia kuin koko opistojoukossa, mikä osoittaa hallinnon valppauden merkityksen esteettömyyden toteutumiselle. Vammaisten ja erilaisten oppijoiden tarpeet huomioidaan lähes 2/3:ssa Ht-opistoista uusien työntekijöiden perehdyttämisessä ja henkilöstökoulutusta tarjotaan toistuvasti yli 70 %:ssa opistoista. Yli puolessa opistoista on myös nimetty esteettömyysasioita varten vastuuhenkilö. Esteettömyyskartoituksen teko ja esteettömyyden ottaminen huomioon opiston strategiassa ovat toteutuneet yli 40 %:ssa Ht-tyypin opistoista. Puutteita on hallinnon alueella edelleen varsinkin nettisivujen esteettömyydessä, esteettömyydestä tiedottamisessa ja tuntiopettajien osallistumisessa esteettömyyteen liittyvään koulutukseen.

Useimmat opetuksen esteettömyyden osatekijät ovat kunnossa vähintään 2/3:ssa Ht-opistoja. Joustava mahdollisuus näyttää osaaminen arvioinnissa ja kaikkien tasapuolinen mahdollisuus osallistua opintokäynteihin ovat melkein yhtä tunnusmerkillisiä Ht-tyypille kuin Ot-tyypillekin.

Myös rakennettu ympäristö on useimmissa Ht-tyypin opistoissa kohtuullisessa kunnossa. Lähes 85 %:ssa opistoissa sisätiloista vähintään 60 % on liikkumisesteettömiä. Tämä sekä liikkumisesteettömät WC-tilat ja liikkumisesteettömät asiakaspalvelupisteet ovat merkittävästi yhteydessä Ht-tyyppiin kuulumiseen, vaikka ovatkin ensisijaisesti Rt-tyypin tunnusmerkkejä. Riittävä valaistus ja meluton kuuloympäristö on lähes 70 %:ssa, mutta induktiosilmukan osalta määrä jää vielä alle puoleen.

Kokonaisuutena Ht-tyypin kuva on hallinnolle myönteinen. Vaikka useimmat esteettömyyden didaktiset seikat eivät näytä liittyvän kovin kiinteästi hallintoon, Ht-tyypin opistoissa on kuitenkin nähty vaivaa ja onnistuttu kouluttamaan varsinkin opistojen päätoimista henkilökuntaa esteettömyyteen liittyvissä asioissa. Kartoituksen perusteella on täysi syy ajatella, että hallinnon esteettömyystietoisuus on tärkeä avain vammaisten ja erilaisten oppijoiden koulutuksen yhdenvertaisuuden saavuttamiseen.

**Prosenttia opetuksen esteettömyyden kärkeäryypin
kuuluvien opistojen määrästä**



Kuvio 11. Esteettömyyden osa-tekijöiden yleisyys opetuksen esteettömyyden kärkeäryhmän opistoissa (n = 37).

Opetuksen esteettömyyden kärkityypin (Ot) opetuksen esteettömyys on keskimäärin tyyppien korkein ja opistojen yleinen esteettömyys tyyppien toiseksi korkein. Sillä on vastoin odotuksia myös rakennetun ympäristön summamuuttujan korkein keskihajonta, mutta ei kuitenkaan faktoripistemäärien.

Kaikissa Ot-tyypin opistoissa suhtaudutaan myönteisesti opetuksen erityisjärjestelyihin ja opetusta eriytetään opiskelijoiden mukaan. Kaikilla opetuksen esteettömyysfaktorin osioilla on Ot-tyypillä korkeammat toteutumisprosentit kuin opistoilla keskimäärin tai millään muulla opistotyyppillä, yhtä lukuun ottamatta yli 90 % ja heikoimmin toteutuvallakin (Opetusmateriaalit saa etukäteen) 78,4 %. Esteettömyyttä voidaan siis opetuksessa toteuttaa, vaikka siihen ei hallinnossa olisi erityisesti havahduttu tai vaikka rakennetussa ympäristössä olisi selviäkin puutteita.

Hallinnon laiminlyöntejä onkin sitten opetuksen esteettömyyden kärkiryhmässä runsaammin kuin osaisi odottaa. Huonoimmalla tolalla on tuntiopettajien esteettömyyskoulutus, jota joko ei ole järjestetty lainkaan tai siihen ei ainakaan ole osallistuttu (tai tuntiopettajat puuttuvat). Tilanne ei ole paljon parempi päätoimisenkaan henkilökunnan kohdalla. Uusia opettajia kuitenkin perehdytetään tähänkin

aihepiiriin yli viidesosassa Ot-opistoja. Esteettömyydestä ei tiedoteta nettisivuilla ja vain 5,4 %:ssa opistoista se mainitaan painetussa ohjelmassa.

Rakennetun ympäristön tilanne on Ot-tyypillä kärkiryhmien huonoin, mutta kuitenkin jokaisen osion kohdalla selvästi parempi kuin keskityypillä. Parhaiten ovat kunnossa meluttomuus ja valaistus, myös tilojen ja asiakaspalvelupisteiden osalta yli puolet Ot-opistoista on kunnossa. Kuulovammaisten opiskelua haittaa kuitenkin induktiosilmukan puuttuminen lähes kolmesta neljäsosasta opistoista ja sekä WC-tilojen että opasteiden osalta jäädään myös selvästi 50 %:n alapuolelle.

Ot-tyypin yleiskuvaa arvioitaessa on pidettävä mielessä, että opistojen päätehtävänä on oppiminen. Kun opetuksen piiriin kiinteimmin kuuluvat toiminnot ovat esteettömiä, voi olla ymmärrettävää, että esteettömyyden hallinnolliseen ja rakennuspohjaiseen kehittämiseen ei aina ole nähty akuuttia tarvetta. Tuntuu siltä kuin Ot-tyyppi edustaisi tietoisesti esteettömyyspyrkimyksen luonnollista esivaihetta, jossa esteettömyyttä toteutetaan itsestään selvästi, ajatteleminen että hyvän esteettömyystason saavuttaminen edellyttää opetuksen esteettömyyden lisäksi myös sekä asian pitämistä hallinnon agendalla että rakennuslain velvoittamia toimenpiteitä.

Prosenttia rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkityyppiin kuuluvien opistojen määrästä



Kuvio 12. Esteettömyyden osatekijöiden yleisyys rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkiryhmän opistoissa (n = 22).

Rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkityypin (Rt) rakennetun ympäristön esteettömyyden molemmat keskiarvot ovat tyyppien korkeimmat, mutta yleisen esteettömyyden keskiarvo on kärkiryhmien alhaisin, kuitenkin selvästi korkeampi kuin esteettömyyden keskityypillä (Kt). Tyyppiin kuulumista indikoivat parhaiten liikkumisesteettömät sisätilat, asiakaspalvelupisteet, riittävä valaistus ja liikkumisesteettömät WC-tilat. Se määrittyy siis ensi sijassa liikkumisen esteettömyyden kautta, mikä on kapea, mutta tärkeä osa ympäristön esteettömyyttä. Tilojen meluttomuus ja valaistus eivät itse asiassa korreloi lainkaan Rt-tyyppiin kuulumiseen, vaikka niidenkin osalta toteutumisprosentit ovat muita tyyppejä korkeammat. Esteettömyyskyselyä kehitettäessä kannattaa seuravalla kierroksella miettiä visuaalisen ja auditiivisen informaation esteettömyyden arvioinnin monipuolistamista niiden piiriin kuuluvia kriteereitä lisäämällä.

Selkeiden positiivisten kriteerien lisäksi Rt-tyypille on luonteenomaista muita tyyppejä useampien kriteerien täydellinen toteutumattomuus. Ht-tyypillä ei ole yhtään 0-prosenttista toteutumaa, Ot- ja Kt-tyypeillä niitä on kolme, mutta Rt-tyypillä peräti seitsemän. Ne ovat kaikki hallinnon esteettömyyden osioita, jotka koko aineistossakin ovat osoittautuneet heikoimmin toteutuviksi (Esteettömyysasioiden vastuuhenkilö, Esteettömät nettisivut, Esteettömyydestä tiedotetaan nettisivuilla, Tuntiopettajat osallistuneet lukikoulutukseen, Esteettömyydestä tiedotetaan painetussa ohjelmassa, Tuntiopettajat osallistuneet vammaiskoulutukseen, Kirjalliset ohjeet). Tulos johtuu

osaksi siitä, että Rt-tyyppiin kuuluu selvästi vähemmän opistoja kuin muihin kärkityyppeihin.

Edellisen perusteella voisi ajatella, että Rt-tyypin opistot ovat huonoja esteettömyyden hallinnossa, mutta näin ei kaikilta osin asia ole. Esteettömyyskartoitusta on tehty 27,3 %:ssa ja esteettömyys mainittu strategiassa 22,7 %:ssa Rt-opistoista eli selvästi useammin kuin Ot-opistoissa. Opetusta voidaan kehittää esteettömäksi, vaikka rakennetun ympäristön kehittäminen tulisikin jäljessä, mutta opistorakennusten kunnostaminen on tietysti aina mitä suurimmassa määrin myös hallinnollinen asia.

Opetuksen esteettömyyden osiot ovat Rt-tyypillä oppimateriaalien saatavuutta lukuun ottamatta kunnossa yli 50-prosenttisesti, siis huonommin kuin muilla kärkityypeillä, mutta selvästi paremmin kuin esteettömyyden keskityypillä. Silti tuntuu paradoksaaliselta, että rakennuksia kuntoon pantaessa opetuksen esteettömyyden kehittäminen on muutamissa opistoissa ikään kuin jäänyt odottamaan tilanteen yleistä paranemista.

Rt-tyyppiin kuuluvien opistojen muita pienempi lukumäärä saattaa viitata siihen, että tyyppi on väliaikainen ilmiö. Ei ole kuitenkaan pahitteeksi, että esteettömyyden parantaminen on siirtymävaiheessa voinut kulkea myös tällaisen tyyppin muodostumisen kautta. Sellaisen opistotyyppin jäämistä pysyväksi osaksi vapaan sivistystyön kenttää, jossa pelkkä rakennusten erinomaisuus olisi esteettömyyden paras ylpeyden aihe, voi tuskin kuitenkaan pitää toivottavana.



Kuvio 13. Esteettömyyden osatekijöiden yleisyys esteettömyyden keskityypin opistoissa (n = 133).

Koska *esteettömyyden keskityyppi (Kt)* on esteelliseen suuntaan laajennettu keskiryhmä, esteettömyysmuuttujien toteutumisprosentit poikkeavat systemaattisesti koko opistojoukon vastaavista siten, että ne ovat keskimäärin n. 8,5 %-yksikköä matalampia. Vain yhdessä asiassa tyyppiin kuuluvat opistot ovat toimineet muuta opistojoukkoa esteettömämmin: esteettömiä nettisivuja on suhteellisesti hieman suuremmalla joukolla kuin koko aineistossa. Sitä kuvaava muuttuja on esteettömyystekijöistä ainoa, joka korreloi positiivisesti (joskaan ei merkitsevästi) Kt-tyyppiin kuulumiseen. Suurimmat poikkeamat ovat muuttujissa

Liikkumisesteettömät sisätilat	-17,9 %
Kaikilla mahdollisuus opintokäynteihin	-16,8 %
Henkilöstön koulutus lukivaikeuksiset	-15,3 %
Liikkumisesteettömät WC-tilat	-14,3 %
Esteettömyys mainittu strategiassa	-13,4 %

Viiden kärjessä on siis kaikille esteettömyyden osa-alueille kuuluvia asioita eikä kysymys suinkaan ole toisarvoisista pikkuseikoista. Toisaalta erojen alhaisuus osoittaa, että kaikki puutteet eivät kasaudu esteettömyyden keskityypille, vaan niitä esiintyy, kuten olemme jo edellä havainneet, myös kärkirykmiin kuuluvissa opistoissa.

Edellä mainittu lukivaikeuksiin liittyvän henkilöstön koulutuksen suhteellisen vähäisyyden lisäksi lukivaikeuksiin ja vammaisopiskelijoihin liittyvä perehdyttäminen ja henkilöstökoulutus ovat tämän tyyppin opistoissa muita harvinaisempia. Niissä on muita tyyppejä tavallisempaa, että vammaisten ja erilaisten oppijoiden tarpeita ei ole käsitelty henkilöstökoulutuksessa. Se näkyy kuviossa 13 ja edellä s. 75 taulukossa 9.

Opetuksen esteettömyyden suhteen tilanne on perusrakenteeltaan samantapainen. Kaikki korrelaatiot keskityyppiin kuulumiseen ovat tässäkin selvästi alhaisempia kuin vastaavat korrelaatiot mihinkään muuhun tyyppiin kuulumiseen. Myös Rt-tyypillä on opetuksen esteettömyyden osalta muutama negatiivinen korrelaatio, mutta ne ovat huomattavasti lähempänä nollakorrelaatioita kuin keskityypillä. Kaikki opetuksen esteettömyystekijät ovat merkitsevässä yhteydessä keskityyppiin kuulumiseen. Vaikka asetelman osoittama tulos on ryhmien muodostamistavan perusteella tuottamuksellinen, se kertoo oppimisen ongelmallisuudesta Keskityypin opistoissa niiden opiskelijoiden kohdalla, joille luetelluista esteistä (arvioinnin joustamattomuudesta, opintokäyntien työläydestä, sopivaan opetustilaan vaihtamisen mahdollisuudesta jne.) on todellista haittaa.

Kaikki rakennetun ympäristön esteellisuuden korrelaatiot ovat tässä negatiivisia kuten opetuksen kohdalla, vaikka niiden korrelaatiot kaikkiin kolmeen muuhun tyyppiin kuulumista kuvaaviin muuttujiin ovat positiivisia. Niitä vastaavat yhteisvaihtelun osuudet ulottuvat sisätilojen liikkumisesteettömyyden 20 %:sta taustameluttomuuden 2 %:iin. Jälkimmäinen osuus on melko vähäinen, mutta kuitenkin korjausta vaativa.

Kansalaisopistojen ja kansanopistojen jakautuminen esteettömyystyyppihin

'Opisto' on yleiskäsite, niin myös opistojen esteettömyystyyppit. Raporttimme ei ole kuitenkaan tutkielma opistojen ontologian vaatimista käsitteistä, vaan reaalisesti olemassa olevista opistoista: typologia on muodostettu kahta opistotyyppiä, kansalaisopistoja ja kansanopistoja käsittävästä havaintoaineistosta.

Sen käyttökelpoisuus pitää ensimmäisenä testata tarkastelemalla syntykö näiden opistojen historiallisten päätyyppien välille jotain sellaisia eroja, jotka tekisivät esteettömyystypologian mielenkiintoiseksi.

Lähtökohdaksi voidaan ottaa tutkijoiden ennakkomielikuva kansalaisopistojen ja kansanopistojen eroista. Tätä kirjoittaessa meillä on tietenkin ollut jo jonkin aikaa tiedossa, miten erot jakaantuvat, mutta yritämme kuitenkin palauttaa mieleen tilanteen ennen empiiristen havaintojen analyysia. Silloin ajattelumme kulki suunnilleen seuraavasti. Opistojen ilmeisimmät erot ovat opiskelun toimintarakenteessa ja omistussuhteissa, jotka puolestaan tuovat opistojen käyttöön hieman erilaista asiantuntemusta ja muita resursseja. Kansalaisopistot ovat kunnallisia laitoksia, joissa on paljon iltatoimintaa. Niissä käydään opettamassa, opiskelemassa ja harrastamassa kotona asuen, usein työajan jälkeen. Kunnat ovat suuria yksiköitä, joilla on monipuolinen ammattimainen hallinto huolehtimassa myös opistojen kunnosta ja esteettömyydestä. Osa kansalaisopistoista on laajemmassakin oppilaitoskentässä melko suuria oppilaitoksia. Kansanopistot puolestaan ovat sisäoppilaitoksia, joissa järjestetään syksystä kevääseen ja pitempäänkin jatkuvia intensiivisiä, nuorille ja aikuisille tarkoitettuja opinto-ohjelmia ja lyhyempiä viikonloppukursseja. Ne ovat erilaisten taustajärjestöjen omistamia ja ylläpitämiä ja toiminnan tarkoituksena on tukea niiden edistämiä aatteita ja elämäntapoja. Henkilökuntaa on keskimäärin vähemmän, mutta se on kuitenkin sitoutunut edustamiensa asioiden opettamiseen ja taustajärjestön taholta tuleva paine tuollaiseen toimintaan saattaa olla suurempikin kuin kansalaisopistoissa. Tältä pohjalta voisi olettaa, että

- kansalaisopistoissa on suhteellisesti hallinnon esteettömyyden kärkeen (Ht) ja rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkeen (Rt) kuuluvia opistoja jonkin verran enemmän kuin kansanopistoissa,
- kansanopistoissa on suhteellisesti jonkin verran enemmän opetuksen esteettömyyden kärkeen (Ot) kuuluvia opistoja kuin kansalaisopistoissa, ja että
- keskityyppiin (Kt) kuuluu suhteellisesti suunnilleen yhtä suuri osa kummastakin opistoryhmästä.
- Edelliset mielikuvat on tarkistettu ristiintaulukoimalla opiston tyyppi ja esteettömyystyyppi. Tulos on kuviossa 14.

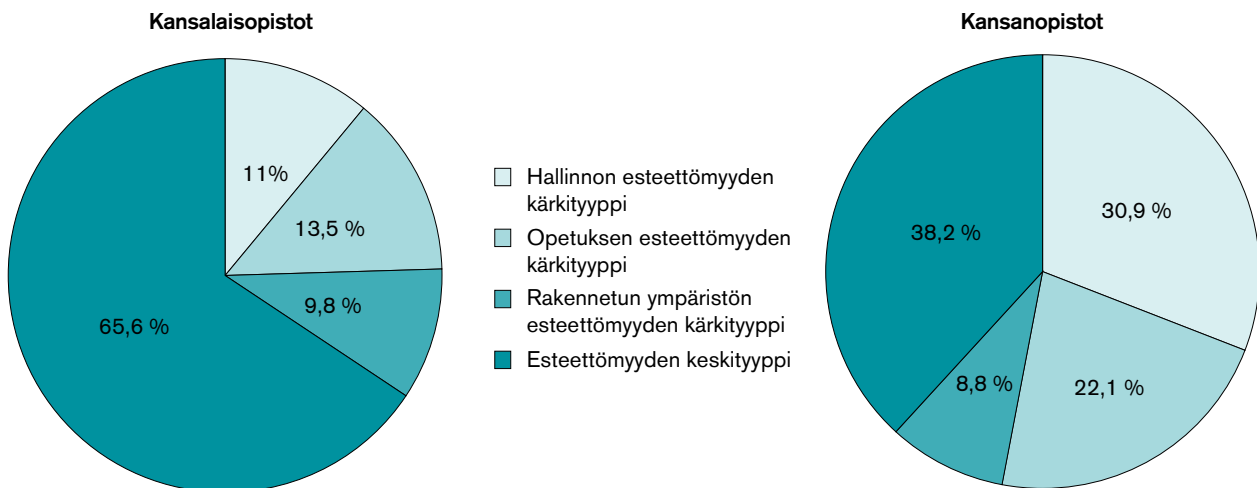
Kärkityyppien suhteen ennakkoarvio on kahdelta kolmasosaltaan oikea ja yhdeltä kolmasosalta väärä, keskityypin osalta täysin virheellinen. Hallinnon esteettömyyden kärkityyppiin (Ht) kuuluu vastoin odotusta lähes 20 prosenttiyksikköä suurempi osuus kansanopistoista kuin kansalaisopistoista (kuvio 14 ja liite 6). Opetuksen esteettömyyden kärkityyppiin (Ot) taas kuuluu odotuksen mukaisesti 8,6 prosenttiyksikköä enemmän kansanopistoja kuin kansalaisopistoja. Kansalaisopistot ovat odotuksen mukaisesti, mutta vain prosenttiyksikön verran lukuisammin edustettuina rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkiryhmässä (Rt). Suurin ero on täysin vastoin odotusta esteettömyyden keskityypin (Kt) kohdalla: kansalaisopistot ovat tyypissä yliedustettuina 27,4 prosenttiyksikön verran. Kyselyn osoittama tilanne on siis se, että kansalaisopistoista kuuluu kärkityyppiin vain 34,4 %, kansalaisopistoista 61,8 %. Eron suuruus (Kramerin V –kontingenssikertoimen arvo on 0,88^{***}) on ulkopuoliselle tarkastelijalle täysin odottamaton, kansanopistojen omasta väestä arvattavasti ainakin osa on voinut sitä uumoilla.

Opistojen esteettömyystypologian alustava arviointi

Tässä hahmoteltu typologia liittyy nyt käytettyyn kyselylomakkeeseen ja edustaa esteettömyyskeskus-

telun vuoden 2011 kehittämisvaihetta. Sitä ei ole tässä muodossa tarkoitettu teoreettiseksi konstruktioksi, vaan esimerkiksi aineistokohtaisesta typologian laatimistavasta, joka perustuu ääriyhmien hyödyntämiseen. Sen tehtävänä on nostaa keskustelun keskiöön ajatus, että esteettömyys ei rajoitu pelkästään rakennettuun ympäristöön, vaan sitä on tarpeen hahmottaa esteitä kokevan, toimivan yksilön ja toimintaa rajoittavan organisaation lisäksi myös kehittämisprosessin ja toiminnan vapautta lisäävien apuvälineiden ja palvelujen näkökulmasta. Kannattaa kuitenkin arvioida alustavasti, miten hyvin typologia täyttää luvun alussa hahmotellut typologian hyvyyskriteerit, eli (1.) tarkkuuden ja yksiselitteisyyden, (2.) teoreettisen selityskyvyn, (3.) käyttökelpoisuuden toiminnan kehittämisessä ja (4.) heuristisen potentiaalin.

Nykyisessä muodossaan typologian tarkkuutta ja yksiselitteisyyttä rajoittaa useita seikkoja. Se jättää huomiotta merkittävän osan kaikkein tavallisimmista ja pahimmista opiskelun esteistä (esimerkiksi köyhyyden, sodan ja muut vakavat yhteiskunnalliset ongelmat) – paljolti sen vuoksi, että ne ovat Suomessa tällä hetkellä vähemmän rajoittavia (vaikka eivät kokonaan puuttuvia) ja vähemmän opistoja toisistaan erottavia kuin monissa muissa maissa. Tärkeinä lähtökohtina olevia vammaisuuden ja erilaisen



Kuvio 14. Kansalaisopistojen ($n_{\text{kansalaisopisto}} = 163$) ja kansanopistojen ($n_{\text{kansanopisto}} = 68$) sijoittuminen esteettömyystyyppeihin.

oppijuuden sisältöjä ei ole myöskään saatu kattavasti ja tasapuolisesti mukaan, erityisesti kaipaamme oppimisvaikeuksien sekä persoonallisuuden häiriöiden tarkempia taksonomioita ja niiden yksityiskohtiin tarttuvien apuvälineiden ja palvelujen opetusteknologista spesifiointia.

Typologian teoreettista selityskykyä rajoittavat sen konstruoinnin perusratkaisut. Pyrimme suhteellisen harvalukuisiin tyyppeihin, jotka eivät ole hierarkisissa suhteissa toisiinsa. Käytännössä tämä johti siihen, että yli puolet havainnoista kasautui esteettömyyden keskityyppiin (Kt), joka on siis tyyppillinen jäänne-kategoria. Ilman muuta teoreettisesti tyydyttävä esteettömyyden taksonomia tarvitsee nimenomaan heikoimpien oppilaitosten puutteiden tarkkaa mikrotason analyysia. Se jää kuitenkin toteutetun kyselyn kaltaisessa tiedonhankinnassa aina puutteelliseksi. Esteettömyyskartoituksessa tilanne on tietysti tämänkin projektin osalta toinen, mutta siihen pääsi mukaan vain kuusi opistoa. Esteettömyyden kartoitustietojen keräämistä ja tallentamista on siis tästäkin syystä tärkeää kehittää määrätietoisesti.

Näemme typologian toteuttavan parhaiten esteettömän toiminnan kehittämistä. Se korostaa, että rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittämisen – joka tietenkin on lakisääteinen ja ehdottoman tärkeä – rinnalla on oppilaitoksessa ainakin kaksi muuta ydinkohtaa, joista käsin esteettömyyttä voidaan ja pitää kehittää: (1) koko hallintoketjun toimenpiteet ja (2) opetuksen inklusiivinen, mahdollisimman monien täysipainoista osallistumista suosiva didaktiikka. Sekä julkishallinnolla että opistojen muilla omistajayhteisöillä ja myös muilla järjestökentän sivistyspolitiikkaan aktiivisesti osallistuvilla toimijoilla (kuten poliittisilla puolueilla, elinkeinoelämän järjestöillä, vammaisjärjestöillä ja monilla muillakin kansalaisyhteiskunnan organisaatioilla) on raskas vastuu esteettömyyden toteutumisesta. Didaktiikan ja esteettömän opetuksen välineiden kehittäminen on aikuisopiskelijoiden, opettajien, monien eri alojen tutkijoiden, tuottajien ja välittäjien yhteinen asia, jossa nykyistä kiinteämmän yhteistyöverkoston instituutioittaminen on tärkeä edistymisen edellytys.

Tämän ensimmäisen typologiaversion jatkuvaan heuristiseen potentiaaliin emme usko. Toivomme

kuitenkin, että esteettömyyden jatkuvassa edistämisessä sekä eritasoisten toimijoiden ominaisuuksiin perustuva että järjestelmäkokonaisuuksiin perustuvat tarkastelutavat säilyisivät mukana täydentämässä käytännön kehittämistoiminnan arkikielistä keskustelua. Typologiamme on tämänhetkisen välivaiheen malli. Se on tarkoitettu keskustelun herättäjäksi. Kun keskustelua käydään, sen kautta syntyvät ja vakiintuvat toimintatavat näyttävät, mitä kaikkea typologia voi matkaan auttaa.

Mikä selittää opiston esteettömyyttä?

Pyrimme selittämään opiston esteettömyyttä sekä opistotason että kuntatason tekijöillä (tutkimusongelmat 4 ja 5). Kuten jo aikaisemmin todettiin, selityssuhteiden tarkastelussa on käytetty ristiintaulukointien ja korrelaatioiden lisäksi lineaarista ja logistista regressioanalyysia. Yleisen esteettömyyden kvintiiliarvot on laskettu sekä kokoaineistosta että kummallekin opistotyyppille erikseen; jälkimmäisiä kutsutaan 'opistotyyppien vakioinniksi'. Ristiintaulukoinneissa yhteyden voimakkuuden mittana käytetään taulukon solujen määrästä riippuen joko ϕ -kerrointa (2×2 taulukko) tai Cramerin V-kerrointa (yli neljän solun taulukot) (Field 2009, 695). Analyysissä opistotason selittäjiä olivat opiston tyyppi, opiston kieli, opiston henkilökunnan määrä ja opiston rakennusten määrä. Kuntatason selittäjiä puolestaan olivat kunnan väestömäärä (väestömäärä 2010 ja väestötiheys 1.1.2011) kunnan kaupunkimaisuutta (väestömäärän muutos 2000-2010, eläkeikäinen väestö 2010, korkea-asteen koulutettujen osuus kunnan väestöstä 2010 ja valtionosuus per asukas 2010) ja kunnan taloudellista tilannetta (kertynyt alijäämä tai ylijäämä 2010, tuloveroprosentti ja lainakanta 2010) kuvaavat summamuuttujat. Kuntatason summamuuttujat on muodostettu faktorianalyysin avulla muuttujista, joiden pohjana olevat tiedot oli saatavissa maksutta Tilastokeskuksen StatFin -tietokannasta. Jatkossa käsitellään pääasiassa niitä selityssuhteita, joiden selitykset ovat tilastollisesti merkitseviä. Tärkein poikkeus on suuralueiden tarkastelu, jonka ei haluttaisikaan selittävän opiston esteettömyyttä.

Opiston yleistä esteettömyyttä selittävät tekijät

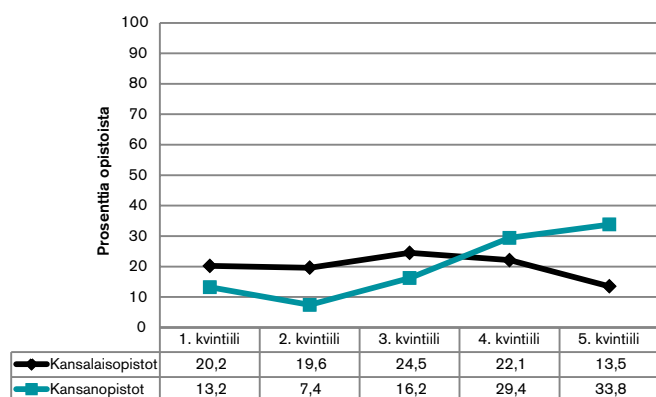
Kuten kuviosta 15 nähdään, kansalaisopistot ja kansanopistot erosivat toisistaan yleisen esteettömyyden suhteen: kansanopistot olivat esteettömämpiä kuin kansalaisopistot. Kansalaisopistoista noin kaksi kolmasosaa kuului kolmeen alimpaan yleisen esteettömyyden kvintiiliin ja kansanopistoista noin kaksi kolmasosaa kuului kahteen ylimpään yleisen esteettömyyden kvintiiliin. Kansanopistojen huippu oli yleisen esteettömyyden ylimmäisessä kvintiilissä ja kansalaisopistoilla keskimmaisessa kvintiilissä. Kansalaisopistojen ja kansanopistojen välinen ero opiston yleisessä esteettömyydessä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Opiston päätoimisen henkilöstön määrä oli yhteydessä opiston yleiseen esteettömyyteen. Päätoimiselta henkilökunnaltaan suuret opistot olivat selvästi esteettömämpiä kuin henkilöstömäärältään pienet tai keskisuuret opistot (kuvio 16). Yleisen esteettömyyden alimmissa kvintiileissä henkilöstömäärältään pienillä ja keskisuurilla opistoilla oli yliedustus, kun taas suuren henkilöstömäärän opistot olivat yliedustettuina ylimmissä kvintiileissä. Henkilöstömäärältään erilaisten opistojen välinen ero yleisessä esteettömyydessä oli tilastollisesti merkitsevä ($V = 0,24^{**}$), kun opistotyyppi oli vakioitu.

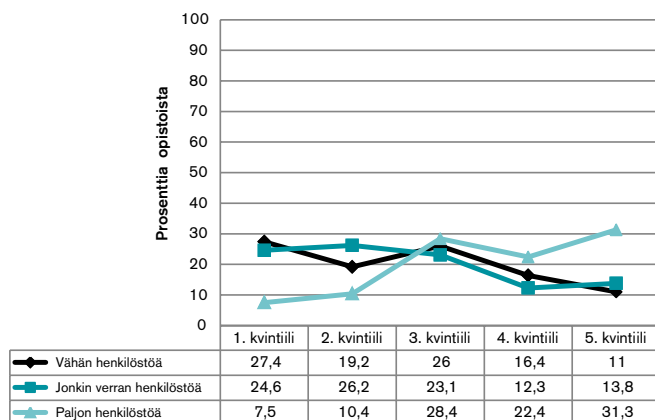
Ruotsinkieliset tai kaksikieliset opistot olivat hienoksestaan yleisesteettömämpiä kuin suomenkieliset opistot. Pienempi osuus ruotsinkielisistä tai kaksikielisistä opistoista kuin suomenkielisistä opistoista kuului toiseen yleisen esteettömyyden kvintiiliin (kuvio 17). Selvästi suurempi osa ruotsinkielisistä tai kaksikielisistä opistoista kuin suomenkielisistä opistoista kuului ylimpään yleisen esteettömyyden kvintiiliin. Aineistoa ei ollut vakioitu opistotyyppin mukaan. Pääpiirteissään tilanne oli samankaltainen opistotyyppin mukaan vakioidussa aineistossa, mutta erot olivat kuitenkin pienempiä eli tilanne tasoittui hieman. Ruotsinkielisten tai kaksikielisten opistojen pienen lukumäärän vuoksi luvut eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Opiston yleisellä esteettömyydellä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä opiston rakennusten määrään, eikä myöskään kuntakohtaisiin muuttujiin (kunnan väestömäärään, kaupunkimaisuuteen, talouden tilaan eikä korkeakoulutettujen määrään).

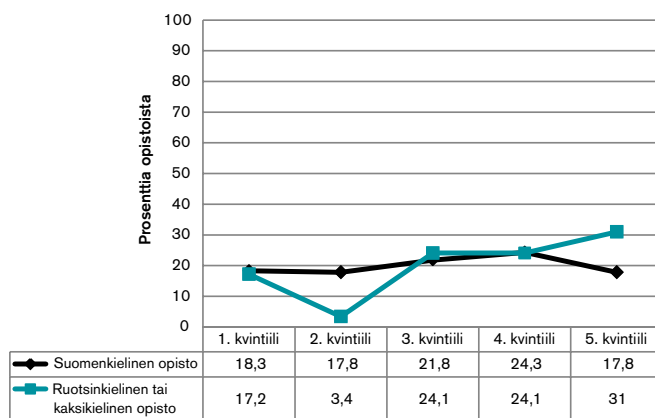
Opiston tyyppi, opiston päätoimisen henkilökunnan määrä ja opiston käytössä olevien rakennusten määrä olivat logistisen regressioanalyysin mukaan yhteydessä opiston yleiseen esteettömyyteen. Kansanopistojen yleisen esteettömyyden todennäköisyys-suhde (odds ratio) oli yli kolminkertainen kansalaisopistoihin verrattuna ($OR = 3,30$, $lv = 1,80 - 6,22$, $p = ,000$). Yleisesteettömämpiä olivat todennäköises-



Kuvio 15. Opiston yleinen esteettömyys ja opiston tyyppi (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{kansalaisopisto}} = 163$ ja $n_{\text{kansanopisto}} = 68$)



Kuvio 16. Opiston yleinen esteettömyys ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 73$, $n_{\text{jonkin verran}} = 65$, $n_{\text{paljon}} = 67$)



Kuvio 17. Opiston yleinen esteettömyys ja opiston kieli (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{suomenk}} = 202$, $n_{\text{ruotsin- tai 2-k}} = 29$)

ti myös ne opistot, joilla oli paljon päätoimista henkilökuntaa (OR = 2,10, lv = 1,20 - 3,68, $p = ,009$). Rakennusten määrän suhteen tilanne oli päinvastainen: opiston käytössä olevien rakennusten pieni määrä oli yhteydessä opiston yleiseen esteettömyyteen (OR = 2,36, lv = 1,34 - 4,13, $p = ,003$). Kun opistotyyppin vaikutus vakioitiin, opiston rakennusten määrän yhteys opiston yleiseen esteettömyyteen katosi logistisessa regressioanalyysissä (liite 7). Opiston päätoimisen henkilöstön määrän yhteys opiston yleiseen esteettömyyteen säilyi, mutta tilastollinen merkitsevyys väheni melkein merkitseväksi (OR = 1,91, lv = 1,10 - 3,33, $p = ,023$).

Esteettömyyden huomioonottamista opiston hallinnossa selittävät tekijät

Hallinnon esteettömyyden tarkastelua vaikeuttaa se, että sitä kuvaava muuttuja on erittäin vino. Dikotomisoituna kaikkien osioiden toteutumisprosentit jäävät 30 % alapuolelle ja summamuuttujan alimpaan luokkaan jää 57,1 % kaikista opistoista. Tämän vuoksi yleisen esteettömyyden kohdalla sovellettua kvintilijakoa ei voi käyttää tarkastelun lähtökohtana. Sen sijaan tämän ja kahden seuraavan summamuuttujan kohdalla asteikko on jaettu kolmeen näennäisesti yhtä pitkään osaan (1,00–1,33, 1,34–1,66, 1,67–2,00). Näitä osia käytetään esteettömyyden summamuuttu-

jien luokitteluperusteena, mikä johtaa tietenkin vaihteleviin opistojen määriin luokkaa kohti. Hallinnon esteettömyyden luokkien opistomäärät ovat:

1. kolmannes	194 opistoa	84,0 %
2. kolmannes	31 opistoa	13,4 %
3. kolmannes	6 opistoa	2,6 %

1. kolmanneksen opistoilla hallinnon esteettömyysosioista kunnossa oli 0–2 osiota,
2. kolmanneksen opistoilla 3–5 osiota ja
3. kolmannekselle 6–8 osiota.

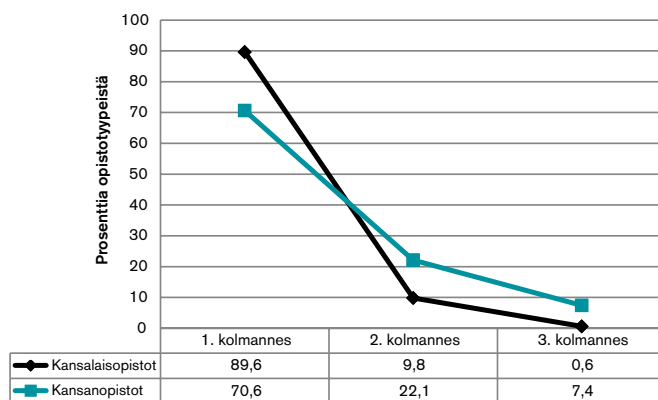
Kansanopistojen hallinnossa esteettömyyteen liittyvät näkökohdat otettiin paremmin huomioon kuin kansalaisopistojen hallinnossa. Kuviosta 18 nähdään, että kansalaisopistot olivat yliedustettuina hallinnon esteettömyyden ensimmäisessä kolmanneksessa, kun taas toisessa ja kolmannessa kolmanneksessa kansanopistojen suhteellinen osuus oli suurempi. Kansalaisopistojen ja kansanopistojen välinen ero hallinnon esteettömyydessä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ($V=0,26^{***}$). Kuviosta 18 nähdään myös, että hallinnon esteettömyyden ensimmäinen kolmannes oli ylivoimaisen suuri, joten esteettömyyden huomioonottaminen opistojen hallinnossa ei ollut lähestulkoonkaan kunnossa kummassakaan opistotyyppissä.

Mitä enemmän opistossa oli päätoimista henkilökuntaa, sitä paremmin esteettömyys otettiin opiston hallinnossa huomioon. Opistot, joissa oli paljon hen-

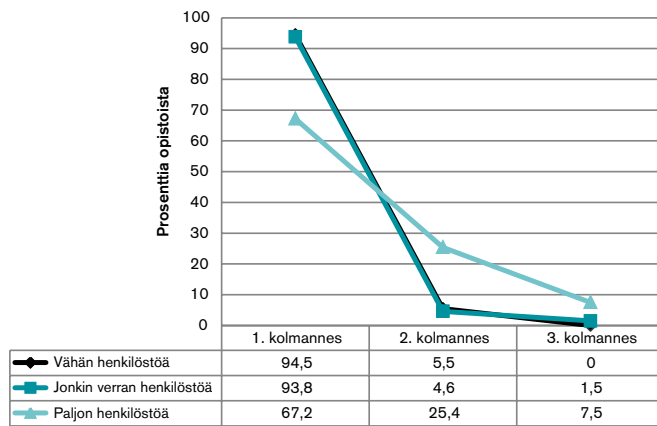
kilöstöä, olivat yliedustettuina toisessa ja kolmannessa hallinnon esteettömyyden kolmanneksessa (kuvio 19). Sen sijaan opistot, joissa oli vähän tai jonkin verran henkilöstöä, olivat yliedustettuina alimmas- sa hallinnon esteettömyyden kolmanneksessa. Ero henkilöstömäärältään erikokoisten opistojen välillä hallinnon esteettömyydessä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ($V = 0,26^{***}$). Kun opistotyyppiä tarkasteltiin erikseen (kuviot 20 ja 21), vaikutus heikkeni hieman (kansalaisopistojen $V = 0,21^{**}$, kansanopistojen $V = 0,24$ n.s.). Vaikka jälkimmäinen kerroin ei ole pienemmän opistomäärän vuoksi tilastollisesti merkitsevä, ei ole syytä päätellä selityksen häviämisen kokonaan: yhteyden selitysmäärä on lähes säilynyt ainakin kansanopistojen osalta ja likelihood ration ja lineaarisen yhteyden riskit jäävät viiden prosentin alapuolelle.

Suomenkielisten ja ruotsinkielisten tai kaksikielisten opistojen ryhmien välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa esteettömyyden huomioonottamisessa opistojen hallinnossa. Ristitaulukosta voitiin kuitenkin havaita pieni ero ruotsinkielisten tai kaksikielisten opistojen hyväksi.

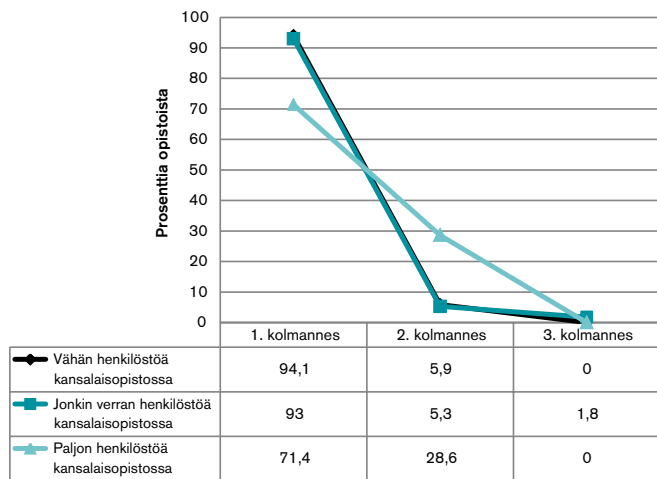
Mitä suurempi kunnan väestömäärä oli, sitä paremmin esteettömyys otettiin huomioon opiston hallinnossa. Hallinnon esteettömyydessä oli väestömäärältään erikokoisissa kunnissa sijaitsevien opistojen ryhmien välillä tilastollisesti melkein merkitsevä ero ($V=0,7^*$). Opistotyyppien mukaisessa tarkastelussa



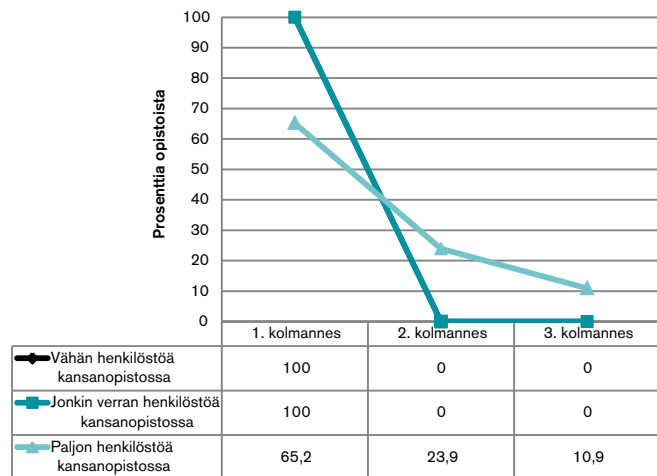
Kuvio 18. Esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa ja opiston tyyppi (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{kansalaisopisto}} = 163$, $n_{\text{kansanopisto}} = 68$)



Kuvio 19. Esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 73$, $n_{\text{jonkin verran}} = 65$, $n_{\text{paljon}} = 67$)



Kuvio 20. Esteettömyyden huomioonottaminen kansalaisopiston hallinnossa ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 68$, $n_{\text{jonkin verran}} = 57$, $n_{\text{paljon}} = 21$)



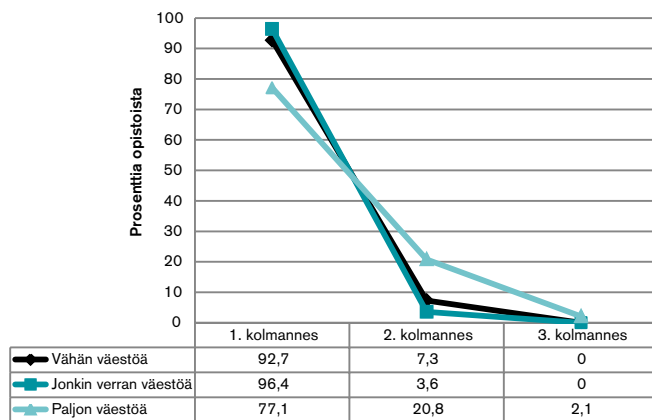
Kuvio 21. Esteettömyyden huomioonottaminen kansanopiston hallinnossa ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 5$, $n_{\text{jonkin verran}} = 8$, $n_{\text{paljon}} = 46$)

ero näkyy hyvin kansalaisopistoissa (kuvio 22), mutta kansanopistojen kohdalla tulkinta ei ole yhtä selkeä. Kunnan väestömäärän keskiryhmän hallinto oli kansanopistoissa keskimäärin vähäväkisten ja väestörikkaiden luokkia esteettömämpi (kuvio 23). Erot väestömäärältään erikokoisissa kunnissa sijaitsevien opistojen ryhmien välillä hallinnon esteettömyydessä säilyivät tilastollisesti melkein merkitsevinä sekä kansalaisopistoissa ($V=0,19^*$) että kansanopistoissa ($V=0,28^*$).

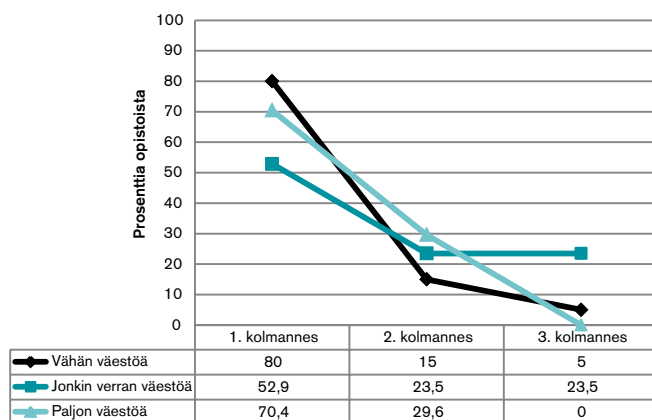
Kunnan kaupunkimaisuuden ristiintaulukoinnissa oli viitteitä siihen, että sillä saattaa olla merkitystä

hallinnon esteettömyyteen. Käytimme kahta eri tavoin muodostettua kaupunkimaisuuden indikaattoria ja koska niiden tulokset olivat osin ristiriitaisia, toteamme, että asia vaatii tarkempaa erittelyä. Kuntatalouden tilalla ei ollut yhteyttä esteettömyyden huomioon ottamiseen opiston hallinnossa.

Koko aineiston tasolla (kuvio 24) esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa ei ollut tilastollisesti yhteydessä siihen, kuinka suuri osuus kunnan väestöstä oli suorittanut korkea-asteen koulutuksen. Kansanopistojen puolella oli kuitenkin nähtävissä (kuvio 25) hieman vihjettä siihen suun-



Kuvio 22. Esteettömyyden huomioonottaminen kansalaisopiston hallinnossa ja kunnan väestömäärä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 75$, $n_{\text{jonkin verran}} = 73$, $n_{\text{paljon}} = 75$)

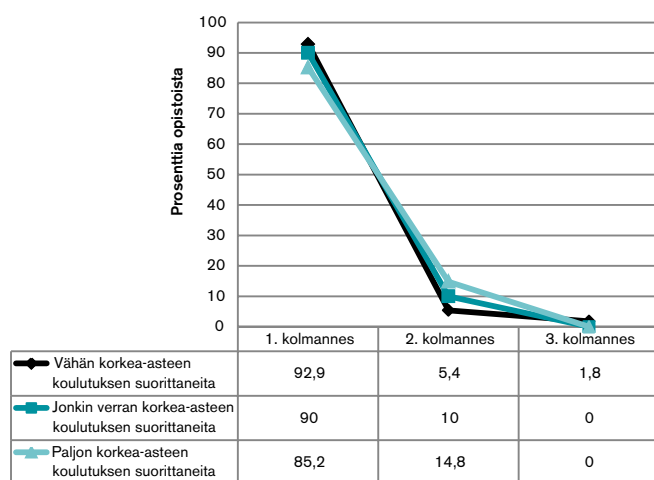


Kuvio 23. Esteettömyyden huomioonottaminen kansanopiston hallinnossa ja kunnan väestömäärä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 20$, $n_{\text{jonkin verran}} = 17$, $n_{\text{paljon}} = 27$)

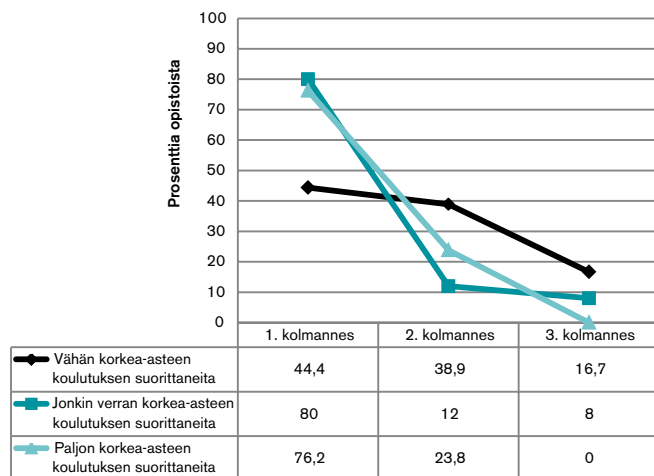
taan, että vähäinen korkeakoulutettujen osuus saattaisi liittyä parempaan esteettömyyden huomioonottamiseen hallinnossa. Ero oli tilastollisesti oireellinen ($V=0,26$ $p \leq .10$).

Opistotyyppi, opiston päätoimisen henkilökunnan määrä ja opiston sijaintikunnan väestömäärä olivat logistisen regressioanalyysin mukaan yhteydessä esteettömyyden huomioonottamiseen opiston hallinnossa (liite 7). Kansanopistojen hallinnossa esteettömyyden todennäköisyysuhde (odds ratio) oli yli kaksinkertainen verrattuna kansalaisopistojen hallintoon ($OR = 2,29$, $lv = 1,28 -$

$4,09^{**}$). Esteettömämpiä olivat todennäköisesti ne opistot, joilla oli paljon päätoimista henkilökuntaa ($OR = 2,64$, $lv = 1,50 - 4,64^{***}$). Suuremman väestömäärän kuntien opistot olivat todennäköisemmin esteettömiä kuin pienemmän väestömäärän kuntien opistot ($OR = 1,92$, $lv = 1,23 - 3,28^*$). Opistotyyppin vakioiminen ei hävittänyt opiston päätoimisen henkilökunnan määrän ($OR = 2,64$, $lv = 1,50 - 4,64^{***}$) ja opiston sijaintikunnan väestömäärän ($OR = 1,92$, $lv = 1,13 - 3,28^*$) yhteyttä esteettömyyden huomioonottamiseen opiston hallinnossa.



Kuvio 24. Esteettömyyden huomioonottaminen kansalaisopiston hallinnossa ja kunnan korkeasteen koulutettujen osuus (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 74$, $n_{\text{jonkin verran}} = 75$, $n_{\text{paljon}} = 75$)



Kuvio 25. Esteettömyyden huomioonottaminen kansanopiston hallinnossa ja kunnan korkeasteen koulutettujen osuus (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 18$, $n_{\text{jonkin verran}} = 25$, $n_{\text{paljon}} = 21$)

Opetuksen esteettömyyttä selittävät tekijät

Opetuksen esteettömyyden luokkien opistomäärät ovat:

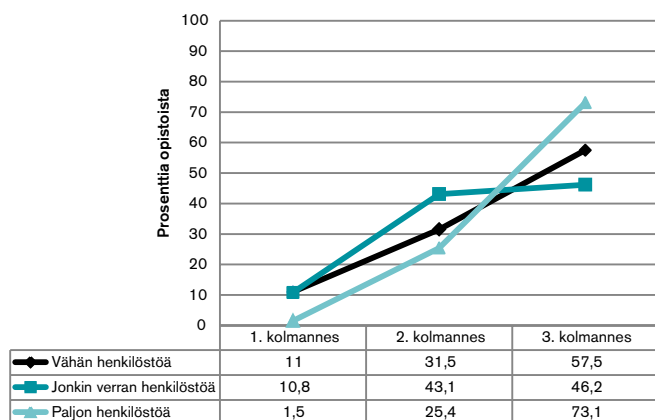
1. kolmannes	17 opistoa	8,7 %
2. kolmannes	77 opistoa	32,0 %
3. kolmannes	137 opistoa	59,3 %

1. kolmanneksen opistoilla opetuksen esteettömyysosioista kunnossa oli 0–2 osioa,
2. kolmanneksen opistoilla 3–5 osioa ja
3. kolmannekselle 6–8 osioa.

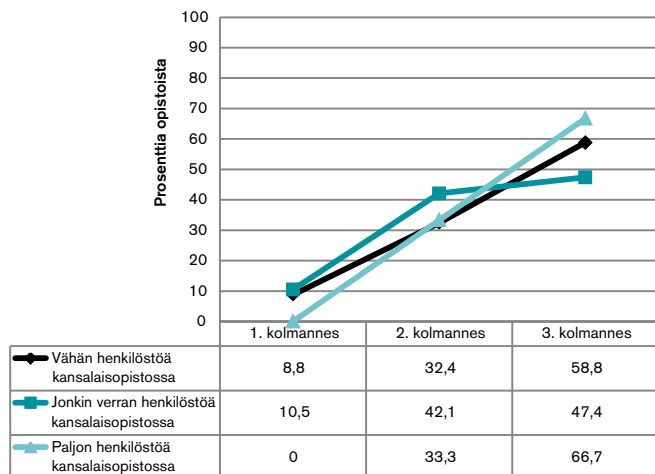
Opetuksen esteettömyydellä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä opistotyyppiin eikä opiston rakennusten määrään.

Opiston päätoimisen henkilökunnan määrä oli yhteydessä opetuksen esteettömyyteen. Mitä enemmän opistossa oli päätoimista henkilökuntaa, sitä esteettömämpää opiston opetus oli (kuvio 26). Ero henkilöstömäärältään erilaisten opistojen opetuksen esteettömyydessä oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($V=0,17^*$).

Kansalaisopistojen puolella (kuvio 27) opetuksen esteettömyydessä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa vähän, jonkin verran tai paljon päätoimista henkilökuntaa omaavien opistojen välillä.



Kuvio 26. Opetuksen esteettömyys ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 73$, $n_{\text{jonkin verran}} = 65$, $n_{\text{paljon}} = 67$)

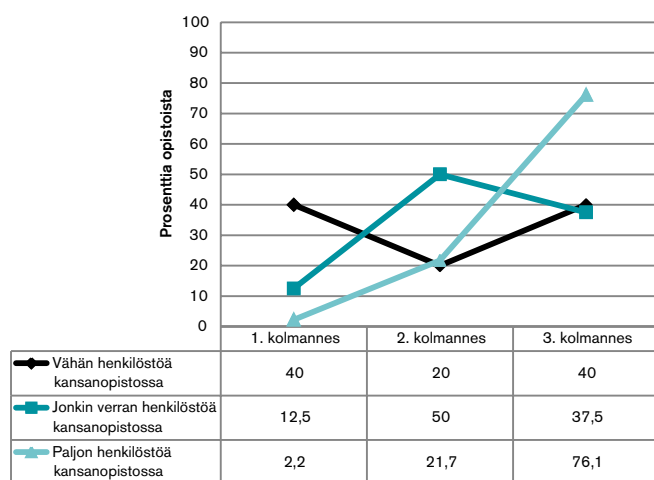


Kuvio 27. Opetuksen esteettömyys kansalaisopistoissa ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 68$, $n_{\text{jonkin verran}} = 57$, $n_{\text{paljon}} = 21$)

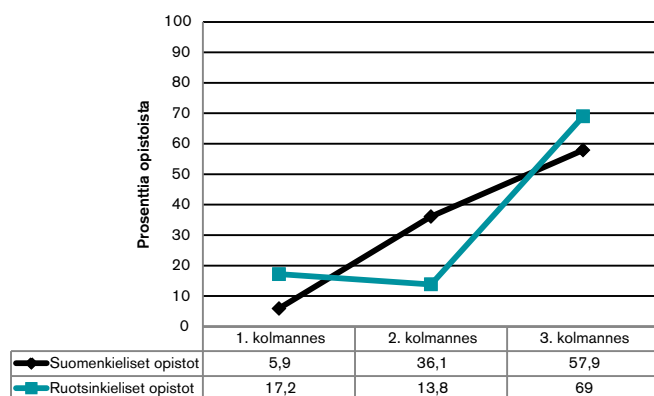
Kansanopistojen puolella (kuvio 28) yhteys opiston päätoimisen henkilökunnan määrän ja opetuksen esteettömyyden välillä oli voimakkaampi ja tilastollisesti merkitsevä ($V=0,35^{**}$). Kuten kuviosta 28 nähdään, yhteys opiston päätoimisen henkilökunnan määrän ja opetuksen esteettömyyden välillä ei ollut aivan lineaarinen: pienimmän henkilöstömäärän opistoissa opetuksen esteettömyyden jakauma on V:n muotoinen. Selvästi ensimmäisestä kolmanneksesta kolmanteen nouseva jakauma oli ainoastaan opistoissa, joilla oli paljon päätoimista henkilökuntaa.

Ruotsinkielisten tai kaksikielisten opistojen ja suomenkielisten opistojen välillä oli tilastollisesti mel-

kein merkitsevä ero opetuksen esteettömyydessä ($V = 0,19^*$). Ero oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($V = 0,27^*$) myös kansanopistojen kohdalla. Kansalaisopistoissa tilastollisesti merkitsevää eroa ei sen sijaan ollut ($V = 0,14$ n.s.). Kuviosta 29–31 nähdään, että ruotsinkielisten tai kaksikielisten opistojen ja suomenkielisten opistojen välillä oli eroa opetuksen esteettömyydessä, mutta kuvioiden perusteella on vaikea arvioida, kummassa oli tarjolla esteettömämpää opetusta. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että ruotsinkielisille kansanopisto-opiskelijoille (kuvio 31) oli tarjolla vain 1. ja 3. kolmannekseen kuuluvaa opetusta, suomenkielisille kaikkiin kolmeen kuulu-



Kuvio 28. Opetuksen esteettömyys kansanopistoissa ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 5$, $n_{\text{jonkin verran}} = 8$, $n_{\text{paljo}} = 46$)



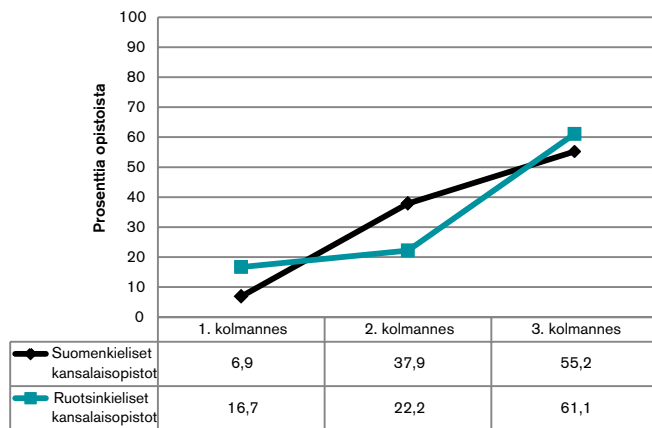
Kuvio 29. Opetuksen esteettömyys ja opiston kieli (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{suomenk}} = 202$, $n_{\text{ruotsin- tai 2-k}} = 29$)

vaa. Suomalaisista kansanopistoista hieman alle kaksi kolmannesta oli opetuksen esteettömyyden osalta suhteellisen hyvässä kunnossa, kolmannes keskinkertaisessa ja pari (3,5 %) huonossa kunnossa, ruotsalaisista yli 80 % oli hyvässä kunnossa ja 2 (18,2 %) huonossa kunnossa.

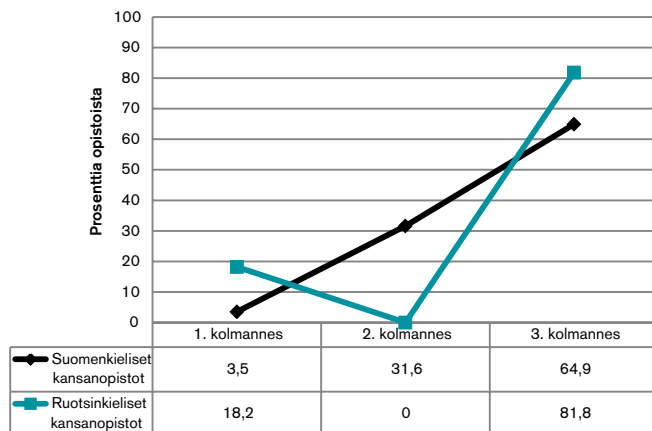
Opetuksen esteettömyydellä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä opiston sijaintikunnan kaupunkimaisuuteen eikä taloudelliseen tilaan.

Opiston sijaintikunnan väestömäärä oli yhteydessä opiston opetuksen esteettömyyteen. Kuvioissa 32–34

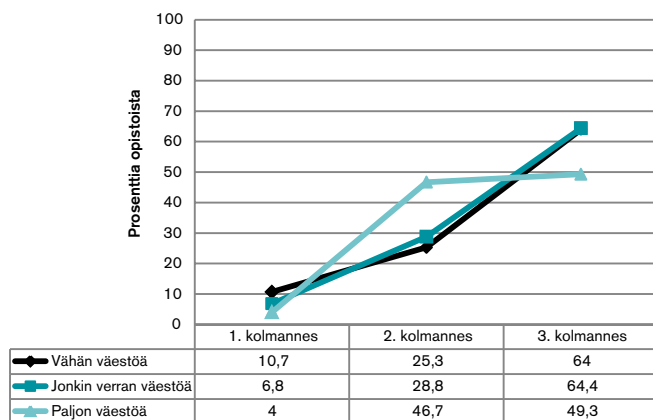
vedenjakaja kulkee korkeimman väestömäärän ja kahden matalamman väestömäärän kuntien välissä. Kuvioista nähdään, että korkeimman väestömäärän kuntien opistot olivat aliedustettuina esteettömyyden opetuksen kolmanneksessa, mutta yliedustettuina keskimmaisessa opetuksen esteettömyyden kolmanneksessa. Yhteys oli tilastollisesti melkein merkitsevää sekä koko aineistossa ($V=0,15^*$) että kansanopistoissa ($V=0,27^*$). Kansalaisopistojen kohdalla yhteys kunnan väestömäärän ja opiston opetuksen välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää.



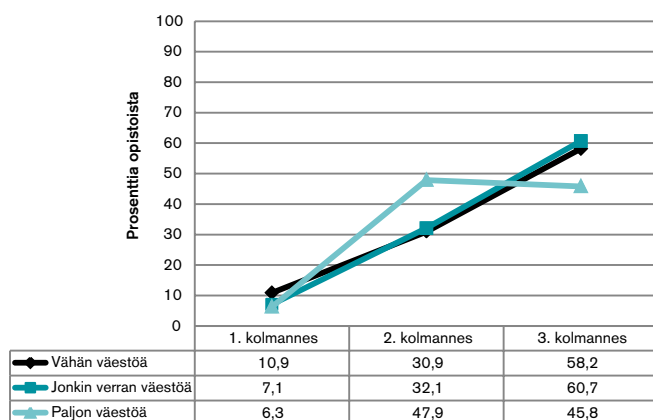
Kuvio 30. Opetuksen esteettömyys kansalaisopistoissa ja opiston kieli (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{suomenk}} = 145$, $n_{\text{ruotsin- tai 2-k}} = 18$)



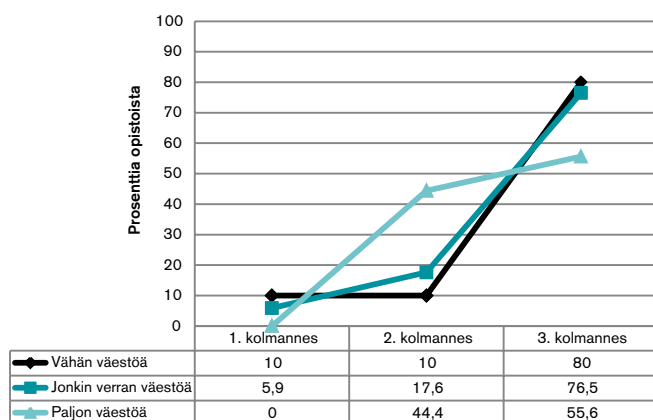
Kuvio 31. Opetuksen esteettömyys kansanopistoissa ja opiston kieli (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{suomenk}} = 57$, $n_{\text{ruotsin- tai 2-k}} = 11$)



Kuvio 32. Opetuksen esteettömyys ja kunnan väestömäärä
(prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 75$, $n_{\text{jonkin verran}} = 62$, $n_{\text{paljon}} = 67$)



Kuvio 33. Opetuksen esteettömyys kansalaisopistoissa ja kunnan väestömäärä
(prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{paljon}} = 55$, $n_{\text{jonkin verran}} = 56$, $n_{\text{vähän}} = 48$)

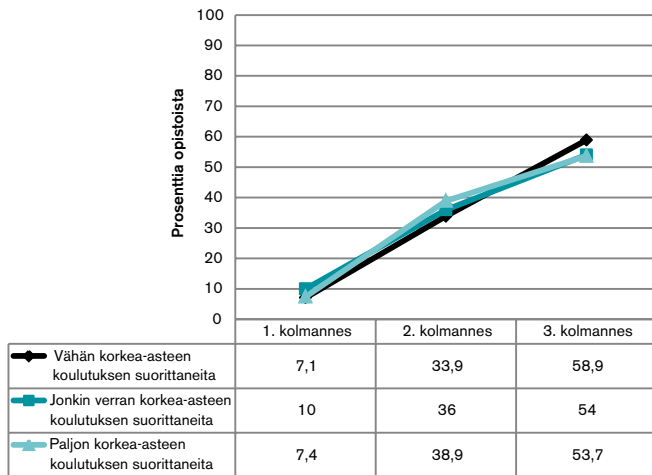


Kuvio 34. Opetuksen esteettömyys kansanopistoissa ja kunnan väestömäärä
(prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 20$, $n_{\text{jonkin verran}} = 17$, $n_{\text{paljon}} = 17$)

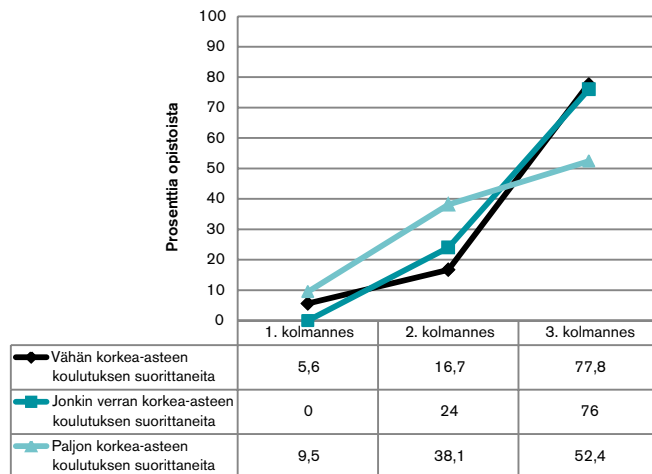
Kunnan korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden osuus kunnan väestöstä ei ollut yhteydessä opiston opetuksen esteettömyyteen. Kuten opiston hallinnon esteettömyyden kohdalla myös tässä oli hieman vihjettä siihen suuntaan, että kansanopistojen kohdalla vähäinen ja keskimääräinen korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden osuus kunnassa voisi liittyä esteettömämpään opetukseen (kuviot 35 ja 36). Ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä.

Opiston tyyppi, opiston sijaintikunnan väestömäärä, opiston sijaintikunnan kaupunkimaisuus ja opiston sijaintikunnan korkea-asteen koulutuksen

suorittaneen väestön osuus olivat logistisen regressioanalyysin mukaan (liite 7) yhteydessä opiston opetuksen esteettömyyteen. Opiston henkilöstömäärä ei sen sijaan ollut logistisen regressioanalyysin mukaan yhteydessä opetuksen esteettömyyteen. Kansanopistojen opetuksen esteettömyyden todennäköisyys-suhde (odds ratio) oli noin kolminkertainen kansalaisopistoihin verrattuna ($OR = 3,17$, $lv = 1,76 - 5,70^{***}$). Pienen väestömäärän kunnissa sijaitsevien opistojen opetuksen esteettömyyden todennäköisyys-suhde (odds ratio) oli lähes kaksinkertainen suuren väestömäärän kuntien opistojen opetukseen



Kuvio 35. Opetuksen esteettömyys kansalaisopistoissa ja kunnan korkea-asteen koulutettujen osuus (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 74$, $n_{\text{jonkin verran}} = 74$, $n_{\text{paljon}} = 76$)



Kuvio 36. Opetuksen esteettömyys kansanopistoissa ja kunnan korkea-asteen koulutettujen osuus (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 18$, $n_{\text{jonkin verran}} = 25$, $n_{\text{paljon}} = 21$)

verrattuna (OR = 1,84, lv = 1,07–3,15*). Opetuksen esteettömyyden todennäköisyssuhde (odds ratio) oli yli puolitoistakertainen opistoissa, joiden sijaintikunta oli vähemmän kaupunkimainen kuin opistoissa, joiden sijaintikunta oli enemmän kaupunkimainen (OR = 1,75, lv = 1,02–3,00*). Opetuksen esteettömyyden todennäköisyssuhde (odds ratio) oli lähes kaksinkertainen opistoissa, joiden sijaintikunnissa oli vähemmän korkeakoulutettuja kuin opistoissa, joiden sijaintikunnissa korkea-asteen koulutettujen osuus väestöstä oli korkeampi (OR = 1,81, lv = 1,06–3,10*). Kun opistotyyppin vaikutus vakioitiin, edellä mainitut yhteydet hävisivät.

Rakennetun ympäristön esteettömyyttä selittävät tekijät

Rakennetun ympäristön esteettömyyden luokkien opistomäärät ovat:

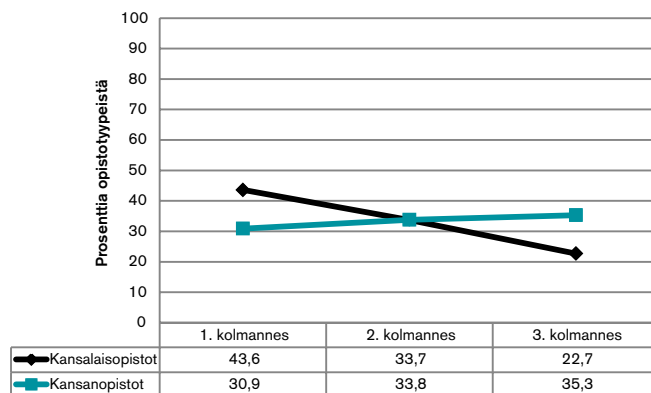
1. kolmannes	92 opistoa	39,8 %
2. kolmannes	78 opistoa	33,8 %
3. kolmannes	61 opistoa	26,4 %

1. kolmanneksen opistoilla rakennetun ympäristön esteettömyyssosioista kunnossa oli 0–2 osiota,
2. kolmanneksen opistoilla 3–5 osiota ja
3. kolmannekselle 6–8 osiota.

Kansanopistojen rakennettu ympäristö oli esteettömpi kuin kansalaisopistoissa. Kuviosta 37 nähdään, että kansanopistot olivat yliedustettuina rakennetun ympäristön esteettömmässä kolmanneksessa ja aliedustettuna esteellisimmässä kolmanneksessa. Kansalaisopistojen kohdalla tilanne oli päinvastainen. Ero oli tilastollisesti oireellinen ($\phi = 0,14$ $p \leq .10$)

Mitä enemmän opistossa oli päätoimista henkilökuntaa, sitä parempi oli rakennetun ympäristön esteettömyys. Kuviossa 38 vedenjakaja kulki korkeimman henkilöstömäärän ja kahden matalamman henkilöstömäärän opistojen välissä. Korkeimman henkilöstömäärän opistoissa oli nouseva jakauman muoto rakennetun ympäristön esteettömyydessä, kun taas kahden matalamman henkilöstömäärän opistojen jakauman muoto oli laskeva. Päätoimisen henkilökunnan määrän ja rakennetun ympäristön esteettömyyden välinen yhteys oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ($\phi = 0,39^{***}$).

Opistotyyppien mukainen tarkastelu ei hävittä tilastollista merkitsevyyttä, vaikka se laskeekin kansalaisopistoissa tilastollisesti hieman ($\phi = 0,35^{**}$). Kansanopistoissa efektin suuruus kasvaa, mutta tilastollinen merkitsevyys vähenee pienemmän havaintomäärän vuoksi ($\phi = 0,44^*$). Kuviossa 39 kor-



Kuvio 37. Rakennetun ympäristön esteettömyys ja opiston tyyppi (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{kansalaisopisto}} = 163$, $n_{\text{kansanopisto}} = 68$)

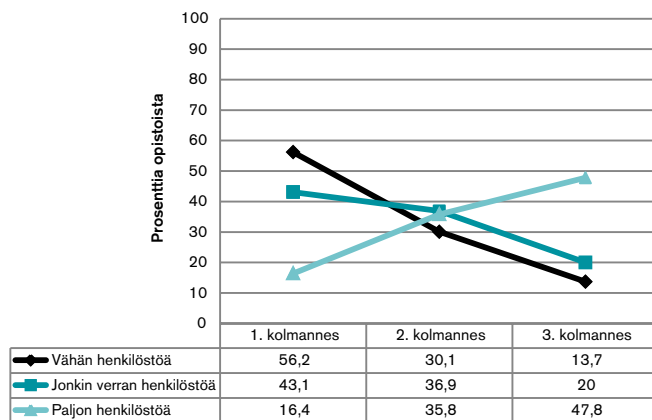
keimman henkilöstömäärän ja kahden matalamman henkilöstömäärän jakaumien muodot menivät ristiin kansalaisopistoissa, kuten koko aineistossakin tapahtui. Kansanopistojen tilanne oli hieman toisenlainen. Opistoissa, joissa oli jonkin verran henkilöstöä, oli huippu rakennetun ympäristön esteettömyyden toisessa kolmanneksessa.

Opiston kieli ei ollut yhteydessä rakennetun ympäristön esteettömyyteen.

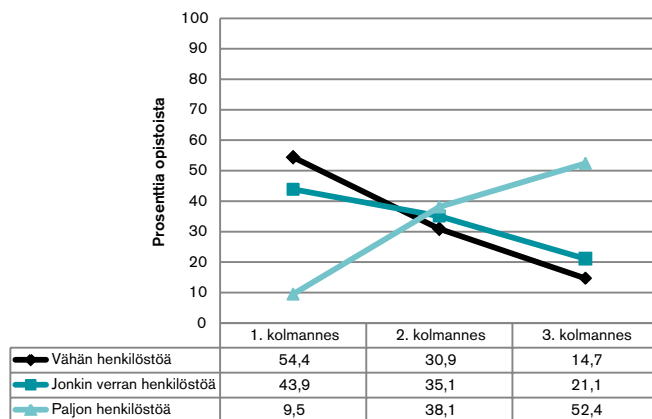
Vastoin odotuksia opiston rakennusten määrällä ei ollut systemaattista yhteyttä rakennetun ympäristön

esteettömyyteen. Sen sijaan kansanopistojen kohdalla kaupunkimaisuus oli yhteydessä rakennetun ympäristön esteettömyyteen ($\phi = 0,41^*$).

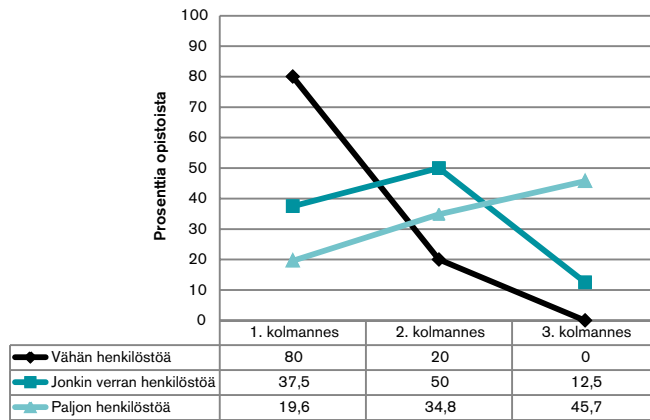
Kansalaisopistojen kohdalla kaikissa eriasteisesti kaupunkimaisissa kunnissa sijaitsevilla opistoissa oli samanmuotoinen jakauma (kuvio 42), vaikka se näkyy jonkin verran kaupunkimaisten kuntien opistoissa oikeastaan vasta edettäessä rakennetun ympäristön esteettömyyden toisesta kolmanneksista kolmanteen kolmannekseen. Vähiten kaupunkimaisissa opistoissa luokkien erot olivat paljon suurempia kuin muissa.



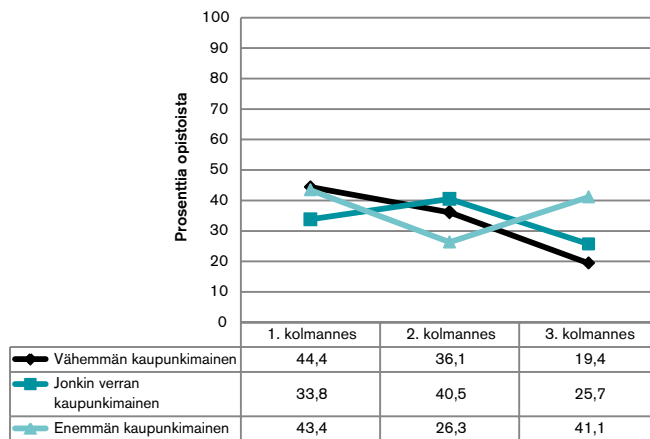
Kuvio 38. Rakennetun ympäristön esteettömyys ja opiston päätoimisen henkilöstön määrä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 73$, $n_{\text{jonkin verran}} = 65$, $n_{\text{paljon}} = 67$)



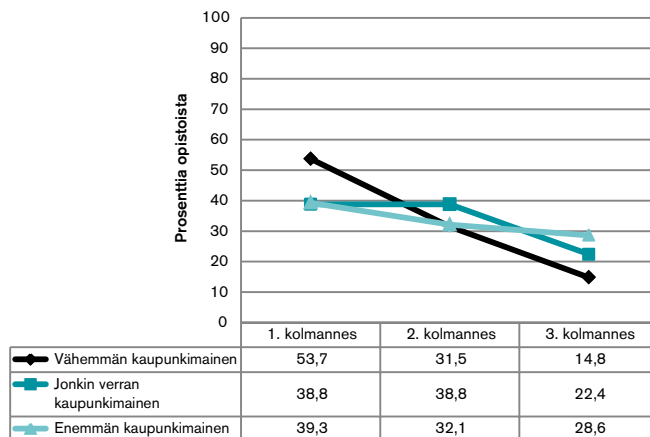
Kuvio 39. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansalaisopistoissa ja opiston päätoimisen henkilöstön määrä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 68$, $n_{\text{jonkin verran}} = 57$, $n_{\text{paljon}} = 21$)



Kuvio 40. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansanopistoissa ja opiston päätoimisen henkilöstön määrä (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 5$, $n_{\text{jonkin verran}} = 8$, $n_{\text{paljon}} = 46$)



Kuvio 41. Rakennetun ympäristön esteettömyys ja opiston sijaintikunnan kaupunkimaisuus (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähemmän}} = 72$, $n_{\text{jonkin verran}} = 74$, $n_{\text{enemmän}} = 76$)



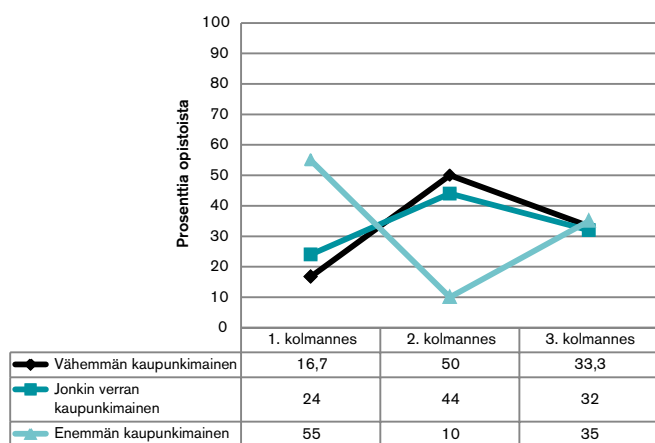
Kuvio 42. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansalaisopistossa ja opiston sijaintikunnan kaupunkimaisuus (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähemmän}} = 54$, $n_{\text{jonkin verran}} = 49$, $n_{\text{enemmän}} = 56$)

Enemmän kaupunkimaisten kuntien kansanopistoissa oli (kuvio 43) paljon sekä esteellisiä että esteettömiä opistoja. Vähemmän kaupunkimaisten ja jonkin verran kaupunkimaisten kuntien kansanopistoissa taas oli paljon rakennetun ympäristön esteettömyyden keskitapauksia. Ero oli tilastollisesti melkein merkitsevä ($V = 0,29^*$) kuten jo edellä todettiin.

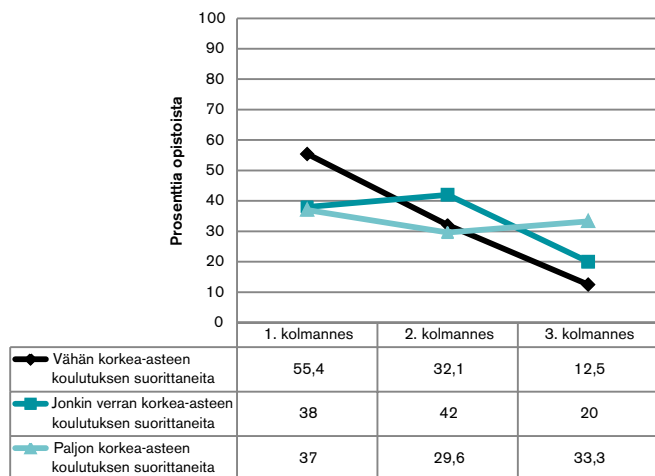
Suurempi korkea-asteen koulutuksen suorittaneen väestön osuus opiston sijaintikunnassa (kuvio 44) oli yhteydessä parempaan opiston rakennetun ympäristön esteettömyyteen ($r = 0,15^*$). Ero korkeakoulutettujen osuuden suhteen erilaisten sijaintikuntien opistojen välillä oli tilastollisesti melkein merkitsevä koko aineis-

tossa, mutta opistotyypeittäin tarkasteltaessa yhteydet olivat voimakkaampia kuin koko aineistossa ($V_{\text{kansalaisopisto}} = ,27^{**}$, $V_{\text{kansanopisto}} = 0,43^{**}$). Kansanopistojen kohdalla ensimmäisen ja kolmannen esteettömyysluokan jakaumien muodot olivat kuitenkin vastakkaisia (Λ vs. V).

Opiston tyyppi ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä ja opiston käytössä olevien rakennusten määrä olivat logistisen regressioanalyysin mukaan yhteydessä opiston rakennetun ympäristön esteettömyyteen (liite 7). Kansanopistojen rakennetun ympäristön esteettömyyden todennäköisyysuhde (odds ratio) oli lähes kaksinkertainen kansalaisopistojen rakennettuun ympäristöön verrattuna ($OR = 1,92$, $lv = 1,09$ –



Kuvio 43. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansanopistossa ja opiston sijaintikunnan kaupunkimaisuus (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähemmän}} = 18$, $n_{\text{jonkin verran}} = 25$, $n_{\text{enemmän}} = 20$)



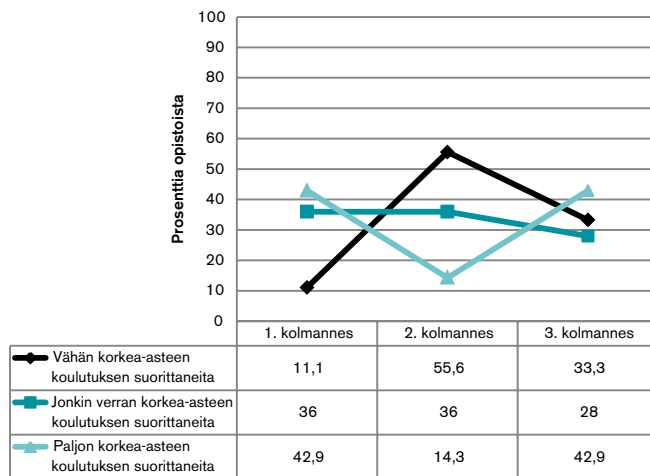
Kuvio 44. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansalaisopistoissa ja kunnan korkea-asteen koulutettujen osuus (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 56$, $n_{\text{jonkin verran}} = 50$, $n_{\text{paljon}} = 54$)

3,41*). Esteettömämpiä olivat todennäköisesti opistot, joilla oli enemmän päätoimista henkilökuntaa kuin ne opistot, joissa päätoimista henkilökuntaa oli vähemmän (OR = 2,56, lv = 1,44 - 4,54***). Rakennusten määrän suhteen tilanne oli päinvastainen: opiston käytössä olevien rakennusten suuri määrä oli yhteydessä opiston esteellisyteen ja rakennusten lukumäärän vähäisyys oli yhteydessä opiston esteettömyyteen (OR = 2,12, lv = 1,20 – 3,74**). Kun opistotyyppin vaikutus vakioitiin, yhteydet hävisivät eli opiston tyyppi

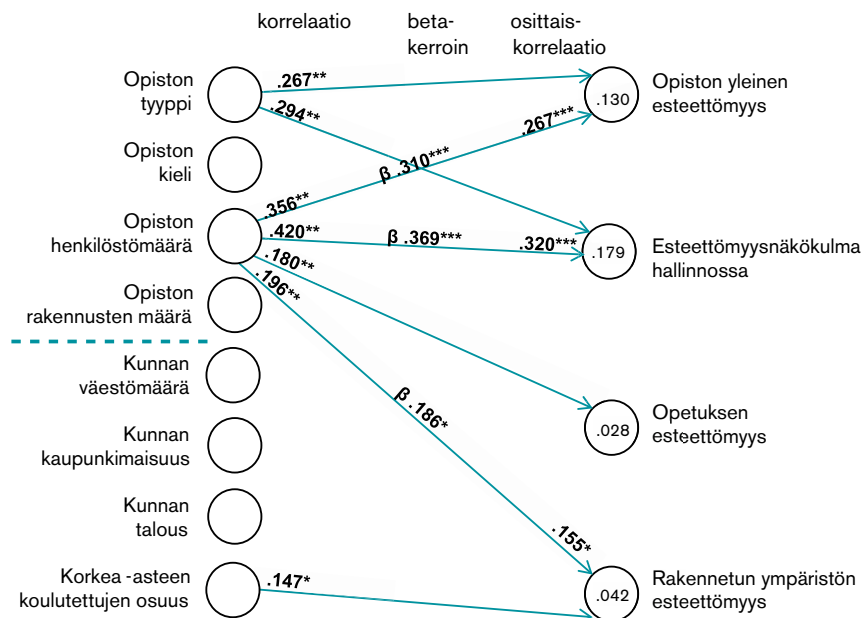
osoittautui logistisessa regressioanalyysissä rakennetun ympäristön esteettömyyden pääselittäjäksi.

Esteettömyyden peruslottuvuuksien selittymisen kokonaiskuva

Kuviossa 46 on esitetty yhteenveto opisto- ja kuntatekijöiden yhteyksistä opiston esteettömyyteen. Se ei siis kuvaa esteettömyyttä selittävää yhtälöryhmää vaan erillisiä regressioyhtälöitä, joissa vasem-



Kuvio 45. Rakennetun ympäristön esteettömyys kansanopistoissa ja kunnan korkea-asteen koulutettujen osuus (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{vähän}} = 18$, $n_{\text{jonkin verran}} = 25$, $n_{\text{paljon}} = 21$)



Kuvio 46. Opistotekijöiden ja kuntatekijöiden yhteys opiston esteettömyyteen. * ($p \leq .05$) Tilastollisesti melkein merkitsevä ero, ** ($p \leq .01$) Tilastollisesti merkitsevä ero, *** ($p \leq .001$) Tilastollisesti erittäin merkitsevä ero

manpuoleisten selittäjien yhdistelmillä on yritetty selittää oikealla olevia esteettömyysmuuttujia. Molemmissa ryhmissä on päällekkäisyyttä. Opiston tyyppi korreloi erittäin merkitsevästi opistojen henkilöstömäärän ja rakennusten määrän kanssa. Kuntapuolella kunnan väestömäärällä ja korkeasteen koulutettujen osuudella on yhteyttä kunnan kaupunkimaisuuteen. Selitettävän esteettömyyden puolella kaikki kolme jäljempänä mainittua esteettömyysmuuttujaa ovat opiston yleisen esteettömyyden osatekijöitä. Yhteyksiä kuvaaviin nuoliin on merkitty yhteyden voimakkuutta kuvaavat korrelaatiot, beta-kertoimet ja osittaiskorrelaatiot. Selitettävien esteettömyysmuuttujien yhteydessä oleva luku on selitysosuus, joka kertoo kuinka monta prosenttia merkitsevät selittäjät selittivät selitettävää muuttujaa. Opistotiedoista opiston tyyppi ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä selittivät opiston esteettömyyttä. Opiston sijaintikuntaan liittyvistä tekijöistä kunnan väestömäärä ja korkea-asteen koulutettujen osuus kunnan väestöstä näyttivät selittävän opiston esteettömyyttä, kuitenkin edellinen vain oireellisesti ja jälkimmäinen melkein merkitsevästi. Selitys vaikuttaa sattuman aiheuttamalta. Myönteistä on tietenkin se, että opintomahdollisuuksissa erityyppisten kuntien välillä ei ole eroa.

Kuvion 46 tarina on kerrottu jo aikaisemmin tässä luvussa. Parhaat opiston esteettömyyden selittäjät olivat opiston tyyppi ja opiston päätoimisen henkilöstön määrä. Osin selittäjät menivät päällekkäin: kun opiston tyyppi vakioitiin tai tarkastelu tapahtui opistotyypeittäin, yhteyttä opiston henkilöstön määrän ja esteettömyyden välillä ei ollut aina mahdollista havaita.

Ruotsinkieliset tai kaksikieliset opistot olivat hienokseltaan esteettömämpiä kuin suomenkieliset opistot. Ruotsinkielisten tai kaksikielisten opistojen pienen määrän vuoksi erikielisten opistojen väliset erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, mutta silti nähtävissä. Ruotsinkielisten tai kaksikielisten opistojen paremmuus oli nähtävissä opistojen yleisessä esteettömyydessä, hallinnon esteettömyydessä ja opetuksena esteettömyydessä. Rakennetun ympäristön esteettömyys sen sijaan ei näyttänyt olevan yhteydessä opiston kieleen.

Opiston yleinen esteettömyys oli yhteydessä opiston tyyppiin ja opiston päätoimisen henkilöstön määrään. Kansanopistot olivat yleisesteettömämpiä

kuin kansalaisopistot. Kansalaisopistojen ja kansanopistojen välinen ero opiston yleisessä esteettömyydessä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä (***) . Logistisen regressioanalyysin mukaan kansanopistot olivat todennäköisesti yleisesteettömämpiä kuin kansalaisopistot (OR = 3,30, lv = 1,80 – 6,22***). Päätoimiselta henkilökunnaltaan suuret opistot olivat yleisesteettömämpiä kuin henkilöstömäärältään pienet tai keskisuuret opistot Henkilöstömäärältään erilaisten opistojen välinen ero yleisessä esteettömyydessä oli tilastollisesti melkein merkitsevä (*), kun opistotyyppi oli vakioitu. Logistisen regressioanalyysin mukaan yleisesteettömämpiä olivat todennäköisesti ne opistot, joilla oli paljon päätoimista henkilökuntaa (OR = 1,91, lv = 1,10 – 3,33*).

Esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa oli yhteydessä opiston tyyppiin, opiston päätoimisen henkilöstön määrään ja opiston sijaintikunnan väestömäärään. Kansanopistojen hallinnossa esteettömyyteen liittyvät näkökohdat otettiin paremmin huomioon kuin kansalaisopistojen hallinnossa. Kansalaisopistojen ja kansanopistojen välinen ero hallinnon esteettömyydessä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä (***) . Logistisen regressioanalyysin mukaan kansanopistojen hallinnossa esteettömyys otettiin todennäköisemmin huomioon kuin kansalaisopistojen hallinnossa (OR = 2,29, lv = 1,28 – 4,09**). Mitä enemmän opistossa oli päätoimista henkilökuntaa, sitä paremmin esteettömyys otettiin opiston hallinnossa huomioon. Ero henkilöstömäärältään erikokoisten opistojen välillä hallinnon esteettömyydessä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä (***) . Logistisen regressioanalyysin mukaan esteettömämpiä olivat todennäköisesti ne opistot, joilla oli paljon päätoimista henkilökuntaa, vaikka opistotyyppi oli vakioitu (OR = 2,64, lv = 1,50 – 4,64***). Mitä suurempi oli opiston sijaintikunnan väestömäärä, sitä paremmin esteettömyys otettiin huomioon opiston hallinnossa. Hallinnon esteettömyydessä oli väestömäärältään erikokoisissa kunnissa sijaitsevien opistojen välillä tilastollisesti melkein merkitsevä ero (*). Logistisen regressioanalyysin mukaan suuremman väestömäärän kuntien opistot olivat todennäköisemmin esteettömiä kuin pienemmän väestömäärän kuntien opistot, vaikka opistotyyppi oli vakioitu (OR = 1,92, lv = 1,13 – 3,28*).

Opetuksen esteettömyys oli yhteydessä opiston tyyppiin, opiston päätoimisen henkilökunnan määrään ja opiston sijaintikunnan väestömäärään. Opetuksen esteettömyyden yhteys opiston tyyppiin nousi näkyviin ainoastaan logistisessa regressioanalyyssissä, jonka mukaan kansanopistoissa opetus oli todennäköisesti esteettömämpää kuin kansalaisopistossa (OR = 3,17, lv = 1,76 – 5,70***). Mitä enemmän opistossa oli päätoimista henkilökuntaa, sitä esteettömämpää opiston opetus oli. Ero henkilöstömäärältään erilaisten opistojen opetuksen esteettömyydessä oli tilastollisesti melkein merkitsevä (*). Tämä yhteys ei tullut näkyviin logistisessa regressioanalyyssissä. Opiston sijaintikunnan korkeampi väestömäärä oli yhteydessä esteettömämpään opetukseen. Yhteys oli tilastollisesti melkein merkitsevä (*). Kun opistotyyppi vakioitiin, yhteys ei näkynyt logistisessa regressioanalyyssissä.

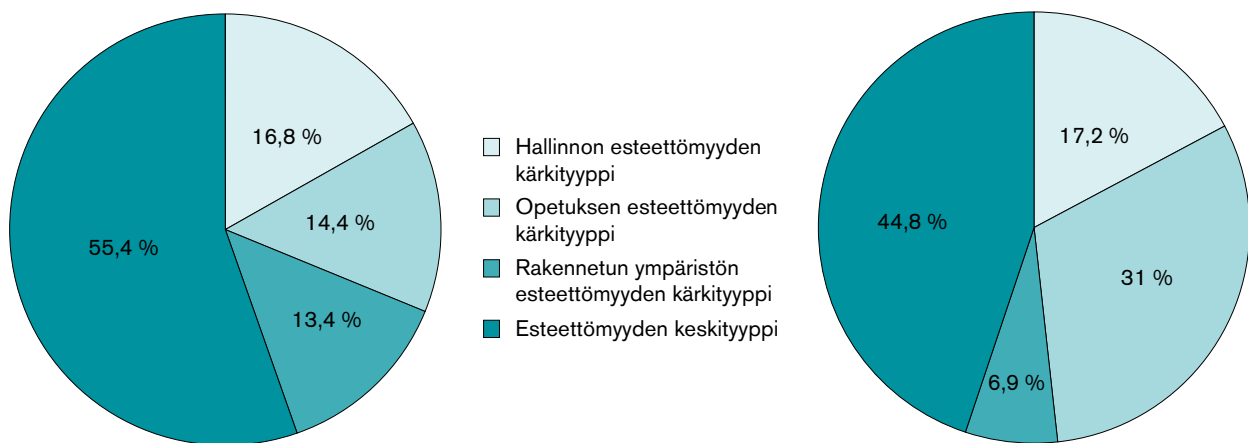
Rakennetun ympäristön esteettömyys oli yhteydessä opiston tyyppiin, opiston päätoimisen henkilöstön määrään, opiston sijaintikunnan kaupunkimaisuuteen, Kansanopistojen rakennettu ympäristö oli esteettömämpi kuin kansalaisopistoissa. Ero oli tilastollisesti oireellinen ($p \leq .10$). Mitä enemmän opistossa oli päätoimista henkilökuntaa, sitä parempi oli rakennetun ympäristön esteettömyys. Henkilöstömäärältään erilaisten opistojen välinen ero rakennetun ympäristön esteettömyyden suhteen oli tilastollisesti erittäin merkitsevä (***). Opiston rakennetun ympäristön esteettömyys oli yhteydessä opiston sijaintikunnan kaupunkimaisuuteen. Yhteys oli tilastollisesti melkein merkitsevä (*). Suurempi korkea-

asteen koulutuksen suorittaneen väestön osuus opiston sijaintikunnassa oli yhteydessä parempaan opiston rakennetun ympäristön esteettömyyteen. Ero korkeakoulutettujen osuuden suhteen erilaisien sijaintikuntien opistojen välillä oli tilastollisesti melkein merkitsevä (*). Opiston tyyppi ja opiston päätoimisen henkilökunnan määrä ja opiston käytössä olevien rakennusten määrä olivat logistisen regressioanalyyssin mukaan yhteydessä opiston rakennetun ympäristön esteettömyyteen Kun opistotyyppin vaikutus vakioitiin, yhteydet hävisivät eli opiston tyyppi osoittautui logistisessa regressioanalyyssissä rakennetun ympäristön esteettömyyden pääselittäjäksi.

Esteettömyystypologian selittyminen

Esteettömyystypologiaa edellä esiteltäessä todettiin jo että tyyppien jakaumissa oli kansalaisopistojen ja kansanopistojen välillä jonkin verran eroa, kansalaisopistot kuuluivat useammin keskityyppiin ja kansanopistot hieman useammin kärkityyppeihin. Jatkamme tarkastelua opiston kielestä kiinnittäen huomiota pääasiassa niihin selittäjiin, joiden osalta esteettömyystyytit poikkeavat merkitsevästi toisistaan.

Opetuskieli ei kuulunut tähän joukkoon. Kaikkien opistojen joukossa ruotsinkieliset ja kaksikieliset opistot olivat selvimmin yliedustettuina Opetuksen esteettömyyden kärkityypissä (Ot), jossa niiden osuus on 31 % ja selvimmin aliedustettuina Rakennetun ympäristön esteettömyyden (Rt) kärkityypissä, jossa osuus oli vain 6,9 % (kuvio 47). Tulos sopii usein esitettyyn

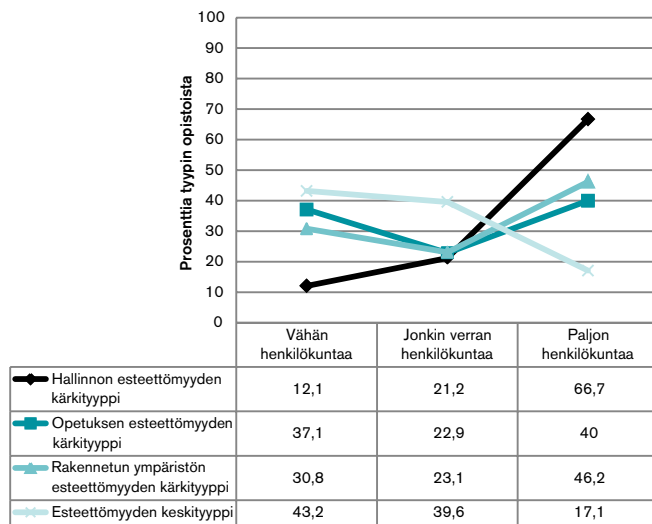


Kuvio 47. Suomenkielisten (n = 202) ja ruotsinkielisten opistojen (n = 29) sijoittuminen esteettömyystyppeihin

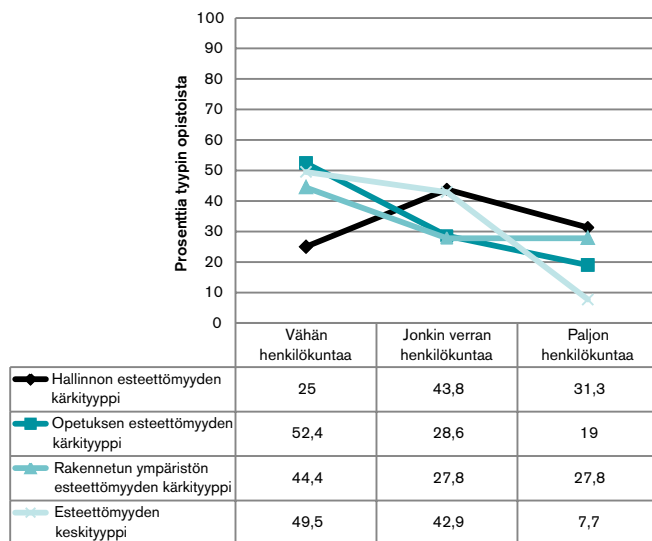
ajatukseen ruotsinkielisen kulttuurimme suomalaista vahvemmassa sosiaalisesta pääomasta (esim. Hyypä ja Mäki 2000), mutta ruotsinkielisten opistojen pieni määrä jättää tulkinnan perusteet kuitenkin tilastollisesti riittämättömäksi.

Opiston koon tässä käytetyt kaksi indikaattoria, henkilökunnan määrä ja rakennusten määrä, sen sijaan kuuluivat merkitseviin selittäjiin. Opistojen henkilökunnan määrän jakaantuminen esteettömyystyyppeihin on kolmanneksittain kuvioissa 49–51. Mitä enemmän opistoissa oli henkilökuntaa, sitä todennäköisemmin ne kuuluivat kärkeen.

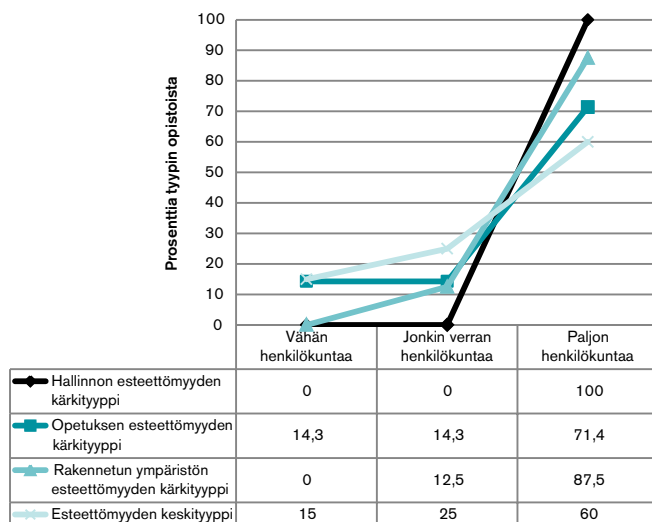
Henkilöstön määrän selitysosuus ei ollut kovin suuri ($V = 0.29^{***}$), mutta tilastollisesti erittäin merkitsevä. Tarkasteltaessa kansalaisopistoja ja kansanopistoja erikseen osoittautuu kuitenkin, että kysymyksessä on kaksi eri maailmaa. Kansanopistoista suhteellisen harvoissa oli vähän päätoimista henkilökuntaa. Kärkityyppeihin pääsi niiden joukossa todennäköisemmin kuin keskityyppeihin, jos henkilökuntaa oli paljon, efektin voimakkuus kuitenkin tässäkin $V = 0.29$, mutta pienemmällä havaintomäärällä ei merkitsevä. Kansalaisopistojen kohdalla tilanne oli lähes päinvastainen. Rakennetun ympäristön ja opetuksen



Kuvio 48. Henkilöstömäärältään erikokoisten opistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppeihin (prosentit on laskettu esteettömyystyypeittäin, $n_{Ht} = 33$, $n_{Ot} = 35$, $n_{Rt} = 26$, $n_{Kt} = 111$)



Kuvio 49. Henkilöstömäärältään erikokoisten kansalaisopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppeihin (prosentit on laskettu esteettömyystyypeittäin, $n_{Ht} = 16$, $n_{Ot} = 21$, $n_{Rt} = 18$, $n_{Kt} = 91$)

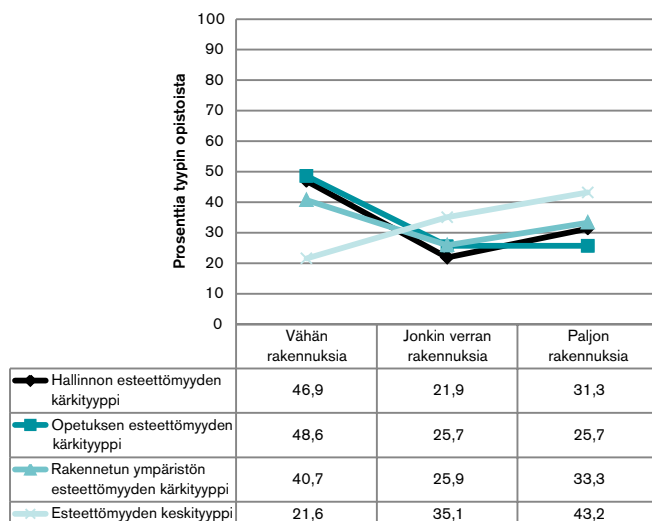


Kuvio 50. Henkilöstömäärältään erikokoisten kansanopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppisiin (prosentit on laskettu esteettömyystyyppittäin, $n_{Ht} = 17$, $n_{Ot} = 14$, $n_{Rt} = 8$, $n_{Kt} = 20$)

kärkeätyyppien osalta tilanne oli sama kuin esteettömyyden keskityypin osalta eli henkilökunnan lisääntymässä tyyppiin kuulumisen todennäköisyys pieneni. Hallinnon esteettömyyden kärkeätyypin osalta, joka koko aineistossa edustaa vahvimmin henkilöstömäärän lisääntymisen vaikutusta tyyppiin kuulumiseen lisääntymistä tapahtui kansalaisopistojen kohdalla vain keskimmaiseen henkilökuntakategoriaan asti, sitten suhde kääntyy laskuun. Tilastollisesti henkilökunnan määrän ja esteettömyystyyppin yhteys oli oireellinen ($V = 0.20$ $p < 0.10$). Johtopäätösten teko

edellyttää selvästi myös rakennusten määrän tarkastelua rinnakkain henkilökunnan määrän kanssa.

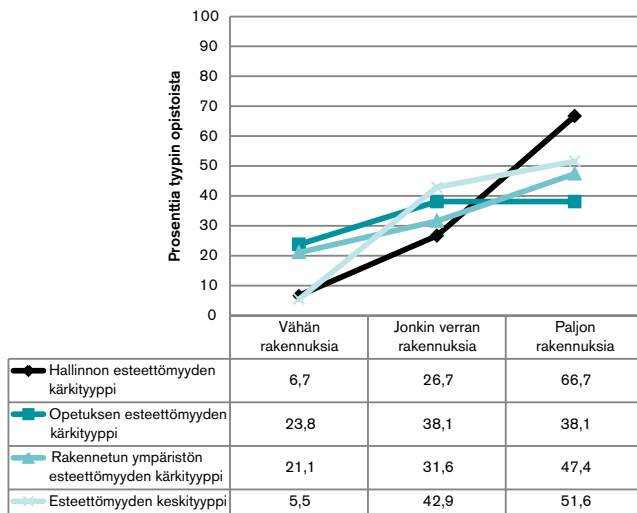
Opistojen rakennusten määrän jakaantuminen esteettömyystyyppittäin esitetään kuvioissa 52–54. Koko aineiston osalta tilanne oli lähes peilikuva henkilöstön tuottamaan: mitä vähemmän opistolla on rakennuksia, sitä todennäköisemmin se kuuluu johonkin kärkeätyypeistä ($V = 0.19^*$). Kansalaisopistojen ja kansanopistojen erillistarkastelu kuitenkin osoitti, kuten henkilökunnan tarkastelussakin, että tilanne on kummankin kohdalla omanlaisensa.



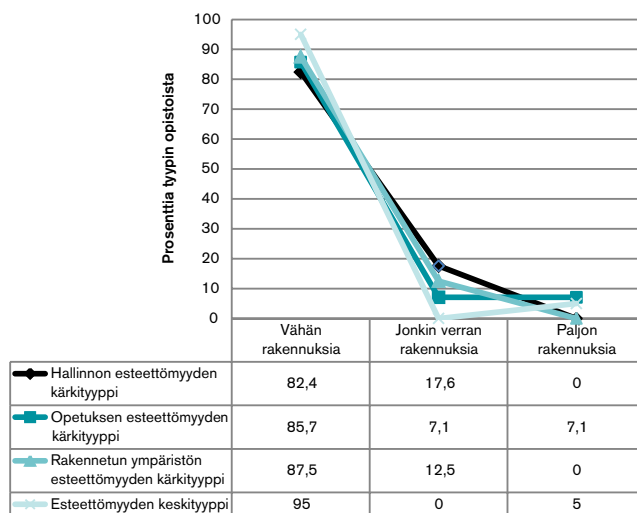
Kuvio 51. Rakennusmäärältään erikokoisten opistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppisiin (prosentit on laskettu esteettömyystyyppittäin, $n_{Ht} = 32$, $n_{Ot} = 35$, $n_{Rt} = 27$, $n_{Kt} = 111$)

Kansalaisopistojen kohdalla rakennusmääräisestä koosta oli hyötyä esteettömyydelle hallinnon kärkityyppiin kuulumiselle, mutta myös keskityyppiin kuulumiselle, vähiten opetuksen esteettömyyden kärkityyppiin kuulumiselle (edelleen $V = 0.19$, mutta merkitsevyys vain oireellinen, $p < 0.10$). Kansanopistoja oli kansalaisopistoihin verrattuna niin vähän, että kaikkiin tyypeihin, siis myös keskityyppiin, kuuluminen edellytti vähäistä rakennusmäärää ($V = 0.21$, mutta ei merkitsevä). Opistotyytit eriytettäessä koko aineistoa koskeva johtopäätös siis hävisi.

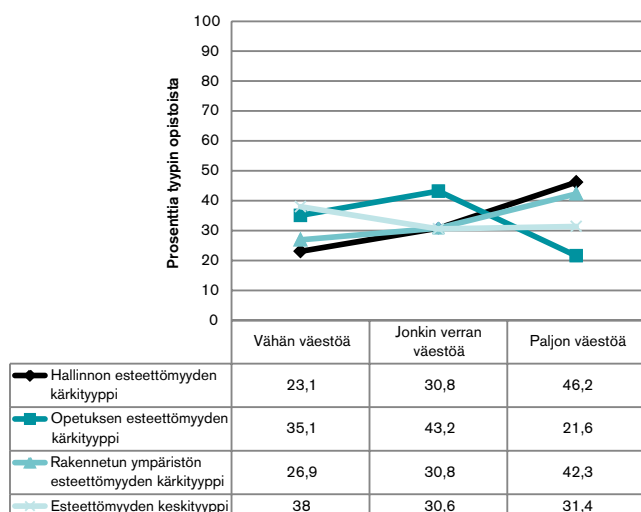
Kunnan väestömäärän yhteys opistotyyppiin on vielä epäselvempi kuin opiston koon. Sitä koskevat tulokset ovat kuvioissa 55–57. Kaikkia opistoja yhdessä tarkastellessa näytti siltä, että väestömäärän suurempi koko suosisi hallinnon ja rakennetun ympäristön kärkityyppiin kuulumista ($V = 0,20 *$), mutta jälleen tilanne oli niin erilainen kansalaisopistojen ja kansanopistojen kohdalla, että mitään niille yhteistä johtopäätöstä ei voinut tehdä (kansalaisopistot $V = 0,13$ n.s., kansanopistot $V = 0,21$ $p < 010$).



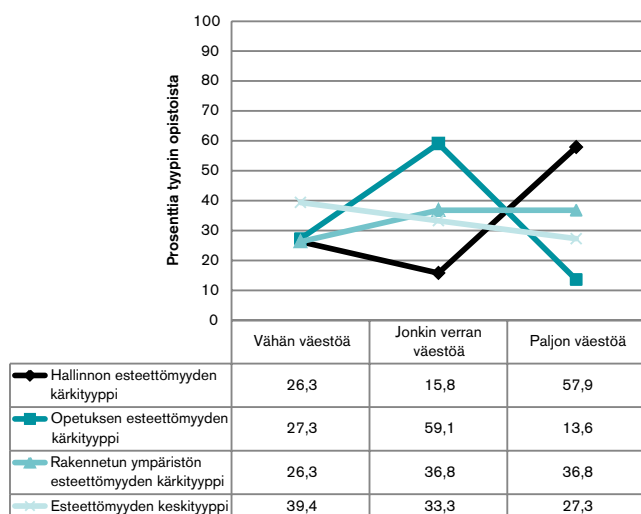
Kuvio 52. Rakennusmäärältään erikokoisten kansalaisopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin (prosentit on laskettu esteettömyystyypeittäin, $n_{Ht} = 15$, $n_{Ot} = 21$, $n_{Rt} = 19$, $n_{Kt} = 91$)



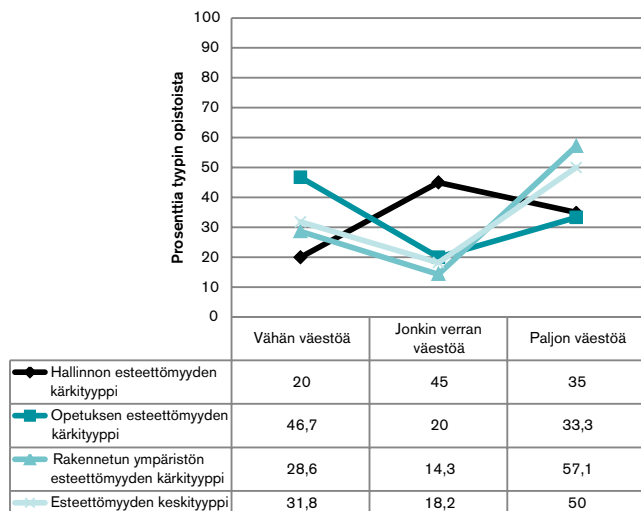
Kuvio 53. Rakennusmäärältään erikokoisten kansanopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyypeihin (prosentit on laskettu esteettömyystyypeittäin, $n_{Ht} = 17$, $n_{Ot} = 14$, $n_{Rt} = 8$, $n_{Kt} = 20$)



Kuvio 54. Väestömäärältään erikokoisissa kunnissa sijaitsevien opistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppeihin (prosentit on laskettu esteettömyystyypeittäin, $n_{Ht} = 39$, $n_{Ot} = 37$, $n_{Rt} = 26$, $n_{Kt} = 121$)



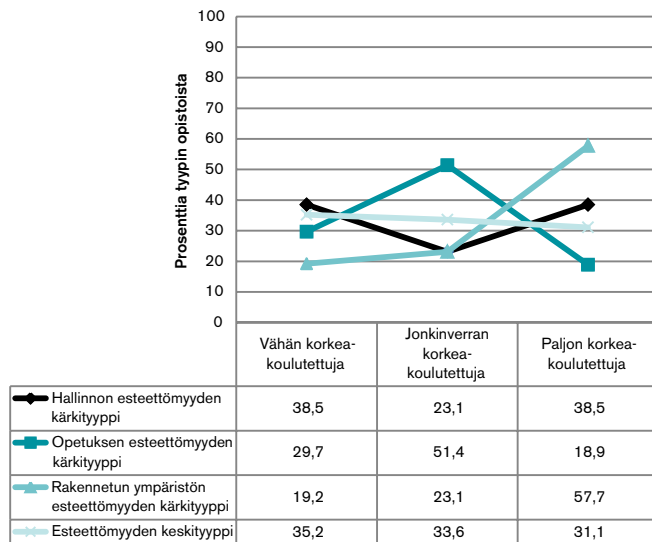
Kuvio 55. Väestömäärältään erikokoisissa kunnissa sijaitsevien kansalaisopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppeihin (prosentit on laskettu esteettömyystyypeittäin, $n_{Ht} = 19$, $n_{Ot} = 22$, $n_{Rt} = 19$, $n_{Kt} = 99$)



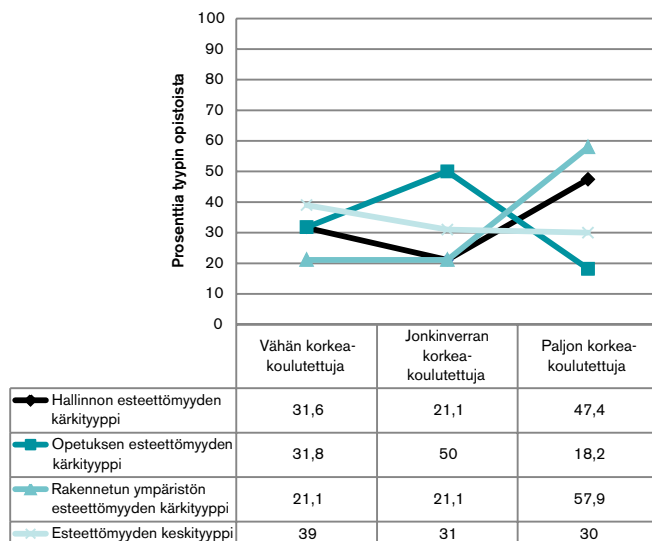
Kuvio 56. Väestömäärältään erikokoisissa kunnissa sijaitsevien kansanopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppeihin (prosentit on laskettu esteettömyystyypeittäin, $n_{Ht} = 20$, $n_{Ot} = 15$, $n_{Rt} = 7$, $n_{Kt} = 22$)

Koulutustason indikaattorina olleella korkeakoulutettujen määrällä oli molempien opistotyyppien kohdalla hieman samantapainen suhde opistojen esteettömyystyyppisiin (kuviot 58–60). Koko aineistossa tyyppien ero on melkein merkitsevä ($V = 0,18^*$) ja kansalaisopistoissa oireellinen ($V = 0,19$ $p < 0.10$), mutta kansanopistoissa vailla merkitsevyyttä ($V = 0,25$ n.s.). Vertailukohteena olevassa keskityypissä oli eroa, siihen kuulumisen jakauma laski koko aineistossa ja kansalaisopistoissa, sen sijaan kansanopistoissa se ensin nousi laskeakseen sitten kolmannessa kolmanneksessa jääden kuitenkin selvästi ensimmäisen kolmanneksen

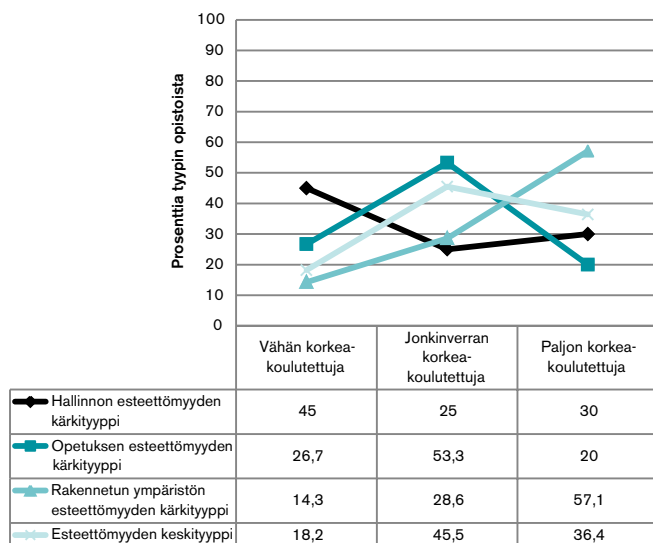
yläpuolelle. Hallinnon esteettömyyden kärkiryhmään kuulumisen jakauma laski ensimmäisestä kolmanneksesta toiseen, mutta nousee toisesta kolmanteen. Rakennetun ympäristön kuvaaja on nouseva, kansalaisopistoissa tosin vasta toisesta kolmanteen kolmannekseen. Opetuksen esteettömyyden prosentiosuus nousi ensimmäisestä toiseen kolmannekseen, mutta laski sitten kolmanteen kolmannekseen selvästi ensimmäistäkin alemmaksi. Vaikka tulokselle on vaikea esittää luontevaa selitystä, se viittaa siihen, että kunnan koulutus rakenne ja vapaan sivistystyön opistojen esteettömyys voivat olla yhteydessä toisiinsa.



Kuvio 57. Korkea-asteen koulutettujen määrän suhteen erilaisissa kunnissa sijaitsevien opistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppisiin (prosentit on laskettu esteettömyystyypeittäin, $n_{Ht} = 39$, $n_{Ot} = 37$, $n_{Rt} = 26$, $n_{Kt} = 122$)

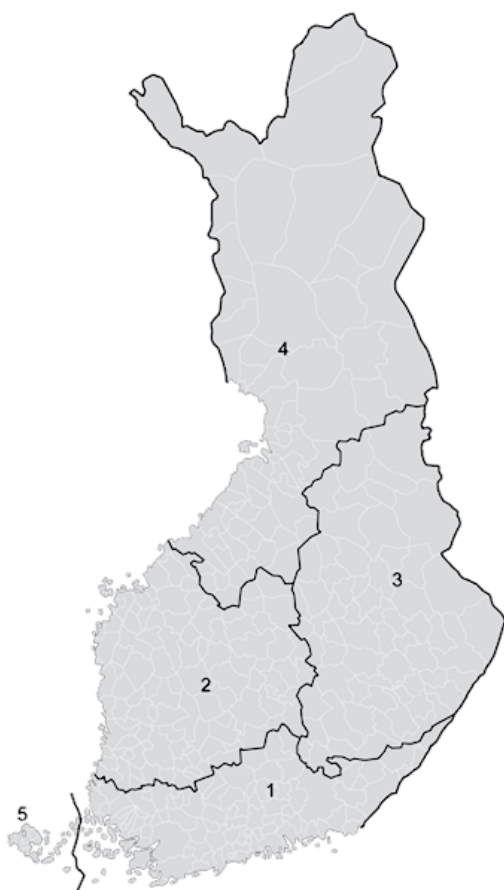


Kuvio 58. Korkea-asteen koulutettujen määrän suhteen erilaisissa kunnissa sijaitsevien kansalaisopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppisiin (prosentit on laskettu esteettömyystyypeittäin, $n_{Ht} = 19$, $n_{Ot} = 22$, $n_{Rt} = 19$, $n_{Kt} = 100$)



Kuvio 59. Korkea-asteen koulutettujen määrän suhteen erilaisissa kunnissa sijaitsevien kansanopistojen sijoittuminen eri esteettömyystyyppeihin (prosentit on laskettu esteettömyystyypeittäin, $n_{Ht} = 20$, $n_{Ot} = 15$, $n_{Rt} = 7$, $n_{Kt} = 22$)

Suuralueiden esteettömyserot



Kuvio 60. Suuralueet (Tilastokeskus 2011).

Alueellisia eroja opistojen esteettömyydessä tarkasteltiin Tilastokeskuksen vuonna 2011 käyttämän suuraluejaon mukaisesti. Suuralueluokituksen alueet olivat:

- 1 Etelä-Suomi
- 2 Länsi-Suomi
- 3 Itä-Suomi
- 4 Pohjois-Suomi
- 5 Ahvenanmaa.

Seuraavassa käydään läpi kaikki selitettävät esteettömyysfaktorit ja -tyypit, vaikka erot eivät olekaan merkitseviä. Tällä tarkastelulla pyritään tarkistamaan alueiden tarjonnan yhdenvertaisuutta pikemmin kuin selittämään opistojen eroja maantieteellisellä sijainnilla.

Suuralueiden erot opistojen yleisessä esteettömyydessä

Kuten kuviosta 61 nähdään, eri suuralueilla sijaitsevien opistojen välillä ei ollut selviä systemaattisia eroja yleisessä esteettömyydessä. Etelä-Suomessa oli prosentuaalisesti eniten esteellimpään kvintiiliin kuuluvia opistoja ja Pohjois-Suomessa vähiten. Kaikilla suuralueilla oli parhaimman esteettömyyden kvintiiliin kuuluvia opistoja. Itä-Suomessa oli prosentuaalisesti eniten esteettömimpään kvintiiliin kuuluvia opistoja ja Pohjois-Suomessa vähiten. Pää-

piirteissään tilanne oli samankaltainen opistotyyppin mukaan vakioidussa aineistossa. Suuralueiden välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa opistojen yleisessä esteettömyydessä.

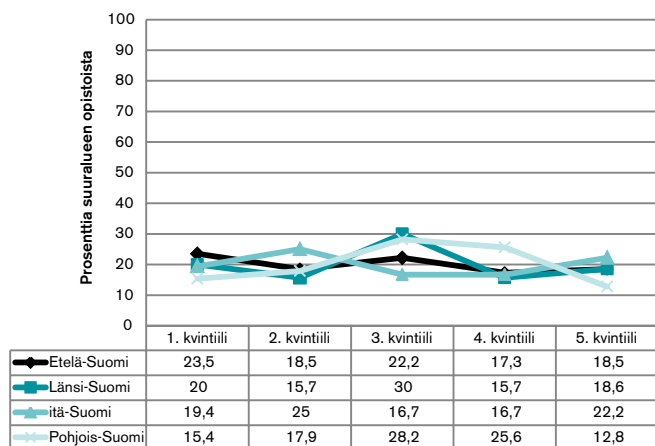
Ahvenanmaalaisista opistoista kyselyyn oli vastannut kaksi opistoa. Ne sijoituivat toiseen ja neljanteen yleisen esteettömyyden kvintiiliin.

Suuralueiden erot esteettömyyden huomioonottamisessa opiston hallinnossa

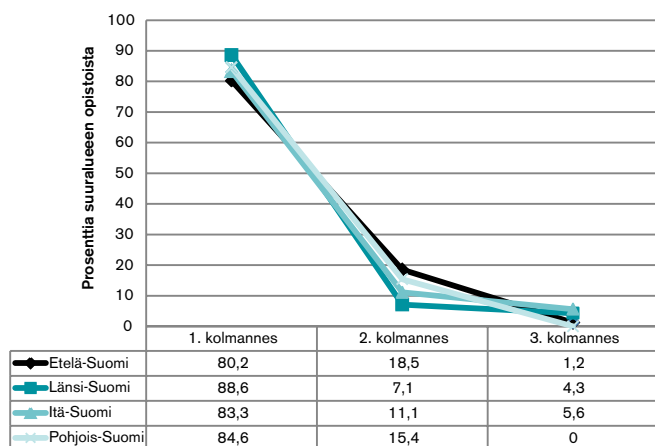
Eri suuralueilla sijaitsevat opistot eivät poikenneet toisistaan paljoakaan sen suhteen, miten esteettömyys otettiin huomioon niiden hallinnossa. Kuviosta 62 nähdään, että ensimmäinen kolmannes oli ylivoimai-

sen suuri jokaisella suuralueella eli esteettömyyden huomioonottaminen oli heikkoa riippumatta siitä, missä päin maata opisto sijaitsi. Länsi-Suomessa ensimmäiseen eli hallinnon esteettömyyden heikoimpaan kolmannekseen kuuluvia opistoja oli suhteessa eniten ja Etelä-Suomessa vähiten. Pohjois-Suomessa ei ollut yhtään opistoa, joka olisi kuulunut kolmanteen kolmannekseen. Länsi-Suomessa hallinnon esteettömyyden parhaimpaan kolmannekseen kuului kolme opistoa, Itä-Suomessa kaksi ja Etelä-Suomessa yksi. Pääpiirteissään tilanne oli samankaltainen opistotyyppin mukaan vakioidussa aineistossa.

Ahvenanmaalaiset opistot sijoituivat ensimmäiseen ja toiseen kolmannekseen esteettömyyden huomioonottamisessa opistojen hallinnossa.



Kuvio 61. Opiston yleinen esteettömyys ja suuralue (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{Etelä-Suomi}} = 81$, $n_{\text{Länsi-Suomi}} = 70$, $n_{\text{Itä-Suomi}} = 36$, $n_{\text{Pohjois-Suomi}} = 39$)



Kuvio 62. Esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa ja suuralue (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{Etelä-Suomi}} = 81$, $n_{\text{Länsi-Suomi}} = 70$, $n_{\text{Itä-Suomi}} = 36$, $n_{\text{Pohjois-Suomi}} = 39$)

Suuralueiden erot opistojen opetuksen esteettömyydessä

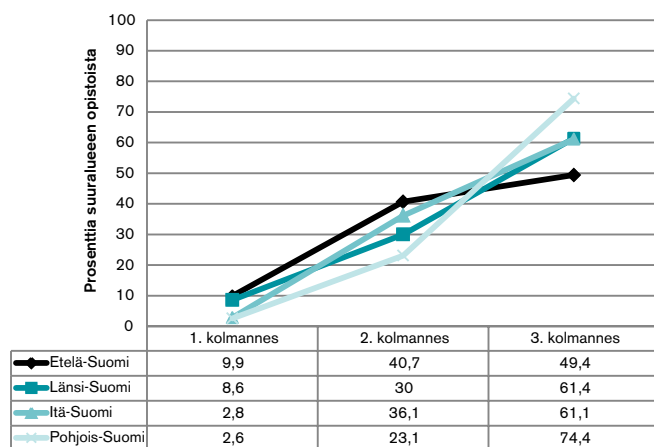
Opiston opetuksen esteettömyyttä kuvaava jakauma oli kaikilla suuralueilla nouseva eli edelliseen verrattuna päinvastainen. Pohjois-Suomen opistoilla oli vahvin usko oman opetuksen esteettömyyteen: lähes kolme neljäsosaa alueen opistoista kuului kolmanteen kolmannekseen, kun Etelä-Suomen opistoista kolmanteen kolmannekseen kuului ainoastaan puolet. Etelä-Suomen opistoista prosentuaalisesti suurin osa sijoittui opetuksen esteellisimpään kolmannekseen ja Pohjois-Suomen sekä Itä-Suomen opistoista vähiten. Alimmassa kolmanneksessa oli vain yksi opisto Pohjois-suomesta ja yksi opisto Itä-Suomesta.

Pääpiirteissään tilanne oli samankaltainen opistotyypin mukaan vakioidussa aineistossa. Suuralueiden välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa opistojen opetuksen esteettömyydessä.

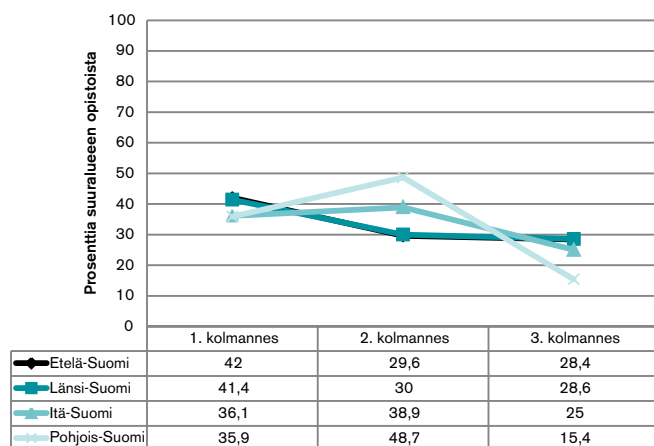
Ahvenanmaalaiset opistot sijoituivat opetuksen esteettömyydessä ensimmäiseen ja kolmanteen kolmannekseen.

Suuralueiden erot opistojen rakennetun ympäristön esteettömyydessä

Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen opistojen rakennetun ympäristön esteettömyyttä kuvaavat jakaumat olivat lähes identtisiä, eivätkä kuviossa 64 erotu toisistaan. Etelä-Suomessa ja Länsi-Suomessa oli pro-



Kuvio 63. Opetuksen esteettömyys ja suuralue (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{Etelä-Suomi}} = 81$, $n_{\text{Länsi-Suomi}} = 70$, $n_{\text{Itä-Suomi}} = 36$, $n_{\text{Pohjois-Suomi}} = 39$)



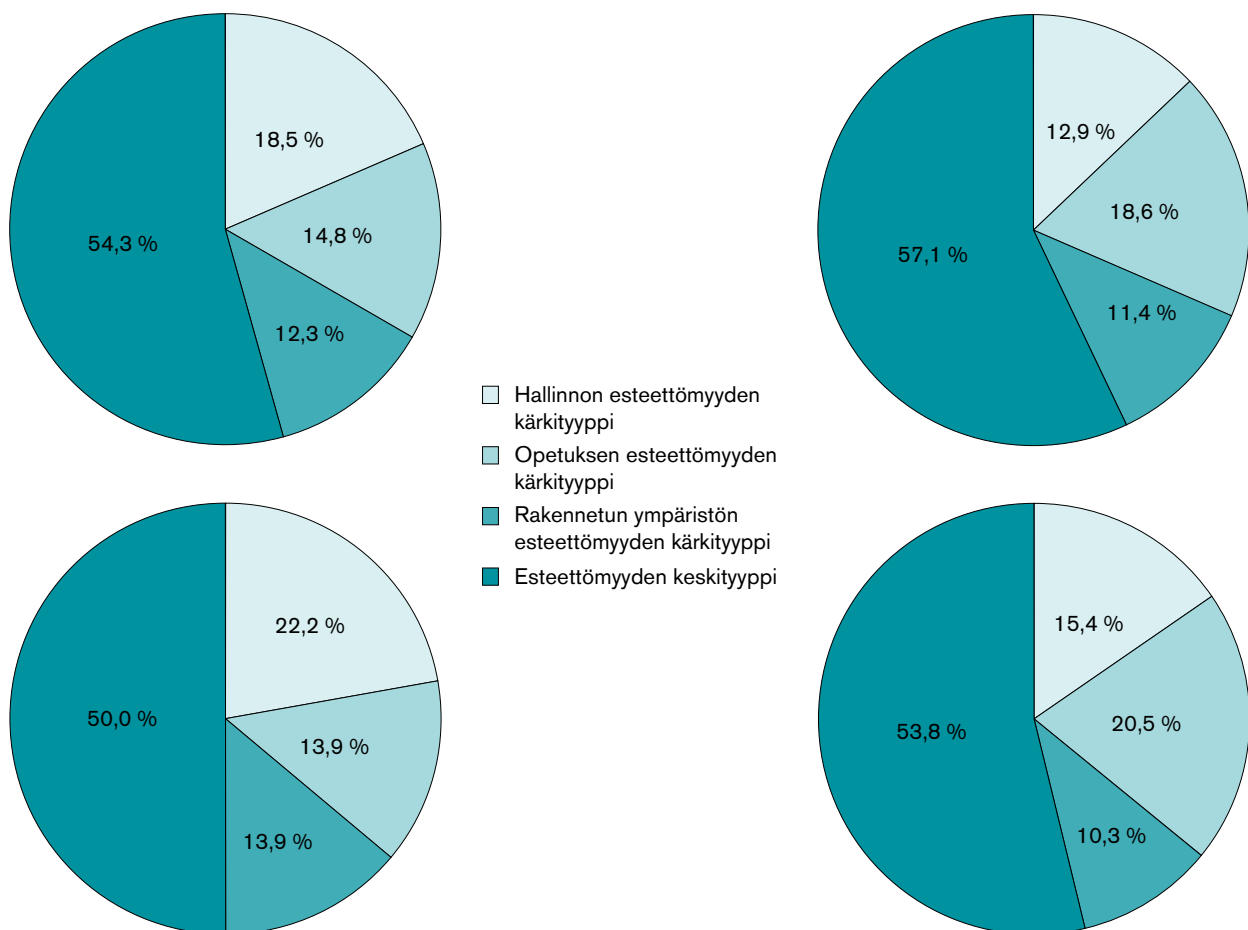
Kuvio 64. Rakennetun ympäristön esteettömyys ja suuralue (prosentit on laskettu selittävän muuttujan luokista, $n_{\text{Etelä-Suomi}} = 81$, $n_{\text{Länsi-Suomi}} = 70$, $n_{\text{Itä-Suomi}} = 36$, $n_{\text{Pohjois-Suomi}} = 39$)

sentuaalisesti eniten ensimmäiseen kolmannekseen kuuluvia esteellisimpiä opistoja, kun taas Pohjois-Suomen ja Itä-Suomen opistojen trendien huippu oli keskimmaisessa kolmanneksessa. Etelä-Suomessa ja Länsi-Suomessa oli prosentuaalisesti eniten rakennetun ympäristön esteettömyyden kannalta parhaita eli kolmannen kolmanneksen opistoja. Pohjois-Suomessa oli prosentuaalisesti vähiten esteettömiä opistoja. Pääpiirteissään tilanne oli samankaltainen opistotyyppin mukaan vakioidussa aineistossa. Suuralueiden välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa opistojen rakennetun ympäristön esteettömyydessä.

Ahvenanmaalaiset opistot sijoituivat rakennetun ympäristön esteettömyydessä ensimmäiseen ja kolmanteen kolmannekseen.

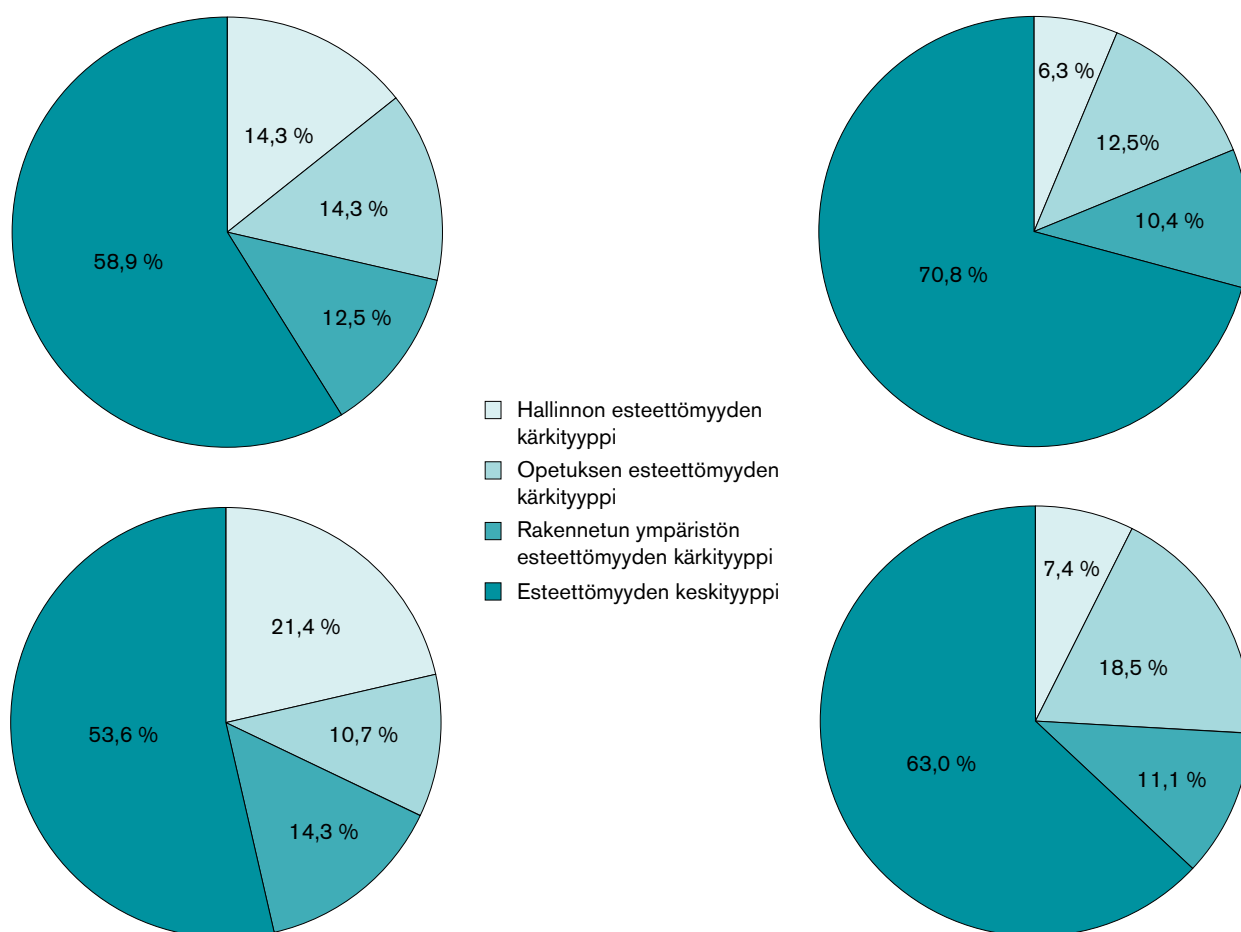
Suuralueiden erot esteettömyystyyppien jakautumisessa

Opistojen esteettömyystyyppien alueellinen jakautuminen (kuvio 65) osoitti, että alueellinen tasearvo toteutuu melko hyvin. Suuraluesijainti ei selitä opistotyyppiin kuulumista, vaikka tyyppien välillä on eroja. Kun molemmat opistotyyppit yhdistetään, Itä-Suomessa ja Pohjois-Suomessa on suhteellisesti vähän enemmän kärkityyppeihin kuuluvia opistoja kuin Etelä-Suomessa ja Länsi-Suomessa ($V = 0,08$ n.s.). Kun kansalaisopistoja ja kansanopistoja tarkasteltiin erikseen (kansalaisopistojen $V = 0,12$ n.s. ja kansanopistojen $V = 0,16$ n.s.), kaikkein selkein havainto ei koske suuralueiden eroja, vaan aiemmin

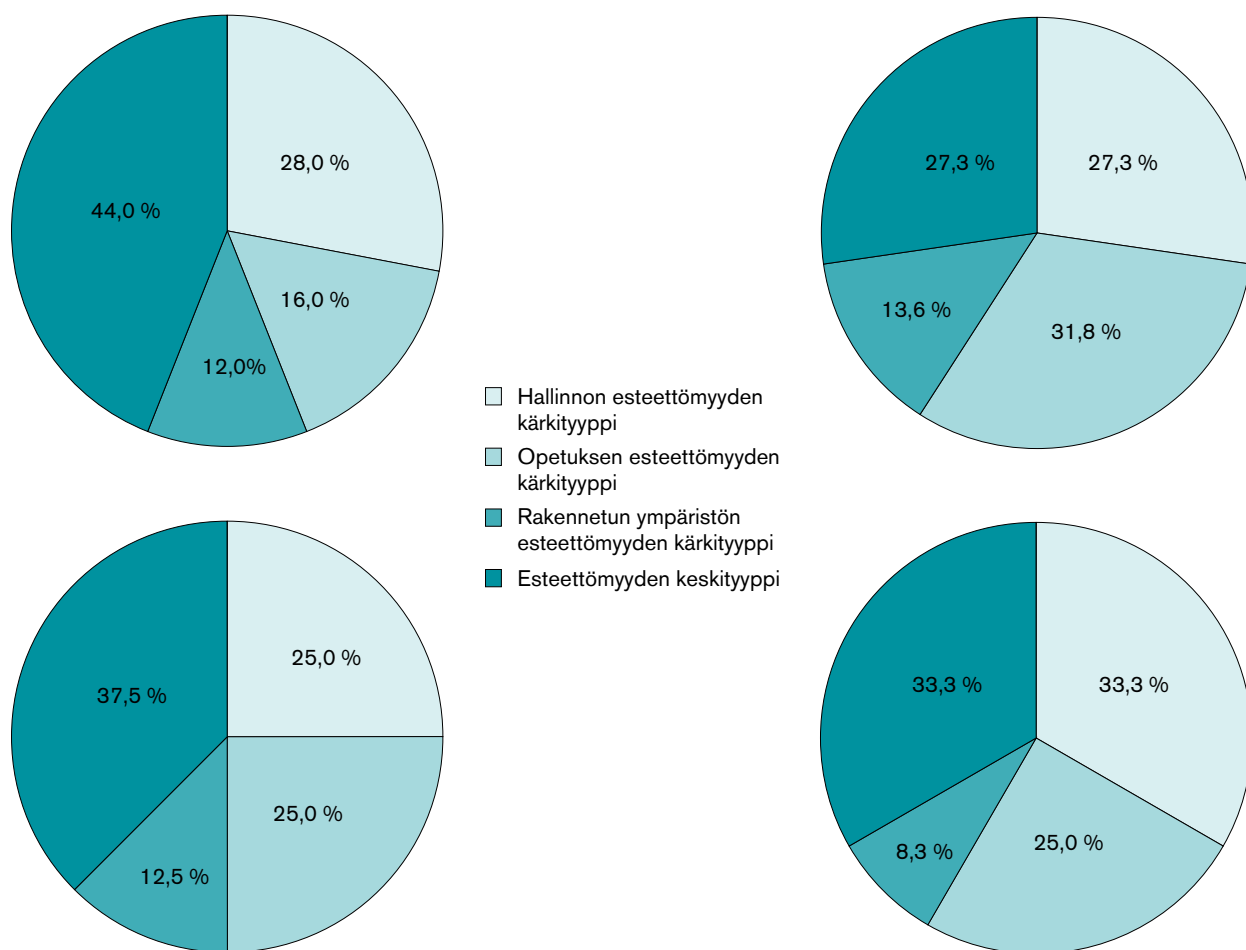


Kuvio 65. Suuralueiden opistojen sijoittuminen esteettömyystyyppiin (Etelä-Suomi n = 81, Länsi-Suomi n = 70, Itä-Suomi n = 36, Pohjois-Suomi n = 39).

jo kommentoitua opistotyyppien eroa: kaikilla suuralueilla kansalaisopistot kuuluivat paljon useammin keskityyppiin kuin kansanopistot. Vain hieman kärjistäen voi siis sanoa, että suuralueet eivät vapaan sivistystyön opistojen osalta ole yhtä esteettömiä, vaan pikemminkin yhtä esteellisiä. Se haastaa yhtä hyvin etelän, idän, lännen kuin pohjoisenkin kuntien ihmisoikeuspolitiikkaa. Opistojen esteettömyyden erojen selitykseksi alueellinen sijainti ei – onneksi – kuitenkaan kelpaa.



Kuvio 66. Suuralueiden kansalaisopistojen sijoittuminen esteettömyystyyppisiin (Etelä-Suomi n = 56, Länsi-Suomi n = 48, Itä-Suomi n = 28, Pohjois-Suomi n = 27).



Kuvio 67. Suualueiden kansalaisopistojen sijoittuminen esteettömyystyyppiin (Etelä-Suomi n = 25, Länsi-Suomi n = 22, Itä-Suomi n = 8, Pohjois-Suomi n = 12).

Kokooma opistokyselyn tuloksista ja arvio jatkotutkimusten tarpeista

Esteettömyyden opistokyselylle asetettiin kuusi tutkimustehtävää, jotka jaettiin kolmeen kuvaustehtävään ja kolmeen selitystehtävään. Kuvaustehtävät olivat:

- 1 Kuinka esteettömiä kansalaisopistot ja kansanopistot ovat ja mitä puutteita vastaajat näkevät omissa opistoissaan?
- 2 Millaisella kuvausrakenteella opistojen välisiä esteettömyyden eroja voidaan luontevimmin tarkastella?
- 3 Voidaanko opistot jakaa esteettömyystyyppiin niin, että tarkastelu tuottaa toimivan näkemyksen siitä, miten esteettömyyden kehittämistyössä on tarkoituksenmukaista edetä?

Kansalaisopistojen ja kansanopistojen rehtoreille suunnatun kyselytutkimuksen tulokset osoittavat, että esteettömyydessä oli suurimmassa osassa opistoja selviä puutteita erityisesti vammaisten opiskelijoiden näkökulmasta. Rakennetussa ympäristössä oli vakavia esteitä sekä tilojen liikkumiseesteettömyyden että näkemis- ja kuulemisympäristöjen esteettömyydessä. Joka toisessa opistossa vain noin puolet sisätiloista soveltui apuvälineen kuten esimerkiksi pyörätuolin tai rollaattorin käyttäjille. Liikkumisesteettömät asiakaspalvelupisteet löytyivät vähän yli puolesta opistoista. Vain neljäsosassa opistoista oli liikkumisesteettömät WC-tilat. Induktiosilmukan käyttömahdollisuus oli alle kolmasosassa opistoista. Erilaisten oppijoiden kannalta tulkinta ei ole yhtä selkeä. Opistokyselyn vastaajat

arvioivat opetuksen esteettömyyttä hyvin myönteisessä hengessä ja opistojen vastaukset viittasivat muutenkin siihen, että henkilökunnan halukkuus ottaa oppimisvaikeuksia huomioon oli hyvä. Myönteisyys ei ollut kuitenkaan täysin sopusoinnussa kansalaisopistojen ja kansanopistojen opiskelijoille tehtyjen kyselyiden tulosten kanssa. Lisäksi esteettömyyden huomioonottaminen näkyi suhteellisen heikosti opistojen hallinnossa, erityisesti opetushenkilöstön koulutuksessa, ohjeistuksessa ja tiedotuksessa. Kaikkien opistojen opettajat eivät kyselyn perusteella arvioiden saa kylliksi tukea esteettömän opetuksen toteuttamiseen.

Kyselyn valmiita vaihtoehtoja sisältäneiden osioiden perusteella tuotettiin kaksi kuvaustapaa, yksiulotteinen ja kolmiulotteinen. Opiston yleiseksi esteettömyydeksi kutsutussa yksiulotteisessa kuvaustavassa keskenään positiivisesti korreloivista osioista muodostettiin sisällöllisesti tasapainotettu kaksiluokkaistettuihin osioihin perustuva summa-asteikko, joka kuvaa opistojen keskinäistä esteettömyysjärjestystä ilmaisten kuinka monia esteitä tarkasteltavissa opistoissa on saatu poistettua ja kuinka monia esteettömyyttä lisääviä seikkoja on pystytty ottamaan käyttöön. Ominaisvektoreihin perustuvia faktorianalyyssejä käyttäen osiojoukosta muodostettiin kolmiulotteinen vektorikuvaus, joka tarjoaa laadullisesti yleistä esteettömyyttä monipuolisemman kuvan opiston esteettömyydestä. Esteettömyyden faktorit olivat:

- 1 Esteettömyyden huomioonottaminen opiston hallinnossa, lyhyemmin Hallinnon esteettömyys (Hf),
- 2 Opetuksen esteettömyys (Of) ja
- 3 Rakennetun ympäristön esteettömyys (Rf).

Koska faktorit sisältävät vähemmän osioita kuin yleinen esteettömyys, jonka osatekijöitä ne tietenkin olivat, ne ovat hieman epätarkempia ja keskimäärin vähemmän luotettavia kuin se. Yleinen esteettömyys sopii yksittäisten opistojenkin vertailuun, faktoreiden pistemäärät parhaiden useamman opiston muodostamien ryhmien vertailuun.

Kokeilujen perusteella opistot jaettiin neljään tyyppiin, jotka olivat

- 1 Hallinnon esteettömyyden kärkityyppi (Ht),
- 2 Opetuksen esteettömyyden kärkityyppi (Ot),
- 3 Rakennetun ympäristön kärkityyppi (Rt) ja
- 4 Esteettömyyden keskityyppi (Kt).

Pääosa niistä opistoista, jotka kuuluivat useampaan kuin yhteen kärkiryhmään, ovat profiilinsa perusteella sijoittuneet hallinnon esteettömyyden kärkityyppiin. Kärkityyppiin kuulumisen kertoo opiston keskimääräistä paremmasta sijoittumisesta jollakin esteettömyyden alueella. Esimerkiksi rakennetun ympäristön kärkityyppiin kuulumista indikoivat parhaiten liikkumisesteettömät sisätilat ja asiakaspalvelupisteet sekä riittävä valaistus ja liikkumisesteettömät WC-tilat. Esteettömyyden keskityypin opistoja luonnehtii ehkä parhaiten kärkityypeihin kuulumattomuus. Vaikka jotkut keskityyppiin sijoitetut opistot olivatkin hyvin esteellisiä, suurimmassa osassa esteettömyys oli tyydyttävällä tasolla. Erottelukyvyltään käytetty neliluokkainen typologia ei vastaa pelkän automaattisen laskennan tuottamaa typologiaa, mutta tulkinnallisesti se on helpompi ymmärtää. Se toi esille esteettömyyden kehittämisen faktorianalyysissäkin esiinnousseet kolme pääkohdetta, hallinnon toimenpiteet (koulutuksen, ohjauksen, suunnittelun ja tiedotuksen), opetuksen toteutustavat ja rakennetun ympäristön kehittämisen. Oma ”heuristinen” tulkintamme typologiasta korostaa sitä, että vaikka opetuksen järjestely- ja vuorovaikutustoimet sekä rakennusten ja pihojen korjaukset ovat aina tarpeellisia, ne eivät ilman hallinnon määrätietoista johtamista, aikatauluttamista ja motivointia ja opetuksen toteuttamista vammaisten ja erilaisten oppijoiden tarpeet kohtuullisesti huomioon ottaen vielä johda esteettömään opistoon.

Opistotutkimuksen selitystehtävät olivat:

- 1 Miten opistotyyppi (kansalaisopisto / kansanopisto), opiston kieli, opiston vakinaisen henkilökunnan määrä ja opiston rakennusten määrä selittävät opistojen yleistä esteettömyyttä, opiston esteettömyyden kuvausominaisuuksia ja esteettömyystyyppejä?
- 2 Miten opiston sijaintikunnan väestömäärä, kaupunkimaisuus, kuntatalouden tila ja korkea-asteen koulutuksen saaneiden määrä selittävät opistojen yleistä esteettömyyttä, opistojen esteettömyyden kuvausrakenteen tekijöitä ja esteettömyystyyppejä?
- 3 Selittääkö maantieteellinen suuralue (Etelä-Suomi / Länsi-Suomi / Itä-Suomi / Pohjois-Suomi) opistojen yleistä esteettömyyttä, kuvaustekijöitä ja esteettömyystyyppiä vai ovatko suuralueet vapaan sivistystyön opistojen esteettömyyden suhteen tasarvoisia?

Parhaat opiston esteettömyyden opistokohtaiset selittäjät olivat opiston tyyppi (kansalaisopisto / kansanopisto) ja opiston päätoimisen henkilöstön määrä. Tämä pätee myös esteettömyystyyppeihin. Kansanopistot olivat yleisesteettömämpiä kuin kansalaisopistot ja ne olivat myös yliedustettuina hallinnon esteettömyyden ja opetuksen esteettömyyden kärkityypeissä (Ht ja Ot); rakennetun ympäristön kärkityypissä opistotyypeillä (Rt) ei ollut eroa, mutta keskityypissä kansalaisopistoilla oli selvä yliedustus. Henkilöstömäärä selittää myös kaikkia esteettömyyden osatekijöitä, opiston tyyppi hallinnon ja rakennetun ympäristön esteettömyyttä. Päätoimiselta henkilökunnaltaan suuret opistot olivat selvästi yleisesteettömämpiä kuin henkilöstömäärältään pienet tai keskisuuret opistot, keskityyppiin kuuluvat opistot ovat vastaavasti aliedustettuina ja kärkityyppeihin kuuluvat yliedustettuina henkilökunnaltaan suurten opistojen joukossa. Opiston rakennusmäärä ja opetuskieli olivat huonoimmat opistokohtaiset esteettömyyttä selittävät muuttujat, selitettävistä muuttujista huonoimmin selittyivät opetuksen esteettömyyden (Of) ja rakennetun ympäristön esteettömyyden (Rf) muuttujat, mikä johtuu osittain niiden muita heikomasta reliaabeliudesta.

Opiston kotikuntaa kuvaavat tekijät eivät selittäneet johdonmukaisesti yleisen esteettömyyden eivätkä sen osatekijöiden vaihtelua. Ainoa edes jollakin tavalla korreloiva pari olivat korkea-asteen koulutettujen osuus kunnan väestöstä ja opiston rakennetun ympäristön esteettömyys, joiden korrelaatiokerroin oli 0,15*. Korkeakoulutettujen osuus oli myös kunnan kaupunkimaisuuden tärkeä osatekijä, mutta kaupunkimaisuudella ei kokonaisuutena ollut johdonmukaisia yhteyksiä yleiseen esteettömyyteen tai sen osatekijöihin. Tulosta ei kuitenkaan ole syytä tulkita niin, että millään kuntatekijöitä kuvaavilla tekijöillä ei olisi mitään tekemistä esteettömyyden kanssa.

Alueellinen tasa-arvo on ollut yksi suomalaisen koulutuspolitiikan julkilausutuista tavoitteista, ja se näyttää tutkimustulosten perusteella toteutuneen vähintäänkin kohtuullisesti vapaan sivistystyön opistojen esteettömyyden osalta: suuralueiden välillä ei ollut havaittavissa selkeitä eroja opistojen esteettömyydessä. Itä- ja Pohjois-Suomen opistot eivät olleet esteellisempiä kuin muun Suomen opistot, pikem-

minkin päinvastoin. Pohjois-Suomessa oli suhteessa eniten opetuksen esteettömyyden kannalta parhaita opistoja, mutta määrät ovat niin pieniä, ettei niiden perusteella voi tehdä luotettavia johtopäätöksiä. Tasa-arvokäsityksen vahvistuminen ei kuitenkaan merkitse, että suuralueiden opistot olisivat yhtä esteettömiä, vaan koska opistot kaiken kaikkiaan ovat useammin melko esteellisiä, tilanne on jokseenkin yhtä esteellinen kaikilla suuralueilla. Asian korjaaminen edellyttää toimenpiteitä sekä valtakunnallisella, alueellisella, kunnallisella että yksittäisten opistojen tasolla.

Opistokyselyn tekeminen toi esille esteettömyyden tutkimisessa useita puutteita ja ongelmia, joihin on syytä jatkossa kiinnittää huomiota. Nostamme tässä esille niistä kolme: esteettömyyden riittämättömän huomioon ottamisen opetuksen, opiskelun ja oppimisen malleissa ja teorioissa, standardoitujen tiedonhankintavälineiden puuttumisen esteettömyyden arvioinnista sekä instituutio- ja kuntatason oppimisympäristöjen kehitystä koskevan monitieteisen tutkimuksen vähäisyyden, joka rajoittaa mahdollisuuksia havaintojen tulkintaan ja selittämiseen.

Aikuisten opetuksesta, opiskelusta ja oppimisesta on esitetty useita malleja, joita on tapana esitellä rinnakkain, ikään kuin ne olisivat kaikki yhtä hyviä tai jotenkin toisiaan täydentäviä (Illeris 2009, Jarvis 2010). Tyypillistä useimmille on se, että ne ovat luonteeltaan pikemmin käytännöllisiä kuin teoreettisia. Useimmat tarjoavat mielenkiintoista ja konsultointiin hyvin sopivaa sanastoa oppimisesta koskevaan keskusteluun, mutta eivät täytä tieteellisen teorian kriteereitä. Aikuiskasvatustieteellisessä koulutuksessa useimmin esiteltyt eivät ota esteettömyyttä huomioon lainkaan tai osatekijöitä käsitellään funktionaalisen lukutaidottomuuden, kulttuurien erilaisuuden tai syrjäytymisen kysymyksinä. Niiden paikka on Suomessa vanhastaan ollut aikuisdidaktiikan marginaalissa, joko kasvatussosiologian sosiaalisten ongelmien käsittelyssä tai erityispedagogiikassa, jota on pidetty erillisenä, aikuiskasvatustieteen ulkopuolelle sijoittuvana osatieteenä.

Vuosien varrelta löytyy toki esimerkkejä esteettömyysongelmien nostamisesta keskustelun kohteeksi, tunnetuimpina varhaisista kriittisen pedagogiikan isän Paulo Freiren lukutaitokampanjat ja Suomesakin harrastetut etsivän ja osallistavan koulutuksen

hankkeet. Inklusiivisen pedagogiikan vakiintuminen vuosituhannen vaihteessa merkitsi todellista käännettä. Sen tieteellinen spesifiointi ja ulottaminen selkeästi ensimmäisen ja toisen asteen koulutuksesta aikuiskasvatukseen ja siinä myös vapaaseen sivistystyöhön on tärkeydeltään ensisijainen tehtävä. Kriittisen pedagogiikan (tai tässä tapauksessa mieluummin andragogiikan) keskusteluista, kokeilusta ja tuloksista on aika muokata sellaista didaktiikkaa, joka vastaa esteettömyyden haasteisiin käyttämättä poliittis-ideologisesti tai uskonnollisesti yliviritettyä kieltä. Tässä projektissa on otettava vakavasti yhteiskunnallisen vammaistutkimuksen piirissä esitetty kritiikki, joka kohdistuu esimerkiksi siihen tapaan, jolla aikuiskasvatuksen tutkijat tavallisesti puhuvat vammaisuudesta (Rocco ja Delgado 2011, 3, Slee 2011, 62–85). Esteettömyyden jäsentämisessä on edettävä selvästi lainsäädännön nyt tunnistamaa rakennetun ympäristön esteettömyyttä laajemmalle. Kuten aikaisemmin viittasimme, Suomen nykykäytänteissä on vakavia puutteita liikuntavammaisuudenkin huomioon ottamisessa, allergiat ja homeongelmille altistuminen puuttuvat oppimisen esteettömyyttä koskevasta keskustelusta. Kaikkein vaikein näyttää olevan mielenterveyshäiriöiden inklusiivinen käsittely, johon ei ole aikuiskoulutuksessa toimivia ratkaisuja tarjolla, kun mielenterveyspalvelut muutenkin ovat riittämättömiä. Näiden ongelma-alueiden tieteellinen hahmottaminen on selvästi useiden tieteen ja tekniikan alojen yhteistyötä vaativa tehtävä.

Standardoitujen tiedonhankintavälineiden puuttuminen esteettömyyden arvioinnista on mittasuhteiltaan edellistä paljon rajatumpi puute. Koulutuksen esteettömyystilanteen kehittymisen seuranta kaipaa tällaisia välineitä, jotta toimenpiteiden vaikutusta kenttään voitaisiin luotettavasti arvioida. Välineiden pitäisi mieluiten olla kansainvälisesti validoituja ja luonteeltaan sellaisia, että niitä voitaisiin muuttaen soveltaa useanlaisissa koulutusinstituutioissa. Nyt raportoidun kaltaisissa kyselyissä se edellyttäisi huolellisesti kokeiltujen ja vastuullisesti ylläpidettyjen osiopankkien kehittämistä, joita tuotettaessa kiinnitettäisiin erityistä huomiota kyselysovellutusten alueelliseen, esteettömyystekijäkohtaiseen, koulutusasteittaiseen, koulutusratkaisujen väliseen ja kulttuuriseen siirrettävyyteen. Välinevalikoiman pitäisi kyse-

lyjen lisäksi sisältää ohjeistus myös muihin oppimisympäristöjen esteettömyyden kannalta tarpeellisiin dokumentointitapoihin, kuten kuva-, narratiivi- ja äänitallenteiden tuottamiseen, käsittelyyn ja käyttöön. Tällaisen välineistön aloite- ja tuottamisvastuu sopisi hyvin tätä kirjoitettaessa suunnitteilla olevalle kansalliselle koulutuksen arviointiyksikölle. Ihmisoikeuksien ja vapaan sivistystyön kannalta toteutusprosessissa on tärkeää, että kenttää edustavat järjestöt otetaan suunnitteluun mukaan tuomaan toteutukseen oman asiantuntemuksensa ja edustamaan myös koulutuspalvelujen käyttäjien ääntä.

Kolmas puute, jonka kanssa olemme tuskailleet, on sellaisen viitekehyksen puuttuminen, joka hahmottaisi esteettömyyden kannalta relevantilla ajankuvaisella tavalla yksilöiden ominaisuuksien ja välittömien vuorovaikutusten mikrotasoa yleisemmän ja kansallisen kulttuurin, politiikan ja talouden makrotasoa yksityisemmän mesotason ilmiöitä. Olemme pitäneet itsestään selvänä, että esteettömyyden paronemisen selitysten pääosa löytyisi tältä ”keskitasolta”, jolla oppilaitosten omistajien, sijaintikuntien ja oppilaitosten oma suunnittelu, päätöksenteko, toiminnan toteutus tuloksineen ja niiden arviointi tapahtuvat. Organisaatioteoriat, aluetieteelliset teoriat ja muutama muutkin yhteiskuntatieteelliset lähteet tarjoavat kyllä käsitteitä, malleja, jopa vaativia teorioitakin, jotka tulevat tavoittelemallemme alueelle. Kvantitatiivisen tutkimusparadigman vallitessa on tehty myös perustutkimusta poliittisesti ja sosiaalisesti relevanttien muuttujien tilastollisista rakennesuhteista sekä rakennettu systeemidynaamisia yhtälöryhmiä tärkeimpien varantojen ja niiden keskinäisten vuoyhteyksien mallintamiseksi. Vaikka lähtökohtia on luotu paljon, emme ole kuitenkaan onnistuneet löytämään paljonkaan sellaista, mitä tässä työssä olisi voitu suoraan hyödyntää.

Yhteiskuntatieteiden ja kasvatustieteiden välillä ei ole ollut riittävästi yhteistyötä koulutusrakenteiden selvittämiseksi ja yrittäessämme hyödyntää tarjolla olevaa tietoa olemme varmasti toimineet tavalla, joista instituutio- ja kuntatutkimuksen asiantuntija olisi heti osannut sanoa, että lähestymme asiaa sekä väärin yksinkertaistaen että joltain osin turhan konstikkaasti. Tarvitaan yhteistyötä ja asian eri puolia samanlaisesta tarkastelevaa perustutkimusta, että esteettö-

myyden selittämisessä päästään eteenpäin. Käytännön kokemus viittaa siihen, että selityksen täytyy perustua päättäjien ja toimijoiden tietoisuuteen, tahdonvaraiseen sitoutumiseen, yhteistoiminnan sujuvuuteen, tarvittavien resurssien riittävyteen ja niihin kohdistuvien vaihtoehtoisten tarpeiden luomiin julkisen sanan ja viranomaismääräysten paineisiin sekä vallitseviin osin systemaattisiin olosuhdetekijöihin, joista osa edistää kehittämistä ja osa haittaa sitä. Sekä opiston, sen taustayhteisön että kunnan (tai muun relevantin paikallisyhteisön) rakenteelle ja prosesseille löytyy varmasti kuvaustapoja, joiden avulla voidaan tarttua myös esteettömyyden problematiikkaan. Ensi yrittämällä saatu tulos – tai sen puuttuminen kunnan osalta – ei merkitse, että esteettömyys olisi vain sattuman leikkiä. Pikemminkin on kysymys toisaalta

siitä, että esteettömyys ei itsessään ole yhtenäinen ilmiö, vaan yhdistelmä eri tavoin selittyvien yksittäisten ihmisten aloitteisiin ja sitoutumiseen perustuvista esteiden erilaisista poistamistavoista, ja tietysti myös siitä, että hakuammuntamme ei ehkä ole vielä tällä kertaa osunut olennaisimpiin tekijöihin tai emme ole onnistuneet rajaamaan ja dokumentoimaan niitä riittävän tarkasti. Tuloksemme viittaavat kuitenkin siihen, että selitykset löytyvät todennäköisemmin opistojen sisältä tai ainakin läheltä niitä kuin laajemmasta kuntakontekstista. Silti esteettömyyden toteutuminen voi myös Suomen vapaan sivistystyön piirissä riippua viime kädessä siitä, että esteettömyyspolitiikka etenee globaalissa yhteisössä. Suomalaiset, eturintamassa opistoväki, päättävät itse siitä ovatko asiassa edelläkävijöitä vai viimeisiä viivyttelijöitä.

Kehittämisehdotukset

Visio esteettömästä opistosta

Seuraavassa on visiomme siitä, millaiset asiat luonnehtivat esteetöntä opistoa.

- 1 Kansalaisopistojen ja kansanopistojen rakennukset ja piha-alueet on korjattu liikkumisesteettömiksi. Opistojen käytössä olevat julkiset tilat ovat sellaiset, että myös apuvälinettä kuten pyörätuolia käyttävät henkilöt voivat mennä niihin etukäteen ilmoittamatta tai asiasta erikseen sopimatta. Uudistuksia toteutettaessa on huolehdittu myös siitä, että opistoissa on hyvät kuuntelun ja näkemisen olosuhteet.
Ajoitus: vuoteen 2015 mennessä laitetaan kuntoon sellaiset tila-asiat, jotka on mahdollista toteuttaa ilman suuria investointeja. Vuoteen 2020 mennessä tilat korjataan liikkumisesteettömiksi.
- 2 Kansalaisopistot ja kansanopistot toimivat siten, että vammaiset ja erilaiset oppijat ovat yhdenvertaisia toisten kanssa.
Ajoitus: vuoteen 2015 mennessä opiskelijoiden rekrytoinnissa ja tiedotuksessa huomioidaan vammaiset opiskelijat ja erilaiset oppijat kaikkien erilaisten opetustarjontojen kohderyhminä. Vuoteen 2020 mennessä opiston opiskelijakunnassa ja henkilökunnassa on vammaisia ja erilaisia oppijoita samassa suhteessa kuin heitä on opiston palvelemissa väestössä.

- 3 Kansalaisopistoissa ja kansanopistoissa etsitään aktiivisesti sellaisia didaktisia lähestymistapoja ja ratkaisuja, jotka mahdollistaisivat kaikkien vapauden opiskella, sivistyä ja harrastaa. Toiminnan onnistuneisuutta arvioidaan ja arvioinnin tuloksia käytetään sen edelleen kehittämisessä.

Ajoitus: vuoteen 2015 mennessä kaikille opistojen henkilökuntaan kuuluville järjestetään mahdollisuus tutustua niihin ongelmiin ja vaikeuksiin, mitä vammaisuus ja erilainen oppijuus voivat aiheuttaa opiskelulle. Samalla käyttöön otetaan vapaan sivistystyön yhteiset suositukset inklusiivisen opetuksen toteuttamisesta ja opiston henkilöstön kesken sovitaan siitä, miten suosituksia toteutetaan. Vuoteen 2020 mennessä kehitetään opiston etäopetustarjontaa niin, että se kuuluu normaalina osana lähes kaikkeen opetukseen ja samalla palvelee myös opiskelijoita, jotka eivät voi osallistua kaikkiin opistossa toteutuviin ryhmätilanteisiin. On päästy sellaiseen tilanteeseen, jossa opiskelu- ja harrastustoiminta on joltain merkittävältä osaltaan ajasta ja paikasta riippumatta.

- 4 Koska esteettömyys on ihmisoikeuskysymys, se ei voi jäädä pelkästään rakentajien ja opettajien päänvaivaksi, vaan opistojen päätöksentekoon ja hallintoon osallistuvien pitää nostaa se esille missiota, visiota, strategiaa ja toimintasuunnitelmia laadittaessa. Kysymys on ehkä erityisesti tähän ajankohtaan liittyvästä tarpeesta ja kun asia on saatu toteutuspisteeseen, esteettömyyttä ei enää tarvitse liturgisesti korostaa joka käänteessä.

Ajoitus: vuoteen 2015 mennessä opistot kirjaavat esteettömyyden strategiaan ja edellä mainittujen seikkojen vaatimiin suunnitteluasiakirjoihin. Vuoteen 2020 mennessä hallinnossa opiston resursointi hoidetaan siten, että esteettömyyden ylläpitoon on riittävät taloudelliset voimavarat, opiston henkilökunnalla tarvittava osaaminen ja motivaatio, koko opistoväellä asian edellyttämä tietoisuus ja opisto on sosiaalisesti verkostoitunut sekä paikallisesti, valtakunnallisesti että kansainvälisesti osallistumaan globaaliin esteettömyyden toteuttamiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä koulutuksen järjestäjät avainasemassa

Opetus- ja kulttuuriministeriöllä on suuri vastuu vapaan sivistystyön esteettömyydestä. Valtio ohjaa toimintaa ja luo edellytyksiä esteettömyyden kehittämiseen. Valtio myös kantaa viimesijaisen vastuun vammaisten ihmisten oikeuksien edellytyksistä ja niiden toteutumisesta vapaan sivistystyön piirissä. Opetusministeriön (nyk. Opetus- ja kulttuuriministeriön) vastuu vapaan sivistystyön esteettömyyden kehittämisestä on kirjattu Suomen vammaispoliittiseen ohjelmaan. Siinä on yhteensä 122 konkreettista toimenpidettä, joilla epäkohtiin tartutaan. Näistä 69. toimenpide on vapaan sivistystyön esteettömyyden ja saavutettavuuden kehittäminen, jonka vastuuministeriöksi todetaan opetus- ja kulttuuriministeriö (Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010, 88).

Kunnat ovat tärkeitä esteettömyyden toteuttajia. Koululaitoksen tärkeimpinä ylläpitäjinä ne joutuvat suunnittelemaan oppilaitosten esteettömyyttä päiväko-deista aikuisoppilaitoksiin. Vapaa sivistystyö voi tässä kokonaisuudessa näyttää pieneltä osatekijältä, mutta käytännössä se palvelee suurinta osaa kunnan väestöstä. Kunta ei ole kansanopistojen rahoittaja, mutta niiden toimintaympäristönä kuitenkin tärkeä esteettömyyden edellytysten luoja. Vuoden 2012 status quo on syntynyt edellisen hallituksen toteuttaman kuntauudistuksen seurauksena, jossa yli neljästä sadasta kunnasta päädyttiin 336 kuntaan. Se on kuitenkin vain alkua. Vähintään yhtä suuri jatko-osuus on edessäpäin ja sen myötä myöskin monet nykyisin itsenäiset opistot tulevat yhdistymään. Se merkitsee samalla myös sitä, että moniin kuntiin tulee ainakin aluksi monien eri yhteisöjen omistamia kansanopistoja. Näistä seikoista

aiheutuvien muutosten toteuttaminen samaan aikaan, kun esteettömyyttä koskeva lainsäädäntö pitäisi panna täytäntöön, luo haastavan toimintaympäristön. Esteettömyyden toteutumisen kannalta on tärkeää, että siihen tähtäävät toimenpiteet kirjataan alusta alkaen osaksi kuntien yhdistymis- ja yhteistyösuunnitelmia.

Oppilaitokset ja niiden ylläpitäjät ovat avainasemassa siinä, miten vapaan sivistystyön esteettömyyttä ja saavutettavuutta lähdetään kehittämään – ehdäkö vain se, mitä lainsäädäntö ja viranomaiset velvoittavat vai otetaanko tavoitteeksi opisto, joka palvelisi aidosti kaikkien oppimis- ja sivistystarpeita. Kysymyksessä on arvovalinta. Esteettömyyttä ja saavutettavuutta ei vielä mielletä opiston kilpailu- tai menestystekijöiksi, mutta sellaisiksi ne muuttuvat väestön ikääntymisen, monikulttuuristumisen ja eri-arvoistumisen edetessä.

On tärkeää, että kunnan luottamushenkilöt ja viranhaltijat toimivat aktiivisesti ja suunnitelmallisesti vapaan sivistystyön oppilaitosten, erityisesti kansalaisopistojen esteettömyyden parantamiseksi. Oppilaitosten esteettömyyden kehittämisessä hyödynnetään kunnallisten tai alueellisten vammaisneuvostojen ja vanhusneuvostojen kokemusta ja osaamista. Lisäksi vammaisjärjestöjä käytetään esteettömyyden asiantuntijoina.

Kansalaisopistojen liitto, Suomen Kansanopistoyhdistys ja Förbundet för arbetar- och medborgarinstitut i Svenskfinland ovat olleet aktiivisesti tukemassa tämän tutkimuksen tekemistä. Niillä, samoin kuin muilla vapaan sivistystyön keskusjärjestöillä (Opinto-keskukset ry, Suomen kesäyliopistot ry ja Urheiluopistojen Yhdistys ry sekä Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö ry) on myös jatkossa suuri merkitys vapaan sivistystyön esteettömyyden ja saavutettavuuden toteuttamisessa.

Esteettömyys on erityisen tärkeää niille ihmisille, joilla on jokin vamma tai oppimisvaikeus tai pitkäaikainen sairaus tai, jotka ovat ikääntyneitä tai kuuluvat kulttuurisiin tai kielellisiin vähemmistöihin. Vapaan sivistystyön esteettömyyden kehittäminen edellyttää heitä edustavilta järjestöiltä ja organisaatioilta aktiivisuutta. Esimerkiksi kunnallisilla ja alueellisilla vammaisneuvostoilla on paljon sellaista kokemusta ja osaamista, jota voidaan jatkossa käyttää vapaan sivistystyön oppilaitosten esteettömyyden kehittämisessä.

Kehittämisehdotukset

Seuraavassa ovat kehitysehdotuksemme esteettömän opiston vision toteuttamiseksi. Olemme ryhmitelleet ehdotukset toteutuksen ensisijaisen vastuutahon mukaan.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

- 1 Vapaan sivistystyön oppilaitosten esteettömyystyötä ohjataan valtakunnallisilla linjauksilla. Esteettömyydestä ja sen kehittämisestä tulee jatkossa julkisen rahoituksen myöntämisen kriteeri. Ensimmäisessä vaiheessa oppilaitoksilta edellytetään esteettömyyden toteuttamissuunnitelma ja toista vaihetta varten asetetaan määräaika, johon mennessä rakennettu ympäristö on esteetön. Suunnitelman laatimista tuetaan ministeriön ohjeistuksella ja koulutuksella. Toteutusta edistetään kannustein ja korostamalla sitä, että valtio ei voi pysyvästi tukea sellaista vapaata sivistystyötä, joka ei toteuta ihmisoikeuksien edellyttämää esteettömyyttä.
- 2 Määräaikaan asti valtio tukee esteettömyyden toteuttamista taloudellisesti. Määräajan jälkeen esteettömyyden puutteet voivat johtaa valtionavun supistamiseen.
- 3 Esteettömyyteen kohdistuva koulutus otetaan yhdeksi vapaan sivistystyön henkilöstön täydennyskoulutuksen rahoituksen painopistealueeksi.
- 4 Ministeriö sopii yliopistojen kanssa siitä, että esteettömyys ja inklusio sisällytetään myös aikuiskasvatuksen opettajankoulutukseen.
- 5 Ministeriö rahoittaa opintokeskusten ja urheiluopistojen sekä kesäyliopistojen esteettömyysilanteen selvittämisen.
- 6 Ministeriö kokoaa esteettömyyden tutkijoiden ja toimijoiden järjestelyn, joka tuottaa vuosina 2015–2020 seurantatietoa esteettömyyden kriittisen toteutusvaiheen aikana saaduista tuloksista.
- 7 Vapaan sivistystyön nykyinen juridinen kohdennus on vanhentunut. Suuri osa aikuisten vapaatavoitteisesta opiskelusta ja harrastustoiminnasta tapahtuu lain määrittelemän oppilaitos- ja opintopiirikentän ulkopuolella. Esteettömyyden täysimittainen

toteutuminen koko sivistystyön kentän osalta maassamme edellyttää vapaan sivistystyön todellisten kohdeorganisaatioiden perusteellista uudelleenarviointia vuoden 2015 jälkeisen esteettömyyden toteutuskauden aikana.

Sosiaali- ja terveysministeriö

- 8 Selvitetään vammaispalvelujen suhdetta vapaan sivistystyön koulutukseen ja laaditaan kunnille tarvittavat ohjeet asiasta. Yksi nykytilanteen ongelmista liittyy siihen, etteivät kaikki kunnat myönnä vaikeavammaisille ihmisille kuuluvia lakisääteisiä kuljetuspalveluja opiskelumatkoihin, jos opiskelu on omaehtoista ja vapaatavoitteista. Vammaispalveluihin oikeuttavan opiskelu on syytä määritellä uudelleen niin että kuntien käytännöt saadaan yhdenmukaisiksi.

Opetushallitus

- 9 Aikuisoppilaitoksille tuotetaan esteettömyysopas, johon kootaan tietoa, käytännön vinkkejä ja hyviä käytäntöjä esteettömään opiskeluun liittyvistä asioista ja opasta päivitetään toimintaympäristöjen muuttuessa ja hyvien käytäntöjen karttuessa.
- 10 Opiskelun esteettömyyttä käsittelevää tietoa kootaan eri oppilaitosmuotojen yhteiseen portaaliin.

Kunnat ja kuntayhtymät

- 11 Kuntien yhdistymistä ja yhteistoimintaa suunniteltaessa yhtenä kohteena on kansalaisopistojen yhdistäminen tai niiden toiminnan yhteensovittaminen. Tätä koskeviin suunnitelmiin sisällytetään esteettömyys yhtenä kehittämiskohteena. Valmistelussa kuullaan kunnallisia ja alueellisia vammaisneuvostoja.
- 12 Kunnan ja kuntayhtymän päättäjät ja johtavat virkamiehet tutustutetaan henkilökohtaisesti kunnassa sijaitsevien aikuisoppilaitosten esteettömyystilanteisiin.

Kansalaisopistot ja kansanopistot

- 13 Oppilaitokset toteuttavat välittömästi ne opetuksen ja rakennetun ympäristön esteettömyyttä edistävät toimenpiteet, jotka eivät vaadi pitkää valmistelua ja merkittäviä investointeja.

- 14 Oppilaitokset, joiden tiloissa on vakavia esteitä, panevat vireille korjauksen esisuunnittelun. Tarvittavien toimenpiteiden arviointia varten tehdään esteettömyyskartoitus käyttäen koulutettuja esteettömyyskartoittajia.
- 15 Oppilaitoksen verkkosivut ja sähköiset oppimisolustat päivitetään esteettömiksi.
- 16 Oppilaitokset tiedottavat painetuissa ohjelmissaan ja verkkosivuillaan toimitilojensa ja opetuksensa esteettömyydestä sekä tarjoavat mahdollisuuden kysyä lisätietoja asiasta.
- 17 Oppilaitokset rekrytoivat aktiivisesti opiskelijoiksi ja henkilökunnan jäseniksi vammaisia, erilaisia oppijoita ja muita vähemmistöryhmiin kuuluvia ihmisiä.

Järjestöt

- 18 Sivistysjärjestöt järjestävät esteettömyyteen liittyvää koulutusta ja muuta yhteistoimintaa.
- 19 Sivistysjärjestöt ja opettajajärjestöt asettavat toimintaryhmiä, jotka suunnittelevat eri oppiaineisiin ja kurssityyppeihin sopivia oppimisen tuloksellisuuskriteerejä opetuksen esteettömyysratkaisujen onnistuneisuuden arvioimiseksi.
- 20 Sivistysjärjestöt rakentavat luottamusta ja yhteistyötä eri toimijoiden (ministeriöt, kunnat, oppilaitokset, vammaisjärjestöt, erilaisten oppijoiden järjestöt jne.) välillä, jotta opistokentällä voitaisiin välttää vastakohta-asetelmien syntyä ja muutoksen kannattajien ja vastustajien rintamien muodostumista.
- 21 Vammaisjärjestöt ja erilaisten oppijoiden järjestöt verkostoituvat oppilaitosten kanssa esteettömyyden toteuttamiseksi aikuisoppilaitoksissa.
- 22 Vammaisjärjestöt yhdistävät nykyiset verkkopalvelunsa, joiden avulla kerätään käyttäjien näkökulmasta tietoa rakennetun ympäristön esteettömyydestä (vrt. Suomi kaikille -palvelu). Järjestöt huolehtivat siitä, että palveluun kerätään ajantasaista tietoa vapaan sivistystyön oppilaitosten esteettömyydestä.
- 23 Puolueet päivittävät ohjelmansa aikuiskoulutuksen esteettömyyttä koskevin osin ja niiden paikallisjärjestöt tutustuvat oman toimialueen aikuisoppilaitosten esteettömyystilanteeseen.

Yliopistot ja korkeakoulut

- 24 Aikuiskoulutuksen tutkimusta suunnataan kolmelle alueelle, jotka ovat esteettömyys, vammaisuus ja erilainen oppijuus.
- 25 Opettajankoulutukseen sisällytetään esteettömyyttä käsitteleviä sisältöjä siten, että jokainen opiskelija perehtyy niihin.

Kirjallisuus

- AENOR (2011) "Accessibility in built environment". Draft Joint Report – CEN/BT WG 207 (PT A and PT B) Saatavana <http://www.cen.eu/cen/Sectors/Sectors/Accessibility/Construction/Pages/PublicConsultationJointReport.aspx> (20.11.2012).
- Burgstahler, S. & Moore E. (2009) Making Student Services Welcoming and Accessible Through Accommodations and Universal Design. *Journal of Postsecondary Education and Disability* 21, 155–174.
- Cattell, R. B. (1966). *Handbook of Multivariate Experimental Psychology*. Chicago: Rand McNally
- Chard, G. & Couch, R. (1998) Access of Higher Education for the Disabled Student: a Building Survey at the University of Liverpool. *Disability & Society* 13, 603–623.
- Coombs, N. (2010) *Making Online Teaching Accessible. Inclusive Course Design for Students with Disabilities*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Crawley, A. (2012) *Supporting Online Students*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Creswell, J. W. (2009) *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. London: SAGE.
- ESOK. Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa 2006–2011. Saatavana <http://esok.jyu.fi/> (2.1.2011).
- Everitt, B. & Hothorn, T. (2011) *An Introduction of Applied Multivariate Analysis with R*. New York / Dordrecht / Heidelberg / London: Springer.
- Field, A. (2009) *Discovering Statistics Using SPSS*. 3rd ed. Los Angeles: SAGE.
- Fuller, M., Healey, M., Bradley, A. & Hall, T. (2004) Barriers to learning: a systematic study of the experience of disabled students in one university. *Studies in Higher Education*, 29, 303–318.
- Gustafsson, H. (2011) YK:n vammaissopimus käyttöön! -käsikirja. Invalidiliitto. Saatavana http://www.invalidiliitto.fi/files/attachments/julkaisut/yk_toolkit_pieni.pdf (20.11.2012).
- Haarni, I. (2006) Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa. *Stakes, Raportteja* 6/2006.
- Hyypä, M. & Mäki, J. (2000) Edistääkö sosiaalinen pääoma terveyttä? Pohjanmaan rannikon suomen- ja ruotsinkielisen väestön kansalaisaktiivisuuden ja terveyden vertailua. *Suomen Lääkärilehti* 8/2000: 821–826.
- Illeris, K. (Toim.) (2009) *Contemporary Theories of Learning*. London: Routledge.
- Invalidiliitto (2009) *Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Opas kartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle*. Saatavana http://inport2.invalidiliitto.fi/Raken_Ympariston_Esteet_netti.pdf (20.11.2012).

- Kangas, M. (2009) Turun yliopiston esteettömyys – haastattelututkimus erityisjärjestelyjä käyttävien opiskelijoiden kokemuksista yliopistossa. Proseminaarityö. Turun yliopisto, Kasvatustieteiden laitos.
- Kempainen, E. (2011) Esteetön yhteiskunta YK:n keinoin. Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Raportteja 50/2011.
- Kilpelä, N. (2013) Yhtenä joukossa vai ympäristön ehdoilla. Teoksessa Laitinen, M. (Toim.) Vapaan sivistystyön esteettömyys (työnimi). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Kumpuvuori, J. (2013) Vammaisia henkilöitä pitää kohdella eri tavalla – kohtuullisten mukautusten juridiikkaa vapaassa sivistystyössä. Teoksessa Laitinen, M. (Toim.) Vapaan sivistystyön esteettömyys (työnimi). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Könkkölä, K. (2011) Keskustelu lokakuussa 2011.
- Laaksonen, E. (2005) Esteetön opiskelu yliopistoissa. Opetusministeriön julkaisuja 2005:6.
- Laki vapaasta sivistystyöstä 21.8.1998/632. Saatavana <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632> (20.11.2012)
- Losinsky, L., Levi, T., Saffey, K. & Jelsma, J. (2003) An investigation into the physical accessibility to wheelchair bound students of an Institution of Higher Education in South Africa. Disability and Rehabilitation 25, 305–308.
- Markkanen, M. (2011) Kansanopistojen esteettömyys erilaisten oppijoiden ja vammaisten opiskelijoiden näkökulmasta: Yhdenvertaisten opiskelumahdollisuuksien esteet. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto, Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Saatavana http://www.kynnys.fi/vse/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=10 (20.11.2012).
- Nivalainen, K. (2000) ”Haluaa mennä semmosena kuin toisetkin” – Näkövammaiset aikuiset kansalaisopiston opiskelijoina. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Erityispedagogiikan laitos. Saatavana <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/.../7785/knivalainen.pdf?> (20.11.2012)
- Paananen, S. (2013) Vapaa sivistystyö toisena mahdollisuutena: nuoret miehet, lukivaikeus sekä oppimis- ja elämänpolkujen tukeminen. Teoksessa Laitinen, M. (Toim.) Vapaan sivistystyön esteettömyys (työnimi). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- Pekonen, E. (2010) Esteitä opintopolulla? Opiskelijoiden kokemuksia esteistä ja esteettömyydestä Kuopion yliopistossa. Publications of the University of Eastern Finland General Series No 4/2010.
- Penttilä, J. (2012) Hitaasti, mutta varmasti? Saavutettavuuden edistyminen yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2000-luvulla. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:10. Saatavana http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2012/Hitaasti_mutta_varmasti.html (20.11.2012)
- Perustuslaki (731/1999). Saatavana <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> (20.11.2012)
- Pietilä, P. (2008). Liikkumisen esteistä ajan hallintaan. Esteettömyyden hyvät käytännöt ja kovat kokemukset korkea-asteen oppilaitoksissa. ESOK -hanke. Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa 2006–2009. Saatavana <http://www.esok.fi> <http://esok.jyu.fi/kaytannot/hkraportti.pdf/> (20.11.2012).
- Poussu-Olli, H. (1999) To be a Disabled University Student in Finland. Disability & Society 14, 103–113.
- Powell, S. & Tummons, J. (2011) Inclusive Practice in the Lifelong Learning Sector. Exeter: Learning Matters.
- Putnam, R. 2000. Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community. New York / London / Toronto / Sydney / Singapore: Touchstone.
- Putnam, R. 1993. Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy. Princeton NJ. Princeton University Press.
- Pääkkölä, E. (2004) Kohti esteetöntä yliopistoa. Opiskelijoiden kokemuksia Jyväskylän yliopiston opiskeluympäristöstä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Erityispedagogiikan laitos. Saatavana https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/.../URN_NBN_fi_jyu-20055.pdf?.. (20.11.2012).

- Rivano-Fischer, D. (2004) Wheelchair accessibility of public buildings in Al Ain, United Arab Emirates (UAE). *Disability and Rehabilitation* 26, 1150–1157.
- Rocco, T. & Delgado, A. (2011) Shifting Lenses: A Critical Examination of Disability in Adult Education. *New Directions for Adult and Continuing Education* 132, 3–12.
- Salomaa, A. (2013) Saavutettavaa verkko-opetusta käytännön toimenpiteillä. Saatavana <http://www.esok.fi/esok-hanke/artikkelit/salomaa/> (20.11.2012).
- Sauro, J. & Lewis, J.R. (2012) Quantifying the User Experience. *Practical Statistics of User Research*. USA: Elsevier / Morgan Kaufman.
- Savolainen, H., Ahonen, T., Aro, M., Tolvanen, A. & Holopainen, L. (2008) Reading comprehension, word reading and spelling as predictors of school achievement and choice of secondary education. *Learning and Instruction* 18, 201–210. (tekstiin sivut 202–203)
- Slee, R. 2011. *The Irregular School. Exclusion, Schooling and Inclusive Education*. Abingdon / New York: Routledge.
- Suni, L. (2012) Kokemuksia kansalaisopistojen esteettömyydestä Kyselytutkimus vammaisille, kuuroille, erilaisille oppijoille ja pitkäaikaissairaille opiskelijoille. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta. Saatavana http://www.kynnys.fi/vse/index.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=10 (20.11.2012).
- Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015.
- United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities 2006. Saatavana <http://www.un.org/disabilities/> (20.11.2012).
- Valkama, A. & Hämäläinen, R. 2013. Monenlaiset oppijat ja esteetön oppimisympäristö. Teoksessa Laitinen, M. (Toim.) *Vapaan sivistystyön esteettömyys* (työnimi). Helsinki: Kansanvalistusseura.
- De Vaus, D. (2002) *Analyzing Social Science Data*. 50 Key Problems in Data Analysis. London Sage
- W. K. Kellogg Foundation (2004) *Logic Model Development Guide. Using Logic Models to Bring Together Planning, Evaluation and Action*. Saatavana <http://www.wkkf.org/knowledge-center/resources/2006/02/WK-Kellogg-Foundation-Logic-Model-Development-Guide.aspx> (20.11.2012).
- World Report on Disability (2011) World Health Organization. Saatavana http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/index.html (21.11.2012).
- Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21. Saatavana <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021> (20.11.2012).

Millaisia puutteita esteettömyyskartoitukset paljastivat?

Esteettömyyskartoitusraporteista koonnut sosionomiopiskelija Eeva Airikkala

Saapuminen kohteeseen

Esteettömien autopaikkojen puute.

Saattoliikenteelle ei ole pysähtymispaikkaa (tällainen tarvitaan, jos opiskelija täytyy auttaa perille asti)

Sisäänkäyntien välillä ei ole esteetöntä kulkuyhteyttä (tällainen tarvitaan, jos saapuu esimerkiksi taksilla väärälle ovelle)

Opistorakennusten väliset kulkureitit ovat esteellisiä.

Piha-alueen kulkureittien valaistuksessa on puutteita.

Luiskan käsijohde on vain luiskan toisella puolella.

Kulkureittien asfalttipinta on epätasaista ja halkeillutta ja reitiltä löytyy myös koholla olevia kaivonkansia.

Kulkuväylät kohteen tilojen välillä ovat huomattavan jyrkkiä (18 %)

Leikkipuiston hiekkapinta vaikeuttaa pyörätuolin kulkua, puiston keinujen alla ei ole turva-alustaa.

Lähistöllä ei julkisen liikenteen pysäkkejä.

Opasteet

Ulkotilojen opasteet

Opasteen välittämään läheisyyteen ei pääse, eikä heikkonäköinen voi siksi lukea tekstiä.

Opasteita ei ole valaistu eivätkä ne erotu tummuuskontrastina taustasta.

Opasteita ei ole.

Opasteet sijoitettu lasin taakse, jolloin eivät erotu selkeästi.

Kasvillisuus peittää opasteiden näkyvyyttä.

Opasteet eivät ole ajan tasalla.

Sisätilojen opasteet

Sisätilojen opasteet eivät ohjaa kulkijaa katkeamattomasti perille saakka.

Opasteen sijoitus oveen aiheuttaa törmäysvaaran opastetta läheltä tarkasteltaessa.

Opasteet ovat liian korkealla.

Opasteissa ei ole hyödynnetty symboleja.

Opasteet sijoitettu lasin taakse tai niissä on kiiltävä pinta, jolloin eivät erotu selkeästi.

Opasteissa ei ole selkeää kontrastia taustaan nähden.

Kirjasinkoko on pieni.

Sisäänkäynnit

Pääsisäänkäynnille on tasoero. Se ei erotu tummuuskontrastina.

Portaassa ei ole tummuuskontrastia eikä käsijohteita tai käsijohde on vain portaiden toisella puolella.

Luiska on jyrkkä.

Luiskassa ei ole käsijohteita eikä suojareunaa.

Sisäänkäynnin tasanne on ahdas apuvälineen käyttäjälle.

Oven aukipitotolppa aiheuttaa kompastumisvaaran.

Askelmien reunat eivät erotu tummuuskontrastin avulla. Huomiomaali on kulunut jo pois.

Ovi on raskas avata, ei ole sähköistä ovenavausjärjestelmää.

Oven kynnyks on korkea.

Portaaton reitti liian jyrkkä eikä valaistu.

Portaissa on vaihteleva mitoitus, mikä vaikeuttaa liikkumista.

Pyörätelineet työntyvät kulkuväylälle ja aiheuttavat kompastumisvaaran.

Portaan välitasanteella on suuri ritilä, joka voi vaikeuttaa kulkua esim. kävelykepin kanssa.
Lasisien käyntioven hahmottaminen on vaikeaa.
Tuulikaappi on ahdas.
Ovikello on korkealla.
Välittömästi sisäänkäynnin jälkeen alkavat portaat ja alatasanne on ahdas.
Sivusisäänkäynnille ei ole opastetta.
Sisäänkäynnit eivät ole katetut.

Sisätilat

Aulatilat ja käytävät

Käytävät heikosti valaistuja, löytyy hämääriä katvealueita.
Kulkureitit ja oviaukot ovat kapeita.
Aulan kalusteet eivät erotu tummuuskontrastina ympäristöstä.
Osa kalusteista on sijoitettu kulkuväylälle, mikä aiheuttaa törmäysvaaran ja hankaloittaa apuvälineillä mahtumista tiloihin.
Ilmoitustaulujen edessä olevat kalusteet estävät pääsyn tiedotteiden lähelle.
Huonetilojen ovet eivät erotu tummuuskontrastina seinistä.
Palvelutiskillä ei ole induktiosilmukkaa, ja polvitilaa tiskin alla on liian vähän. Tiski on korkea, ei ole mahdollista asioida istuen.
Vaatekoukut ovat liian korkealla ja kenkähylly vaikeuttaa entisestään koukkuihin ulottumista.
Tietokonepisteen pöydän ympärillä ei ole riittävästi tilaa, jolloin sen ääreen ei ole esteetöntä kulkumahdollisuutta.
Lattian kuviointi saa aikaan vaikutelman tasoeroista ja kiiltävyys liukkaudesta.
Ikkunoista tuleva valo voi aiheuttaa vastavalohäikäisyä.
Pääosassa opetustilojen ovista on kynnykset.
Ovet avautuvat käytävälle, josta aiheutuu törmäysvaara.
Kulkukäytävän pituuskaltevuuden tasoeron alkamista ei ole merkitty tummuuskontrastina.
Pariovien toisen ovilehden salpa on liian korkealla pyörätuolista käsin avattavaksi.

Portaat

Avoaskelmat lisäävät kompastumisriskiä.

Käsijohteet eivät jatku yhtenäisenä välitasanteilla, ne päättyvät liian aikaisin tai ovat liian ohuet.
Portaiden askelmien reunat eivät erotu tummuuskontrastina.
Portaiden yhteydessä on 14–16 % jyrkkä luiska.
Välitasanne on ahdas.
Porraskäytävä on hämärä.
Matala katto aiheuttaa törmäysvaaran.
Portaat alkavat välittömästi ovelta, mikä aiheuttaa putoamisvaaran.

Hissit

Hissin sijaintia ei ole opastettu, on hankalasti löydettävissä.
Hissin mitoitus ei täytä esteettömyyden vähimmäisvaatimuksia ja oviaukko on ahdas.
Käyttöpainikkeissa ei ole kohomerkintöjä. Painikkeet ovat korkealla.
Hissin valaistus on hämärä.
Pyörätuolihiisi on lukittu eikä vapaasti käytettävissä.
Ovi lukkiutuu välittömästi käytön jälkeen. Ovet sulkeutuvat liian nopeasti.
(Pyörätuoli)hissin ovi ei erotu selkeänä kontrastina ympäristöstä.
Pyörätuolihissin automaattinen avausjärjestelmä toimii vain sisääntulokerroksessa. Painikkeissa ei kohomerkintöjä, niitä täytyy painaa koko matkan ajan.
Valaistus käyttöpainikkeiden kohdalla on huono.
Kohteessa ei ole hissejä, vaikka se on monikerroksinen.

Juhla- ja liikuntasalit, auditoriot

Raskaat ovet.
Suorareunainen kynnys hankaloittaa liikkumista.
Seiniltä ulkonevat pylväät aiheuttavat törmäysvaaran.
Peilissä ei kontrastimerkintöjä.
Näyttämölle ei esteetöntä kulkuyhteyttä eikä sen reuna erotu tummuuskontrastina.
Näyttämön portaiden valaistus on hämärä, eikä niissä ole käsijohteita/loppuvat liian aikaisin.
Auditoriossa ei ole varsinaisia pyörätuoli paikkoja.
Auditorion portaisiin sijoitetut istuimet ja nuottitelineet aiheuttavat törmäysvaaran.
Piano on sijoitettu osittain poistumistien eteen.
Voimistelusaliiin ei ole esteetöntä kulkuyhteyttä.

Puku- ja pesutilat

Pukuhuoneiden wc-tilan mitoitus ja varustus eivät vastaa nykyisiä esteettömyysmääräyksiä.

Tilojen valaistus on hämärä.

Vaatekoukut ovat korkealla, joihin ulottumista vaikeuttavat eteen sijoitetut penkit.

Vain miesten pukuhuoneeseen on portaaton reitti. Pukuhuoneen ovesta on korkea kynnyks.

Suihkutiloihin on korkea kynnyks ja lattiassa on tasoero, joka ei erotu tummuuskontrastina. Lattia on märkänä liukas. Pukeutumistilassa ei ole selvää tummuuskontrastia.

Saunan lauteiden edessä oleva tasanne estää lauteiden lähelle pääsemisen pyörätuolilla.

Pukutilojen penkit eivät mahdollista makuulla pukeutumista.

Osa pukukaappien numeroista on irronnut.

Uima-altaan reunat eivät erotu tummuuskontrastina.

Nostin sijaitsee altaan vastakkaisessa päädyssä pukuhuoneeseen nähden, jolloin etäisyys on pitkä.

Saunan lasiovi ei erotu selkeästi.

Ruokasali, ravintola, kahvila

Ovi on raskas avata, varustettu sulkijalla.

Korkea kynnyks.

Tilaopaste ja ruokalista on hanakala havaita lasiovesta.

Käsipyyheteline on liian korkealla.

Palautelaatikko on ulottumattomissa.

Pöytien väliset tilat ovat ahtaat.

Pöytälevyn alla oleva rakenne tuolin kiinnittämiseksi hankaloittaa pöydän ääreen pääsyä pyörätuolilla. Pöydän jalkarakenteet estävät pääsyn pöydän päähän.

Noutopöydät, palvelutiski ja kalusteet eivät erotu selkeinä kontrasteina. Palvelutiski on lisäksi korkea eikä ruokiin yletä. Tiskillä ei myöskään ole induktiosilmukkaa.

Astioiden palautuksessa ja jätteiden lajittelussa ei ole esteetöntä sijoittelua.

Ei löydy erikorkuisia eikä pyöreitä pöytiä.

Valaistus on riittämätöntä.

Tilassa on taustamelua.

Ruokailutilassa on portaat noutotiskeille.

Kulkureitillä sijaitseva pylvä ei erotu tummuuskontrastina.

Opetustilat ja muut kokoontumistilat

Kalusteissa ei ole säätömahdollisuuksia. Kalusteiden sijoittelu aiheuttaa törmäysvaaran.

Lattioilla lojuvat johdot aiheuttavat kompastumisvaaran. Lattian kiiltävä pinta luo vaikutelman liukkaudesta.

Vesipisteiden alla ei ole vapaata polvitilaa, altaat ovat korkealla.

Opetuskeittiön suunnittelussa ei ole huomioitu esteettömyysnäkökohtia, samoin valaistus on huono.

Luokkatilan pylväät eivät erotu tummakontrastina, mikä aiheuttaa törmäysvaaran.

Kulkuväylät ovat ahtaita.

Kirjaston sijaintia ei ole opastettu kulkureitillä, palvelutiskillä ei ole induktiosilmukkaa. Valaistus on hämärä.

Luentosalissa tai muissa opetustiloissa ei ole induktiosilmukkaa tai pyörätuolipaikkoja, ja korotetun esiintymisalueen reuna ja portaat eivät erotu kontrastina. Saleissa on pitkä jälkikaiunta-aika, mikä vaikeuttaa kuulemista.

Osaan tiloista ei ole esteetöntä kulkureittiä sisäkautta. Ulkokautta mentäessä ovella on korkea kynnyks.

Henkilökunnan tiloissa keittiöpiste on pieni ja hämärä, työtaso on huomattavan korkealla. Tason alla ei ole vapaata polvitilaa ja varusteiden käyttö on hankalaa.

Oviaukkojen sijoittelu hankaloittaa liikkumista.

Kuntosalin laitteissa ei ole huomioitu esteettömyysnäkökohtia. Laitteiden väliin ei jää riittävästi tilaa apuvälineillä pääsyyn.

Opetustilojen ovilla on korkeat kynnykset, joissa on irtonaiset kynnyskiilat. Ne eivät sovellu pyörätuolia käyttäville.

Oviaukot ovat kapeita.

Ilmastointi aiheuttaa häiritsevää taustamelua.

Vain yhden rakennuksen ensimmäisen kerroksen tiloihin on esteetön kulkuyhteys. Kaikki työskentelypisteet eivät ole esteettömiä.

Asuntolasta vain ensimmäinen kerros on esteettömästi saavutettavissa.

Esteettömät WC-tilat

Tiloista löytyy vain yksi esteetön wc, jolloin etäisyydet muodostuvat pitkiä.

Tilaopasteessa ei ole hyödynnetty symboleja. Opasteet ovat korkealla ja vaikeasti havaittavissa.

Ovessa sijaitsevat opasteet aiheuttavat törmäysvaaran, kun opastetta tarkastellaan läheltä.

Ovi ei avaudu kunnolla, koska vaatenaulakko on liian lähellä. Ovesta puuttuu vaakasuuntainen vedin.

Kulkureitillä on sijoitettu kalusteita, jotka hankaloittavat wc-tilaan pääsyä. Kulkureitti on kapea. Kynnys hankaloittaa liikkumista.

Ahdas wc, vain yhdellä sivulla istuinta on tilaa pyörätuolille, eli nykymääräysten mukaista tilaa ei ole. Istuin on kiinni seinässä, jolloin tilaa takana ei ole.

WC-istuimen tukikaiteet ovat matalalla, joistakin wc-tiloista löytyy vain yksi. Lattiaan kiinnitetyt käsituet hankaloittavat pyörätuolilla pääsyä istuimen viereen.

Paperitelineeseen on vaikea ulottua istuimelta käsin (liian kaukana tai istuimen takana), käsisuihku on liian kaukana.

Lattian ja seinän välillä ei ole selkeää tummuus-contrastia, joka helpottaisi tilan hahmottamista.

Käsipyyheteline ja peili ovat liian korkealla. Käsipyyhetelineen käyttö edellyttää kahta kättä.

Valaistus hämärä.

Ainoa roska-astia on polkimella avattava kannellinen astia.

Ei ole hälytysjärjestelmää.

Vapaan sivistystyön esteettömyys -tutkimuksessa tehdyt esteettömyyskartoitukset

Kilpelä, N. (2012) Rovaniemen kansalaisopisto ja Rovala-Opisto. Esteettömyys. Kynnys ry/Kynnyskonsultit.

Kilpelä, N. & Virkkala J. (2012) ARBIS. Esteettömyyskartoitus. Kynnys ry/Kynnyskonsultit.

Kilpelä, N. & Virkkala J. (2012) Kauniaisten kansalaisopisto. Esteettömyys. Kynnys ry/Kynnyskonsultit.

Virkkala, J. & Englund, S. (2012) Lehtimäen erityiskansanopisto. Esteettömyys. Kynnys ry/Kynnyskonsultit.

Virkkala, J. & Englund, S. (2012) Pekka Halosen akatemia Esteettömyys. Kynnys ry/Kynnyskonsultit.

Opistokyselyn lomake

Kysely kansalais- ja kansanopistojen esteettömyydestä

Hyvä rehtori

On tärkeää tietää kuka pääsee osallistumaan vapaan sivistystyön opintoihin ja miten se konkreettisesti mahdollistetaan. Siksi olemme opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) rahoituksella käynnistäneet *Vapaan sivistystyön esteettömyys* -tutkimushankkeen, jonka tavoitteena on selvittää esteettömyyden toteutumista kansalais- ja kansanopistoissa sekä antaa opistoille välineitä parantaa esteettömyyttään. Tutkimuksen tulosten perusteella voidaan tehdä kehittämis ehdotuksia opetusministeriölle, kuntaliitolle ja valtakunnallisille sivistysjärjestöille sekä perustella resurssitoiveita esimerkiksi opistojen ylläpitäjien suuntaan.

Keskeisin osa tiedosta hankitaan tällä rehtoreille suunnatulla kyselyllä. Voitte myös delegoida kyselyyn vastaamisen opiskelun esteettömyyteen perehtyneille henkilökuntanne jäsenille. **Kyselylomakkeen täyttämiseen kuluu aikaa noin 30 minuuttia.** Kyselylomake on jaettu kolmeen osaan, jotka käsittelevät rakennettua ympäristöä, opiskelua ja hallintoa.

Esteettömyys on opintojen saavutettavuuden keskeinen osa-alue, jolla tarkoitetaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen opiskelu ympäristön toteuttamista siten, että jokainen voi ominaisuuksistaan riippumatta toimia mahdollisimman yhdenvertaisesti muiden kanssa. Esteettömyys koskettaa vapaan sivistystyön oppilaitoksissa kaikkia opiskelijoita ja koko henkilöstöä, mutta erityisen tärkeää se on niille yhteisön jäsenille, joilla on jokin vamma, jotka ovat ikääntyneitä tai kuuluvat kulttuuriin tai kielellisiin vähemmistöihin. **Kyselylomakkeessa esteettömyyttä tarkastellaan erityisesti vammaisten ja lukivaikeuksisten opiskelijoiden kannalta.**

Tutkimuksen onnistumisen edellytyksenä on, että vastausprosentti nousee riittävän korkeaksi. **Jokaista vastausta tarvitaan mahdollisimman oikean kuvan saamiseksi tämän hetken tilanteesta ja kehittämistarpeista.**

Luottamuksellisuus

Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Vastaukset raportoidaan siten, ettei niistä voi tunnistaa yksittäisen oppilaitoksen tai henkilön vastauksia.

Palaute

Jokainen kyselyyn vastannut opisto saa yhteenvedon tutkimuksen tuloksista.

Kyselyn palauttaminen

Pyydämme Teitä täyttämään tämän kyselylomakkeen ja palauttamaan sen **31.12.2011 mennessä** oheisessa valmiiksi maksetussa kuoressa Helsingin yliopistoon.

Yhteistyöstä etukäteen kiittäen

Matti Laitinen

Jyrki Ijäs

Jaana Nuottanen

OSA I. RAKENNETTU YMPÄRISTÖ

OPISTON LIIKKUMISESTEETTÖMYYS

Pyydämme Teitä seuraavaksi vastaamaan jokaiseen kysymykseen valitsemalla sen vaihtoehdon, joka parhaiten vastaa Teidän näkemystänne.

1. Kuinka monta prosenttia kaikista opistonne käytössä olevista sisätiloista on sellaisia, että niissä on helppo liikkua esimerkiksi pyörätuolilla tai rollaattorilla? *(ei portaita tai tasoeroja, hissit tai luiskat, leveät ovet ja kulkuväylät)*

Valitkaa vain yksi vaihtoehto.

0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100%

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

2. Onko opistonne asiakaspalvelupisteissä helppo asioida esimerkiksi pyörätuolilla tai rollaattorilla? *(ei portaita matkalla asiakaspalveluun, asiakaspalvelupisteessä on riittävästi tilaa liikkua pyörätuolilla tai rollaattorilla, palvelutiskien korkeus soveltuu myös pyörätuolin käyttäjälle)*

1. Ei
2. Osassa asiakaspalvelupisteistä on helppo asioida ja osassa ei ole
3. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

3. Onko opistonne opiskelijoille tarkoitetuissa kahviloissa/ruokaloissa helppo asioida esimerkiksi pyörätuolilla tai rollaattorilla? *(ei portaita matkalla kahvilaan/ruokalaan, kahvilassa/ruokalassa on riittävästi tilaa liikkua pyörätuolilla tai rollaattorilla)*

1. Ei
2. Osassa kahviloista/ruokaloista on helppo asioida ja osassa ei ole
3. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

4. Onko opistonne opiskelijoille tarkoitetuissa tiloissa esteettömät WC-tilat? *(ei portaita matkalla WC-tiloihin, WC-tiloissa on leveät ovet ja riittävästi tilaa liikkua pyörätuolilla tai rollaattorilla)*

1. Ei
2. Osassa tiloista on esteettömät WC-tilat ja osassa ei ole
3. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

ASUNTOLAN LIIKKUMISESTEETTÖMYYS

(kysymykset 5–8 koskevat vain kansanopistoja)

Pyydämme Teitä seuraavaksi vastaamaan jokaiseen kysymykseen valitsemalla sen vaihtoehdon, joka parhaiten vastaa Teidän näkemystänne.

5. Kuinka monta prosenttia kaikista opistonne asuntolan/asuntoloiden sisätiloista on sellaisia, että niissä on helppo liikkua esimerkiksi pyörätuolilla tai rollaattorilla? *(ei portaita tai tasoeroja, hissit tai luiskat, leveät ovet ja kulkuväylät)*

Valitkaa vain yksi vaihtoehto.

0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100%

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

6. Onko asuntolan/asuntoloiden keittiö- ja ruokailutiloissa helppo liikkua esimerkiksi pyörätuolilla tai rollaattorilla? *(ei portaita tai tasoeroja matkalla keittiö- ja ruokailutiloihin, riittävästi tilaa liikkua pyörätuolilla tai rollaattorilla)*

1. Ei
2. Osassa asuntolan/asuntoloiden keittiö- ja ruokailutiloista on helppo liikkua ja osassa ei ole
3. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

7. Onko asuntolan/asuntoloiden tiloissa esteettömät WC- ja pesutilat? *(ei portaita matkalla WC- ja pesutiloihin, WC- ja pesutiloissa on leveät ovet ja riittävästi tilaa liikkua pyörätuolilla tai rollaattorilla)*

1. Ei
2. Osassa asuntolan/asuntoloiden tiloista on esteettömät WC- ja pesutilat ja osassa ei ole
3. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

8. Onko opiston ja asuntolan käytössä olevalla piha-alueella helppo liikkua esimerkiksi pyörätuolilla tai rollaattorilla? *(ei portaita tai tasoeroja, luiskat)*

1. Ei
2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

NÄKEMIS- JA KUULEMISYMPÄRISTÖN ESTEETTÖMYYS

Pyydämme Teitä seuraavaksi vastaamaan jokaiseen kysymykseen valitsemalla sen vaihtoehdon, joka parhaiten vastaa Teidän näkemystänne.

9. Onko opistonne käytössä olevissa tiloissa riittävä valaistus? *(oma arvionne valaistuksesta erityisesti toiminnan kannalta olennaisissa kohdissa, kuten rakennusten sisäänkäynneillä, asiakaspalvelupisteessä jne.)*

1. Ei
2. Osassa tiloista on riittävä valaistus ja osassa ei ole
3. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

10. Onko opistonne käytössä olevissa sisä- ja ulkotiloissa selkeät ja helposti ymmärrettävät opasteet? *(Onko esim. käytetty symboleja tekstin tukena?)*

1. Ei
2. Osassa tiloista on selkeät ja helposti ymmärrettävät opasteet ja osassa ei ole
3. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

11. Onko opistonne käytössä olevissa tiloissa kaikuisuutta tai kovaa taustamelua? *(kaikuisuutta voivat aiheuttaa esim. kovat pinnat ja holvikatot, taustamelua voivat aiheuttaa esim. ilmastointi, erilaiset laitteet, tilan muut käyttäjät tai ulkoa kantautuva liikenteen melu)*

1. Ei
2. Kyllä

Jos vastasitte KYLLÄ, mainitkaa vielä missä tiloissa on kaikuisuutta tai kovaa taustamelua.

Pyydämme Teitä vastaamaan seuraavaan kysymykseen valitsemalla ne vaihtoehdot, jotka vastaavat Teidän näkemystänne.

12. Missä opiston käytössä olevista tiloissa on induktiosilmukan käyttömahdollisuus? *(Induktiosilmukka on kuulolaitteen käyttäjille tarkoitettu kuulemisen apuväline.)*

1. Ei ole induktiosilmukan käyttömahdollisuutta
2. Induktiosilmukan käyttömahdollisuus on asiakaspalvelupisteissä
3. Induktiosilmukan käyttömahdollisuus on isommissa kokoontumistiloissa kuten esimerkiksi juhlasalissa ja auditoriossa
4. Induktiosilmukan käyttömahdollisuus on muissa kuin edellä mainituissa tiloissa

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

OSA II. OPISKELU

TIEDOTUS, TUKI- JA NEUVONTAPALVELUT

Pyydämme Teitä seuraavaksi vastaamaan jokaiseen kysymykseen valitsemalla sen vaihtoehdon, joka parhaiten vastaa Teidän näkemystänne.

13. Onko opistollanne esteettömät nettisivut? *(esteettömät nettisivut on toteutettu siten, että esim. sokeat ja heikkonäköiset käyttäjät voivat hyödyntää niitä vaivattomasti: kuvilla on tekstivastineet jne.)*

1. Ei 2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

14. Tiedotetaanko opiskelijoille ja opiskelijoiksi hakeutuville oppilaitoksenne esteettömyyteen liittyvistä asioista opistonnet nettisivuilla?

1. Ei 2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

15. Tiedotetaanko opiskelijoille ja opiskelijoiksi hakeutuville oppilaitoksenne esteettömyyteen liittyvistä asioista opistonnet painetussa ohjelmassa?

1. Ei 2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

16. Onko opistossanne nimettyä vastuuhenkilöä, joka hoitaa vammaisten ja lukivaikeuksisten opiskelijoiden asioita?

1. Ei 2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

17. Onko opistonnet opiskelijoilla mahdollisuus saada henkilökohtaista ohjausta esteettömyyteen liittyvissä kysymyksissä?

1. Ei 2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

OPETUS

Opetuksesta ei ole helppoa muodostaa kokonaiskuvaa. Pyydämme Teitä silti seuraavaksi vastaamaan jokaiseen kysymykseen valitsemalla sen vaihtoehdon, joka parhaiten vastaa Teidän näkemystänne opetuksesta omassa opistossanne. Mitä suuremman numeron valitsette, sitä enemmän olette väittämän kanssa samaa mieltä asiasta.

18. Kuinka hyvin seuraavat väitteet kuvaavat mielestänne opistonne opetusta?	<i>Täysin ERI mieltä</i>	<i>Jokseenkin eri mieltä</i>	<i>En samaa enkä eri mieltä</i>	<i>Jokseenkin samaa mieltä</i>	<i>Täysin SAMAA mieltä</i>
a) Opettajat ja muu opistonne henkilökunta suhtautuvat myönteisesti erityisjärjestelyihin, joiden avulla pyritään turvaamaan kaikkien tasa-arvoinen mahdollisuus oppimiseen	1	2	3	4	5
b) Jos opetukseen ilmoittautuva henkilö kertoo käyttävänsä esimerkiksi pyörätuolia tai rollaattoria, opetus siirretään esteettömiin tiloihin	1	2	3	4	5
c) Opetukseen liittyvä kirjallinen materiaali on mahdollista saada etukäteen ja opiskelijan tarvitsemassa muodossa (<i>esim. sähköisessä muodossa tai isolla fontilla</i>)	1	2	3	4	5
d) Opettajat eriyttävät opetustaan osallistujien mukaan (<i>jos ryhmässä on esim. näkövammaisen opiskelija, opettaja lukee ääneen esityksensä tekstit, liikunta-ryhmän vetäjä selittää liikkeet sanallisesti</i>)	1	2	3	4	5
e) Opetus toteutetaan niin, että opiskelijan on mahdollista opiskella omassa tahdissaan (<i>esim. hitaammin kuin toiset</i>)	1	2	3	4	5
f) Opitun arvioinnissa toimitaan jous-tavasti, jotta jokaisella opiskelijalla on mahdollisuus näyttää oma osaamisensa	1	2	3	4	5
g) Opintokäynnit, retket ja matkat toteutetaan siten, että kaikkien on mahdollista osallistua (<i>vierailukohteet ovat esteettömiä, kuljetuksissa ja majoituksessa huomioidaan liikkumisesteettömyys: hissillä varustettu linja-auto mahdollistaa esim. pyörätuolin tai rollaattorin käyttäjän osallistumisen</i>)	1	2	3	4	5

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

OSA III. HALLINTO

HENKILÖSTÖN KOULUTUS

Pyydämme Teitä seuraavaksi vastaamaan jokaiseen kysymykseen valitsemalla sen vaihtoehdon, joka parhaiten vastaa Teidän näkemystänne.

19. Kuinka monta prosenttia opistonne päätoimisesta opetushenkilöstöstä on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty vammaisten opiskelijoiden huomioon ottamista opetuksessa?

Valitkaa vain yksi vaihtoehto.

0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100% Ei tietoa

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

20. Kuinka monta prosenttia opistonne päätoimisesta opetushenkilöstöstä on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioon ottamista opetuksessa?

Valitkaa vain yksi vaihtoehto.

0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100% Ei tietoa

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

21. Kuinka monta prosenttia opistonne tuntiopettajista on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty vammaisten opiskelijoiden huomioon ottamista opetuksessa?

Valitkaa vain yksi vaihtoehto.

0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100% Ei tietoa

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

22. Kuinka monta prosenttia opistonne tuntiopettajista on osallistunut koulutukseen, jonka osana on käsitelty lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioon ottamista opetuksessa?

Valitkaa vain yksi vaihtoehto.

0% 10% 20% 30% 40% 50% 60% 70% 80% 90% 100% Ei tietoa

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

23. Onko opistonne opettajille ja muulle henkilöstölle järjestetty viimeisen viiden vuoden aikana koulutusta, jonka osana on käsitelty vammaisten ja lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioon ottamista?

1. Ei

2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

24. Käsitelläänkö opistonne uusien opettajien ja muun henkilöstön perehdytyksen osana vammaisten ja lukivaikeuksisten opiskelijoiden huomioon ottamista?

1. Ei

2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

TOIMINNAN SUUNNITTELU

Pyydämme Teitä seuraavaksi vastaamaan jokaiseen kysymykseen valitsemalla sen vaihtoehdon, joka parhaiten vastaa Teidän näkemystänne.

25. Onko opistossanne tehty esteettömyyskartoitus?

1. Ei

2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

26. Jos esteettömyyskartoitus on tehty, onko se ulkopuolisen asiantuntijan tekemä?

(esim. esteettömyyskartoittaja, esteettömyyteen perehtynyt henkilö)

1. Ei

2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

27. Onko opistossanne laadittu opettajille ja muulle henkilöstölle kirjallisia ohjeita esteettömän opiskelun mahdollistamiseksi?

1. Ei

2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

28. Onko opistossanne tehty yhdenvertaisuussuunnitelma? (*Yhdenvertaisuussuunnitelma voi myös olla osa tasa-arvosuunnitelmaa tai muuta toimintaa ohjaavaa asiakirjaa*)

1.Ei

2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

29. Jos yhdenvertaisuussuunnitelma on tehty, onko siinä huomioitu myös vammaiset opiskelijat?

1.Ei

2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

30. Jos yhdenvertaisuussuunnitelma on tehty, onko siinä huomioitu myös lukivaikeuksiset opiskelijat?

1.Ei

2. Kyllä

Tähän voitte kommentoida ja kertoa lisää: _____

31. Onko esteettömyys mainittu opistonne strategiassa tai muussa toimintaa ohjaavassa asiakirjassa?

1.Ei

2. Kyllä

Jos vastasitte KYLLÄ, kertokaa vielä missä opistonne asiakirjassa esteettömyys on mainittu.

OSA IV. TAUSTATIEDOT

VASTAAJAN PERUSTIEDOT

32. Vastaajan tehtävänimike/Vastaajien tehtävänimikkeet? (rehtori, vararehtori, opettaja...) _____

33. Kuinka usein käsittelette työssänne esteettömyyteen liittyviä asioita?

Valitkaa vain yksi vaihtoehto.

1. Useita kertoja viikossa
2. Kerran viikossa
3. 2–3 kertaa kuukaudessa
4. Kerran kuukaudessa
5. Useita kertoja vuodessa
6. Kerran vuodessa
7. Harvemmin kuin kerran vuodessa

34. Miten tyytyväinen olette opistonne esteettömyyteen (rakennetun ympäristön esteettömyys, opiskelun esteettömyys ja esteettömyysnäkökulma hallinnossa)?

Valitkaa vain yksi vaihtoehto.

1. Erittäin tyytyväinen
2. Melko tyytyväinen
3. Melko tyytymätön
4. Erittäin tyytymätön

Miksi, perustelut? _____

OPISTOTIEDOT

35. Opistonne nimi? _____

36. Kuinka monessa rakennuksessa opistonne järjestää opetusta tai muuta toimintaa? _____

37. Opistonne päätoimisen henkilökunnan määrä/vuosi? (joko tämä tai edellinen vuosi) _____

38. Opistonne tuntiopettajien määrä/vuosi? (joko tämä tai edellinen vuosi) _____

39. Onko opistossanne otettu käyttöön hyviä käytäntöjä esteettömyyden edistämiseksi? Millaisia?

Onko Teillä mielessänne vielä jotakin, jonka haluaisitte tuoda tässä yhteydessä esille?

Kiitos vastauksistanne!

Palauttakaa lomake valmiiksi maksetussa kuoressa Helsingin yliopistoon.

Opistojen antama palaute tutkijoille

Päätimme opistokyselyn kysymykseen: Onko Teillä mielessänne vielä jotakin jonka haluaisitte tuoda tässä yhteydessä esille?

Tiivistettynä rehtoreiden tai heidän nimeämiensä henkilöiden terveiset tutkijoille käsittelivät seuraavia aiheita tai teemoja:

- opiston esteettömyystilanne ja sen kehittäminen:
 - esteettömyyden kehittämiseksi tehdyt toimenpiteet
 - mahdollisuudet esteettömyyden kehittämiseen
 - opiston tulevaisuudennäkymät
- opiskelun esteettömyys
- esteettömyyteen liittyvä tiedontarve
- kyselylomake ja tutkimuksen toteutustapa

Suurin osa vastauksista käsitteli opiston esteettömyystilannetta. Opistot kertoivat niistä toimenpiteistä, joita olivat tehneet esteettömyyden kehittämiseksi tai selittivät, miksi opiston esteettömyystilanne oli sellainen kuin oli. Jotkut vastaajista kokivat, opistonsa mahdollisuudet vastata esteettömyyden kehittämistä koskeviin odotuksiin heikoksi. Vastauksissa käsiteltiin lisäksi esteettömyyden kehittämisen tulevaisuudennäkymiä.

"Olemme olleet mukana panemassa alulle, v. 2007 esteettömyyskävelyitä, joissa kaupungilla nämä asiat on alettu ottaa huomioon. Esteetön tila on miellyttävä myös muille!" (95, 40)

"Meillä on paljon maahanmuuttajia, jotka ovat kielellisesti esteellisiä." (142, 40)

"Kun monet toimipisteistä ovat kylien lakkautettuja kouluja, joista toiminta on loppumassa vähitellen, ei ole ollut intoa panostaa esteettömyyteen. Ihmiset auttavat toisiaan yli esteiden!" (208,40)

"Vuokralaisena on vaikea vaatia parannuksia – seurauksena olisi entistäkin korkeammat vuokrat, joihin ei ole varaa." (19, 40)

"Oma tilantarve on melkoinen – uusien tilaratkaisujen myötä esteettömyyteen tullaan kiinnittämään enemmän huomiota." (107, 40)

Useimmissa kyselylomakkeeseen ja tutkimuksen toteutukseen kohdistuvissa kommentteissa esteettömyyteen suhtauduttiin myönteisesti. Joukossa oli kuitenkin yksi vastaaja, jonka kommentit olivat kriittisiä kautta linjan. Hänen vastauksensa kyselylomakkeen viimeiseen kysymykseen käsitteli tapausta, jonka perusteella opisto tai vastaaja voitaisiin tunnistaa, joten kriittistä suhtautumista kuvaavaksi esimerkiksi on valittu opasteita käsittelevän monivalintakysymyksen vastausta täydentävä kommentti.

"Asia on hyvin tärkeä, kehitettävää on." (24, 40)

"Hieno asia, että nämä kysymykset on nostettu esille." (85, 40)

"Liian pitkälle ei tule kehittää. Meillä esteettömyys on huipussaan. Jos sitä kehitetään, enemmistö kärsii!" (63,10)

Opistojen kommentteissa mainittiin myös koulutuksen merkitys esteettömyystietoisuuden kehittämisessä ja toivottiin esteettömyyden kehittämiseen liittyvän koulutuksen järjestämistä.

"Tietoisuuden lisääminen esim. koulutuksella, mitä kaikkea esteettömyys tarkoittaa ja miten se voidaan ottaa huomioon opetuksessa. Osaava-hankkeiden koulutuksiin aiheesta omia tilaisuuksia..." (131, 40)

Kyselylomakkeen ja tutkimuksen kerrottiin toimineen herätteenä esteettömyyden kehittämiseen. Yksittäisessä kommentissa keuhuttiin ajatusta lomakkeen yhteisestä täyttämisestä. Lisäksi kyselyn arvioitiin sopivan paremmin isoille kuin pienille opistoille ja kansanopistoille paremmin kuin kansalaisopistoille. Tutkijoille esitettiin myös kysymys, miksei kyselyä voinut täyttää verkossa.

"Kysely oli hyvä sillä se antoi ajattelemisen aihetta ja parantamisen kohteita opiston toimintaan." (37, 40)

"Laadittu esteettömyyskartoitus / -suunnitelma / -strategia tai yhdenvertaisuusasiakirja ei välttämättä poista ongelmia. Kaikilta (pieniltä) opistoilta ei voi vaatia kaikkia mahdollisia suunnitelmia. Asiat voi toimia ilman niitäkin, ja se lienee pääasia? Joskus asiat voi itse tehdä pienessä yksikössä jopa paremmin, tasa-arvoisemmin ja laadukkaammin kuin suuressa yksikössä." (163, 40)

"Kysely sopinee tässä muodossa paremmin kansanopistoille kuin kansalais-/ työväenopistoille, kun ajatellaan kerättävien tietojen ominaisuuksia ja oppilaitosten toimintaa ja ominaisuuksia." (56, 40)

"Miksi ei sähköinen kysely, kirjoittaminen hidasta näin?" (13, 40)

Faktoriansalysissa mukana olevien esteettömyysmuuttujien keskinäiset korrelaatiot

(muuttujarivin tunnuksina kahden sanan alkukirjaimet)

Muuttuja	1. Liik.est.	2.La sisätilat	4.Lw	9.Rv	10.So	11.T	12.lk	13.En	14.Et
2 Liikkumisesteett. asiakaspalvelupistee	.41***								
4 Liikkumisesteettömät WC-tilat	.49***	.45***							
9 Riittävä valaistus	.18**	.16*	.19**						
10. Selkeät opasteet	.23***	.21***	.25***	.23***					
11 Meluttomat tilat	.20**	.03 ns	.12 ns	.13*	.11 ns				
12 Induktiosilmukan käyttömahdollisuus	.29***	.14*	.18**	-.03 ns	.09 ns	.09 ns			
13 Esteettömät nettisivut	-.08 ns	-.01 ns	-.04 ns	.01 ns	-.06 ns	.06 ns	-.09 ns		
14. Esteettömyydestä tiedotetaan nettisiv	.00 ns	-.09 ns	.02 ns	.04 ns	-.04 ns	.03 ns	.02 ns	.34***	
15. Esteettömyydestä tied. painetussa ohj	.03 ns	.00 ns	.01 ns	.01 ns	.01 ns	.11 ns	.15*	.18**	.49***
16. Esteettömyyden vastuuhenkilö	.16*	.15*	.11 ns	.04 ns	.13*	.02 ns	.10 ns	.04 ns	.29***
17. Henkilökohtainen esteettömyysohjaus	.14*	.23***	.09 ns	.04 ns	.06 ns	.08 ns	.15*	.12 ns	.12 ns
18. a) Esteett. suhtaudutaan myönteises	.17**	.19***	.18**	.06 ns	-.16*	.17**	.04 ns	-.01 ns	.09 ns
b) Opetus siiretään esteettöm. tiloihin	.23***	.17**	.17**	.13*	.23***	.18**	.07 ns	.05 ns	-.01 ns
c) Opetusmateriaalit saa etukäteen	.11 ns	-.06 ns	.18**	.13 ns	.14*	-.02 ns	.04 ns	.05 ns	-.02 ns
d) Opettajat eriyttävät opetustaan	.11 ns	.08 ns	.17*	-.02 ns	.16*	-.01 ns	.06 ns	.11 ns	-.02 ns
e) Mahdollista opiskella omassa tahdissa	.12 ns	.14*	.10 ns	.16*	.15*	.16*	.04 ns	.03 ns	-.02 ns
f) Arvioinnissa toimitaan joustavasti	.13*	.10 ns	.09 ns	.10 ns	.18**	.13*	.05 ns	.08 ns	.12 ns
g) Kaikilla mahdollisuus opintokäynteih	.25***	.16*	.28***	.17**	.20**	.15*	.02 ns	.09 ns	.11 ns
19. Henkilöstön koulutus vammaiset	.30***	.19**	.12 ns	.11 ns	.20**	.00 ns	.12 ns	.06 ns	.28***
20. Henkilöstön koulutus lukivaikeuksise	.19**	.16*	.13 ns	.12 ns	.19**	.03 ns	.09 ns	.09 ns	.30***
21. Tuntiopettajien koulutus vammaiset	.27***	.13 ns	.14*	.07 ns	.15*	.00 ns	.08 ns	.02 ns	.27***
22. Tuntiopettajien koulutus lukivaikeuks	.20**	.13 ns	.13*	.08 ns	.13 ns	.06 ns	.05 ns	.06 ns	.30***
23. Esteettömyyskoulutusta järjestetty	.16*	.06 ns	.02 ns	.01 ns	.16*	-.02 ns	.18**	.09 ns	.27***
24. Pehdytys vammaisuuteen ja lukivaik.	.05 ns	.19**	.06 ns	.15*	.14*	.05 ns	.06 ns	.19**	.23***
25. Esteettömyyskartoitus tehty	.16*	.11 ns	.11 ns	.03 ns	.09 ns	.01 ns	.17*	-.05 ns	.17*
27. Kirjalliset esteettömyysohjeet	.13*	.04 ns	.18**	.04 ns	.15*	.01 ns	.03 ns	.01 ns	.24***
31. Esteettömyys mainittu strategiassa	.16*	.10 ns	.07 ns	.12 ns	.08 ns	-.06 ns	.10 ns	.08 ns	.17**

Muuttuja	15.Et	16.Ev	17.He	18.a)Es	18.b)Os	18.c)Oe	18.d)Oe	18.e)Mo	18.f)At
15. Esteettömyydestä tied. painetussa ohj									
16. Esteettömyyden vastuuhenkilö	.37***								
17. Henkilökohtainen esteettömyysohjaus	.15*	.20**							
18. a) Esteett. suhtaudutaan myönteises	.06 ns	.11 ns	.28***						
b) Opetus siirretään esteettöm. tiloihin	.09 ns	.17*	.29***	.39***					
c) Opetusmateriaalit saa etukäteen	-.09 ns	.18**	.21**	.23***	.29***				
d) Opettajat eriyttävät opetustaan	.04 ns	.20**	.26***	.29***	.34***	.39***			
e) Mahdollista opiskella omassa tahdissa		.12 ns	.23***	.24***	.23***	.32***	.38***	.43***	
f) Arvioinnissa toimitaan joustavasti	.18**	.28***	.27***	.31***	.46***	.35***	.44***	.56***	
g) Kaikki voivat osallistua opintokäynteih	.05 ns	.16*	.12 ns	.28***	.30***	.21**	.32***	.34***	.43***
19. Henkilöstön koulutus vammaiset	.26***	.42***	.24***	.18**	.22**	.17**	.14*	.18**	.26***
20. Henkilöstön koulutus lukivaikeuksis	.22***	.46***	.21**	.15*	.20**	.12 ns	.14*	.23***	.36***
21. Tuntiopettajien koulutus vammaiset	.29***	.46***	.21**	.15*	.20**	.15*	.18**	.25***	.28***
22. Tuntiopettajien koulutus lukivaikeuks	.27***	.45***	.23***	.16*	.16*	.19**	.15*	.25***	.31***
23. Esteettömyyskoulutusta järjestetty	.19**	.36***	.15*	.08 ns	.10 ns	.08 ns	.09 ns	.10 ns	.17**
24. Perehdytys vammaisuuteen ja lukivaik.	.30***	.30***	.19**	.14*	.16*	.01 ns	.11 ns	.14*	.22***
25. Esteettömyyskartoitus tehty	.24***	.18**	.22***	.09 ns	.11 ns	.06 ns	.09 ns	.16*	.17**
27. Kirjalliset esteettömyysohjeet	.26***	.29***	.12 ns	.01 ns	.15*	.08 ns	.08 ns	.13 ns	.15*
31. Esteettömyyys mainittu strategiassa	.14*	.24***	.21**	.18**	.16*	.10 ns	.11 ns	.14*	.14*
Muuttuja	18.g)Kv	19.Hk	20.Hk	21.Tk	22.Tk	23.Ej	24.Pv	25.Et	27.Ke
g) Kaikki voivat osallistua opintokäynteih									
19. Henkilöstön koulutus vammaiset	.22***								
20. Henkilöstön koulutus lukivaikeuksis	.23***	.69***							
21. Tuntiopettajien koulutus vammaiset	.22**	.80***	.69***						
22. Tuntiopettajien koulutus lukivaikeuks	.21*	.66***	.78***	.82***					
23. Esteettömyyskoulutusta järjestetty	.15*	.47***	.60***	.49***	.51***				
24. Perehdytys vammaisuuteen ja lukivaik.	.25***	.41***	.43***	.48***	.45***	.33***			
25. Esteettömyyskartoitus tehty	.11 ns	.26***	.24***	.21**	.23***	.15*	.10 ns		
27. Kirjalliset esteettömyysohjeet	.08 ns	.17**	.21**	.15*	.20**	.24***	.07 ns	.11 ns	
31. Esteettömyyys mainittu strategiassa	.04 ns	.39***	.29***	.30***	.23**	.26***	.21**	.26***	.15*

Esteettömyyssosioiden rotatoitu faktorimatriisi

Muuttuja	Hallinnon esteettömyys	Opetuksen esteettömyys	Rakennetun ympäristön esteettömyys	Kommu- naliteetti
Tuntiopettajien koulutus, vammaiset	0.88			0.81
Tuntiopettajien koulutus, lukivaikeuksiset	0.87			0.77
Henkilöstön koulutus, lukivaikeuksiset	0.81			0.70
Henkilöstön koulutus, vammaiset	0.80			0.69
Henkilöstökoulutus viiden vuoden aikana	0.60			0.37
Perehdytykseen sisältyvät vammaiset ja lukivaikeuksiset	0.51			0.28
Vammais- ja lukiasioiden vastuuhenkilö nimetty	0.50			0.30
Esteettömyydestä tiedotetaan nettisivuilla	0.38			0.16
Esteettömyydestä tiedotetaan painetussa ohjelmassa	0.35			0.13
Esteettömyys mainittu strategiassa	0.33			0.14
Esteettömyyskartoitus tehty	(0.24)			0.10
Kirjalliset esteettömyysohjeet	(0.21)			0.07
Arvioinnissa toimitaan joustavasti		0.75		0.62
Mahdollista opiskella omassa tahdissa		0.66		0.46
Opettajat eriyttävät opetustaan		0.60		0.37
Opetus siirretään esteettömiin tiloihin		0.55		0.36
Opetusmateriaalit saa etukäteen		0.48		0.25
Kaikki voivat osallistua opintokäynteihin		0.48		0.31
Erytisjärjestelyihin suhtaudutaan myönteisesti		0.42		0.22
Henkilökohtainen ohjaus esteettömyysasioissa		0.34		0.17
Taustameluttomuus		(0.17)	(0.17)	0.06
Sisätiloista liikuntaesteettömiä %			0.72	0.55
Wc-tilat liikuntaesteettömiä			0.66	0.46
Liikuntaesteettömät asiakaspalvelupisteet			0.56	0.33
Selkeät opasteet			(0.32)	0.16
Induktiosilmukan käyttömahdollisuus			(0.30)	0.09
Riittävä valaistus			(0.24)	0.08
Esteettömät nettisivut			(-0.14)	0.04
Ominaisarvo	5.50	2.24	1.29	
% varianssista	19.65	9.82	6.72	
kumulatiivinen %	19.65	27.66	32.28	

Opistotyyppin ja opiston esteettömyystyyppin yhteisjakauma

Esteettömyystyyppi		Hallinnon esteettömyyden kärkityyppi	Opetuksen esteettömyyden kärkityyppi	Rakennetun ympäristön esteettömyyden kärkityyppi	Esteettömyyden keskityyppi	Yhteensä
Opiston tyyppi						
Kansalaisopisto	N	18	22	16	107	163
	%	11,0	13,5	9,8	65,6	100,0
Kansanopisto	N	21	15	6	26	68
	%	30,9	22,1	8,8	38,2	100,0
Yhteensä	N	39	37	22	133	231
	%	16,9	16,0	9,5	57,6	100,0

Logistisen regressioanalyysin taulukot

Analyysitapana on käytetty Waldin testiin perustuvaa eteenpäin askeltavaa menetelmää. Lähtökohtamuuttujina on käytetty opiston tyyppiä, opiston kieltä, opiston päätoimisen henkilökunnan määrää, opiston rakennusten määrää, kunnan väestömäärää, kunnan kaupunkimaisuutta, kunnan taloudellista tilannetta ja kunnan korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden osuutta väestöstä.

Taulukko 1. Logistisen regressioanalyysin mukaan merkitsevimmin opiston yleiseen esteettömyyteen yhteydessä olevat tekijät

Opisto- ja kuntatekijät	N	OR	95 prosentin luottamusväli	p-arvo
Opiston tyyppi				
Kansalaisopisto	163	1		
Kansanopisto	68	3,30	1,80–6,22	,000
Opiston henkilöstömäärä				
Vähän henkilöstöä	96	1		
Paljon henkilöstöä	109	2,10	1,20–3,68	,009
Opiston rakennukset				
Paljon rakennuksia	103	1		
Vähän rakennuksia	102	2,36	1,34–4,13	,003

Taulukko 2. Logistisen regressioanalyysin mukaan merkitsevimmin opiston yleiseen esteettömyyteen yhteydessä olevat tekijät, kun opiston esteettömyys on adjustoitu opistotyyppillä

Opisto- ja kuntatekijät	N	OR	95 prosentin luottamusväli	p-arvo
Opiston henkilöstömäärä				
Vähän henkilöstöä	106	1		
Paljon henkilöstöä	99	1,91	1,10 – 3,33	0,23

Taulukko 3. Logistisen regressioanalyysin mukaan merkitsevimmin esteettömyyden huomioonottamiseen opiston hallinnossa yhteydessä olevat tekijät

Opisto- ja kuntatekijät	N	OR	95 prosentin luottamusväli	p-arvo
Opiston tyyppi				
Kansalaisopisto	163	1		
Kansanopisto	68	2,29	1,28–4,09	,005
Opiston henkilöstömäärä				
Vähän henkilöstöä	106	1		
Paljon henkilöstöä	99	2,64	1,50–4,64	,001
Kunnan väestömäärä				
Vähän väestöä	113	1		
Paljon väestöä	109	1,92	1,23–3,28	,016

Taulukko 4. Logistisen regressioanalyysin mukaan merkitsevimmin esteettömyyden huomioonottamiseen opiston hallinnossa yhteydessä olevat tekijät, kun opiston esteettömyys on adjustoitu opistotyyppillä

Opisto- ja kuntatekijät	N	OR	95 prosentin luottamusväli	p-arvo
Opiston henkilöstömäärä				
Vähän henkilöstöä	106	1		
Paljon henkilöstöä	99	2,64	1,50–4,64	,001
Kunnan väestömäärä				
Vähän väestöä	113	1		
Paljon väestöä	109	1,92	1,13 – 3,28	,016

Taulukko 5. Logistisen regressioanalyysin mukaan merkitsevimmin opetuksen esteettömyyteen yhteydessä olevat tekijät

Opisto- ja kuntatekijät	N	OR	95 prosentin luottamusväli	p-arvo
Opiston tyyppi				
Kansalaisopisto	163	1		
Kansanopisto	68	3,17	1,76–5,70	,000
Kunnan väestömäärä				
Paljon väestöä	109	1		
Vähän väestöä	113	1,84	1,07–3,15	,027
Kunnan kaupunkimaisuus				
Enemmän kaupunkimainen	111	1		
Vähemmän kaupunkimainen	111	1,75	1,02 – 3,00	,042
Kunnan korkeakoulutetut				
Paljon korkeakoulutettuja	112	1		
Vähän korkeakoulutettuja	112	1,81	1,06 – 3,10	,031

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja -sarjassa vuonna 2013 ilmestyneet

- 1 Toiminta- ja taloussuunnitelma 2014–2017
- 2 Liikuntatoimi tilastojen valossa;
Perustilastot vuodelta 2011
- 4 Yliopistojen tieteellinen ja taiteellinen toiminta
sekä yhteiskunnallinen vaikuttavuus vuonna
2011. Yhteenveto yliopistoilta kerätyistä
julkaisutiedoista
- 5 Taidetta arkeen; Selvitys valtion keinoista
edistää prosenttiperiaatetta osana julkista
rakentamista



Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-198-5 (nid.)

ISBN 978-952-263-199-2 (PDF)

ISSN-L 1799-0343

ISSN 1799-0351 (painettu)

ISSN 1799-0351 (PDF)

Helsinki 2013

